

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY
we Wrocławiu

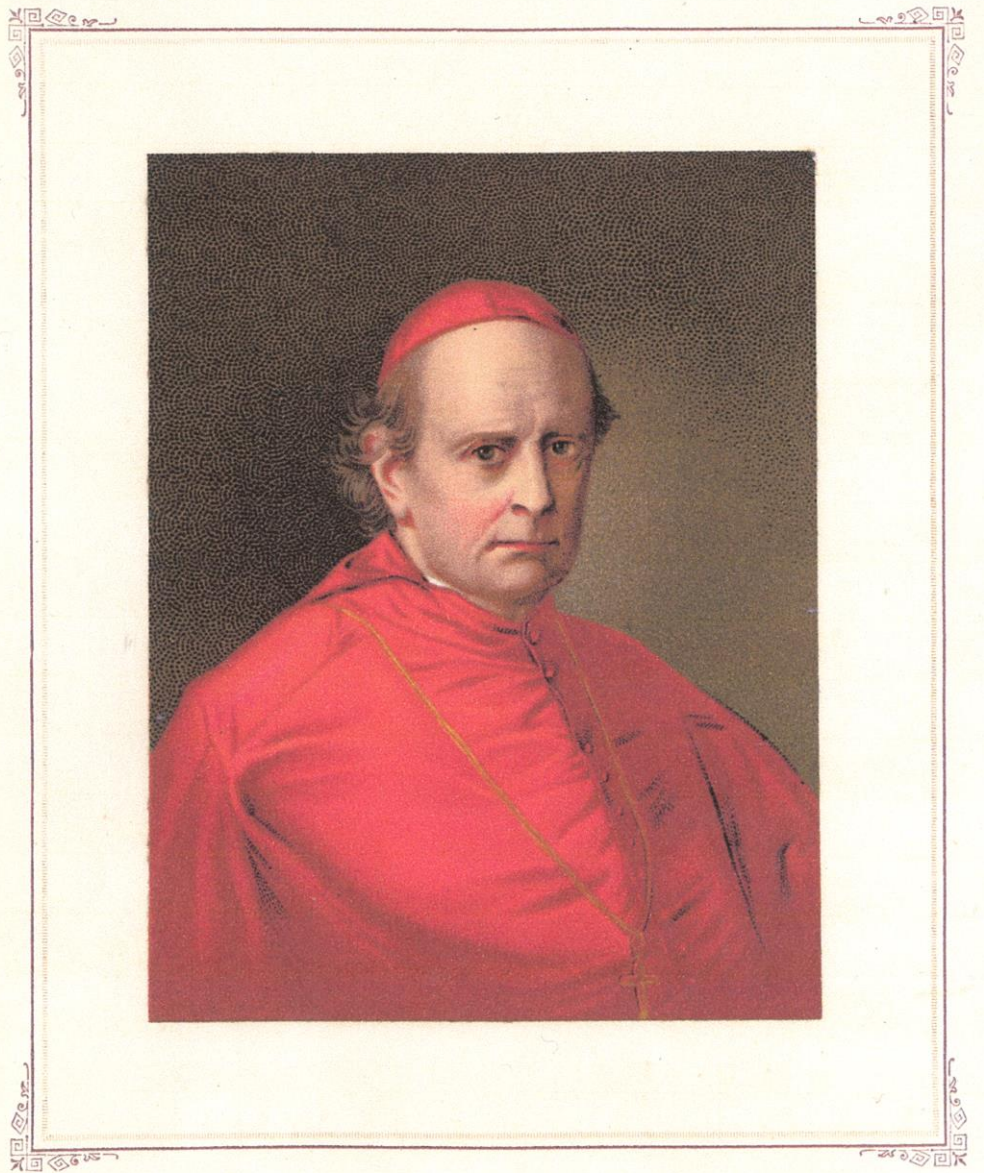
Ks. mgr lic. Radovan H r a d i l

Działalność prawno-normatywna
kardynała Bedřicha Fürstenberga,
arcybiskupa ołomunieckiego

Praca doktorska pod kierunkiem

Ks. prof. zw. dra hab. Edwarda Góreckiego

Wrocław 2017

Cardinal Fürstenberg
Am

Spis treści	3
--------------------------	---

Wykaz skrótów	8
----------------------------	---

Wstęp	12
--------------------	----

Rozdział I

Historyczno-prawny i religijny kontekst działalności Kościoła w XIX wieku w Europie ze szczególnym uwzględnieniem Moraw	21
--	----

1. Złożoność sytuacji politycznej i społecznej w Europie w pierwszej połowie XIX wieku.....	21
1.1. Okres napoleoński i Kongres Wiedeński.....	21
1.2. Niektóre nowe prądy umysłowe i Wiosna Ludów.....	24
1.3. Przemiany społeczne w drugiej połowie XIX wieku.....	28
2. Życie Kościoła w XIX wieku.....	31
2.1. Ogólna charakterystyka.....	31
2.2. Pozycja i rola papieża.....	33
2.3. I Sobór Watykański.....	39
3. Kościół na Morawach w jego początkach i w XIX wieku.....	43
3.1. Działalność świętych Cyryla i Metodego.....	43
3.2. Tradycje Velehradzkie.....	45
3.3. Kongregacje zakonne i bractwa świeckie a odrodzenie religijne na Morawach w XIX wieku.....	48
4. Uwarunkowania działalności Kościoła na Morawach w XIX wieku — trudności i blaski.....	54
4.1. Morawy we władaniu monarchii habsburskiej.....	54
4.2. Morawy a odrodzenie narodowe.....	57
4.3. Rola duchowieństwa w przebudzeniu narodowym i religijnym.....	59

Rozdział II

Kardynał Bedřich Fürstenberg — arcybiskup ołomuniecki.....61

1. Archidiecezja ołomuniecka w XVIII i XIX wieku.....	61
2. Kapituła katedralna ołomuniecka.....	63
3. Życiorys Bedřicha kardynała Fürstenberga.....	65
3.1. Lata młodości i droga do kapłaństwa.....	65
3.2. Bedřich Fürstenberg kanonikiem, archiwistą kapitulnym i jego rola w fakultecie teologicznym w Ołomuńcu.....	73
3.3. Bedřich Fürstenberg arcybiskupem ołomunieckim.....	75
3.4. Działalność arcybiskupa i metropolity.....	78
3.4.1. Pierwszy list do księży i wierzącego ludu.....	78
3.4.2. Wybrane priorytety posługi arcybiskupiej.....	79
3.4.3. Troska o młodych księży.....	80
3.4.3.1. Małe seminaria.....	82
3.4.4. Troska o wychowanie młodzieży żeńskiej.....	85
3.4.5. Propagowanie pielgrzymowania do miejsc świętych na Morawach i za granicami.....	86
3.4.6. Dbalność o misje ludowe, stowarzyszenia misyjne i socjalne.....	90
3.4.7. Inne ważne działania mające wpływ na życie religijne w archidiecezji.....	93
3.4.8. Stosunek do następcy św. Piotra.....	99

Rozdział III

Kształt działalności prawno-normatywnej kardynała

Bedřicha Fürstenberga.....103

1. Działalność prawodawcza pozasynodalna biskupa diecezjalnego.....	103
2. Dekrety arcybiskupa ołomunieckiego.....	106

2.1. Klasyfikacja dekretów i rozporządzeń.....	106
2.2. Charakterystyka poszczególnych dekretów.....	109
1. Ustanowienie spirytuała dla siostr szarytek w Ołomuńcu.....	109
2. Ustanowienie adiunkta na fakultecie teologicznym w Ołomuńcu.....	110
3. Udzielenie przywilejów ołtarzowych i indultów dla kościołów i kaplic.....	111
4. List założycielski z okazji wprowadzenia Towarzystwa Jezusowego do Velehradu.....	112
5. Ustanowienie oficjała i ławników sądu diecezjalnego.....	113
6. Pozwolenie na tworzenie prywatnych kaplic przez księży i laików.....	113
7. Stan szkół powszechnych.....	114
8. Delegacje przyznane spowiednikom.....	116
9. Instrukcja dla księży dotycząca dyspens małżeńskich.....	117
10. Zasady egzaminów posynodalnych.....	119
11. Postanowienia o poście w 1854 r.	120
12. Zbiórka kościelna na szczególnie pobożny cel.....	121
13. Ogłoszenie odpustu dla Sodalicji Niepokalanego Poczęcia.....	122
14. Oznajmienie dotyczące przyjęć uczniów do seminariów w Kromierzyżu.....	123
15. Opublikowanie dekretu przywołującego pamięć czcigodnego sługi Bożego Jana Sarkandra.....	124
16. Opublikowanie dekretu o beatyfikacji czcigodnego sługi Jana Sarkandra.....	125
17. Zalecenie utworu muzycznego.....	126
18. Ustalony tekst dla przyjęcia do Kościoła katolickiego — MODUS.....	127
19. Upoważnienie do udzielania odpustów w Jubileuszowym Roku 1863.....	129
20. Postanowienia dotyczące mszału i brewiarza.....	131
21. Zakaz bluźnierczego dzieła Ernesta Renana.....	132
22. Uzupełnienie dokumentu po wykonaniu wizytacji kanonicznej, odnośnie problemów dotyczących pogrzebów.....	134
23. Oznajmienie o instytucji Dziedzictwa Nepomuceńskiego.....	135
24. Działalność Funduszu Velehradzkiego św. Cyryla i Metodego.....	138

25. Wyłączenie probostw z obwodu diecezji na Morawach.....	138
26. Uregulowanie stanu prawnego potomka (<i>legitimatio</i>).....	140
27. Odpusty z okazji Soboru Watykańskiego I.....	141
28. Nabożeństwa i modlitwy na 25-lecie pontyfikatu papieża Piusa IX.....	142
29. Urząd dziekański jako pośrednik urzędu arcybiskupiego.....	143
30. Apostolat modlitwy.....	144
31. O powinności wyznania wiary.....	145
32. Ogłoszenie św. Franciszka Salezego nauczycielem Kościoła.....	147
33. Postanowienia dla wsparcia nauki religii.....	148

Rozdział IV

Ważne dokumenty związane z prawną działalnością

arcybiskupa ołomunieckiego.....150

1. Umowa między Towarzystwem Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej a zakonem Jezuitów na Velehradzie.....	150
2 Inna działalność prawna — listy do autorytetów Kościoła.....	153
2.1. Pierwsza relacja metropolity morawskiego do Rzymu.....	153
2.2. List do nuncjusza papieskiego w Wiedniu odnoszący się do naruszania Konkordatu.....	154
2.3. List do nuncjusza papieskiego w Wiedniu w sprawie zbiórki pieniężnej na potrzeby Stolicy Św. Piotra.....	157
2.4. Zaproszenie dla nuncjusza papieskiego w Wiedniu na uroczystości cyrylometodyjskie na Velehradzie.....	158
3. Inne listy — tematyka dotyczyła zagadnień prawnych (<i>De lege ferenda</i>).....	160
3.1. List odnoszący się do wykonywania postanowień Konkordatu.....	160
3.2. List z okazji ogłoszenia przez papieża Piusa IX Roku Miłosierdzia.....	161
3.3. List na jubileusz kapłaństwa Papieża Leona XIII.....	162
3.4. List dotyczący postu.....	163

3.5. List dla poparcia stowarzyszeń katolickich.....	165
3.6. Wspólny list biskupów austro-węgierskich.....	166
3.7. List dotyczący używania fałszywej materii przy sprawowaniu Mszy Świętej.....	169
3.8. List do proboszcza Jelinka.....	169
3.9. List do władz miejskich we Frydlancie.....	171
Dopowiedzenie.....	172
Zakończenie	174
Streszczenie	177
Zusammenfassung	182
Summary	188
Bibliografia	193
I. Źródła	
a) Dokumenty.....	193
b) Archiwalia.....	195
c) Źródła internetowe.....	198
II. Literatura	199
Encyklopedie, leksykony, słowniki, katalogi.....	205
Załączniki	207

Wykaz Skrótów

A – C	Encyklopedia Akademicka (od A do C)
AKO	Biblioteka Arcybiskupia w Ołomuńcu
AO	Arcybiskupstwo Ołomunieckie
apr.	kwiecień
AŘFHM	Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Horním Měště
AŘFVH	Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Velkých Hořticích
as. (akc.).....	spółka akcyjna
BA	Biskupstwo lub Arcybiskupstwo
bar.	baron
bł.	błogosławiony
Can	kánon (prawo kanoniczne)
cap.	rozdział
card.	kardynał
CDK	Centrum Kultury i Demokracji
CIC	Kodeks Prawa Kanonicznego (Codex Iuris Canonici)
Cit. (cit.d.)	Cytat (cytat dosłowny)
ČKK	Czeskie Wydawnictwo Katolickie
čl.	artykuł
CMTF UP	Cyrylometyjski Fakultet Teologiczny Uniwersytetu Františka Palackiego
cons.	Konstytucja
C.SS.R. (CSsR., CSSR)	Redemptoryści
ČMDTV	Diecezja czesko-morawska po wojnie trzydziestoletniej
ČR (cz)	Republika Czeska
D	Publikacje Heinricha Denzingera
dn.	dnia
doc.	docent
dop.	dopuszczający
dot. (Ad.)	dotyczy (dotyczący)
dr	doktor
dra	doktora
ds.	do spraw
Dz	Dzieje Apostolskie

EK	Encyklopedia Katolicka (wydawnictwo KUL)
ekonom.	ekonomiczne
ESDD	Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum
ffr.	frank francuski
ha	hektar
hab.	habilitowany
Hbr	List św. Pawła do Hebrajczyków
hr.	hrabia
m.in.	i inni
ian.	styczeń
im.	imieniem
Inf.	Infułat
inv.	inwentarz
itd.	i tak dalej
itp.	i tym podobne
J. (Jan; J.A.)	Ewangelia wg św. Jana
Jl	Księga Joela
k. (ok.)	koło (obok) danej miejscowości
Kán.	Kanon wg Kodeksu Prawa Kanonicznego
kan.	kandydat
kard.	kardynał
KAW	Krajowa Agencja Wydawnicza
KG	Wydawnictwo Herdera
2 Krl	2. Księga Królewska
kol.	zespół
1.Kor.	1. List św. Pawła do Koryntian
2.Kor.	2. List św. Pawła do Koryntian
ks.	ksiądz (również książę)
kt.	numer katalogu archiwalnego
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski
lic.	licencjat
L.P.	AD (Roku Pańskiego) Anno Domini
łac.	z łaciny
Łk	Ewangelia wg św. Łukasza

m.inn.	między innymi
MCM	Wydawnictwo Matica imieniem Cyryla i Metodego
MF	Wydawnictwo Mladá Fronta
mgr	magister
Mk	Ewangelia wg św. Marka
mln	milion
Mons., Msgre.	honorowy papieski tytuł katolickich duchownych
Mt	Ewangelia wg św. Mateusza
N.N.	nomen nescio (osoba nieznana z nazwiska)
nakl. (V., Vyd. wyd.)	wydawnictwo (wydane przez)
np.	na przykład
nr (n.; č.; nr.)	numer
NZ	Nowy Testament
OP	Dominikanie, Zakon Kaznodziejów
O.Praem. (OPraem.)	Zakon Premonstratensów
org.	organizacja
O.S.B.	Zakon Św. Benedykta
P.	Ojciec — ksiądz
por.	porównaj
poz.	pozycja
pozn.	notatka
Práv.	prawnicze
Prof.	profesor
przyp.	przypis
Ps	Księga Psalmów
pt.	pod tytułem
PWN	Państwowe Wydawnictwo Naukowe
r.	rok(u)
R.P.	Roku Pańskiego
Rdz	Księga Rodzaju
resp.	odnośnie
roč.	rocznik
s.	strona

spol.	spółka
s.r.o.	spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Sess. (ss.)	Sesja
Sk	Dzieje Apostolskie
SPN	Państwowe Wydawnictwo Pedagogiczne
stol.	stulecie
SW	Sobór Watykański I
Św. (Sv.)	święty
t. (DÍL, svazek)	tom
T.J., (S.J., TJ)	Towarzystwo Jezusowe – Jezuici
ThDr.	doktor teologii
theolog.	teologiczny
1Tim.	1. List św. Pawła do Tymoteusza
tys. (tis.)	tysiąc
tzw.	tak zwany(i)
ur.	urodzony
v.	wers
w.	wiek (u)
WAM	Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy
wg	według
Zał.	Załącznik
ZAO – OL	Archiwum Regionalne w Opawie – Oddział (Pracownia) w Ołomuńcu
zw.	zwyczajny

Wstęp

Impulsem do zajęcia się analizą prawno-normatywnej działalności kardynała Bedřicha Fürstenberga było zapoznanie się z tym, jak wielka gotowość, odwaga, otwartość i zupełne oddanie urzędowi pasterskiemu cechowały tego arcybiskupa ołomunieckiego.

W nieszczęsnych czasach oświecenia, zwrotów socjalnych i politycznych, naruszania pozycji Kościoła, i upokarzania papieża przez Napoleona, kardynał Fürstenberg nie poddał się. Odwrotnie, jako dobry pasterz dążył, aby ten rozwijający się sekularyzm ujarzmić i wybrał drogę prowadzącą do rozwiązań zgodnych z powinnością pasterską.

Należy przypomnieć, że wskutek Rewolucji Francuskiej i sekularyzacji, Kościół został niemal całkowicie pozbawiony swych dóbr materialnych. Teologia została zdeptana w najokrutniejszy sposób. Zabroniono, aby mogła się rozwijać i przynosić pożytek. Ówczesne życie religijne ludu bardzo podupadło na skutek wojen, wpływu poglądów oświeceniowych i prawodawstwa, służącemu rozwojowi technologicznemu.

Wbrew wszystkim trudnościom, na które Kościół napotykał, kardynał Fürstenberg, dzięki swej osobowości, wierności zasadom i głębokiemu życiu duchowemu, zdołał wzmocnić katolicyzm na Morawach. Nie należy zapomnieć o tradycji metodyjskiej stolicy, silnie zakotwiczonej już przez poprzedników kardynała Fürstenberga. Jego kreatywność, wyrażająca się w wielu kierunkach służby biskupiej, była dla rzesz ludzi pobudzeniem religijnym. Ale przecież od dziecka wychowywany był ku szlachetności, pracowitości, wznoszenia się do piękna i poznawania różnych dziedzin życia. I właśnie, dlatego autor podjął się zająć osobą Kardynała i jego normatywnymi rozporządzeniami, jakie wydał w czasie swojej długiej służby pasterskiej.

Pracę tę oparto na literaturze i własnych kwerendach źródeł archiwalnych. Korzystano przede wszystkim z zasobów Archiwum Regionalnego w Opawie – Pracowni w Ołomuńcu (ZAO – OL), gdzie większość materiałów była w języku łacińskim i niemieckim. Znaczna ich część to rękopisy, których odczytanie i przetłumaczenie sprawiało niemałe trudności. W archiwum tym ustalono, że metropolita morawski, w okresie swojej posługi, otrzymywał ogromną ilość próśb,

życzeń, oświadczeń i pozdrowień ze strony czynników kościelnych z całych Moraw, i z zagranicy, np. od cesarza, kardynałów i biskupów z całej Europy, osób sprawujących wysokie urzędy kościelne, księży, członków rodów szlacheckich, hetmanów, starostów, najróżniejszych stowarzyszeń i prostego ludu.

Następne prace badawcze prowadzono w Bibliotece Arcybiskupiej w Ołomuńcu (AKO). Tu zapoznano się z wyjątkową literaturą z XIX w. i kurendami zawierającymi dekrety, które ordynariusz ołomuniecki kierował do księży i wierzącego ludu.

Kolejnym bardzo cennym źródłem było Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Horním Městě (AŘFHM), które przez dziesiątki lat było pod bardzo troskliwą opieką duchownych. Tu znaleziono ponownie kilka dekretów i listów, które arcybiskup opublikował jako obiegowe.

Na koniec wykorzystano materiały Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Velké Hoštice (AŘFVH). Podczas prac budowlanych, mających na celu renowację kościoła, znaleziono tu zakopane archiwalia z drugiej połowy XIX w. Niektóre z nich były tylko częściowo zachowane, ale niektóre udało się wykorzystać do przygotowania niniejszej pracy.

Literaturę z zakresu prawa kościelnego, niezbędną do opracowania rozdziału III, studiowano w bogato wyposażonej bibliotece przy Seminarium Metropolitalnym we Wrocławiu.

Odnośnie problemów historycznych, w tym dziejów religii, zagadnień politycznych i socjologicznych, znamienych dla drugiej połowy XIX w., które zreferowano w rozdziale I, wiedzę czerpano głównie z zasobów Morawsko-Śląskiej Biblioteki Naukowej w Ostrawie.

Wszystkie cytaty z Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu przytoczono według Biblii Tysiąclecia, wydanej w Pallotinum w Poznaniu, w 1971 r. Cytaty w języku greckim i łacińskim wzięto z książki Nestle Aland'a „*Novum testamentum Graece et Latine*”. Jej przekładu na język czeski dokonał Ks. dr hab. Rudolf Col, który wykładał w Ołomuńcu.

Pomocnym źródłem była Encyklopedia Katolicka, wydana przez Katolicki Uniwersytet Lubelski. Dzięki niej dokładniej poznano dzieje papieża w XIX w. Pomogła uświadomić autorowi, jakie były źródła części dekretów, które metropolita morawski wysłał do swych księży i do wierzącego ludu.

Wykorzystano też „Dokumenty soborów powszechnych, tom IV/1” (tekst łaciński i polski) oraz „Dokumenty Tridentského koncilu” w przekładzie na język czeski z łacińskiego, dokonanego przez Ks. prof. dra hab. Ignaca Antonína Hrdinę, O. Praem.

Odnosnie wykorzystania literatury historycznej podkreślić należy, że w szczególnym stopniu oparto się na dziele Ks. prof. dra hab. Bohumila Zlamála, wydanym w 1949 r., pt. „Bedřich kardinál Fürstenberg, arcibiskup olomoucký”. W pracy tej ksiądz profesor przedstawił, na tle historycznym, Arcybiskupa jako osobę, która zasiadała na stolicy św. Metodego przez 39 lat. Publikacja ta oparta jest na pogłębionych badaniach źródeł archiwalnych i historycznych.

Wiele też zaczerpnięto z publikacji Ks. prof. B. Zlamála, pt. „Příručka českých církevních dějin, svazek VI. Doba probuzeneckého katolicismu 1848-1918”, w której bardzo szczegółowo opisane zostały dzieje Kościoła w Czechach, w drugiej połowie XIX w., z uwzględnieniem wszystkich obszarów życia kościelnego. W pracy tej opisywana jest postać kardynała Fürstenberga, jako męża niezłomnych zasad, który poświęcił się Kościołowi i potrafił wzmocnić katolicyzm morawski.

Liczne wzmianki o działalności kardynała Fürstenberga znaleziono w publikacjach Ks. Inf. prof. dra hab. Franciszka Cinka, prorektora Uniwersytetu Palackiego w Ołomuńcu, wykładowcy dogmatyki. Odnosnie odnowienia tradycji velehradzkiej wyróżnia się dzieło tego autora, pt. „Velehrad víry a Životopis arcybiskupa A. C. Stojana”.

Z historycznego punktu widzenia zwrócono uwagę na dorobek księdza, jezuita, Błażeja Ráčka, który, między innymi, uczył w odnowionym gimnazjum w Velehradzie (1945 –1949). Ten historyk ubogacał wszystkich tych, którzy pragnęli szczególnie poznawać historię. Wymienić należy jeszcze Ks. prof. dra hab. Jaroslawa Kadleca, wybitnego historyka i pedagoga, który wydał „Přehled českých církevních dějin” i „Dějiny katolické církve, I - III”.

W zakresie literatury prawniczej, w głównej mierze, czerpano z trzytomowego dzieła Ks. prof. dra hab. Josefa Pejški pt. „Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému”. Ksiądz profesor bardzo kompleksowo zajął się w nim wykładnią prawa kościelnego, oficjalnie ogłoszonego (CIC) w 1917 r. przez papieża Benedykta XV. We wstępie do pierwszego tomu podkreślił, że prawu kanonicznemu

poświęca głównie uwagę w sposób porównawczy do cywilnego prawa czechosłowackiego. W pracy tej Ks. Pejška opisał źródła Soboru Trydenckiego i Soboru Watykańskiego I, dekrety papieskie i zarządzenia wydane przez urzędy papieskie.

Dla zdobycia ogólnej wiedzy na temat problemów prawnych w sferze Kościoła — Państwo korzystano z prac czołowego polskiego kanonisty Ks. prof. dra hab. Józefa Krukowskiego, wykładowcy na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i Uniwersytecie im. Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, autora takich publikacji, jak „Administracja w Kościele”, „Kościół i Państwo” i wielu innych.

Obficie korzystano z publikacji polskiego kanonisty, Ks. Prałata prof. dra hab. Edwarda Góreckiego, zawierających niezliczone wskazówki i wyjątkowe rady odnośnie interpretacji prawa kanonicznego. Ks. prof. Górecki, który współpracuje z licznymi zagranicznymi środowiskami naukowymi, wydał w Czechach obszerne dzieło „Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., Svazek I. a II.” oraz bardzo praktyczną publikację pt. „Církev se uskutečňuje ve farnosti”. Dzieła te wyszły w Ołomuńcu dzięki wsparciu Wielkiego Kanclerza CMTF UP Mons. Jana Graubnera, arcybiskupa ołomunieckiego i metropolity morawskiego. Drugą z wymienionych publikacji arcybiskup rozpowszechniał przy okazji triennialnych spotkań z księżmi archidiecezji ołomunieckiej.

W wielu miejscach niniejszej dysertacji powołano się na książkę znakomitego polskiego kanonisty Ks. prof. dra hab. Henryka Misztala „Kanonizační právo podle zákonodárství Jana Pavla II.”, którą na język czeski przełożył Ks. dr hab. Franciszek Polášek, członek Interdiecezjalnego Sądu Kościelnego w Ołomuńcu. Omawiana publikacja opisuje aktualny stan prawny i praktykę działania Kongregacji ds. Świętych, o czym we wstępie pisze Ks. arcybiskup Edward Nowak, były sekretarz tej Kongregacji.

Dla wyjaśnienia niektórych pojęć prawniczych i zasad kanonicznych posługiwano się podręcznikiem prawa kanonicznego Ks. prof. dra hab. Antonína Hrdiny O. Praem. W pierwszej części tej pracy czytamy, jakimi przesłankami kierowali się biskupi w XIX w., a więc w okresie posługi pasterskiej arcybiskupa Fürstenberga. Korzystali oni, przede wszystkim, ze źródeł potrydenckich, konstytucji papieskich, zbiorów pojedynczych aktów papieskich, rozporządzeń wyższych urzędów papieskich i osiągnięć Soboru Watykańskiego I.

W 2005 r. ukazała się książka „Jezuicie na Velehradě” autorstwa Ks. dra Franciszka Brázdila S. J., w której omówione zostały zagadnienia prawno - historyczne w okresie od przyścia Towarzystwa Jezusowego (TJ) na Velehrad do II Wojny Światowej.

W publikacji tej wielokrotnie wymienione zostało nazwisko kardynała Fürstenberga i podkreślono jego ogromne wysiłki wspomagające Zakon Jezuitów. Pracę tę wykorzystano szczególnie dla przedstawienia umowy, między TJ, a Towarzystwem Wspierania Archidiecezji Ołomunieckiej, dotyczącej użytkowania przez TJ obiektów velehradzkich, i innych spraw, jakie arcybiskup ołomuniecki powierzył zakonnikom.

Nie zapomiano o wybitnej publikacji włoskiego autora, prof. Giuseppe Dalla Torre, „*La Città sul monte*”. Zawiera ona gruntowną analizę prawnych i socjologicznych stosunków Kościół – Państwo. Autor tej publikacji opierając się na dokumencie Piusa IX „*Syllabus errorum*” określił, na jakich podstawach opiera się autonomia Kościoła.

Metoda opracowania niniejszej dysertacji musi mieć charakter prawny i eklezjologiczny, adekwatny dla prawa kanonicznego. Dlatego została wykorzystana metoda prawno-dogmatyczna uwzględniająca szerszy zakres analiz prawno-historycznych.

Strukturę niniejszej pracy tworzą cztery rozdziały. W rozdziale I przedstawiono złożoną historię Europy, w pierwszej połowie XIX w., pod względem politycznym i społecznym. Początek XIX w. był okresem szybkiego rozwoju nauki i techniki, co objawiło się, jako tzw. rewolucja przemysłowa. Najpierw Rewolucja Francuska, a następnie właśnie wynalazki techniczne, miały wpływ na pracę i myślenie ludzi. Zaczęły się szerzyć nowe prądy umysłowe, między innymi liberalizm i socjalizm, które ogarnęły szerokie rzesze społeczeństwa.

Wiek dziewiętnasty często nazywany jest wiekiem kryzysu i upadku. Takiej sytuacji, czoło musiał stawić Kościół, kierowany przez swoich papieży. Byli to zwłaszcza, Pius VII, Pius IX i Leon XIII, którzy uważnie wyczuwali, jakie są wyzwania w danej dobie.

Pierwszą odpowiedzią Kościoła było zwołanie Soboru Watykańskiego I, na którym, po wielu dyskusjach, zdefiniowano dogmaty wiary (*Dei Filius*) i wydano konstytucję o papieskiej nieomylności (*Pastor aeternus*).

Czechy, Morawy i znaczna część Śląska w XIX w. były we władaniu monarchii habsburskiej.

W pierwszej połowie tego wieku, na tych obszarach, zaznaczył się postęp industrializacji. W strukturze przemysłu zaczęły przeważać zakłady małe i średnie, w większości należące do rodzin przedsiębiorców, ale także poszczególni przedstawiciele Kościoła inwestowali w przemysł. Na przykład, kardynał Rudolf Jan (1819 – 1839), arcybiskup ołomuniecki, założył hutę żelaza w małej wsi Vitkovice.

W rozdziale II skoncentrowano uwagę na osobowości kardynała Bedřicha Fürstenberga. Miał on pochodzenie szlacheckie, cała jego rodzina była niezmiernie szanowana. Brat jego ojca, Egon Karel (ur. 1771 r. był, według historyków, uważany za osobę o „najznacześniejszych właściwościach ducha i przyjaciela uczonych mężów”, których dążenia ciągle wspomagał.¹ E. Karel wszelkimi dostępnymi drogami szerzył i wzmacniał sprawiedliwość, nie powoływał się na swe pochodzenie szlacheckie, ale głosił równość wszystkich ludzi wobec obowiązującego prawa i z wielką energią dbał o poddanych. W wielu przypadkach ingerował, aby zwykli ludzie mogli być powoływani na urzędy.

Właśnie w takim duchu był wychowywany późniejszy pasterz archidiecezji ołomunieckiej, kardynał Fürstenberg, który wprawdzie nigdy dobrze nie nauczył się języka czeskiego, ale zawsze dbał o równouprawnienie społeczne i językowe na całym obszarze archidiecezji.

Młody Fürstenberg, już podczas nauki w szkole średniej, otrzymał gruntowne wykształcenie humanistyczne, poznał język łaciński i grecki, nauczył się religii i zasad prowadzenia prawidłowego życia duchowego. Przygotowanie do bycia księdzem przebiegało w Wiedniu, gdzie wybór kandydatów na ten stan był bardzo wymagający.

Wykłady na fakultecie teologicznym odbywały się w języku łacińskim i niemieckim. Dodać należy, że mimo wielu pozytywów, fakultety teologiczne w Wiedniu i Ołomuńcu owładnięte były wówczas jansenickimi prądami oświeceniowymi.

W drugiej części tego rozdziału zajęto się działalnością Fürstenberga, jako arcybiskupa. Podkreślono, że bardzo na sercu leżało mu kształceniu kleryków na księży, tak pod względem duchowym, jak i intelektualnym. W całym 39-letnim przebiegu służby pasterskiej dążył on maksymalnie do poszerzenia i pogłębienia życia chrześcijańskiego wśród obywateli powierzonej mu archidiecezji.

¹ Por. Prášek J. V., Česko-moravská kronika, kniha osmá. Nakladatel I. L. Kober, Praha 1905, s. 61.

Rozdział III poświęcono omówieniu czynności normatywnych metropolity morawskiego. Ponieważ nie zwołał on synodu diecezjalnego, powstało pytanie, jak należy ocenić jego osobiste decyzje o charakterze prawnym. Najpierw zaznaczyć trzeba, że w okresie jego służby pasterskiej, nie było jeszcze Kodeksu Prawa Kanonicznego. Arcybiskup opierał swoje bogate dokonania prawno-administracyjne na wytycznych Soboru Trydenckiego i Soboru Watykańskiego I oraz dekretach papieskich. Stolica Apostolska zawsze zwracała uwagę na niezdrowe nauczanie i wpływy rozpowszechniające się w tzw. dobie nowoczesnej.

Arcybiskup, na podstawie przepisów papieskich, wydał partykularne akta prawne, które dotyczyły czterech sfer:

- dekryty odnoszące się do spraw rodziny i podniesienia życia duchowego w archidiecezji
- dekryty dotyczące problemów szkolnictwa i wychowania młodych ludzi
- akta określające pozycję Kościoła w życiu społecznym
- akta odnoszące się do spraw wewnętrznych Kościoła (czci Matki Bożej, pobożności, apostołatu modlitwy).

Arcybiskup w nadzwyczajny sposób wspomagał bractwa katolickie i ustanawiał nowe. Z niezmierną uwagą odnosił się do sióstr zakonnych, widział bowiem, jak ważna jest ich służba w wielu sferach życia ludzkiego. W trosce o zgromadzenia zakonne przekazywał im wskazówki duchowe i sprawował nad nimi nadzór. Mianując przewodników duchownych i inspektorów zgromadzeń zakonnych, dbał, aby byli to księża o najwyższych walorach duchowych, doświadczeni i odpowiednio wykształceni.

W rozdziale IV zajęto się prawnym wyrazem pewnych dokumentów arcybiskupa. Rozdział rozpoczyna się relacją umowy zawartej między Towarzystwem Jezusowym rezydującym na Velehradzie a Towarzystwem Wspomagania Archidiecezji Ołmunieckiej. Zawarcie tej umowy było pokonaniem pewnych problemów prawnych. Prawo świeckie, obowiązujące w Czechach i na Morawach w XIX w., było bardzo prymitywne, miało charakter raczej agrarny i dotyczyło głównie zobowiązań majątkowych. Kościół opierał się na postanowieniach soborowych i rozporządzeniach papieskich, a także na literze Konkordatu, zawartego między Stolicą Apostolską a głową Państwa, i na tej podstawie podpisana została umowa o powierzeniu Towarzystwu Jezusowemu dóbr na Velehradzie.

W następnej części tego rozdziału przedstawiono treść listów, które arcybiskup wysłał autorytetom kościelnym i świeckim. Pierwszym jest relacja do Rzymu. Miała ona na celu uświadomienie Stolicy Świętej, że zawarty Konkordat w wielu punktach nie jest przestrzegany przez władze austriackie. Następnie mamy listy do nuncjusza papieskiego w Wiedniu, w których arcybiskup powtarza, jakie są podstawowe problemy z niedotrzymaniem zapisów Konkordatu i w pięciu punktach wskazuje na konieczne rozwiązania. Dalsze listy dotyczą raczej uzdrowienia pewnych postaw, ale ostatecznie zawierają one zasadnicze aspekty prawne.

Długotrwałą posługę pasterską metropolity morawskiego można podzielić na okres wykonywania czynności pastoralnych i prace budowniczego. Po powołaniu na stolicę arcybiskupią podjął się rekonstrukcji katedry św. Wacława do postaci, w jakiej ją dzisiaj widzimy. Była to praca wielokierunkowa, napotykająca na niemałe problemy. Na realizację tego projektu Fürstenberg oczekiwał trzydzieści lat, aż do momentu likwidacji twierdzy ołomunieckiej.

Przebudowa (regotyżacja) mogła się zacząć w 1863 r. Kamień węgielny arcybiskup poświęcił i osobiście założył pod przyszłą budowę w kaplicy chóralnej. Styl neogotycki nadano wnętrzu i zachodniej dwuwieżowej fasadzie. Regotyżowaną katedrę arcybiskup poświęcił dopiero w 1890 r., i jako pierwsi, mogli wstąpić do niej ludzie starzy i chorzy. Arcybiskup objął też opieką zrujnowany zamek biskupi w Hukvaldach, a zaniedbany zamek w Mirowie sprzedał namiestnikowi morawskiemu (później utworzono w nim więzienie państwowe).

Czynności pastoralne arcybiskup sprawował z wielką troską. Był świadomy, że młodzież musi zyskiwać jak najlepsze wychowanie i wykształcenie. Dlatego wybudował w Kromierzyżu seminarium i gimnazjum dla ponad 100 chłopców. Miało to być przygotowanie do stanu kapłańskiego, zawodu prawnika lub lekarza, a w ogólności ukierunkowanie wszystkich chętnych do studiów w szkołach wyższych, na kierunkach humanistycznych. W gimnazjum kromierzyżskim, jak to napisano w rozdziale II, wielką wagę przywiązywano do nauki łaciny, języka greckiego, ojczystego i religii tak, aby absolwenci umieli bronić swej wiary i postawy chrześcijańskiej. Arcybiskup wspomagał też szkolnictwo na niższych poziomach, w tym wychowanie i kształcenie dziewcząt.

Szkoły dla dziewcząt w większości prowadziły siostry zakonne (franciszkanki, szarytki, dominikanki, siostry od Krzyża, boromeuszki i inne).

Arcybiskup Fürstenberg uczestniczył w Soborze Watykańskim I. W sprawie dogmatu o nieomyślności papieża stanął po stronie mniejszości, która była przeciwna jego ogłoszeniu.

Rozdział I

Historyczno-prawny i religijny kontekst działalności Kościoła w XIX wieku w Europie ze szczególnym uwzględnieniem Moraw

1. Złożoność sytuacji politycznej i społecznej w Europie w pierwszej połowie XIX wieku

1.1. Okres napoleoński i Kongres Wiedeński

Koniec XVIII wieku to czasy Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789 – 1799). Była ona wymierzona nie tylko w arystokrację, ale także i w Kościół. W 1790 r. Zgromadzenie Narodowe uchwaliło Konstytucję Cywilną Duchowieństwa. Na jej mocy skonfiskowano majątki kościelne i zlikwidowano klasztory. Biskupi i księża zostali zmuszeni do składania przysięgi na wierność władzom państwowym i odrzucenia jurysdykcji papieskiej. W rok później utworzono Kościół Konstytucyjny. Duchowni, którzy do niego nie przystąpili, a była ich około połowa, zostali poddani represjom (np. deportacjom).¹

Napoleon Bonaparte, syn drobnego szlachcica z Korsyki, w 1799 r. dokonał wojskowego zamachu stanu i objął władzę jako I Konsul. Z powodów praktycznych, w dążeniu do większej władzy i sławy, zaczął coraz bardziej zbliżać się ku Kościołowi.

W 1801 r. papież Pius VII uświadomił sobie, że nadeszła szansa na restytucję Kościoła we Francji i rozpoczął negocjacje z Napoleonem I.² W ich efekcie Napoleon I zniósł Kościół Konstytucyjny i zawarł konkordat.

¹ Por. Kohoutková H., Komsová M., Dějepis na dlani. Olomouc 2007, s. 134 – 135.

² Por. Gelmi J., Papežové. Nakl. MF, Praha 1994, s. 230. Por. także Torre D.G., La città sul monte. Roma 2007, s. 41.

Przychylność Papieża wykorzystał, aby w 1804 r. koronować się.³ Pius VII, na mocy konkordatu z Napoleonem I, odzyskał Państwo Kościelne, ale niebawem, w 1809 r., cesarz Francuzów zerwał umowę i nakazał internować papieża. Dopiero w 1814 r., po abdykacji Napoleona I i zesłaniu go na Elbę, uwięziony Pius VII odzyskał wolność i ponownie stał się głową Państwa Kościelnego.

Wojny napoleońskie rozpoczęła w 1803 r. wojna francusko-brytyjska. Wielką Brytanię wsparły Szwecja, Rosja i Austria. W okresie wojen napoleońskich Morawy były pustoszone przez wojska francuskie i walczące z nimi wojska koalicji austriacko-rosyjskiej. W bitwie pod Austerlitz (obecnie Slavkov), 2 grudnia 1805 r., starło się 75 tys. żołnierzy Napoleona, cesarza Franciszka II i cara Aleksandra I. Samo wyżywienie takiej ilości ludzi było ogromnym obciążeniem dla Morawian.

Po bitwie pod Austerlitz pokonana Austria utraciła część ziem, m.in. Dalmację, i wycofała się z koalicji antyfrancuskiej. Jej miejsce zajęły Saksonia i Prusy, które zostały pokonane w 1806 r. (bitwa pod Jeną). W rok później Napoleon zajął Wrocław. Następnie po rozbiciu wojsk rosyjskich pod Frydlantem, na mocy pokoju tylżyckiego, utworzył Księstwo Warszawskie i Królestwo Westfalii. Równocześnie Francuzi rozpoczęli okupację Portugalii i Hiszpanii. W 1809 r. doszło do ponownej wojny z Austrią. Jej wojska zostały rozbite pod Wagram.

Po nieudanej wyprawie do Moskwy, w 1812 r., Francuzi (wspomagani przez Polaków) na polach bitew ponosili już tylko porażki – Borodino, bitwa nad Kaczawą, bitwa pod Lipskiem (1813), zajęcie przez koalicję antyfrancuską północnej Francji. Skutkowało to abdykacją Napoleona I (IV 1814) i zesłaniem go na wyspę Elbę. Uciekł z niej, odrodził armię, ale po „100 dniach” poniósł klęskę pod Waterloo i w czerwcu 1815 r. ponownie abdykował. Deportowano go na Wyspę św. Heleny.

We wrześniu 1814 r. przybyli do Wiednia przedstawiciele 16 państw Europy, aby ustalić, jaki ma być nowy porządek geopolityczny po pokonaniu militarnej potęgi

³ Por. Ráček B., *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Nakl. MF, Praha 1939, Nakl. Vyšehrad, Praha 1940, s. 576 – 577; Napoleon zwrócił się do papieża z żądaniem, aby ten go namaścił i koronował. Wspaniałość tej koronacji miała olśnić Europę i zaćmić to, że pretensja Napoleona do objęcia tronu miała niedostateczną legitymizację. Papież zwlekał z decyzją przez pół roku, ale 2 listopada 1804 roku wybrał się do Paryża sądząc, że jego obecność tam przyniesie odnowę wiary katolickiej we Francji. Odmówił jednak nałożenia na głowę Napoleona korony cesarskiej. Pius VII zyskał jedynie to, że przywrócił posłuszeństwo biskupów francuskich i to, że Napoleon obiecał proboszczom skromne pensje i pozwolił niektórym kongregacjom regionalnym na otwieranie kościołów.

Francji od przywództwem Napoleona Bonaparte. Spotkało się tu około 50 członków panujących rodów i 250 dyplomatów.⁴

Główną rolę na tym kongresie odgrywali panujący czterech mocarstw: Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii, Cesarstwa Austriackiego, Cesarstwa Rosyjskiego i Królestwa Prus. Animatorem obrad był austriacki kanclerz, książę Metternich,⁵ Francję, w randze dyplomaty, reprezentował Marice de Talleyrand.

Kongres trwał prawie dwa lata. Pojawili się na nim, gdy rozstrzygano o zmianach granic państw europejskich, car Rosji Aleksander I i król Prus Fryderyk Wilhelm III. Car Aleksander I w 1815 r. uzyskał to, że ustanowione przez Napoleona I Księstwo Warszawskie przemianowano na Królestwo Polskie, a on sam został jego królem.⁶ Oddał przy tym królowi Prus Wielkopolskę i Kujawy. Te departamenty napoleońskiego Księstwa Warszawskiego nazwano Wielkim Księstwem Poznańskim, a jego władcą został Fryderyk Wilhelm III.

Kongres Wiedeński przyniósł sukces konserwatywnym dyplomatom, którzy politycznie optowali za przywróceniem pryncypiów sprzed epoki napoleońskiej. Na trony wróciły dawne dynastie — we Francji, Hiszpanii, Portugalii i Włoszech, które z zasady były katolickie i bardzo często wspomagały Kościół.

Kongres Wiedeński przyniósł następujące skutki:

- ustanowiono nowe granice państw i podległych im księstw
- władcy mocarstw uzyskali gwarancję, że bez ich zgody nie można będzie zmienić ustanowionego podziału terytorialnego Europy

⁴ Por. Skřivan A., *Evropská politika 1648 – 1914*. Nakl. Aleš Skřivan ml., Praha 1999, s. 165; Według niektórych świadectw nakłady związane z organizacją kongresu osiągnęły 20 milionów w złocie, a liczba mieszkańców Wiednia wzrosła w tym czasie o jedną trzecią. Por. także, Torre D.G., *La città sul monte*. Roma 2007, s. 160.

⁵ Por. Brož Ivan, *Diplomaté*. Nakl. Epoque, Praha 2004, s. 105 – 106; Klement Wencel Nepomucen Lothar von Metternich urodził się 15 maja 1773 r. w Koblencji. Jego ojciec był guwernerem Porynii należącej do Habsburgów. Po skończeniu studiów w Londynie zaczął karierę jako poseł na dworze saskim w Dreźnie, a następnie był posłem w Berlinie. Franciszek I uznał Metternicha za najzdolniejszego dyplomatę i w 1806 r. wysłał go do Paryża na dwór cesarza Napoleona I, gdzie ten także spisał się znakomicie.

⁶ Por. Skřivan A., *Evropská politika 1648 – 1914*. Nakl. Aleš Skřivan ml., Praha 1999, s. 165.

- potwierdzono, że papież jest głową Państwa Kościelnego, zawarto Święte Przymierze⁷
- zwyciężyły siły konserwatywne, które stały się gwarantami tradycji w duchu absolutyzmu w Europie na następne trzydzieści lat.

1.2. Niektóre nowe prądy umysłowe i Wiosna Ludów

Lata 1815 – 1848 (od Kongresu Wiedeńskiego do Wiosny Ludów) cechowały się przeciwstawnymi tendencjami życia politycznego. Z jednej strony postępowała konsolidacja tradycyjnych monarchii i stanu życia arystokracji, która miała wiodącą rolę w wielu państwach, z drugiej natomiast niespiesznie dążono do pozbycia się w sferze władzy i praw obywatelskich pozostałości napoleońskich.

Nadal powstawały nowe prądy myślowe, które szerzyły się, przede wszystkim, jako skutek Wielkiej Rewolucji Francuskiej, ale także amerykańskiej. Te rewolucje wywarły wpływ na myślenie ludzi, na ich pobożność, a także na życie Kościoła.

Pojawiły się, więc nowe tendencje, takie jak głoszenie antyklerykalizmu i ateizmu. Był to okres, w którym rozkwitły ideologie liberalizmu, nacjonalizmu i socjalizmu.

Poniżej wyjaśniam znaczenie tych pojęć.

1 – Liberalizm jest systemem, który wywodzi się z idei rewolucji amerykańskiej i francuskiej. Stawiał on pryncypia równości, które miały być ważniejsze od dawnego prawa, a opierać się na wolnościach obywatelskich, wolności wyrażania swoich poglądów, wyznania i zrzeszania się.⁸ Ten nowy kierunek powstał w Anglii, jako reakcja na zmieniające się stosunki produkcyjne, gdy nowe wynalazki (maszyna parowa, maszyny tkackie) przyczyniły się do migracji zatrudnionych, z rolnictwa

⁷ Por. Hlaváček M., Dějepis-Novověk. Nakl. SPN a. s., Praha 2001, s. 60; Święte przymierze zostało zawarte między cesarzem austriackim Franciszkiem I, królem pruskim Fryderykiem Wilhelmem III i carem rosyjskim Aleksandrem I w Paryżu w 1815 r. Później przystąpili do niego kolejni chrześcijańscy władcy europejscy, między innymi król Wielkiej Brytanii i przedstawiciel Stolicy Świętej. Monarchowie przyrzekli utrzymywać pokój i sprawiedliwość oraz wspomagać się solidarnie w zwalczaniu ruchów rewolucyjnych, narodowych i liberalnych. Z punktu widzenia prawa międzynarodowego nie był to układ międzypaństwowy, lecz tylko wyraz woli panujących, którzy zresztą chcieli zachować go w tajności. Sam Metternich wypowiedział się, że „chodzi o donośny, ale głupi dokument, który nikogo do niczego nie zobowiązuje”.

⁸ Por. Kohoutková H., Komsová M., Dějepis na dlani. Olomouc 2007, s. 140.

do przemysłu (w tym górniczego) i handlu, wywarły duży wpływ na jego rozwój. Przepływ ten spowodował powstanie klasy robotniczej. Prekursorem ekonomicznych teorii liberalnych był Adam Smith.⁹ Podstawy naukowe jego systemu polegały na trzech tezach:

- bogactwo narodu zależy od wartości produkcji,
- gospodarka rozwija się samoczynnie i poradzi sobie sama – bez ingerencji państw,
- państwo ze swojej natury jest niezdolne do zadań gospodarczych.¹⁰

2 – Nacjonalizm (z łac. *nationalis* – narodowy) jest ideologią, która przenikała do świadomości ludzi pod hasłem obrony jedności narodu.¹¹ Nacjonalizm żąda, aby obowiązywała tylko jedna moralność ogólnonarodowa, a nie liczyły się poglądy pojedynczych obywateli.¹² Kierunek ten miał później wpływ na myślenie wielkich grup ludzi i wpłynął na proces formowania się narodów nowej doby.

3 – Socjalizm (z łac. *socialis* – społeczny) ma swoje korzenie w poglądach idealistycznych, wyrażonych w powieści Thomasa Moora wydanej w 1516 r. w Anglii pt. „Prawdziwie złota książeczka o najlepszym urządzeniu rzeczypospolitej i o nowej wyspie Utopii.”¹³ Ideę tę jeszcze w XVII w. rozwijał Francis Bacon, a następnie w pierwszej, połowie XIX w., Francuz Josef Proudhon, Karol Marks i Fryderyk Engels.¹⁴ Marks oparł się na tzw. dialektyce Georga Wilhelma Hegla i pracach Ludwika Andreeasa Feuerbacha, który zasłynął krytyką chrześcijaństwa i dowodzeniem, że jest ono źródłem alienacji i zła społecznego.

⁹ Por. Malásek V., Boublik Fr., *Hospodářské směry novověku*. Praha 1939, s. 20; Adam Smith (1723 – 1790) studiował teologię a następnie filozofię na Oksfordzie. Został profesorem logiki a potem także filozofii moralnej na Uniwersytecie w Glasgow. W 1778 r. został mianowany naczelnym komisarzem celnym. Zasłynął pracami o charakterze i przyczynach zamożności społeczeństw.

¹⁰ Por. tamże, s. 21.

¹¹ Por. Jandourek J., *Sociologický slovník*. Praha 2007, s. 167; Pod koniec XIX w. nacjonalizm stał się składową ideologią wyznawanej przez rosnącą w siłę burżuazję i władców o ambicjach imperialistycznych.

¹² Przeciw takim poglądom wystąpił papież Pius XI w encyklice *Charitate Christi*.

¹³ Utopia – powieść o państwie doskonałym Tomasza Mora z XVI wieku.

¹⁴ Por. Malásek V., Boublik Fr., *Hospodářské směry novověku*. Praha 1939, s. 36. Por. także Torre D.G., *La città sul monte*. Roma 2007, s. 32. Por. Vašek B., *Sociální katechismus*. II. Vydání, Brno 1937, s. 51 – 53; Komunizm stosował propagandę wydawniczą (gazety, broszury), mającą na celu dezintegrację życia rodzinnego i pobożnego. Niszczył najpiękniejsze zabytki kultury chrześcijańskiej.

Przeciw szerzeniu się marksistowskich poglądów materialistycznych Kościół wystąpił w 1878 r. Wyraził to papież Leon XIII w encyklice „*Quo Apostolici muneris*”.¹⁵

Wobec restytucji władzy monarchów powstały ruchy anarchistyczne, które wyznawały zasadę, że każda władza jest zbyteczna. Ruchy te były nieprzyjazne Kościołowi.¹⁶ Pojawiła się też teoria utylitaryzmu.¹⁷ Jej podstawy stworzył angielski filozof John Stuart Mill (1806 – 1873).¹⁸ W swym głównym dziele napisał: „Jednolite prawo człowieka do szczęścia jest znamieniem etyki. Póki ten wymóg nie ogranicza niepodważalnych podstaw życia i dążeń ludzi, grupowych i każdego z osobna, powinno ponad wszystko obowiązywać”.¹⁹

W zakończeniu swej pracy Mill podkreśla, że sprawiedliwość to określenie moralne, które prowadzi do wyższych stopni pożytków społecznych i ludzkich wartości.

W omawianym okresie powstał także solidaryzm chrześcijański. Ten termin po raz pierwszy został użyty w książce Francuza R. H. Hueta pt. „Władza chrześcijańskiego socjalizmu” (z łac. *in solidium* — za całość, *solid-are* — zapewnić). Kierunek ten odnosił się do przynależności do wspólnot polityczno-chrześcijańskich. Od pierwszego okresu chrześcijaństwa społeczność ludzka, szczególnie europejska, przechodziła długi i stale zmieniający się rozwój, który kierował się jednak ku wyzwoleniu człowieka i znalezienia wygodniejszego sposobu życia. Chrześcijański solidaryzm domagał się, aby religijność, moralność, prawo, a także gospodarka i polityka, opierały się na podstawach chrześcijańskich.²⁰

¹⁵ Później fałszywe te potępił papież: Leon XIII, w encyklice *Rerum Novarum* i Pius XII, w encyklice *Quadragesimo Anno*.

¹⁶ Por. Jandourek J., *Sociologický slovník*. Praha 2007, s. 25; Anarchizm był ruchem, który w XIX wieku rozwinął szczególnie w słabo zindustrializowanych krajach Ameryki Południowej i w carskiej Rosji.

¹⁷ Por. tamże, s. 267; Utylitaryzm jako kierunek socjalno-filozoficzny uważany jest za wyznacznika miar postępowania moralnego i użytecznego.

¹⁸ Por. Mill J. S., *Utilitarianism*. Vyšehrad 2011, s. 7; Autor jest powszechnie uważany za najznakomitszego angielskiego filozofa i myśliciela społecznego XIX wieku. Pochodził z chłopskiej rodziny. Po studiach teologicznych zwrócił na siebie uwagę pracą o dziejach Indii. Już w młodości nauczył się łaciny, greki i innych języków. Zajmował się matematyką, historią i logiką. W 1837 r. wydał swe pierwsze publikacje: „System Logiki”, „Utylitaryzm” i „O wolności”.

¹⁹ Por. tamże, s. 153.

²⁰ Por. Pimper A., *Křest'anský solidarismus*. Nakl. Universum, Praha 1946, s. 71.

W idei solidaryzmu chrześcijańskiego najważniejsza jest rodzina. Życie rodzinne jest najlepszą szkołą moralności i miłości bliźniego. Przyszłość zbuduje ten naród, który rozwijał się na zasadzie zdrowego życia rodzinnego, i który moralne aspekty życia człowieka uwarunkował przestrzeganiem tej zasady.²¹ Stosunek solidaryzmu chrześcijańskiego do zagadnień gospodarczych i socjalnych był wyrazem pewnego konfliktu z postawami liberalistycznymi i egoistycznymi, które były odczuwane, jako pozbawione wartości moralnych i spojrzenia chrześcijańskiego na potrzeby jednostkowe.²²

Za początek Wiosny Ludów uważa się rewolucję lutową we Francji w 1848 r. i następnie rewolucje w marcu w Wiedniu, Berlinie i Mediolanie. Francja była w tym okresie monarchią konstytucyjną na czele, której stał Ludwik Filip Orleański. Prawo wyborcze dotyczyło tylko wąskiej grupy ludzi bogatych (np. bankierów, przemysłowców, wysoko postawionych prawników i urzędników), którzy stanowili około jeden procent społeczeństwa. Na ulice Paryża wyszli studenci, robotnicy i rzemieślnicy. Władza ogłosiła stan wyjątkowy i zawiesiła prawa obywatelskie. Skończyło się to jej porażką — Ludwik Filip Orleański został zmuszony do opuszczenia kraju. Po tej rewolucji, z wygnania wrócił Karol Ludwik Napoleon Bonaparte, który w grudniu 1848 r. został wybrany na urząd prezydenta.²³

We Włoszech pierwsze niepokoje pojawiły się na Sycylii, gdzie wystąpiono przeciw władzy Burbonów, i szybko przeniosły się do Padwy, Mediolanu i Wenecji. W tym regionie główną przyczyną rewolucji była dążność do zjednoczenia Włoch i pozbycia się okupacji Wenecji, i części Lombardii, przez Austrię. Na czele ruchu narodowego, dążącego do zjednoczenia Włoch, stanął przedstawiciel dynastii sabaudzkiej, Karol Albert.²⁴ Po jego śmierci przywództwo dynastyczne objął władca Królestwa Sardynii Wiktor Emanuel II. Giuseppe Garibaldi, po klęsce w walkach o utrzymanie Republiki

²¹ Por. Pimper A., Křest'anský solidarismus. Nakl. Universum, Praha 1946, s. 115.

²² Por. Vašek B., Křest'anská sociologie. Díl II., Praha 1931, s. 448.

²³ Por. Nowa Encyklopedia Powszechna. PWN Warszawa 1995, t. 4, s. 387.

²⁴ Por. Ráček B., Církevní dějiny v přehledu a obrazech. Nakl. MF, Praha 1939, s. 596.

Rzymskiej, organizował zastępy ochotników mających bić się z wojskami austriackimi w Wenecji i Alpach Bergameńskich. Do oddziałów Garibaldiego nie wstępowali chłopci. Garibaldi oskarżał chłopów, że są pod wrogą agitacją księży, chłopci zaś jego legion nazywali „bezbożnikami”.²⁵

W rewolucyjnym 1848 roku różnego rodzaju nastroje i rozruchy objęły też miasta niemieckie. Fryderyk Wilhelm IV nakazał parlamentowi opuścić Berlin i narzucił konstytucję, która ograniczała prawa mniej zamożnych warstw społecznych.

Powstania narodowe na Węgrzech i we Włoszech przeciągnęły się do 1849 roku. Miały one w znacznej części charakter antykościelny. Przejściowo przywódcami powstań stali się liberałowie i „demokraci”. Przykładowo we Włoszech, Giuseppe Garibaldi i Giuseppe Mazzini, doprowadzili do ucieczki papieża Piusa IX z Rzymu i ustanowienia Republiki Rzymskiej, która przetrwała niecałe dwa lata i papież wrócił na tron Państwa Kościelnego.

1.3. Przemiany społeczne w drugiej połowie XIX wieku

W 1857 r. króla Prus uznano za chorego umysłowo i regencję przejął jego młodszy brat Wilhelm. W 1861 r. został on królem Prus, a w 1871 r. cesarzem Niemiec.

W 1859 r. liberałowie i tzw. umiarkowani demokraci, założyli Niemieckie Towarzystwo Narodowe (*Deutscher Nationalverein*), którego celem było kroczenie po drodze prowadzącej do utworzenia zjednoczonego państwa niemieckiego pod wodzą Prus.²⁶

Na zjeździe polityków w Heidelbergu powstała inicjatywa ustanowienia parlamentu ogólnoniemieckiego i doprowadzenia do wyborów powszechnych. Nadzieje pokładane w osobę księcia Wilhelma nie sprawdziły się i nie przyniosły żadnych wyników dla poprawienia wzajemnych stosunków między ugrupowaniami politycznymi, które dążyły do zjednoczenia Niemiec.

Dopiero, gdy na czele obozu konserwatywnego stanął Otto von Bismarck sytuacja zaczęła się zmieniać.

²⁵ Por. Wituch T., Garibaldi. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 133.

²⁶ Por. Pimper A., Křest'anský solidarismus. Nakl. Universum, Praha 1946, s. 71.

Największym jego sukcesem było doprowadzenie w 1870 r. (dzięki intrydze – depesza emska) do wojny francusko-pruskiej, w wyniku, której Francja utraciła Alzację i północną Lotaryngię, musiała zapłacić wysoką kontrybucję, a w Wersalu, 18 stycznia 1871 r., Wilhelm I koronował się na cesarza Niemiec. Po tym sukcesie podjął walkę z opozycją katolicką pod hasłem „*Kulturkampf*”. W 1878 r. zaczął wydawać ustawy przeciw socjalistom i Polakom zamieszkałym na obszarze Prus. Do dymisji podał się dopiero w 1890 r., po konflikcie z cesarzem Wilhelmem II.

Dodać należy, że w drugiej połowie XIX wieku, podczas panowania dynastii Hohenzollernów i rządów Bismarcka, do elit władzy należeli prawie wyłącznie protestanci. Kościół luterński w Prusach nauczał, że władza państwowa jest ponad wszystkim (*Macht als Amt*).²⁷

We Włoszech, na początku drugiej połowy XIX wieku, szybko zmieniały się granice królestw, podporządkowanych rodom francuskim i austriackim. Po wielu bitwach, konferencjach pokojowych i plebiscytach, w 1859 r. Królestwo Sardynii otrzymało Lombardię, a w następnym roku Toskanię, Modenę, Parmę i Bolonię. Równocześnie Garibaldi obalił rządy Burbonów w południowych Włoszech, zniósł przywileje szlacheckie i zaczął rozdawać ziemię chłopom.

W listopadzie 1860 r. północne Włochy (Królestwo Sardynii) zjednoczyły się z południowymi (Królestwem Neapolu). Z dawnej geografii politycznej pozostało Państwo Kościelne obronione przez wojska francuskie.

17 marca 1861 r. ogólnowłoski parlament proklamował Królestwo Włoskie. Królem został Wiktor Emanuel II. Do królestwa tego, w 1866 r., włączono Wenecję (dotąd pod władaniem habsburskim), a w 1870 r. Państwo Kościelne.

We Francji prezydent II Republiki, Karol Ludwik Napoleon Bonaparte, w grudniu 1851 r. dokonał zamachu stanu i w następnym roku ogłosił się cesarzem — Napoleonem III. Ograniczył on system rządów parlamentarnych i swobody obywatelskie. Jego II Cesarstwo upadło w 1870 r., gdy do Paryża zbliżały się wojska pruskie. W marcu 1871 r. w oblężonym Paryżu wybuchło powstanie ludowe, tzw. Komuna Paryska.

²⁷ Por. Salmonowicz S., Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1987, s. 503 – 506. Por. Krukowski J., Kościół i Państwo. Lublin 2000, s. 52.

Komunardzi postulowali wprowadzenie ochrony pracy i płacy robotników, oddzielenie Kościoła od państwa (nacionalizację majątków Kościoła), powszechne, bezpłatne i laickie nauczanie w szkołach. Gdy posunęli się do rozstrzelania arcybiskupa Paryża G. Darboya, do miasta wkroczyły francuskie siły rządowe i powstanie stłumiły krwawo (zginęło około 20 tys. komunardów).

W 1875 r. uchwalono nową konstytucję. Po wyborach do władzy doszli umiarkowani republikanie, którzy w 1880 r. przeprowadzili ustawy antyklerykalne. W następnych latach zalegalizowali laicką reformę szkolnictwa i związki zawodowe, które do dziś mają ważną pozycję w życiu politycznym Francji.

Cesarstwo austriackie, na początku drugiej połowy XIX wieku, utraciło znaczne terytoria, najpierw po przegranej wojnie z Francją na terenie Włoch (1859), następnie po wyparciu przez Prusy z obszaru Niemiec (1866).

Na przełomie lat 1867 i 1868 przekształciło się ono w monarchię Austro-Węgry.²⁸ Cesarz Austrii z dynastii Habsburgów został nominalnie także królem Węgier, ale kraje należące do węgierskiej „Korony św. Stefana” (Siedmiogród, Chorwacja, Sławonia, Fiume) miały w Budapeszcie osobny parlament. Czechy, Morawy, Śląsk i Galicja zostały podporządkowane Austrii, przyznano im jednak namiastki przywilejów autonomicznych — np. w krajach tych mogły działać stronnictwa polityczne i mieć swoich przedstawicieli w parlamencie wiedeńskim. W parlamencie tym najsilniejszą reprezentację miała Partia Chrześcijańsko-Społeczna.

W monarchii habsburskiej Kościół cieszył się dużą niezależnością. Jednak wśród kilkunastu narodów tworzących Austro-Węgry byli wyznawcy wielu religii chrześcijańskich, a po okupacji, od 1878 r., Bośni i Hercegowiny (anektowanych ostatecznie w 1908 r.) także wyznawcy islamu.

Ta wielonarodowość i wielowyznaniowość była przyczyną ruchów narodowowyzwoleńczych, które w wielu krajach miały charakter socjalistyczny i antyklerykalny, czego wyrazem było np. zdobycie znacznych wpływów w parlamencie wiedeńskim przez Socjaldemokratyczną Partię Austrii. Po przegranej I Wojnie Światowej nastąpił rozpad wielonarodowej monarchii.

²⁸ Por. Nowa encyklopedia powszechna. PWN Warszawa 1995, t. 1., s. 288.

2. Życie Kościoła w XIX wieku

2.1 Ogólna charakterystyka

Polityka międzynarodowa wobec Kościoła rzymskokatolickiego na początku XIX wieku nie była sprzyjająca, a nawet można powiedzieć, że najciężej doświadczyła Kościół w jego długich dziejach. Francja, niegdyś „pierwsza córka Kościoła”,²⁹ stała się obca Kościołowi, a jej rządy siały strach wśród katolików w całej Europie.

Gdy po dobie Napoleona I, na tron wstąpił przedstawiciel dynastii Burbonów, Ludwik XVIII (1814 – 1824), zaczęła się odnowa porządku katolickiego. Władca ten podpisał z Rzymem nowy konkordat, który jednak nie wszedł w życie z powodu zwolenników galikanizmu.³⁰

Należy też wspomnieć, że na przełomie XVIII i XIX wieku, doszło do deportacji tysięcy księży, wydano nowe przepisy, które ograniczały działalność Kościoła w jego posłannictwie religijnym. Zwroty polityczne, socjalne i te, które dokonano w zakresie szkolnictwa, ograniczyły przywileje księży, a właściwie całego Kościoła.

Papiestwo upokorzone przez Napoleona I utraciło swą wcześniejszą siłę polityczną. W tej nowej pozycji doznało ono także bardzo silnych wstrząsów wynikających z indywidualnych dążeń niektórych członków Kościoła rzymskokatolickiego.

Rewolucje i związane z nimi sekularyzacje w niektórych państwach pozbawiły Kościół wszelkich dóbr materialnych. Odbieranie majątków kościelnych tak się rozszerzyło, że ustały możliwości sprawnego funkcjonowania diecezji i biskupi zostali ograniczeni w sprawowaniu posług duszpasterskich. Nie liczyło się ich wykształcenie teologiczne i wiedza, zabrakło nauczających, albo mieli związane ręce, aby nauczać i prowadzić prace naukowe.

²⁹ Por. Nešpor Z. R., *Náboženství 19. století*. Praha 2010, s. 16.

³⁰ Por. *Akademický slovník cizích slov I*. Nakl. Akademia, Praha 1995, s. 255; Galikalizm rozwinął się we Francji już w XIV wieku jako prąd dążący do ustanowienia zwierzchnictwa władzy świeckiej nad papieżem i uniezależnienia się od Rzymu.

Życie religijne ludu osłabło. Wojny spowodowały, że lud wierzący i religijny, który spadł na niski poziom bytu, zaczął przyjmować idee oświeceniowe i nowe ustawodawstwo, np. dotyczące zawierania małżeństw państwowych. Przyczynił się do tego wzrost popularności też głoszonych przez liberałów i socjalistów.

Francja napoleońska, która na początku XIX wieku miała pozycję kulturalnego centrum Europy, połąkomiła się na bogactwa Rzymu gromadzone przez papieży w czasie wielu stuleci. „Miasta północnowłoskie zostały złupione: Bolonia z 500 rękopisów, mediolańskie kościoły ze srebra, Wenecja z majątku św. Marka. Z Rzymu pewnego pięknego dnia wyjechała olbrzymia karawana chroniona przez silne straże wojskowe.

Na pięciuset wozach złożonych było ogromne mnóstwo rzeźb, obrazów, miedziorytów, pereł, sławnych dzieł antycznych”.³¹ Kto rozważa rozwój społeczny w XIX wieku musi przyznać, że Kościół (i religijność) utracił swoją pozycję jaką miał na początku doby oświecenia.

Nowe porządki oznaczały zwiększenie wpływu państwa na wszelkie sprawy ludzkie. Dotyczyły one nie tylko Kościoła, ale także małżeństwa, rodziny, szkoły, wychowania w rygorach regulowanych ustawowo, środowiska pracy itd. Nastąpił okres sekularyzacji dóbr kościelnych. Życie publiczne nabrało świeckiego charakteru w stopniu wcześniej nieznanym. Jednocześnie wypowiedziano walkę z dwiema ważnymi prawdami: o istnieniu Boga i nieśmiertelności duszy ludzkiej. W tej całkiem nowej sytuacji pozycja Kościoła stała się przynajmniej niejednoznaczna, a jego droga nieprosta. Jeśli chodzi o pozytywne strony procesów objawiających się w Kościele, to wymienić należy „dążenie do tzw. restauracji życia religijno-kościelnego, centralizacji wokół stolicy papieskiej, tworzenie podstaw rozwoju wartości duchowych”.³²

³¹ Por. Ráček B., *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Nakl. MF, Praha 1939, s. 573.

³² Por. Kadlec J., *Dějiny katolické církve III*. Olomouc 1993, s. 434.

2.2. Pozycja i rola papieżstwa

W 1775 r. do dziejów papieżstwa zapisał się Pius VI.³³ Konklawe było bardzo silnie podzielone w związku ze zniesieniem regulaminu dającym przewagę jezuitom. Po czteromiesięcznych sporach wszystkie strony zgodziły się na wybór Giovanni'ego Antonio Braschi'ego.³⁴ Jako rodowity władca był w swych decyzjach samodzielny, ale nie zawsze szczęśliwy z sytuacji, w jakiej przyszło mu sprawować pontyfikat. Zamiłowany do wiedzy i sztuki, pełniąc obowiązki papieskie, popełnił błędy swoich poprzedników z okresu renesansu. Za jego pontyfikatu rozrósł się nepotyzm.³⁵

Papież Pius VI nie sprzyjał ruchom rewolucyjnym, nie tylko jako głowa Kościoła, ale także jako świecki władca Państwa Kościelnego. Pod koniec XVIII wieku zapewniał panujących w Europie, że zrobi wszystko, aby nie nastąpiła żadna rewolucja. Jednak w 1796 r. terytorium Włoch zaczął opanowywać Napoleon, który najpierw zajął północną część Państwa Kościelnego. Po zdobyciu Ankony, gdzie było liczne, dobrze wyposażone wojsko, rozkradł Sanktuarium Maryjne w Loreto, a czczony obraz wysłał do Paryża. Była to tylko przygrywka do działań, które miały przyjść później.

Wielka Rewolucja Francuska przyniosła Piusowi VI największe upokorzenie w całym jego pontyfikacie. We Francji dla rozwiązania kryzysu finansowego zwołano tzw. Stany generalne. Ich posiedzenia rzekomo początkowo służyły służbie Bożej, a duchowieństwo, które co prawda stanowiło homogeniczną całość, w swojej większości opowiedziało się za prawami narodu i wspierało dążenia tzw. trzeciego stanu. Jednak wkrótce dla Kościoła francuskiego nastąpiły ciężkie czasy. Duchowieństwo się podzieliło, a w zgromadzeniach prawodawczych coraz większą siłą uzyskiwały grupy bardziej radykalne, widzące w duchowieństwie niebezpieczeństwo dla funkcjonowania państwa według nowych reguł. Papież był coraz bardziej bezradny, a Napoleon I skierował przeciw niemu siły zbrojne.

³³ Por. Gelmi J. Papežové. Nakl. MF. Praha 1994, s. 222 – 223; Papież Pius VI (1775 – 1799) pochodził z Ceseny. Do kolegium kardynalskiego został przyjęty w 1773 r. Wyróżniał się pobożnością, szczerością i odwagą podejmowania decyzji w trudnych sytuacjach. Był wielkim mecenasem sztuki, wydawał znaczne pieniądze na upiększanie Rzymu, wybudował zakrystię w bazylice św. Piotra, wznosił obeliski przed pałacem kwirynalskim i dokonał wielu innych dzieł.

³⁴ Por. tamże, s. 222.

³⁵ Nepotyzm, to forsowanie na urzędach swoich krewnych i znajomych.

Wydawało się, że po śmierci Piusa VI papieżstwo zniknie. Papież ten został internowany i wywieziony do Francji, gdzie zmarł w 1799 r.³⁶

W 1800 r. na tron papieski wstąpił Pius VII (Barnaba Gregorio Chiaramonti), który w latach 1775 – 1782 pracował jako profesor teologii w Parmie. W 1797 r., gdy był już kardynałem, zasłynął kazaniem, w którym powiedział: „Stańcie się w pełni chrześcijanami a tym samym będziecie dobrymi demokratami”.³⁷

Ten następca św. Piotra miał świadomość, jakie ciężary będzie musiał ponieść w czasie pontyfikatu. Znał dobrze przyczyny rozkładu społecznego, wyrażające się negatywną postawą wobec Kościoła, a nawet upadkiem moralności. Pius VII (1800 – 1823) musiał też zmierzyć się z szerzeniem myśli, tzw. encyklopedystów.³⁸ Ich poglądy przyczyniły się do odstąpienia pewnej części szlachty katolickiej od Kościoła, nie tylko we Francji, ale i w innych państwach europejskich. Ciężka była wówczas dla Kościoła tradycja, że biskupstwa i opactwa obsadzali synowie szlacheccy, dla wzmocnienia pozycji swych rodów.

W latach 1809 – 1814, jak wcześniej sygnalizowano, Pius VII był internowany przez Francuzów, co było złamaniem konkordatu z 1801 roku i niewdzięcznością wobec papieża, który, co prawda biernie, ale uczestniczył w koronacji Napoleona Bonaparte na cesarza Francuzów.

W 1811 r. Napoleon I zwołał w Paryżu „zgromadzenia narodowe”, które miało ustanowić, że biskupa może mianować miejscowy metropolita, a nie wyłącznie papież. Sprzeciwili się temu najwyżsi duchowni.

Po powrocie z przegranej kampanii rosyjskiej, Napoleon I, 25 stycznia 1813 r., nakazał przywieźć papieża z Sawony do Paryża i wymusił na nim podpisanie nowego konkordatu. Później jednak papież, po porażkach Napoleona I, mógł wrócić do Rzymu a w 1814 r. odzyskał Państwo Kościelne. W tymże roku wydał bullę „*Sollicitudo omnium Ecclesiarum*”, którą przywrócił Towarzystwo Jezusowe — zakon jezuitów.

³⁶ Por. Gelmi J., Papežové. Nakl. MF, Praha 1994, s. 225; Por. Zieliński Z., Pius VI, EK, t. 15, Lublin 2011, s. 750.

³⁷ Por. tamże, s. 230.

³⁸ Por. Akademický slovník cizích slov I. Nakl. Akademia, Praha 1995, s. 196; Encyklopedyści byli zwolennikami uczonych francuskich, którzy w XVIII wieku wydali „Wielką encyklopedię francuską” i „Słownik naukowy dla wszechstronnej wiedzy”.

W 1817 r. doszło do podpisania nowego konkordatu z Francją, w którym wyrażono przymierze i odnowienie dobrych stosunków między papieżem a państwem.³⁹

W 1823 r. papieżem został Leon XII, który rok 1825 ogłosił Rokiem Jubileuszowym (10 lat od Kongresu Wiedeńskiego). W czasie uroczystości na placu *Il Popolo* z poparciem dla papieża podobno wystąpiło publicznie dwóch nawróconych karbonariuszy, którzy dotychczas walczyli o zjednoczenie Włoch i likwidację Państwa Kościelnego, chronionego przez wojska francuskie i austriackie. Leon XII z tajnym stowarzyszeniem karbonariuszy postępował bezkompromisowo.

Od 1823 r., na przekór wszelkim porażkom i wystąpieniu wielu ludzi z Kościoła, zaświtała nowa nadzieja. W niektórych państwach Europy ustaliła się sytuacja polityczna sprzyjająca egzystencji Kościoła. We Francji utrzymana została liczba biskupstw, nowy ustrój dostały kapituły kanonickie i seminaria kształcące księży. W Irlandii doszło do emancypacji katolików.⁴⁰

W 1829 r. wybrano na papieża biskupa Montany, Ceseny i Frascatii, który przybrał imię Pius VIII. Sprawował on swą posługę tylko dwa lata. Jako były prefekt Świętego Oficjum, (od 1823 r.), miał dobre rozeznanie w potrzebach Kościoła, jednak choroba od początku pontyfikatu, ograniczała jego aktywność w naprawianiu krzywd, jakie Kościół doznał w minionych latach.

Po tzw. Rewolucji Lipcowej we Francji (1830), Papież uznał Ludwika Filipa za króla Francji. Mimo problemów zdrowotnych był aktywny, np. zwracał uwagę na niebezpieczeństwa wynikające z literatury ateistycznej, szerzonej przez potajemne stowarzyszenia, które wzywały biskupów, aby poparli szkolnictwo państwowe i także kształcenie księży oraz niezależne od Kościoła życie rodzinne. W 1829 r. odsądził od wiary wolnomularzy, a w następnym roku wydał broszurę dotyczącą problemów z zawieraniem tzw. małżeństw mieszanych, szczególnie w Prusach.⁴¹

Następny papież, Grzegorz XVI, sprawował władzę w latach 1831 – 1846. Wobec zagrożenia utraty Państwa Kościelnego wskutek ruchów rewolucyjnych i zjednoczeniowych na Półwyspie Włoskim zwrócił się o pomoc do Wiednia, którą

³⁹ Por. Zieliński Z., Pius VII. EK, t. 15, Lublin 2011, s. 751 – 752.

⁴⁰ Por. Akademický slovník cizích slov I. Nakl. Akademie, Praha 1995, s. 194; Por. Walkusz J., Leon XII. EK, t. 10, Lublin 2004, s. 775 – 776.

⁴¹ Por. Zieliński Z., Pius VII. EK, t. 15, Lublin 2011, s. 751 – 752.

otrzymał od kanclerza, księcia Metternicha. Dzięki korpusowi austriackiemu i wojskom francuskim ruch oporu wobec Państwa Kościelnego, w zbuntowanych miastach, udało się powstrzymać i utrzymać je w posłuszeństwie do 1838 r.

Jednak obecność tych wojsk ograniczyła prawa papieża i skomplikowała sytuację finansową Państwa Kościelnego. W 1832 r. Grzegorz XVI wydał bullę „*Mirari vos*” potępiającą poglądy Lamennaisa, które stały się bliskie liberalizmowi i zmierzały do oddzielenia Kościoła od państwa, wolności druku i nauczania.

Grzegorz XVI wielce zasłużył się dla działalności misyjnej. Dzięki niemu, nawet w Turcji, chrześcijanie otrzymali swobody religijne. W Afryce ustanowił siedemdziesiąt biskupstw. Wspierał wiedzę i naukę. Przykładowo, w Rzymie w tym celu pokierował utworzeniem ogrodu botanicznego i szkoły rolniczej oraz muzeum mającemu gromadzić zbiory etruskie i egipskie⁴²

Od 1846 do 1878 roku papieżem był Pius IX.⁴³ Konklawe 16.6.1848 r. było bardzo krótkie. Wybór Giovanniego Mastai Feretti’ego został przez społeczeństwa podległe nowym porządkom politycznym przyjęty z zadowoleniem, zarówno we Włoszech jak i w innych krajach. Pojawiły się biografie w wielu językach, opisujące jego drogę do tronu papieskiego.⁴⁴ Owacje dla nowego papieża były tak wielkie, że gdy jechał ulicami Rzymu, ludzie wyprzęgali konie i sami pchali powóz. Były to bezgraniczne przejawy oddania stronnictw postępowych, przede wszystkim Rzymian, którzy w nowym papieżu pokładali duże nadzieje i obdarzyli go sympatią. Umocniło to papieża na dalszą drogę, na której miał się spotkać z próbami pozbawienia go wszystkich dóbr.

⁴² Por. Charle Chr., *Intelektuálové v Evropě XIX. století*. Nakl. CDK, Praha 2004, s. 75; Lamennais i Monalembert mieli wprawdzie poczucie solidarności z Kościołem, ale postawili się przeciw jego nauczaniu; Por. Dyl J., *Grzegorz XVI*. EK, t. 6, Lublin 1993, s. 343 – 344.

⁴³ Przyszły papież, Maria Mastai-Ferretti, urodził się w 1792 r. w Senegalu. Studiował najpierw na akademii w Wolter, został jednak z niej wydalony ze względu na napady epilepsji i udał się do Rzymu. Po postępowaniu dyspensjalnym w 1819 r. został wyświęcony na księdza i już cztery lata później uczestniczył w wyprawie do Chile jako członek poselstwa papieskiego, które miało negocjować w sprawie uzależnienia się kolonii hiszpańskich od ich ziemi macierzystej. Po powrocie zarządzał ochronką św. Michała w Rzymie i wówczas zwrócił na siebie uwagę nadzwyczajnymi zdolnościami organizacyjnymi. W 1827 r. został arcybiskupem Spoleto, a w 1840 r. założył kapelusze kardynalski.

⁴⁴ Por. Ráček B., *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Nakl. MF, Praha 1939, s. 595.

Paryska rewolucja lutowa, w 1848 r., rozprzestrzeniła się na Europę Środkową i cały Półwysep Apeniński. Król Sardynii, Carlo Alberto, wezwał Włochów do „wyprawy krzyżowej” przeciw Austrii. Papież, własnoręcznym listem do cesarza Austrii, zażądał, aby ten opuścił prowincje włoskie, bowiem nie zyska on miłości społeczeństwa stosując przemoc wojskową. Odmienne zachowały się tzw. stronnictwa postępowe, które wezwały, aby cesarzowi wypowiedzieć wojnę.⁴⁵

W sprawach wewnątrzkościelnych Pius IX zapisał się ogłaszając, 8 grudnia 1854 r., po wcześniejszych konsultacjach z biskupami, dogmat o niepokalanym poczęciu Panny Marii. Dziesięć lat później opublikował encyklikę „*Quanta Cura*”, do której dołączył *Syllabus*, czyli zestawienie 80 błędnych twierdzeń tego czasu.

W wielu krajach zakazano rozpowszechniania *Syllabusu*. Niektórzy teolodzy potraktowali ten dokument za przejaw papieskiego konserwatyzmu, inni za największy naukowy czyn stulecia.⁴⁶

Najbardziej doniosłym osiągnięciem Piusa IX w okresie całego jego pontyfikatu było zwołanie, 29 czerwca 1868 r., I Soboru Watykańskiego. Biskupi w latach 1869 – 1870 pracowali głównie nad przygotowaniem dokumentów o prymacie i nieomyślności papieża, inkarnacji Chrystusa i konstytucji o wierze katolickiej.

Pontyfikat Piusa IX wywarł wielki wpływ nie tylko na Kościół, ale i na ówczesną kulturę światową. Już w 1850 r. zbudował on struktury Kościoła katolickiego w Anglii, a w 1853 r. w Holandii, gdzie katolicy doczekali się swobody wyznaniowej. Papieżowi temu udało się zawrzeć konkordaty z wieloma królestwami i księstwami: z Rosją, Hiszpanią, Austrią, Portugalią, Toskanią, Kostaryką, Gwatemalą, Nikaraguą, Hondurasem, Haiti, San Salvadorem, Wenezuelą oraz z kilkoma innymi państwami w różnych rejonach świata. Był uważany za zwolennika demokratyzacji Państwa Kościelnego — zreformował administrację, do której wprowadził osoby świeckie.⁴⁷

Papież Leon XIII panował w latach 1878 – 1903. Miał cechy utalentowanego przywódcy o jasnych poglądach, opanowanego, dobrze rozumiejącego rzeczywistość,

⁴⁵ Por. Ráček B., *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*. Nakl. MF, Praha 1939, s. 596.

⁴⁶ Por. Gelmi J., *Papežové*. Nakl. MF, Praha 1994, s. 243.

⁴⁷ Por. Zieliński Z., *Pius IX*. EK, t. 15., Lublin 2011, s. 753-756.

a jednocześnie skromnego i niedążącego do sukcesu za wszelką cenę, chociaż zdecydowanego.⁴⁸

Wybór tego papieża wskazywał, że nastąpią w Kościele wielkie zmiany. On sam cel swojego pontyfikatu widział w zbliżeniu Kościoła do realiów współczesnego świata. W tym duchu wspomagał go cieszący się wielkim szacunkiem kardynał Rampola.

Leon XIII jako pierwszy papież postępował nie przeciw, lecz bardzo przyjacielsko wobec państw, w których miały miejsce struktury liberalne. Doskonale prowadził praktyczną politykę, nawet wówczas, gdy kuria watykańska miała problemy z państwem włoskim.

Już w swej pierwszej encyklice „*Rerum novarum*” (15.5.1891 r.) ogłosił, że będzie domagać się przywrócenia pełni władzy nad Państwem Kościelnym, co wyraził zdaniem: „w każdym razie nie z powodu ambicji i pragnienia władzy lecz ze względu na swój urząd, będąc związany przysięgą religijną”, przede wszystkim zaś tym, że Stolica Apostolska działa w interesie dobra publicznego i pomyślności całego pokolenia ludzkiego.⁴⁹ Tak myślał o restytucji Państwa Kościelnego obejmującego nie tylko Rzym, ale i okolice. Jednak próby porozumienia z Królestwem Włoch najpierw załamały się, a później doszło do zaognienia wzajemnych stosunków.

Leon XIII, rzekomo nawet zastanawiał się, czy nie ma opuścić Rzymu i wyjechać do Trydentu lub Salzburga. W 1882 r. doszło do ponownego utworzenia poselstwa pruskiego w Stolicy Apostolskiej. W 1885 r. Otto von Bismarck proponował papieżowi pomoc w rozwiązaniu sporu niemiecko-hiszpańskiego o sukcesję. Papież jednak doprowadził do porozumienia stron i w 1887 r. zakończył się ten spór.⁵⁰

⁴⁸ Ten papież, Joachim Pecci, urodził się w Carpineto. Nim objął tron św. Piotra był arcybiskupem Perugii i następnie nuncjuszem papieskim w Belgii, gdzie zyskał sympatię króla Leopolda i całego społeczeństwa dzięki swej przezorności, miłemu usposobieniu i umiejętności przekazywania stanowiska papieża. Podobnie było, gdy później młody jeszcze Pecci sprawował urząd nuncjusza w Anglii, gdzie zostawił dobre wspomnienia. W krótkim czasie zyskał mnóstwo przyjaciół i opinię bardzo wyważonego dyplomaty. Gdy przystąpił do konklawe jasne było, że jest *papabilis* – w istocie rzadko kiedy w historii papieństwa wśród kardynałów-wyborców była tak znakomita zgoda.

⁴⁹ Por. Gelmi J., Papežové. Nakl. MF, Praha 1994, s. 249. Por. Krukowski J., Kościół i Państwo. Lublin 2000, s. 57.

⁵⁰ Por. Zieliński Z., Leon XIII. EK, t. 10, Lublin 2004, s. 777 – 778.

Za epokowe uważa się elementy encykliki *Rerum novarum* poświęcone sprawom socjalnym i teorii własności. Papież za niezbędną uznał działalność państwa w rozwiązywaniu problemów socjalnych. Zakres treściowy tej encykliki można sprowadzić do trzech punktów:⁵¹

1. Kościół ma świadomość, że w wyniku rewolucji przemysłowej ukształtował się inny typ społeczności, która oczekuje od Kościoła, aby był z nią w nowy sposób
2. Kościół ma świadomość, że w nowoczesnym środowisku przemysłowym tworzy się, na podstawie rozwoju środowiska produkcyjnego, wielka siła społeczna, ale z drugiej strony powoduje od niej zależność
3. Kościół ma współodpowiedzialność za człowieka. Nie może go zostawić tylko na pastwę państwa, dlatego opowiada się za porządkiem procesów gospodarczych, za który współodpowiedzialność będą brali wszyscy ich uczestnicy.

Encyklika ta wskazała zasadniczy kierunek dalszego rozwoju nauki społecznej Kościoła. Dodajmy, że papież ten urządził Bibliotekę Watykańską i dalszy jej rozwój powierzył jezuitom. Umarł w Rzymie 20 lipca 1903 r. We wdzięcznej pamięci Polaków zapisał się ponadto wydając zgodę na zbudowanie krzyża na Giewoncie w Tatrach, z okazji rozpoczynającego się nowego tysiąclecia.⁵²

2.3. I Sobór Watykański

Pierwszy Sobór Watykański był jednym z najważniejszych dokonań Kościoła w całym okresie XIX wieku. Jeśli chcemy opisać dorobek tego Soboru, koniecznie musimy wziąć pod uwagę, poprzedzające go teksty, dotyczące postępów rewolucji przemysłowej, sekularyzacji i liberalizacji praw w społeczeństwach europejskich, co było wynikiem Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

Dziewiętnaste stulecie było takim okresem, w którym powinnością elementarną była religijność. Rodziły się wówczas konflikty między zwykłymi ludźmi, a władcami na tle stosunku wobec chrześcijaństwa. Po porażce Napoleona, a w ogólności po trwających przez ćwierćwiecze różnych wojen, zaczął się na terenach Europy Środkowej i Zachodniej proces odrodzenia religijnego.

⁵¹ Por. Sociální encykliky (1891 – 1991). Zvon České katolické nakl., Praha 1996, s. 21.

⁵² Por. Wnuk W., Obrazki zakopiańskie. KAW, Kraków 1982, s. 38 – 41.

Wielu intelektualistów odeszło od osiemnastowiecznych myśli oświeceniowych i zaczęli postrzegać Kościół Katolicki z papieżem na czele, jako instytucję, będącą gwarantem pokoju w Europie, sprawiedliwości i moralności, co powinno doprowadzić do zjednoczenia cywilizacji europejskiej.

W drugiej połowie XIX wieku nastąpił w Europie szybki rozwój życia wewnętrznego Kościoła. Powstały liczne ruchy katolickie, które w krótkim czasie bardzo się rozwinęły. Wielu, tzw. Romantyków, przystąpiło do katolicyzmu i powstało mnóstwo stowarzyszeń o różnym zakresie działania. Stało się to przewyższeniem bardzo złożonej sytuacji Kościoła, jaką miał w I połowie XIX wieku, gdy upadała siła papiestwa na skutek postępującego procesu sekularyzacji.

Syllabus rozesłany przez papieża biskupom 8 grudnia 1864 r., chociaż był okazją do głębszej refleksji, nie został przez wszystkich przyjęty pozytywnie. Obawy kardynałów, biskupów i księży dotyczyły ewentualnego ogłoszenia tego dokumentu *ex katedra* i wzrosły, gdy wyszło na jaw, że papież zamierza zwołać sobór.⁵³

Dwa dni przed publikacją *Syllabusa* papież, po obradach Kongregacji obrzędów, wyjawiał kardynałom swój plan zwołania soboru.⁵⁴ Potem w ścisłej tajemnicy wezwał 21 kardynałów zamieszkałych w Rzymie, aby wypowiedzieli się odnośnie poparcia idei zwołania soboru ekumenicznego. Większość kardynałów odpowiedziała pozytywnie.

Trzeba koniecznie wziąć pod uwagę, że ogólne zebranie biskupów nie miało w Kościele miejsca od trzystu lat. Papież przesłał do kilkudziesięciu biskupów zapytania w sprawie planu soboru. Wśród zapytanych byli też przyszli przeciwnicy soboru, z grona, których wyróżniali się arcybiskup Westminster Manning i biskup Orleanu Dupanloup. Łączył ich pogląd, że sobór niebawem wywoła duchowe zamieszanie, a potrzebne jest jasne przedstawienie pryncypiów chrześcijaństwa i wzmacnianie autorytetu Kościoła. Papieski zamiar zwołania soboru wywołał sensacje medialne i wielkie zainteresowanie wewnątrz Kościoła.

29 czerwca 1868 r. została opublikowana starannie bulla *Aeterni Patris* dotycząca zwołania soboru. Papież zawarł w niej, że sobór będzie miał inaugurację 8 grudnia w Rzymie w bazylice św. Piotra.⁵⁵

⁵³ Por. Dokumenty I. Vatikánského koncilu. České Budějovice 2006, s. 10.

⁵⁵ Por. Jedin H., *Malé dějiny koncilů*. Translation Karel Dolista. Praha 1990, s. 83.

Bulla ta była adresowana do biskupów z całego świata, także do biskupów anglikańskich, do wszystkich protestantów i innych niekatolików. Zwrócił się do nich z nadzieją, że dzięki soborowi chrześcijanie będą mogli powrócić do wspólnej ovczarni. Reakcja publiczna wśród protestantów była negatywna. Najwyższa Rada Kościoła ewangelickiego stanowczo odmówiła uczestnictwa w soborze. Tym samym okazało się, że sobór nie spełni dążenia papieża do unijnego zjednoczenia chrześcijan.

Pius IX niezłomnie dążył do zwołania soboru. Ustanowił w tym celu komisję kardynalską z kilkoma organami.⁵⁶ W końcu doprowadził do uroczystego otwarcia soboru.⁵⁷

W pierwszym soborowym akcie konstytucyjnym, *Dei Filus*, zawarto mocne potępienie szerzącej się bezbożności, panteizmu, naturalizmu, racjonalizmu, agnostycyzmu i liberalizmu, zarówno w życiu duchowym jak i politycznym. Akt ten jasno wskazywał na prymat nadprzyrodzonego porządku duchowego. Wyrażały to cztery rozdziały: 1. O współczesnym poznawaniu Boga, 2. O konieczności jawnego wyznawania Boga, 3. O podstawach wiary, 4. O stosunku wiary do wiedzy.⁵⁸

Dalsze obrady soboru dotyczyły zagadnień odnoszących się do spraw kościelnych. Wielkie znaczenie miało zagadnienie nieomyłności papieża. Było ono najbardziej dyskutowane, ale wskazać należy, że dyskusje na ten temat odbywały się już kilka lat, przed zwołaniem soboru. Wśród biskupów zaznaczyły się dwie odmienne opcje — jedni byli za przyjęciem dogmatu o nieomyłności papieża, inni zasadniczo przeciw.

⁵⁶ I Komisja Wiary, pod przewodnictwem kardynała Bilio, miała 24 członków. Jej zadaniem było opracowanie ustaw dogmatycznych. II Komisja Dyscypliny Kościelnej pod przewodnictwem ks. kardynała Cateriniego miała 19 członków. III Komisja d. s. Zakonów kierowana przez ks. kardynała Bizzariego miała 14 członków. IV Komisja d.s. Kościołów Wschodnich, kierowana przez ks. kardynała Reisacha, miała 26 członków. Wszystkie komisje łącznie korzystały z doradców i specjalistów w sprawach teologicznych, tak rzymskich jak i z różnych krajów całego świata. Subkomisje podjęły pracę już w 1868 r., co wynikało z próśb, jakie przychodziły od biskupów i rządzących z całego świata. Głównym sukcesem, jaki osiągnięto dzięki intensywnym pracom przedpoborowym było ustanowienie jednolitego regulaminu obrad. Z dostępnych źródeł wynika, że sobór ten był zdecydowanie lepiej przygotowany w porównaniu z wszystkimi wcześniejszymi zjazdami ogólnymi biskupów.

⁵⁷ Por. Krlín J., *Papežská politika v posledních dvou stoletích*. Praha 1946, s. 47; Bazylika św. Piotra na potrzeby obrad soborowych została urządzona jak aula w stylu łodzi. Po obu stronach były trybuny dla zaproszonych teologów i zaproszonych gości. Na najwyższym miejscu leżało na stole Pismo Święte. W soborze uczestniczyły 774 osoby: 49 generałów, 127 arcybiskupów, 529 biskupów i 48 generałów zakonów, i opatów. Postanowiono, że w czasie obrad każdy biskup może się swobodnie, krytycznie wypowiedzieć.

⁵⁸ Por. Jedin H., *Malé dějiny koncilů*. Translation Karel Dolista. Praha 1990, s. 88.

Bardzo interesująco opisał to amerykański teolog Michael Fandy.⁵⁹ Wśród biskupów, którzy nie godzili się na uchwalenie tego dogmatu był zwierzchnik diecezji praskiej kardynał Bedřich Józef Schwarzenberg.⁶⁰ Po wielu rokowaniach biskupi, 18.7.1870 r., uchwalili dokument *Pastor aeternus*, którym zatwierdzili dogmat o prymacie papieża.⁶¹

Zaakceptowano w nim między innymi, że papież ma „pełną i najwyższą władzę jurysdykcyjną nad całym Kościołem, jak również nieomylną urzędową w sprawach nauczania wiary. Prawna władza papieża nad Kościołem została przyjęta przez wszystkich biskupów, w końcu nawet przez najtwardszych przeciwników papieskiej nieomylności.”⁶²

Jakkolwiek, nie w całości, spełnił pierwotne zamierzenia, wszak odbywał się w okupowanym Rzymie, to jednak można go uznać za kamień węgielny w życiu Kościoła i papiestwa w nowych czasach. W niwecz rozpadły się nadzieje przeciwników katolicyzmu, że struktura Kościoła się rozpadnie.

Złamały się też wszelkie nadzieje na odciążenie od Kościoła kapłanów i ludu. I mimo, że wielu biskupów początkowo nie sprzyjało ogłoszeniu dogmatu o nieomylności, to później wydali listy pasterskie świadczące o jedności z następcą św. Piotra. Trzeba podkreślić, że lata siedemdziesiąte XIX w. były kamieniem granicznym, podobnym jak ten, za który uznać możemy, rok 1517.

⁵⁹ Por. Horn Otto Stephan a kol., *K čemu je církvi papež?* Brno 1997, s. 6; Okoliczności, w których papież 8 grudnia 1869 r. rozpoczął sobór w Rzymie nie były sprzyjające. Zebranie biskupów nie podołało się władcom. Było domniemanie, że sobór szybko się skończy, ponieważ jednostki wojskowe walczące o wyzwolenie Włoch zajęły część ziem Państwa Kościelnego. Te obawy okazały się płonne. Nawet prawie w rok po rozpoczęciu soboru, gdy 20 września 1870 r. wojsko otoczyło Rzym i zaczęło się domagać, aby stał się on stolicą Włoch. Sobór trwał, ale rezultaty stały się bardzo ograniczone i limitowane brakiem czasu.

⁶⁰ Por. Kettner J., *Dějiny pražské arcidiecéze v datech*. ZVON, České katolické nakladatelství, Praha 1993, s. 220; książka Kardynał Bedřich Józef ks. Schwarzenberg, 27 arcybiskup Pragi (1849 – 1885) urodził się w 1809 r. w Wiedniu, święcenia kapłańskie otrzymał w 1833 r. W latach 1835 – 1850 był arcybiskupem Salzburga. W 1842 r. papież Grzegorz XVI mianował go kardynałem, a w 1849 r. prymasem Czech. Jako arcybiskup praski wpłynął na ustanowienie ordynacji stowarzyszania się, należał do inicjatorów odbudowy świątyni św. Wita na zamku praskim. W latach 1869 – 1870 aktywnie uczestniczył w obradach I Soboru Watykańskiego. Zmarł 27.3.1885 r. i został pochowany w Pradze.

⁶¹ Por. Hanuš J., *První sněm celosvětové církve*. Brno 2001, s. 31.

⁶² Por. tamże, s. 31.

Na koniec można powiedzieć, że w 1870 r. znacznie usunięto gruzy, które nagromadziły się w pierwszej połowie XVI wieku. Sobór był jasnym i rzetelnym wyrazem, że Kościołem kieruje Bóg w Trójcy Świętej.

3. Kościół na Morawach w jego początkach i w XIX wieku

3.1. Działalność świętych Cyryla i Metodego

Tradycje chrześcijańskie na Morawach mają głębokie korzenie w IX wieku i związane są z działalnością świętych braci, Cyryla i Metodego.

Szerzenie chrześcijaństwa zaczęło się już w czasach panowania księcia Roścysława, który o ustanowienie struktury Kościoła zwrócił się do papieża Mikołaja I.⁶³ Jednak papież nie miał księży, którzy znaliby język słowiański, zatem książę Rościsław skierował prośbę się do Konstantynopola, do cesarza Michała III. Ten posłał mu zakonników Cyryla i Metodego. Pochodzili oni z greckich Salonik, gdzie ich ojciec sprawował wysoki urząd.

Święci bracia rozpoczęli pracę misyjną na Morawach w 863 r. Przedtem wybrali się w podróż na Krym. Znaleźli tam szczątki św. Klemensa I, papieża (88 – 89 r.) i męczennika,⁶⁴ które przewieźli na Morawy, a następnie dostarczyli je do Rzymu, gdzie zostały złożone w bazylice poświęconej jego imieniem.

Cyryl nauczył się w Rzymie języka hebrajskiego. Znalazł tam ewangelię i psalterz w języku gockim, którego też w krótkim czasie się nauczył. Wśród różnych przymiotów życiowych wyróżniały go niezwykle zdolności lingwistyczne. Stworzył pismo słowiańskie, oparte na greckiej majuskule, które nazwał głągolicą (język staro-cerkiewno-słowiański). Na ten język przełożył najważniejsze teksty religijne.

⁶³ Por. Alberti, Papežové. DÍL prvý, část druhá, Přerov 1932, s. 111 – 113; Św. Mikołaj I (858 – 867) jako papież energicznie reagował na nieporządki w Kościele, przez co doszło do nieporozumień między chrześcijanami wschodnimi i zachodnimi. Cyryl i Metody dążyli do pohamowania tych niesnasek, jednak są one do dzisiaj odczuwalne.

⁶⁴ Por. Alberti, Papežové. DÍL prvý, část první, Přerov 1931, s. 52 – 53; Św. Klemens I (89 – 97 r.) był czwartym biskupem Rzymu i pierwszym rzymianinem na stolcu papieskim.

Od jego dzieła rozpoczyna się piśmiennictwo słowiańskie. Wcześniej o Chrystusie w języku narodowym pisali przede wszystkim Grecy, ale także Ormianie, Syryjczycy i Koptowie.

Święci bracia nauczali lud morawski ponad trzy lata i w tym czasie zyskali wielu współpracowników, i wychowali licznych uczniów. Wiadomości o ich działalności dotarły do papieża Mikołaja I, który wezwał ich do Rzymu, aby złożyli mu sprawozdanie ze swojej pracy. Nim dotarli do Rzymu papież umarł.

Jego następcą został Hadrian II⁶⁵ i jemu to oddali szczątki św. Klemensa oraz przekłady tekstów religijnych. Jednak brat Cyryl, w Rzymie poważnie zachorował i po kilku dniach umarł — został pochowany w kościele św. Klemensa.

Św. Metody świetnie objaśnił, na czym polegała dotąd ich boża posługa ludom słowiańskim, dzięki czemu Hadrian II podniósł status ziem słowian morawskich (i częściowo panońskich) do rangi samodzielnego arcybiskupstwa. Metodemu powierzył jego zarządzanie.

Po zatwierdzeniu liturgii słowiańskiej, Metody podejmuje rozmowy o warunkach przyszłej organizacji Kościoła wśród Słowian. Najpierw udał się na dwór księcia Panonii, Kocela, który wcześniej wspomagał braci. W tym czasie, w sierpniu 869 r., doszło do wyprawy wojennej cesarza Ludwika przeciw księciu Rościsławowi. Metody pewnie czekał na zakończenie wojny, aby mógł przynajmniej odwiedzić Rościslawa i jego bratanka Świętopełka, ale sprawy przybrały inny obrót, według kronikarza, dzięki Kocelowi.

Wymyślił on połączenie archidiecezji panońskiej i morawskiej i z taką propozycją wysłał Metodego do Rzymu. Papież projekt ten zaakceptował, wyświęcił Metodego na biskupa i mianował go arcybiskupem Panonii i Moraw. Metody wrócił na Morawy, ale tu nie oczekiwał go Rościsław, lecz Świętopełk, który z pomocą Niemców objął tron wielkomorawski. Niemcy uznali, że mając Metodego w swych rękach, mogą rozprawić się ostatecznie z niezawisłością Kościoła na Morawach. Aresztowali go i postawili przed sądem kościelnym na synodzie, który pospiesznie zwołali.

⁶⁵ Por. Alberti, Papežové. DÍL prvý, část první, Přerov 1932, s. 125 – 127; Hadrian II (867 – 872) pochodził z rodu, który wcześniej dał już Kościołowi dwóch papieży — Por. *ANNUARIO POTIFICIO PER L'ANNO 2015. CITTÀ DEL VATICANO 2015*, s. 11; Stefana IV, (V) (816 – 817) i Sergiusza II (844 – 847).

Świętopełk zachował się przyzwoicie, ale sam nie mógł nic zrobić, i arcybiskup Metody został uwięziony.⁶⁶

W 879 r. Metody ponownie został wezwany do Rzymu, gdzie bardzo dobrze zaprezentował się nowemu papieżowi — Janowi VIII i ponownie uzyskał akceptację dla swojego opracowania liturgii słowiańskiej. Zakończył przekład Pisma Świętego. Wychował prawie 200 księży i diakonów, a jednego z nich, Gorazda, mianował na swego następcę. Zmarł w 885 r., prawdopodobnie w Velehradzie.⁶⁷

Dzięki św. Metodemu państwo Świętopełka weszło na drogę ówczesnej polityki międzynarodowej. Stało się ono obszarem przyjętym pod ochronę papieża, obszarem udostępniania idei głoszonych przez następcę św. Piotra, a jednocześnie krajem, który dał odpór wpływom niemieckim.

Drugi sukces życiowy św. Metodego polegał na tym, że doprowadził do tego, że Morawy stały się ważną prowincją kościelną, a on sam mianowany został ich metropolitą. Ale sukcesem największym było to, że przyczynił się do utrwalenia słowiańskiej liturgii. Ostatnie lata życia poświęcił pracy literackiej i kształceniu uczniów. W 1980 r. Jan Paweł II ogłosił Cyryla i Metodego współpatronami Europy.

3.2. Tradycje Velehradzkie

Velehrad, dziś niewielka miejscowość na południowych Morawach, w czasach posługi Cyryla i Metodego, była stolicą państwa wielkomorawskiego. Stworzył je książę Mojmir, w czym pomogło mu przyjęcie chrztu w 831 r. Państwo to rozrosło się terytorialnie w czasie panowania Rościsława i Świętopełka, ale na początku X w., zostało rozbite przez Węgrów i częściowo przez Niemców.

Zachował się dokument z 1141 r., sporządzony przez biskupa ołomunieckiego Jindřicha Zdíka, ustanawiający nową kapitułę, której powierzał wszelkie majątki, w tym miasto Velehrad (w oryginale *Veligrad*).⁶⁸

⁶⁶ Por. Brázdil F., Jezuité na Velehradě. Trinitas, Svitavy 2005, s. 16.

⁶⁷ Por. Ráček B., Československé dějiny. Praha 1948, s. 23.

⁶⁸ Por. Katalog olomoucké arcidiecéze. Sestavil Fr. Krejsa, Vyd. Arcibiskupství olomoucké, 1986, s. 22 – 23; Jindřich Zdík (1126 – 1150), szósty biskup ołomuniecki, który zasłynął wzniesieniem świątyni św. Wacława na zamku w Ołomuńcu i kościoła św. Maurycego w tym mieście.

Pomysłodawcą założenia tu pierwszego klasztoru cysterskiego na Morawach był biskup Robert.⁶⁹ Był on zakonnikiem — nie miał majątku i nie mógł swobodnie dysponować funduszami biskupstwa.⁷⁰ Zyskał jednak poparcie morawskiego margrabiego, Władysława Jędrzycha, brata króla czeskiego Przemysława Otokara. W 1205 r. przybyło do Velehradu pierwszych 12 cystersów i zaczęli budować klasztor. Klasztor velehradzki rozwinął się do tego stopnia, że w 1379 r. papież Urban VI obdarzył jego opata prawem pontyfikaliów.

Jednak później klasztor popadł w długi. 12 stycznia 1421 r. najechali husyci i spalili go (m.in. bogatą bibliotekę). W obronie klasztoru stanął opat — spalono go razem z czterema mnichami.

Problemy finansowe mnichów cysterskich, często prześladowanych, trwały aż do 1735 r., kiedy to budynek klasztorny (po kolejnym pożarze) odrestaurowany poświęcił pomocniczy biskup ołomuniecki Otto Ehrenreich. W 1837 r. klasztor poszedł jednak na licytację. Kupił go baron Szymon Jerzy z Siny, a po jego śmierci stał się własnością jego córki.⁷¹

23 sierpnia 1850 r. księża morawscy założyli stowarzyszenie o nazwie „Dziedzictwo świętych, Cyryla i Metodego”, które miało za zadanie szerzenie w czasopiśmie i własnych publikacjach idei z początku chrześcijaństwa na Morawach. Stowarzyszenie to zostało poparte przez metropolitę ołomunieckiego, arcybiskupa Fürstenberga, który zawsze dla Velehradu starał się być dobrodziejem.

W 1863 r. stowarzyszenie katolickie, wspierane przez kardynała Bedřicha Fürstenberga, odkupiło klasztor wraz z kościołem. Finansowo wspomógł morawski margrabia Vladislav Jindřich.

5 lipca 1863 r. Velehrad stał się miejscem obchodów tysiąclecia przybycia na Morawy Cyryla i Metodego.⁷²

⁶⁹ Por. Katalog olomoucké arcidiecéze. Sestavil Fr. Krejsa, Vyd. Arcibiskupství olomoucké, 1986, s. 24; Biskup Robert (1202 – 1240) z pochodzenia był Anglikiem. Jako członek zakonu cystersów przeciwstawiał się norbertanom. Został pochowany w Velehradzie. Po jego śmierci na pięć lat zwierzchnictwo nad kapitułą objął Wacław IV, król czeski.

⁷⁰ Por. Pojzl M., Velehrad – církevní památky. Svazek 37, Velehrad 2005, s. 5.

⁷¹ Por. tamże, s. 10.

⁷² Por. Vychodil J., Popis velehradských památností. Velehrad 1909, s. 78.

Dzięki listom biskupim i rozpropagowaniu ich przez księży zgromadziło się w Velehradzie 100 tys. pielgrzymów.

Uroczystości rozpoczął arcybiskup Pragi kardynał Bedřich Schwarzenberg, a po tygodniu zakończył je jako arcybiskup ołomuniecki Bedřich Fürstenberg.⁷³ Obchodzono je także w wielu innych miastach Moraw i Śląska i w Czechach, co było znakiem odrodzenia się religijności całego narodu.

W 1869 r. obchodzono tysiąclecie śmierci św. Cyryla, apostoła Słowian. Formalnie przypadało ono na 14 lutego, ale główne uroczystości odbyły się 5 – 12 lipca w Velehradzie, w tych samych dniach, co uroczystości z 1863 r.⁷⁴ Rozpoczął je biskup Brna, Antonín Arnošt Schaffgotsch. Później prowadzili je prałaci z Ołomuńca. Zgromadziło się 80 tys. pielgrzymów.⁷⁵

Podobną pielgrzymkę zorganizowano w 1885 r., dla upamiętnienia tysiąclecia śmierci św. Metodego, apostoła Słowian. Po raz trzeci główne uroczystości poświęcone świętym braciom odbyły się w Velehradzie 5 – 12 lipca, chociaż Metody zmarł 6 kwietnia.

Wcześniej, w rocznicę śmierci św. Cyryla (14 lutego), ważne kazanie wygłosił zastępca kardynała Bedřicha Schwarzenberga, brneński biskup, Franciszek Sales Bauer.⁷⁶ Następnie obchody dotyczące życia św. Metodego sprawował biskup ołomuniecki, Gustaw hr. Beltrupt. 5 czerwca zgromadziło się w Velehradzie znów 100 tys. wiernych.⁷⁷ Przewodniczył kardynał Bedřich Schwarzenberg, a mszę świętą koncelebrowało wielu biskupów z innych diecezji.

⁷³ Por. Vychodil J., Popis velehradských památností. Velehrad 1909, s. 79.

⁷⁴ Por. tamże, s. 80.

⁷⁵ Por. Charouz J. Z., Pohledy do dějin brněnské diecéze. Brno Petrov 8, 2006, s. 14; Szósty biskup brneński doktor teologii Jan Antonín Arnošt hr. Schaffgotsch (1842 – 1870) pochodził właśnie z Brna. W 1853 r. urządził tu seminarium dla młodzieży męskiej. Wspomagał stowarzyszenia katolickie. Był dobrym gospodarzem, który zabezpieczył biskupstwo pod względem finansowym.

⁷⁶ Por. Biskupství brněnské. Tisk Grapo Zlín, Brno Petrov 8, 2000, s. 25; Msgr. ThDr. Franciszek Saleski Bauer był ósmym z rzędu biskupem brneńskim (1882-1904). Urodził się w 1841 r. Święcenia kapłańskie dostał po 22 roku życia, a biskupie po 41. W 1904 r. został arcybiskupem ołomunieckim, a w 1911 r. otrzymał kapelusze kardynalski. W rok później w zastępstwie papieża koronował na Świętym Gostyniu figurę Panny Marii. Umarł w 1915 r. i został pochowany w katedrze św. Wacława w Ołomuńcu.

⁷⁷ Por. Vychodil J., Popis velehradských památností. Velehrad 1909, s. 84.

Pielgrzymi z Polski, będącej wówczas pod trzema zaborami — Rosją, Prusami i Austrią, przynieśli obraz Matejki, przedstawiający świętych, Cyryla i Metodego oraz kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Czesi z Ameryki przysłali obraz Matki Bożej Marii Panny, upiękuszony drogocenną szatą.⁷⁸

3.3. Kongregacje zakonne i bractwa świeckie a odrodzenie religijne na Morawach w XIX wieku

Rządy cesarzy austriackich nie sprzyjały zakonnikom. Nawet biskupi austriaccy, na konferencji w Wiedniu w 1849 r., podjęli problem reformy działalności klasztorów w monarchii.⁷⁹

Papież Pius IX w 1852 r. zlecił prymasowi czeskiemu, kardynałowi Schwarzenbergowi, apostołską wizytację klasztorów w trzech prowincjach: dolnoaustriackiej (Wiedeń), halickiej (Lwów) i dalmatyńskiej (Gorila i Zadar). Wizytacje te były okazją do dyskusji o zadaniach opatów i warunkach życia społeczności zakonnej. Kardynał potrzebował do tej misji pomocników. Znaleźli się wśród nich, biskup czeskokobudziejowski Jirsik i ołmuniecki cysters, prof. Franciszek Saleski Mayer, który później został opatem. Rezultaty tych wizytacji kardynał Schwarzenberg wykorzystał, ogłaszając w 1862 r. dokument „*Promemoria*”, którego głównym współautorem był właśnie opat prof. Franciszek Saleski Mayer.⁸⁰

Arcybiskup Bedřich Fürstenberg, zaraz po objęciu funkcji, zaczął wizytować klasztory w swej archidiecezji i szybko ograniczył panujące w nich nie najlepsze zwyczaje. Klasztory, które się wówczas uchowały, przeżywały nie tylko problemy materialne, ale i duchowe.

Konkordat przyniósł kongregacjom zakonnym pewne wolności, np. swobodę kontaktów zagranicznych. Powołano nowych przełożonych generalnych, którzy szybko zaczęli cieszyć się charyzmą. Polityka rządów cesarstwa austriackiego doprowadziła do likwidacji wielu klasztorów, a w ogólności bardzo zmniejszyła się liczba zakonników.

⁷⁸ Por. Vychodil J., *Popis velehradských památností*. Velehrad 1909, s. 84.

⁷⁹ Por. Zlámal B., *Příručka českých církevních dějin*. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 79.

⁸⁰ Por. tamże, s. 80.

W archidiecezji ołomunieckiej w 1854 r., ze sprawujących posługę 1309 księży, zostało 152 zakonników, w tym 8 dominikanów, 12 franciszkanów, 19 kapucynów, 10 braci mniejszych, 8 norbertynów, 1 brat miłosierdzia i 70 pijarów.⁸¹

Spadek liczby zakonników był wielką troską arcybiskupa ołomunieckiego, Bedřicha Fürstenberga. Naprawę tego stanu zaczął od współpracy z pijarami.⁸² Najpierw poprawił dyscyplinę w poszczególnych klasztorach, a następnie zadbał o wzrost powołań do zakonu. W tym celu nalegał na odnowienie nowicjatu Pijarów w Lipniku, który został zlikwidowany w czasie Wiosny Ludów. W 1858 r. kardynał wytknął przełożonemu, odpowiedzialnemu w Lipniku za nabór do nowicjatu, P. Bertholdowi Wintrowi, że nie stosuje zachęt do wstępowania młodych mężczyzn.⁸³ Ten zarzut poskutkowało i w latach 1860 – 1870 nowicjat znów się zapełnił. Jednak rząd, mając na względzie zyski materialne, podporządkował go szkolnictwu państwowemu i zamiary kardynała Fürstenberga, mimo włożenia wielkiej pracy, nie powiodły się.

Najgłębszą reorganizację swych konwentów przeprowadzili dominikanie.⁸⁴ Wykorzystali dekrety cesarskie z 1850 r., które pozwalały na ponowne łączenie się zgromadzeń duchownych z różnych części cesarstwa i sprawowanie nad nimi najwyższej władzy, przez generała danego zgromadzenia. Generał dominikanów, Jandel, wysłał do Austrii gorliwego reformatora P. Tomasza Anselmiego.

⁸¹ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 80.

⁸² Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 80; Zakon powstał z bractwa szkolnego św. Józefa Kalesantego, które działało w Rzymie od 1597 r. W pierwszej połowie XVII w. papież Paweł V ustanowił je jako kongregację wspomagającą ubogie szkoły religijne. Tę konstytucję potwierdził papież Grzegorz XV w 1621 roku. W XVII i XVIII w. zakon rozprzestrzenił się w środkowej Europie. Jego członkowie byli klerykami zakonnymi, których głównym posłaniem było nauczanie i wychowywanie młodzieży w szkołach wszystkich stopni. Wpłynęli oni swoją działalnością na odrodzenie narodowe i stali się pionierami rozwoju zakonu w sferze nauki. Najstarsze domy zakonne pijarów należały do prowincji niemieckich stworzonych w 1634 r. Już w 1631 r. powstał dom zakonny w Mikułowie. W następnych latach utworzono domy w Strażnicy, Lipniku nad Beczawą, Morawskim Krumlowie, Kromierzyżu, Starej Wodzie i Przyborze. W XVII w. założono rezydencje w Hustopicach, Kyjowie i w Morawskiej Trzebowie. W XIX w. powstały domy zakonne w Brnie, Białej Wodzie i Bruntalu (Śląsk).

⁸³ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 113.

⁸⁴ Por. Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekularní instituty a společnosti apoštolského života v ČR. Karmelitánské nakl. Kostelní Vydří 1997, s. 59; Zakon dominikanów powstał ku chwale życia i działalności charyzmatycznego św. Dominika Guzmana (1173-1221) z kastylijskiej Caleruegii, zakonnika, kanonika i profesora w Osmie. Pierwsze stowarzyszenie założył w Tuluzie. Papież Innocenty III pozwolił mu przekształcić je w nowy zakon. W 1225 r. przybyli do Czech dwaj pierwsi dominikanie, bł. Czesław i św. Hiacynt. Ten drugi założył klasztor w Ołomuńcu i Znojmie.

Uzgodnił on, że ze względu na małą liczbę braci, prowincje, austriacka i węgierska, połączą się ze starą prowincją czeską.⁸⁵

Druga połowa XIX w. była okresem odnowienia zgromadzeń, a także zakładania nowych, na ziemiach, na których wcześniej były zakazane.⁸⁶ Powstały nowe nowicjaty w Grazu i Ołomuńcu, gdzie przeniesiono studium, a ponadto wzniesiono w Rzepczynie klasztor sióstr zakonu św. Dominika.

O reformie zakonu franciszkanów⁸⁷ nie mamy zbyt wiele informacji, ale pewne jest, że ówczesny prowincjał, Kazimir Adámek, przeprowadził dokładną wizytację i zaczął surowo nadzorować ten zakon. Generał zakonu rezydujący w Rzymie dał mu prawo noszenia brązowego habitu, jednak jego rządy doprowadziły do tego, że w 1897 r. na Morawach było tylko sześciu braci.⁸⁸

Klasztory kapucynów także zostały wezwane do zreformowania się, ponieważ dostało się do nich dużo świeckości.⁸⁹ Klerycy z Czech i Moraw musieli studiować w szkołach państwowych, co miało niebagatelny wpływ na duchowość tego zgromadzenia. Po wizytacji morawskich kapucynów przez definitora generalnego, P. Moicha Schrutki, arcybiskupowi Bedřichowi Fürstenbergowi szczególnie leżało na sercu, aby ten zakon stał się w jego diecezji przykładem życia w ubóstwie i modlitwie.

⁸⁵ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 81.

⁸⁶ Por. Němec D., Licenciátní práce. Wrocław 1996, s. 7.

⁸⁷ Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 55; Zakon powstał w XV w. W 1517 r. uzyskał niezależność po dekrete papieża Leona X. Franciszkanie zajmowali się służbą duchową, misjonarstwem, mieli przywilej święcenia dróg krzyżowych. Ich prowincja czesko-morawska została ustanowiona w 1467 r. W drugiej połowie XV w. powstały domy zakonne w Pilźnie, Pradze, Ołomuńcu, Brnie, Znojmie, Uherskim Brodnie i Opawie, a w XVII w. w Kromierzyżu, i Morawskiej Trzebowie.

⁸⁸ Por. Catalogus venerabilis clerici. Archidioeceseos Olomucensis, anno reparatae salutis, Olomucii 1892, s. 34.

⁸⁹ Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 58 – 59; Zakon kapucynów powstał jako odnoga zakonu franciszkanów. Założył go P. Mateusz z Bossis w 1525 r. za przyzwoleniem papieża Klemensa VII, a pełną odrębność uzyskał w 1619 r. dzięki papieżowi Pawłowi V. W ich regule obowiązywało ubóstwo, poświęcenie się modlitwie i kontemplacji, głoszenie ewangelii szerokim warstwom ludu i zajmowaniem się sprawami duchowymi w szpitalach. Do Czech przywiódł ich św. Wawrzyniec z Brindisi. Pierwsze klasztory kapucynów powstały w Pradze, Brnie, Mikułowie, Ołomuńcu, Wyszkuwie i Znojmie, następnie w Kyjowie i Prostějowie.

Odnowa życia klasztorów kapucyńskich zapewne związana była z porozumieniem prowincjała praskiego z gwardianami w Litomyślu i Znojníe, które dotyczyło przechodzenia zakonników do innych klasztorów.⁹⁰ Zakonem, który uniknął gorliwości Józefa II w niszczeniu wszystkiego co rzymskokatolickie, było zgromadzenie Rycerzy Niemieckich.⁹¹

Ochronę tego zakonu zapewniał Wielki Mistrz, który zawsze wywodził się z rodu habsburskiego. Jednak członków tego zakonu było na tyle mało, że nie tworzyli konwentów i nie sprawowali urzędów proboszczów. Wielki Mistrz Maksymilian, chcąc pozyskać młodą kadrę do zakonu, uznał, że przeszkadza mu w tym konwent na morawskim zamku w Słowińcu. Doprowadził do tego, że w 1867 r. konwent ten został przekształcony w szkołę leśników.⁹²

Kardynał Bedřich Fürstenberg szczególnie wspomagał zakon jezuitów. Jego członkowie działali na Morawach w rozproszeniu, w takich miastach jak: Jihlawa, Znojmo, Kromierzyż (Kroměříž), Święty Hostyń i Velehrad.⁹³

Kardynał Bedřich Fürstenberg, 15 stycznia 1891 r., po rocznych konsultacjach z prowincjałem Schwärzlerem, wydał dekret pt. „Akt erekcyjny”, w którym sprawy duchowe w Velehradzie powierzył Towarzystwu Jezusowemu.

Bedřich Fürstenberg, jako arcybiskup diecezji, dbał także o odnowę zakonów żeńskich.

⁹⁰ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 112.

⁹¹ Por. tamże, s. 30; Zakon miał oficjalną nazwę: Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie. Powstał w 1190 r. w Palestynie jako zakon szpitalny opiekujący się pielgrzymami, co ogłosił papież Klemens III. W 1198 r. przekształcił się w zakon rycerski. W Polsce nazwano go Krzyżacy. Krótko po 1200 r. rycerze niemieccy usadowili się w Sławkowie k. Brna, Krzenowicach, Opawie, Nieplachowicach i Krnowie. W XVII w. otworzyli także domy w Sowińcu, Bouzowie i Dolnej Łączce. Po wypędzeniu ich z Niemiec w 1815 r. umocnili się w monarchii habsburskiej. Ich Wielki Mistrz rezydował w Bruntalu.

⁹² Por. Adam P., Němečtí rytíři. Malý úvod do historie Německého řádu. Trinitas, Svitavy, s. 113.

⁹³ Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 77 – 78; Zakon ten został założony przez św. Ignacego Loyolę w Paryżu w 1534 r. Jego działalność odnosiła się do szkolnictwa i działalności misyjnej. Rozrósł się do tego stopnia, że władcy głównych państw europejskich poczuli się zagrożeni jego nauczaniem i pod naciskiem w 1773 r. papież Klemens XIV zakon ten skasował, ale został on odnowiony przez papieża Piusa VII. Do Czech i na Morawy przyszedł w 1556 r. i zakładali kolejne domy zakonne, najpierw w Pradze, później w Znojníe, Opawie, Świętym Gostyniu i Velehradzie.

Zaczął od wizytacji szarytek – Zgromadzenia Córek Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, które prowadziły szkoły dla dziewcząt. Wyniki wizytacji szarytek w Ołomuńcu, (przesłane do Rzymu), nie były dla siostr do końca pozytywne. Arcybiskup nakazał im poprawę nauczania i życia duchowego.⁹⁴

Szarytki sprowadził z wiedeńskiego Gumpendorfu, w 1842 r. arcybiskup Sommerau-Beckh i usadowił je w Paczlawicach i Kromierzyżu. Zakon ten rozrósł się w następnych latach i arcybiskup, Bedřich Fürstenberg, widząc w nim nadzieję na polepszenie wychowania młodych dziewcząt, zaprosił szarytki do sprawowania posług także w stolicy metropolitalnej.⁹⁵

Ważną rolę w nauczaniu szkolnym dziewcząt miały też franciszkanki — Siostry Miłosierdzia III reguły od św. Franciszka.⁹⁶ W 1855 r. było ich siedemdziesiąt. Żyły bardzo skromnie. Aby się utrzymać pracowały, między innymi w szpitalach, za co dostawały pensje państwowe. Do 1867 r. utworzyły pięć nowych domów: w Nowych Sadach, Odrach, w regionie Osoblahskim, Hradcu i Towaczowie. Arcybiskup Bedřich Fürstenberg z radością donosił o tym Stolicy Świętej.⁹⁷

Bedřich Fürstenberg sprowadził do Frydlantu nad Ostrawicą boromeuszki. Zgodnie ze wzorem św. Karola Boromeusza opiekowały się one głównie chorymi, ale także więźniami.⁹⁸ Od 1841 r. w Opawie przebywały Siostry Miłosierdzia Panny Marii Jerozolimskiej.

⁹⁴ Por. Zlámál B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 86.

⁹⁵ Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 119; Zakon nosił nazwę: Siostry Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo de Marillac. Św. Wincenty scałił w 1629 r. w Paryżu działające wcześniej bractwa miłosierdzia, które tworzyła św. Ludwika. Zakon zatwierdził w 1668 r. papież Klemens XI. Szarytki zajmowały się ubogimi, chorymi i sierotami. Pierwszy konwent powstał w Pradze w 1655 r., następne w Kutnej Horze, Liberci i Ołomuńcu.

⁹⁶ Por. tamże, s. 119; Kongregację założył w 1844 r. w Opawie prowincjał P. Leopold Klose. Jej trzon podstawowy stanowiły opawskie franciszkanki. Zajmowały się opieką nad chorymi w swoich domach zakonnych, szpitalach i zakładach socjalnych. Działały głównie na Morawach i Śląsku, w Opawie, Bruntalu, Sztemberku, Rymarzowie i Nowych Sadach k. Ołomuńca.

⁹⁷ Por. Zlámál B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 119 – 120.

⁹⁸ Por. Jirásko L., Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 129; Kongregację tę założył w 1652 r. w Nancy Richard Chauvenel. Jej głównym posłaniem było urządzenie instytucji ochrony zdrowotnej.

Podlegały one bezpośrednio niemieckiemu Wielkiemu Mistrzowi, ale cieszyły się poparciem arcybiskupa ołomunieckiego.⁹⁹

Siostry te pracowały w szpitalach i uczyły we własnych szkołach. Na Morawy przybyły z macierzystego klasztoru w Lan (północne Włochy). W ciągu kilkunastu lat, poza Opawą, stworzyły filie w Bruntalu, Vrbnie pod Pradziadem, Ryzowiszczach, Anielskich Górach i Dolnej Łączce.

W 1872 r. hrabina Luiza Sternberg sprowadziła do Malenowic k. Zlina Siostry Miłosierdzia św. Krzyża.¹⁰⁰ Ich liczba szybko rosła. Pochłaniała je praca w szpitalach, sierocińcach, szkołach podstawowych, gdzie uczyły muzyki i języków obcych. Arcybiskup ołomuniecki, Bedřich Fürstenberg, mianował superiorem sióstr kanonika z Kromierzyża P. Franciszka Seka i zlecił mu, aby spowodował wzrost powołań do zakonu.¹⁰¹ Siostry intensywnie działały w tym kierunku, np. otworzyły dom opieki nad dziećmi i szkołę zawodową.

W drugiej połowie XIX w. nastąpił na Morawach, a także na Śląsku, rozwój katolickich bractw świeckich, w czym zasłużył się arcybiskup Bedřich Fürstenberg.¹⁰² W 1854 r. zainicjował on tzw. misyjność ludową. Dzięki tej inicjatywie odnowiły się stare bractwa w pruskiej części diecezji ołomunieckiej i powstały nowe, w części podległej Wiedniowi, gdzie przed konkordatem Austrii ze Stolicą Apostolską działalność tego typu zrzeszeń była zabroniona.

Już pod koniec 1854 r. działały w diecezji następujące bractwa: Najświętszego Serca Pana Jezusa, Świętego Różańca, Niepokalanego Serca Panny Marii, Nieustającego Pokłonu Świętości Ołtarza, Matek Chrześcijańskich, Strażników Aniołów i Bractwo św. Józefa. W 1865 r. przy wsparciu Stolicy Apostolskiej powstało Bractwo św. Michała Archanioła.

⁹⁹ Por. Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v ČR. Karmelitánské nakl. Kostelní Vydří 1997, s. 269; Zakon powstał w 1190 r. zaraz po ustanowieniu męskiego Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie.

¹⁰⁰ Por. tamże, s. 193; Kongregację założył w 1856 r. szwajcarski kapucyn P. Theodosius Florentini (1808 – 1865). Współzałożycielką była Maria Teresa Schererová (1852 – 1888), którą w 1995 r. papież uznał za błogosławioną. Siostry zajmowały się biednymi i chorymi.

¹⁰¹ Por. Kronika Milosrdných sester sv. Kříže. Kroměříž 1874.

¹⁰² Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 191 – 196.

Na I Zjazd katolików austriackich przybyły nowopowstałe bractwa i stowarzyszenia. W Czechach utworzyło się ich więcej niż na Morawach, ale w późniejszych latach proporcje te wyrównały się. Laickie inicjatywy, zwane misjami ludowymi, polegały także na drukowaniu książek i czasopism o tematyce religijnej.

Rozwinął się ponadto kult maryjny. Zaczęto pielgrzymować do sanktuariów Najświętszej Marii Panny, takich jak Velehrad, Święty Hostyn, Sztipa, Sloup w Morawskim Krasie, Frýdek i Święty Kopeczek oraz Cholina k. Ołomuńca.

4. Uwarunkowania działalności Kościoła na Morawach w XIX wieku — trudności i blaski

4.1. Morawy we władaniu monarchii habsburskiej

Jeśli chcemy zrozumieć środowisko katolickie i posługę duszpasterską kardynała Fürstenberga, musimy wziąć pod uwagę, że Morawy w XIX w. należały do austriackiej dynastii habsburskiej. Historia tego rodu sięga XII wieku i odnosi się do założenia klasztoru rodowego Muri w dzisiejszym szwajcarskim kantonie Aargau.

Monarchię habsburską określono najpierw w 1804 r. jako *Kaiserstaat Österreich* i *Monarchie von Österreich*, bez podstaw państwowoprawnych i poparcia cesarzy. Monarchia habsburska opierała się na pryncypiach, które wynikały z prawodawstwa opartego na wiedzy o państwie, istniejących licznych legislacyjnych i wykonawczych rozwiązaniach.¹⁰³ „Znamienny zwrot ku tzw. decentralizacji państwa, wyrósł na glebie ustaw sejmu ustawodawczego jesienią, 1848 r., ale w czeskiej prasie objawił się w końcu 1849 r”.¹⁰⁴

¹⁰³ Por. Akademická encyklopedie českých dějin, A – C, Historický ústav, Praha 2009, s. 299 – 300; Tytuły tych publikacji odnosiły się do terytorialnego jądra monarchii i miały wywołać wrażenie, że Austria ma jednolitą władzę nad wszystkimi zajętymi przez nią krajami, co później przejawiało się zmienianiem w tych krajach nazewnictwa urzędowego. Austria stała się habsburskim cesarstwem dziedzicznym. Przystąpiła do Związku Niemieckiego (1815). Podległe kraje, z wyjątkiem Węgier, utraciły możliwość tworzenia własnych praw — władza sądownicza i prawodawstwo przyznane zostały tylko urzędowi cesarskim w Wiedniu.

¹⁰⁴ Por. tamże, s. 299 – 300; Autorem tego projektu był poseł Franciszek Palacki. Jego radykalne propozycje rezygnacji z dotychczasowych układów historyczno-politycznych i zastąpienie ich formami etnicznymi nie przeszły w sejmie wiedeńskim.

Monarchia habsburska wywarła wielki wpływ na historię narodu czeskiego i tworzy z nią w pewnym sensie jedną historię. Jednak silna świadomość narodowa, z czasem podważyła absolutyzm, co przyniosło wiele zmian politycznych w 1851 r.¹⁰⁵

Trzeba przypomnieć, że monarchia habsburska na początku 1848 r. była największym po Rosji wielonarodowym państwem Europy. Tworzyły ją:

1. Własne ziemie austriackie (Dolna i Górna Austria, Salzburg, Styria m.in.)
2. Ziemie czeskie (Czechy, Morawy i tzw. Śląsk austriacki)
3. Ziemie węgierskie (Węgry razem z Chorwacją, Siedmiogród, Slavonia m.in.)
4. Lombardia i Wenecja
5. Halicz, Bukowina, Galicja i Ladomeria (Kraków).¹⁰⁶

Ponadto członkowie rodu habsburskiego nadal władali w podzielonych Włoszech Toskanią, Parmą i Modeną.

W czasie Wiosny Ludów, w 1848 r., za jedyną osobę z rodziny cesarskiej, dążącą do pełni władzy, można uznać arcyksiężną Zofię — matkę Franciszka Józefa I. Miała ona znaczny wpływ na zmiany dziejowe, np. doprowadziła do zwolnienia kanclerza Metternicha, twórcy polityki zagranicznej obejmującej całą Europę. Morawy były administracyjnie połączone ze Śląskiem. Centrum politycznym tego kraju było Brno, któremu cesarz Józef II nadał tytuł metropolii margrabstwa.

Życie wówczas nie było lekkie (nieurodzaje, ciężka praca, niedostatki finansowe). W sferze przemysłowej najważniejsza była produkcja żelaza. W 1848 r. huty w Vitkovicach (Ostrawa), należące dotąd do arcybiskupstwa ołomunieckiego, przeszły w ręce bankiera Salomona Rothschilda, który je zmodernizował. Następnie dużym impulsem rozwoju było wybudowanie pierwszej huty żelaza na Morawach.

¹⁰⁵ Por. Ráček B., *Československé dějiny*. Praha 1948, s. 404 – 405; Stało się to z pomocą cara Rosji. Austria zwyciężyła Prusy w rywalizacji o wpływ na kraje niemieckie. W 1849 r. parlament francuski wybrał na cesarza Niemiec króla pruskiego Fryderyka Wilhelma IV, który odmówił przyjęcia korony, co uzgodnił z niemieckimi książętami. Umowa austriacko-pruska zawarta 29 listopada 1850 r. stanowiła, że Prusy zrzekają się ustanowienia cesarstwa. Następnie uchwalono ustawę likwidującą wszystkie sejmy krajowe i ograniczono niezależność społeczeństwa węgierskiego, ale zdobyczą Węgier było przyznanie im osobnego statusu, np. w sprawach granicy celnej.

¹⁰⁶ Por. Pálka P., *Habsburská monarchie*. Kroměříž 1998, s. 7.

Cesarz austriacki, Franciszek Józef I, który panował w latach 1848 – 1916, był najstarszym synem arcyksięcia Franciszka Karola.¹⁰⁷ Na tron wstąpił w wieku osiemnastu lat, po abdykacji w 1848 r. cesarza Ferdynanda, co miało miejsce w Ołomuńcu, dokąd rodzina cesarska uciekła przed rewolucją Wiosny Ludów. Zmiana na tronie cesarskim nie była ustępstwem wobec ruchu rewolucyjnego, ale miała na celu wzmocnienie pryncypiów monarchii, bowiem cesarz Ferdynand ustępował przed wszelkimi negatywnymi rozstrzygnięciami dotyczącymi rodu panującego.

Ta zmiana miała następujące konsekwencje:

1. W 1851 r. ogłoszono tzw. „patenty sylwestrowe”, dzięki którym, władca za pośrednictwem ministra Schwarzenberga, odwołał ustawy, które sam wcześniej wprowadził w życie i wrócił do umacniania absolutyzmu.¹⁰⁸

18 sierpnia 1855 r. został podpisany konkordat między monarchią habsburską a Stolicą Apostolską, co miało znaczny wpływ na życie Kościoła w tamtych czasach. „K Konkordat ułatwił Kościołowi komunikację z nieprzychylnymi mu dotąd służbami państwowymi. Z austriackiego *High Church* uczynił na nowo, członka światowego Kościoła katolickiego i tą umową międzynarodową zaręczył mu wolność. Stolica Apostolska mogła odtąd znowu utrzymywać wzajemne, przyjacielskie stosunki z biskupami i wierzącymi. Biskupom nadana została jurysdykcja nad klerem, swoboda w kształtowaniu planów nauczania na fakultetach teologicznych i mianowania na nich profesorów”.¹⁰⁹

Jednak w praktyce niewiele się zmieniło. Wkrótce się okazało, że konkordat nie przyniósł Kościołowi oczekiwanej wolności. Przykładowo, małżeństwa katolików,

¹⁰⁷ Por. Hamanová B., Habsburkové, životopisná encyklopedie. Nakl. Brána, Praha 1996, s. 133 – 134; Cesarz Franciszek Józef I urodził się w Wiedniu jako syn arcyksięcia Franciszka Karola i księżniczki Zofii, zwanej Bawarską. To matka przygotowywała swego najstarszego syna do objęcia panowania, wychowywała go przede wszystkim w wierze, uczyła odpowiedzialności i kształtowała w nim siłę przywódczą. Wielki wpływ na duchowość przyszłego cesarza miał późniejszy arcybiskup Wiednia kardynał Rauscher. W konsekwencji Franciszek Józef całe swe życie poświęcił sprawom kościelnym i wojskowym. Zdobywaniem wiedzy naukowej niezbyt się zajmował. Umarł 21 listopada 1916 r. w Wiedniu, gdzie został pochowany w krypcie klasztoru kapucynów.

¹⁰⁸ „Patenty sylwestrowe” tworzyły prawne podstawy austriackiego neoabsolutyzmu. Stanowiły je dwa dokumenty i jeden list gabinetowy z 31 grudnia 1851 r., którym Franciszek Józef I odwołał tzw. Ustawę marcową z 1849 r. Zmieniono ją na nową ustawę „O zasadach organicznego zarządzania koronnymi ziemiami cesarstwa austriackiego”. Patenty te potwierdzały zniesienie poddaństwa i pańszczyzny chłopów (dekret z 7 września 1848 r.) i ponadto miały zapisy o równości wobec prawa i ochronie religii.

¹⁰⁹ Por. Kadlec J., Přehled českých církevních dějin 2. Křesťanská akademie, Řím 1987, s. 205.

zgodnie z konkordatem, miały podlegać prawom Kościoła, ale nie znalazło to odzwierciedlenia w odpowiednich paragrafach prawa państwowego. Mogłoby to wyglądać, jako znaczne ustępstwa Państwa na rzecz Kościoła, ale po bliższym poznaniu omawianych stosunków okazuje się, że ze strony austriackiej było więcej niedostatków i nierówności, które wiązały Kościołowi ręce w jego posłudze pasterskiej i zachowaniu wolności.

2. Dzięki „patentom sylwestrowym” wzrosły uprawnienia protestantów, którzy stali się równoprawni pod względem religijnym. Duchowni protestanci mogli się cieszyć prawem do systematycznego nauczania, tworzenia zgromadzeń, wydawania druków itd.

3. Wprowadzono przepisy o ochronie praw robotniczych. Aktywnie dla ich ustanowienia działał hrabia Taaffe, osobisty przyjaciel Franciszka Józefa I. Upadło tym samym przeświadczenie, że cesarz będzie sprawował władzę z pomocą słowiańsko-klerykalnego „żelaznego kręgu”.¹¹⁰

4.2. Morawy a odrodzenie narodowe

Należy podkreślić, że na Morawach dominowało wówczas szkolnictwo, utworzone przez cesarżową Marię Teresę i cesarza Józefa, co miało wielki wpływ na kształtowanie się poglądów inteligencji, która nie zawsze identyfikowała się jako czeska w życiu politycznym, społecznym i kulturalnym. Ale każda akcja wobec kultury czeskiej wywoływała naturalną reakcję i uciemniony naród budził się do nowego życia.

Zaznaczyło się wiele symptomów odrodzenia czeskiego życia narodowego. To odrodzenie miało swoje korzenie w okresie kontrreformacji. Nastąpiło szereg przedsięwzięć kulturalnych, np. odrodził się teatr, który, mimo, że borykał się z wieloma problemami, to jednak bardzo przyczynił się do zjednoczenia ludzi, zwłaszcza zamieszkujących w miastach. Następnie rozwinęła się literatura czeska, szczególnie w zakresie dramatu, co bardzo pozytywnie wpłynęło na twórczość teatralną.

¹¹⁰ Por. Hamanová B., Habsburkové, životopisná encyklopedie. Nakl. Brána, Praha 1996, s. 135 – 136; Z drugiej strony jednak ustanowił prawa chroniące robotników, a w reformie z 1882 r. zlikwidował tzw. cenzus pięciozłotowy i przyznał prawa wyborcze osobom należącym do stanu średniego i bogatym chłopom.

Porównywalnie nastąpił szybki wzrost publikacji czeskiej poezji i prozy, np. utworów poetyckich Karla Havlička Borovského (1821 – 1856), Juliusa Zeyera (1841 – 1901), który pisał także powieści i dramaty, i prozaika Józefa Kajetana Tyla (1808 – 1856), a także Jana z Gwiazdy — proboszcza katolickiego, którego opowiadania historyczne były rozpowszechniane na prowincji.

Narodził się swego rodzaju romantyzm, który wywołał drugą fazę odrodzenia narodowego. Przejawiło się w nim dążenie do podniesienia poziomu życia w sferze kultury i nauki. Wyrazicielem tych dążeń był m.in. Josef Jungmann (1773 – 1847), który „przebudził się narodowo” dzięki swojemu nauczycielowi, byłemu jezuitce, Stanisławowi Wydrze.

Doszedł on do przeświadczenia, że „władza znaczy tyle, co naród, a naród tyle, co jego język”.¹¹¹ Dowodził także, że przyrodzonym prawem narodu jest, aby na swej ziemi macierzystej — w szkołach, urzędach i najróżniejszych instytucjach, mówiło się językiem macierzystym. Sam włożył dużo wysiłku, aby ta wizja jak najszybciej się spełniła, opracowując słownik czesko-niemiecki, który miał wszystkie cechy pracy naukowej.

Nie można pominąć wybitnego przedstawiciela narodu czeskiego, historyka Franciszka Palackiego (1798 – 1876).¹¹² Chciał on uświadomić narodowi czeskiemu jego wielkość w historii. Pracował nad tym, aby program odrodzenia narodowego, był również programem podniesienia się narodu pod względem moralnym i kulturowym. Jak mówił, „nie wystarczy być tylko Czechem, trzeba być Czechem pracowitym i uczciwym”. Morawy spełniały w dobie czeskiego odrodzenia narodowego funkcję szczególną. Wiedeńskie idee monarchistyczne przenikały tu wolniej (podobnie jak do alpejskiego Tyrolu). Zwolennicy cesarstwa reprezentowanego przez Franciszka Józefa I należeli do mniejszości. Dobrze wspominali czasy cesarzowej Marii Teresy, jednak ludzie zamieszkujący prowincjonalne obszary Moraw, nie przyjmowali ich poglądów, ponieważ były one obce ich tradycjom, a także, dlatego, że były głoszone w języku niemieckim, którego tzw. prosty lud nie rozumiał.

¹¹¹ Por. Kadlec J., *Přehled českých církevních dějin 2. Křesťanská akademie, Řím 1987*, s. 184.

¹¹² Por. Palacký F., *Dějiny národu českého. DÍL I. Praha 1906*, s. IX; Franciszek Palacký urodził się w 1798 r. w Hodsztasowicach (północno-wschodnia część Moraw). Ukończył liceum ewangelickie, a po studiach i kolejnych etapach pracy na uniwersytetach został profesorem literatury i języka czeskiego. Jego imię nosi dzisiaj Uniwersytet w Ołomuńcu.

4.3. Rola duchowieństwa w przebudzeniu narodowym i religijnym

Przebudzenie życia religijnego wynikało stąd, że Kościół zaczął stopniowo odchodzić od idei oświeceniowych i zyskiwać samoświadomość, która rozpowszechniła się wśród szerszych kręgów społeczeństwa. Trzeba podkreślić, że Morawy, w tzw. dobie józefińskiej, miały swoją odrębność wobec innych ziem czeskich. Wynikało to z następujących przyczyn:

1. Zaczęto odchodzić od tzw. katolicyzmu bolzanowskiego, kierunku, który historycy nazywają oświeceniem katolickim. Jego zwolennicy chcieli się stać reformatorami Kościoła, ale w rzeczywistości przyczyniali się do podziału wśród katolików. Nazwa tego kierunku pochodzi od nazwiska filozofa religii, księdza katolickiego Bolzana (1781 – 1848), który głosił, że podstawą wiary ma być racjonalizm rozumu
2. Katolicyzm narodowy powstał na Morawach znacznie wcześniej niż w innych częściach Czech. Był on wyrazem głębokiego i szczerego dążenia do samostanowienia i jedności narodowej. Z tego źródła wzięło się określenie „księża, którzy budzą”. Odnosiło się ono do mnóstwa księży, którym chodziło nie tylko o obudzenie narodu pod względem używania języka czeskiego, ale także pod względem tych stron życia, które dotyczą pracowitości, moralności i przede wszystkim, wzniesienia się na wyższy poziom wiary katolickiej.

Grupa czeskich księży skupiła się wokół redakcji „Czasopisma dla duchowieństwa katolickiego”. Zostało ono założone w 1828 r. przez Karola Winarskiego i pobłogosławione przez arcybiskupa Pragi.

Czasopismo to stosunkowo dobrze godziło propagowanie religijności i odnowy narodowej, bowiem autorzy musieli pisać rozważnie, aby nie narazić się władzy cesarskiej.¹¹³ W tym czasie zaczęło się ukazywać jeszcze jedno czasopismo pt. Blahozvěst (Radosna wieść). Założył je w Pradze w 1847 r. Wacław Szturm.

W czasopiśmie tym głoszono poglądy anarchistyczne, czego następstwem było pewne niedowierzanie ludu postępowym poglądom, głoszonym przez księży i biskupów.

Morawy różniły się wówczas od Czech pod względem religijno-kościelnym. W 1778 r. zostało założone w Brnie seminarium duchowne. Szerzyło ono wśród

¹¹³ Por. Palacký F., Dějiny národu českého. DÍL I., Praha 1906; s. 16.

wiernych jansenicką zasadę częstego przystępowania do spowiedzi świętej i przyjmowania sakramentów.¹¹⁴

Podlegało ono zwierzchnictwu władzy państwowej, przeciwko czemu protestowali u cesarzowej arcybiskup Ołomuńca i metropolita Moraw Antonin Teodor kardynał Colloredo-Waldesse.¹¹⁵ Protestował także pierwszy biskup Brna Matjas Franciszek Choryński.¹¹⁶ Mieli oni poparcie arcybiskupa Wiednia kardynała Migazziego. Kardynał Colorado i biskup Choryński nie sprzeciwiali się reformom cesarskim, ale pilnowali rozgraniczenia władzy państwowej od kościelnej. Tą drogą postępowali następni biskupi ołomunieccy i biskupi diecezji Brno.

Na uniwersytecie w Ołomuńcu, mimo opuszczenia go przez jezuitów, panował względnie realny duch kościelny. Od lat dziewięćdziesiątych XVIII w., na fakultecie teologicznym, nie było żadnego przedstawiciela nurtu oświeceniowego. Także morawskie seminarium generalne nie zaznało zbyt wielu zakłóceń w kształceniu młodych księży.¹¹⁷

Możemy powiedzieć, że na Morawach życie kościelne w tamtych czasach było bardziej spokojne w porównaniu do innych ziem czeskich.

¹¹⁴ Por. Zlámál B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 17; Jansenizm – ruch reformatorski w Kościele katolickim w XVII i XVIII w. Wyrażał poglądy pośrednie między katolicyzmem tradycyjnym, a nurtami oświeceniowymi reprezentowanymi przez intelektualistów francuskich i holenderskich. Inspirowany był pośmiertnie wydanym dziełem biskupa C. Jansena, które powstało w oparciu o nauki Kalwina.

¹¹⁵ Por. Pojzl M., Počátky církevní správy na Moravě. BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 236 – 237; Antonín Theodor kard. Colloredo Waldsee był pierwszym arcybiskupem w Ołomuńcu (1777 – 1811). Urodził się w Wiedniu w 1729 r., studiował w Rzymie i następnie został kanonikiem ołomunieckim (1747). Na księdza został wyświęcony w 1758 r. W 1766 r. został mianowany na proboszcza kapituły, a dziesięć lat później na dziekana kapituły i równocześnie na wikarego generalnego archidiecezji ołomunieckiej. 6 października 1777 r. kapituła ołomuniecka wybrała go biskupem, co papież zatwierdził 30 marca 1778 r., a 17 maja tego roku hrabia Colloredo został konsekwentny. Jego służba pasterska przypadła na czasy radykalnych reform cesarza Józefa II, w następstwie, których zlikwidowane zostały wielkie klasztory, np. Klasztorne Hradisko w Ołomuńcu i klasztor cystersów w Velehradzie. Papież Pius VII mianował go kardynałem. Przeżył 82 lata i został pochowany w Kromierzyżu.

¹¹⁶ Por. Biskupství brněnské. Tisk Grapo Zlín, Brno 2000 s. 74; Biskup Mateusz Franciszek hr. Chorinský z Ledské urodził się w 1720 r. w Paczlawicach. Należał on do starego rodu czeskiego, który osadził się na Valašsku (Choryniu). W 1743 r. został wyświęcony na księdza, a w 1769 r. na biskupa i zaczął prowadzić diecezję w Hradcu Krakowem jako biskup pomocniczy. Następnie był biskupem pomocniczym w Ołomuńcu, a w 1777 r. pierwszym biskupem brneńskim. Zmarł nagle w 1786 r. w czasie wizytacji generalnej w Kourzymiu.

¹¹⁷ Por. Zlámál B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 18.

Rozdział II

Kardynał Bedřich Fürstenberg – arcybiskup ołomuniecki

1. Archidiecezja ołomuniecka w XVIII i XIX wieku

Archidiecezja do 1742 r. podlegała monarchii habsburskiej. Od tego roku, po tzw. Pokoju Wroclawskim, jej północna część dostała się pod zwierzchnictwo Prus.¹ Wówczas granice diecezji katolickich, ustanawianych przez papieży, zupełnie nie pokrywały się z granicami królestw i księstw, a to dlatego, że te ciągle zmieniały się, w wyniku nieustających wojen.

Po bitwie pod Lutynią k. Wrocławia (5 grudnia 1757 r.) Austriacy zostali wyparci ze Śląska. Zwycięski król Prus Fryderyk II posunął się aż na Morawy i siłą 55 tys. żołnierzy zaczął oblężenie Ołomuńca.² Po kilku miesiącach przerzucił wojsko na wojnę z Rosją, ale polityczny nacisk na podporządkowanie się archidiecezji Prusom trwał nadal.

W 1768 r. doszło do pertraktacji między archidiecezją a władzami pruskimi, w sprawie utworzenia biskupstwa w Opawie i wcielenia go do pruskiego Śląska. Główną rolę w realizacji tego pomysłu odgrywał wrocławski biskup Filip Gotard Schaffgotsch.³

W 1773 r. ustanowiono komisję, pod przewodnictwem kanclerza Kounica, której powierzono podzielenie obszaru Moraw na trzy diecezje, z siedzibami w Ołomuńcu, Brnie i Opawie. Po prawie czteroletnich, złożonych rokowaniach, cesarzowa Maria Teresa, 24 maja 1777 r., wydała dekret ustanawiający archidiecezję w Ołomuńcu i sufraganię biskupią w Brnie, a po dwóch tygodniach poprosiła papieża Piusa VI,

¹ Por. Zuber R., *Osudy moravské církve v 18. století*. Svazek I., Praha 1987, s. 7.

² Por. Salmonowicz S., *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1987, s. 254.

³ Por. Pater J., *Poczet biskupów wrocławskich*. Wrocław 2000, s. 99; Filip Gotard Schaffgotsch urodził się w 1716 r. w Cieplicach Śląskich (wówczas Warmbrunn, dzisiaj dzielnica Jeleniej Góry). Pochodził z bardzo bogatego rodu. Za młodu został wysłany na studia do Rzymu, gdzie uzyskał doktorat z filozofii, a w 1738 r. w Wiedniu został wyświęcony na księdza. W 1774 r. otrzymał święcenia biskupie, a po czterech latach został ordynariuszem diecezji wrocławskiej. Rezydował na Janskiej Górze w Jaworniku (obecnie Republika Czeska) i zmarł tam w 1795 r.

aby zgodził się na nową administrację kościelną na Morawach. 5 grudnia 1777 r. papież zatwierdził granice archidiecezji ołomunieckiej. Znalazły się w niej także rejony śląskie — Opawy i Krnowa. Archidiecezja w nowym kształcie geograficznym sąsiadowała z diecezjami mającymi siedziby w Hradcu Kralowem, Wrocławiu, Nitrze, Trnawie i nowo ustanowionej w Brnie.

Archidiecezja ołomuniecka, jedna z największych w monarchii habsburskiej w XIX w., służyła za wzór na całych Morawach, pod względem religii, kultury, szkolnictwa i nauki. Przykładowo w dziedzinie nauki wyróżniało się tu obserwatorium astronomiczne, zbudowane przez kanonika Unckhrechtsberga w 1853 r., które rozwinął Jan, Fr. Schmidt, późniejszy kierownik obserwatorium astronomicznego w Atenach.⁴

6 czerwca 1853 r. kanonik, doktor teologii Bedřich Fürstenberg, został wybrany na urząd arcybiskupa ołomunieckiego.⁵ Od tego czasu zaczął posługę duszpasterską dla 1 417 249 obywateli zamieszkujących w 5 tzw. miastach królewskich, 91 małych miastach i 2022 wsiach.

W 1854 r. archidiecezja ołomuniecka była podzielona na 9 prowincji, 54 dekanaty i 588 probostw (zał. 1 i 2). Posługiwało w niej 1055 księży — jeden przypadał na 1282 wierzących, deklarujących się jako katolicy.⁶ Utrzymanie tej struktury stało się wielkim problemem dla arcybiskupa.

Pierwszy projekt kartograficzny, rozdzielenia archidiecezji ołomunieckiej, przygotował kanonik Jan Waclaw Fryenfels. Posłużył się do tego starą mapą Jana Krzysztofa Müllera (1673 – 1721).⁷

W 1862 r. ustalono prawnie granicę między diecezjami, ołomuniecką i brneńską, przy czym nastąpiła wzajemna wymiana ziem w rejonie boskowickim. Sprawę przeprowadził arcybiskup Pragi, kardynał Schwarzenberg, na podstawie bulli papieskiej z 28 marca 1859 r.

⁴ Por. Nešpor V., Dějiny města Olomouce. Votobia 1998, s. 239.

⁵ Por. Buben M. M., Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Logik s.r.o., Praha 2000, s. 83.

⁶ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 83.

⁷ Por. Zuber R., Osudy moravské církve v 18. století. Svazek I., Praha 1987, s. 7.

Przy okazji zlikwidował on dekanat w Ołomuńcu i podporządkował miejscowe parafie wikariuszowi generalnemu. Po tej reformie archidiecezja składała się z 8 prowincji i 51 dekanatów. Przybyło 9 nowych parafii.

Spis ludności w 1867 r. wykazał, że w archidiecezji, pod zwierzchnictwem arcybiskupa Bedřicha Fürstenberga, 1 454 664 osób wyznaje wiarę katolicką, a 44 673 inne wyznania. W porównaniu ze spisem z 1854 r. przybyło 7,5% katolików, 5,6% chrześcijan niekatolików i 12,4% wyznawców religii mojżeszowej.

2. Kapituła katedralna ołomuniecka

Już we wczesnych dziejach chrześcijaństwa, przy świątyniach katedralnych, biskupi tworzyli zgromadzenia kleryków, którzy pomagali im w sprawowaniu funkcji diecezjalnych. Od IX w. kleryków z kapituł współpracujących z biskupami zaczęto nazywać kanonikami. W następnych trzech stuleciach upowszechniło się, że kanonikami zostawali członkowie bogatych rodzin szlacheckich, które wносиły do kapituły nieraz znaczny majątek i dzięki temu mogły mieć wpływ na administrację diecezjalną, a nawet prawo głosu w wyborze biskupa.

Kapituła w Ołomuńcu została założona w 1063 r. Pierwszy biskup został mianowany tu w 1141 r. Był to biskup Jindřich Zdík, który objął kościół św. Wacława. W końcu XVI w. biskupstwo uzyskało, w darze od króla Ferdynanda II, majątki w Trszycach, Wielkiej Bystrzycy i w Petrzwaldzie. W 1652 r. biskup Leopold Wilhelm darował kapitule w Ołomuńcu dobra Zabrzegu nad Odrą i Starej Białej. W XVIII w. stała się ona bardzo bogata.⁸

Gdy na tron wstąpiła Maria Teresa bardzo szybko obniżyła dochody kanoników i zobowiązała każdą rezydencję kanoniczną do zapewnienia zakwaterowania żołnierzy pruskich. Jeszcze większy upadek finansowy i duchowy nastąpił z wybuchem wojny siedmioletniej. Tylko w latach 1758 – 1760 kapituła ołomuniecka zadłużyła się na 140 tys., a do końca 1765 r. dług ten wzrósł do 300 tys. złotych.⁹

⁸ Por. Zuber R., *Osudy moravské církve v 18. století*. Svazek I., Praha 1987, s. 51.

⁹ Por. tamże, s. 63.

Kanonicy zaczęli mieć problem z utrzymaniem swych rezydencji, które najczęściej miały postać małych zameczków. Korzystali w końcu tylko z diet za uczestnictwo w posiedzeniach kapituły (*vox et votum in capitulo*), zwoływanych co tydzień przez dziekana, ale płatne one były tylko wówczas, gdy na posiedzenie przybyło przynajmniej pięciu kanoników. Dodać należy, że kanonicy odprowadzali wówczas podatek na wojnę, tzw. podatek piwny, podatek od nadań dziedzicznych i pewne kwoty dla papieża.¹⁰

W 1793 r. majątek kapituły, zarządzany przez hetmana rezydującego w Wielkiej Bystrzycy, wzrósł i był oceniany na 1,5 mln złotych.¹¹ Trzeba jednak zaznaczyć, że kapituła przeznaczała te pieniądze na budowę świątyń, wspomagała szkoły, szpitale, domy opieki dla ubogich i sierot. Ta działalność miała dla Moraw ważne znaczenie ewangelizacyjne.

O przyjęcie do kapituły na urząd kanonika decydowały wybory kapitulne, akceptacja stolicy papieskiej i ostatecznie nominacja przez panującego władcę. Biskupom i kardynałom, np. Schrattenbachowi i Troyerowi, papież dawał zgodę na nominację bez zwłoki, stosując tzw. *privilegium*.

Księża, ale i wierząca społeczność, mieli obiekcje wobec obsadzania kanoników przy kapitule ołomunieckiej według „uprawnień szlacheckich”. W tej sprawie zwołano ogólnopolską komisję, która obradowała w Wiedniu od 30 kwietnia do 17 czerwca 1849 r. Ustalono, że powoływanie kanoników nie będzie zależało od pochodzenia.

Kapituła ołomuniecka, obsadzona przez przedstawicieli arystokracji, stanowczo się temu sprzeciwiła. Aby zachować swoje prawa zwróciła się do papieża. W styczniu 1855 r., z polecenia arcybiskupa Bedřicha Fürstenberga, udał się do Rzymu kanonik Unckrechtsberg. Miał w tej misji poparcie kanonika Roberta hr. Lichnowskiego i arcybiskupa, księcia Hohenlohe, który w Watykanie sprawował funkcję audytora dworu austriackiego. Misja ta nie powiodła się w pełni.

Kanonik Unckrechtsberg raportował do Ołomuńca, że aby uwzględnione było

¹⁰ Por. Zuber R., *Osudy moravské církve v 18. století*, Svazek I., Praha 1987, s. 63.

¹¹ Por. tamże, s. 51 – 52; W 1848 r. majątki kapituły zajmowały 10 416 ha. W ok. 70% składały się z lasów. W tej liczbie ogólnej było 1357 ha tzw. beneficjów, czyli własności osobistych nadanych przez kapitułę w podzięcie osobom szczególnie dla niej zasłużonym, kanonikom, a nawet wikarym.

stanowisko jej kapituły, należy powołać się na wcześniejsze bulle i komunikaty papieskie, a także okazać dokumenty cesarskie potwierdzające jej przywileje.

Arcybiskup Bedřich Fürstenberg starał się bronić praw kapituły przed zakusami władz państwowych. Pomagali mu w tym inni kanonicy. Jednak ciągle ciążyło na nim, jego pochodzenie z rodu szlacheckiego. W 1880 r. ustanowił, że kanonikami ołomunieckimi mogą zostać też księża niemający pochodzenia szlacheckiego.¹²

3. Życiorys Bedřicha kardynała Fürstenberga

3.1. Lata młodości i droga do kapłaństwa

Fürstenbergowie pochodzili z jednego z najstarszych rodów niemieckich, którego historia sięgała XI w. Uważali się za potomków Egona I, który na początku XII w. zbudował w Szwabii twierdzę Hohenrauch.¹³

Ród ten rozgałęział się. Największe znaczenie uzyskała „gałąź stühlińska”. Z niej to wywodził się Josef Wilhelm Arnold z Fürstenberga, który otrzymał tytuł księcia i w 1162 r. ogłosił, że będzie on przysługiwał wszystkim jego potomkom.

¹² Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 105 – 108. Punkt 22. Konkordatu stanowił, że wysoko urodzeni mogą żądać awansów pod warunkiem, że udowodnią, iż takie było życzenie ich fundatorów rodzinnych. Cztery, z tzw. tajnych punktów konkordatu, odnosił się do przypadku arcybiskupstwa ołomunieckiego, który w skrócie brzmiał następująco: Odnosnie kanoników ołomunieckich nie ma wątpliwości, że w myśl punktu 22. Konkordatu kanonikat ma przysługiwać wyłącznie księżom, a pozbawieni będą go przedstawiciele rodów szlacheckich, chyba, że wykażą, iż aspirują na urząd kanonika z powodów religijnych, a nie ze względu na swe pochodzenie. Następnie utworzyła się komisja do spraw rewizji zasad wyboru kanoników. Nominowany do niej został kanonik hr. Lichnorský. Jednak władza austriacka te dążenia kapituły unicestwiła.

¹³ Por. Mašek P., Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. MF 1999, s. 82; Z tego rodu w następnych stuleciach wyszło wiele osobistości. Pierwszą niewątpliwie był kardynał Konrad Urach (+1122), zaufany przyjaciel papieża Grzegorza VII (1073 – 1085). Wspomagał on papieża w walce o inwestyturę z cesarzem Andrzejem VII do tego stopnia, że w 1111 r., w Jerozolimie, rzucił na cesarza klątwę. W XVII w. zasłużyli się dla Kościoła: Franciszek Egon, który w 1663 r. został biskupem, w Strasburgu, Herman Egon, doradca księcia bawarskiego Ferdynanda, kardynał Wilhelm Egon, od 1682 r. biskup Strasburga oraz Karol Egon, który zasłynął działalnością na rzecz rozwoju wiedzy wśród ludu, nauki i gospodarki, (np. założył kilka hut żelaza, zakupił tor kolejowy do Pragi, którym konno przewożono drewno, węgiel i kamień budowlany, a dzięki zyskom z tej inwestycji założył Muzeum Narodowe).

Za założyciela najmłodszej linii Fürstenbergów uważa się Ludwika Augusta (1705 – 1759). Mieszkał on w Dolnej Austrii, na zamku Weitrach — po czesku Vitoraz.¹⁴ Tu dzieciństwo spędził późniejszy kardynał Bedřich Fürstenberg.

W XIX w. majątek Fürstenbergów pomnażali Josef Bedřich (1777 – 1860), Arnold Egon (1816 – 1889) i Józef Fryderyk (1860 – 1906). Żona Josefa Bedřicha, hrabina Charlotta (1787 – 1864), zapisała się w pamięci Morawian jako fundatorka licznych szkół i zakładów dobroczynnych.

W drugiej połowie XIX w. doszło do kryzysu finansowego. Wówczas rody arystokratyczne zaczęły wspomagać instytucje finansowe, aby nie dopuścić do krachu bankowego. Należeli do nich Fürstenbergowie. Można zatem powiedzieć, że ród ten wyróżniał się nie tylko głęboką pobożnością i kulturą, ale także solidną pozycją finansową.¹⁵

W XVIII i XIX w. postawa szlachty w monarchii habsburskiej zasadniczo się zmieniła w porównaniu z ubiegłymi stuleciami. Przyczynili się do tego także Fürstenbergowie. Szlachta, czerpiąca dotychczas zyski z uprawy ziemi, zaczęła inwestować w wydobywanie surowców mineralnych, manufaktury i zakłady przemysłowe. Miała na to wystarczające zasoby majątkowe (ziemie, budowle m.in.) i kapitał, a taniej siły roboczej, w dobie rewolucji przemysłowej, nie brakowało.¹⁶

W 1867 r. monarchia zaczęła określać, na czym polegają austriackie prawa szlacheckie, jednak nie w postaci skodyfikowanej. Szlachta nie tylko zachowywała majątki ziemskie, ale miała też decydujące słowo w sprawach polityki, wojska, szkolnictwa i kultury. Była ona nazywana „drugą społecznością”.¹⁷

Trzeba jednak podkreślić, że powiększanie się bogactwa rodu Fürstenbergów miało odpowiednią proporcję w ich wydatkach na cele charytatywne.

Bedřich Fürstenberg urodził się 8 października 1813 r. w Wiedniu jako siódmy syn landgraфа Fürstenbergu Fridricha Egona (ur. 26.1.1774 r.). Ojciec miał tytuły radcy

¹⁴ Por. Kamenné svědectví minulosti, heraldické památky Novojičína. Kolektiv autorů, Praha 2008, s. 145 – 146.

¹⁵ Por. Županič J., Nová šlechta rakouského císařství. Agentura Pankrác, Praha 2006, s. 283.

¹⁶ Por. Knoz T., Dok J., Šlechta v proměnách věků. Vyd. Matice moravská, Brno 2011, s. 176.

¹⁷ Por. Županič J., Nová šlechta rakouského císařství. Agentura Pankrác, Praha 2006, s. 91.

dworu, majora straży ziemskiej i rycerza zakonu św. Leopolda, a jego matka, księżna Teresa (ur. 14.10.1780 r.), z rodu Schwarzenbergów, była na dworze wiedeńskim tzw. damą pałacową. Chrzest dziecka odbył się w dniu urodzenia w katedrze św. Stefana w Wiedniu. Dostało ono imiona Fridericus Joachimus Carolus. Matką chrzestną była księżna Karolina Fürstenbergowa.¹⁸

Naukę rozpoczął on w szkole podstawowej pod wezwaniem św. Anny w Wiedniu. Jej dyrektor, Josef Peith, uznał, że ten dziesięcioletni chłopiec jest już doskonale przygotowany do przejścia do szkoły średniej. Poparł to katecheta z Vitorazu, P. Jakob Mayer, który zaświadczył, że młody Bedřich Fürstenberg miał zawsze najwyższe oceny z religii.

Wysłano go, w 1823 r., do gimnazjum państwowego w Czeskich Budziejowicach, gdzie była szkoła, położona najbliżej włościom ziemskim Fürstenbergów i gdzie mógł uczyć się w zaciszu domowym.

Nauka w gimnazjum trwała 6 lat i zakończyła się znakomitymi ocenami. W tym gimnazjum kładło się szczególnie nacisk na naukę łaciny i greki, lekcje historii były po niemiecku. Najważniejszym nauczycielem był jednak katecheta.

Jesienią 1829 r. Bedřich Fürstenberg zapisał się na I rok filozofii uniwersytetu w Wiedniu. Rektor uniwersytetu po dwóch latach zaświadczył, że młody Fürstenberg kurs z filozofii udanie zakończył.

Lata studenckie spędził w Wiedniu i częściowo w dobrach ojca, w Vitorazie. W Wiedniu mieszkał w pałacu, gdzie jednak panowały surowe zasady — życie musiało być pobożne i pracowite, a wychowanie odpowiednie dla wysoko urodzonych.¹⁹

W czasie studiów filozoficznych powziął decyzję, że zostanie księdzem, co oświadczył swemu ojcu, a ten natychmiast zaczął go wspierać w tym dążeniu. Ojciec miał taką pozycję szlachecką, że w sprawie syna mógł się zwrócić bezpośrednio do cesarza. Uczynił to pisemnie 30 maja 1830 r. W jego liście była prośba aby mianował Bedřicha na domicelara.²⁰ Ojciec chwalił swego syna, że jest, cichy,

¹⁸ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 2-3.

¹⁹ Por. tamże, s. 3.

²⁰ Por. Zuber R., Osudy moravské církve v 18. století. Svazek I., Praha 1987, s. 58; Domicelarz był członkiem kapituły. Mógł zostać kanonikiem pod warunkiem przedstawienia świadectwa chrztu, listu polecającego rodziców i zaświadczenia lekarskiego o stanie zdrowia. Młody Bedřich Fürstenberg wszystkie te wymogi spełniał.

rozważny, spokojny i że wytrwa w tych przymiotach. Jednak cesarz Franciszek odpowiedział, że nie może dać mu nominacji, ponieważ nie ma wolnych miejsc.²¹

Bedřich Fürstenberg wstąpił do wiedeńskiego seminarium księży w 1831 r., zaraz po wakacjach, w czasie których, bierzmowania udzielił mu arcybiskup wiedeński Leopold Maxymilian hr. Firmian.

6 sierpnia 1832 r. wiedeński biskup Jan Michał Leonhard, w katedrze św. Szczepana, udzielił Bedřichowi Fürstenbergowi czterech niższych święceń.

W tym roku zmarł w Ołomuńcu kanonik Ludwik hr. Rauber i cesarz Franciszek mógł zezwolić kapitule, co też uczynił, aby włączyła dziewiętnastoletniego Fürstenberga do swego składu.²²

Domicelarz Bedřich miał jeszcze przed sobą studia teologiczne w seminarium wiedeńskim. Ukończył je 19 grudnia 1835 r. przyjęciem poddiakonatu, 27 grudnia tego roku w Ołomuńcu został diakonem. Oba święcenia otrzymał z rąk arcybiskupa Ferdynanda Marii hr. Chotka.²³

Diakonat sprawował w kościele pod wezwaniem św. Michała. Wówczas też zaczął rozszerzać swoją wiedzę, z zamysłem uzyskania doktoratu. Najpierw uzyskał absolutorium na uniwersytecie wiedeńskim, z ocenami bardzo dobrymi.²⁴

Młody diakon pragnął też zostać księdzem. Do wyświęcenia doszło 14 października 1863 r. Początkowo miał go wyświęcić biskup Wagner z Świątopola (Svatohypola), który dostał na to delegację od arcybiskupa ołomunieckiego, Chotka.

Jednak rodzina miała większe ambicje wobec 23-letniego Bedřicha. Zależało jej na wyświęceniu go przez arcybiskupa Salzburga, księcia Schwarzenberga.

²¹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 4; Cesarz Franciszek odpowiedział z Baden tylko uprzejmą formułą, że z radością przyjmuje do wiadomości, że młody Bedřich chce zostać kapłanem i cieszy go, że młodzi ludzie z wysokiej szlachty chcą pracować dla Kościoła i Państwa.

²² Por. tamże, s. 6; Dawne przepisy stanowiły, że nowy członek kapituły ma być przyjmowany ceremonialnie jako proboszcz kapitulny. Tak był w przypadku Maxmiliána hr. Sommerau-Beckha (późniejszego arcybiskupa) 27 października 1832 r.

²³ Por. tamże, s. 7.

²⁴ Por. tamże, s. 8.

Był z tym problem, ponieważ Bedřich był bratem stryjecznym arcybiskupa. Zwrócono się do Rzymu i papież w tej sprawie wydał dyspensę.²⁵

Pierwszy rok posługi kapłańskiej Bedřicha Fürstenberga zbiegł się w czasie z uchwaleniem przez kapitułę ważnego aktu prawnego, dzięki któremu, na arcybiskupa ołomunieckiego, wybrano Maksymiliana hr. Sommerau-Beckha.²⁶

Bardzo szybko przystąpił do uzyskania doktoratu. Pisemna dysertacja nie była wtedy wymagana, doktorat był przyznawany po kilkakrotnych dyskusjach i głosowaniach nad poszczególnymi rozdziałami referowanymi przez doktoranta na egzaminach.

Bedřich Fürstenberg zdał cztery egzaminy i każdy kończył się jednogłośnie głosowaniem za przyznaniem mu stopnia doktora. Przedstawiał na nich dzieje Kościoła i historii prawa kościelnego, polemikę dotyczącą pojęcia wiary i zagadnienia dotyczące moralności i posługi duszpasterskiej.

Działo się to w 1837 r. Dyrektorem studium teologicznego w Ołomuńcu był wówczas dr Aloes bar. Schrenk. Studium miało 141 słuchaczy dzielących się na trzy roczniki. W tym roku doktoraty z teologii uzyskali: prof. Josef Malý, Vincenc bar. Konopka i Bedřich landgrabia Fürstenberg.²⁷

Na własną prośbę został kapłanem u św. Michała w Ołomuńcu. Prawdopodobnie chciał być bliżej fakultetu, w którym zdawał egzaminy doktorskie.

²⁵ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 8; Dyspensa dotyczyła nie tylko powiązania rodzinnego, ale także wieku Bedřicha Fürstenberga – według obowiązujących wówczas reguł był za młody, aby zostać kapłanem.

²⁶ Por. Buben M. M., Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Logik s.r.o., Praha 2000, s. 323; Wybór nowego metropolity morawskiego nastąpił 21.11.1836 r. Maxmilián Josef Gottfried hr. Sommerau-Beckh, ThDr., został piątym arcybiskupem ołomunieckim i kardynałem, i sprawował swą funkcję w latach 1837 – 1853. Urodził się w Wiedniu, został żołnierzem, a po wyświęceniu się na księdza w 1797 r., w czasie wojen napoleońskich, służył jako kapłan polowy. Następnie został kanonikiem a w 1827 r. proboszczem w katedrze kapitulnej. 29.6.1837 r. został wyświęcony na biskupa i intronizowany w Brnie, gdzie wstawił się wielkimi zasługami. Wspomagał naukę i nauczanie, zlecił wybudować archiwum arcybiskupie i bibliotekę, zebrał dla niej kolekcję monet, przyczynił się do utworzenia huty we Frydlancie nad Ostravicą. W okresie jego posługi dochody arcybiskupstwa znacznie wzrosły. Okazał się też doskonałym dyplomata. Doprowadził do tego, że w rezydencji arcybiskupiej w Ołomuńcu spotkali się i zawarli przymierze premier austriacki i kanclerz pruski. W 1850 r. papież Pius IX mianował arcybiskupa von Sommerau-Beckha kardynałem. Trzy lata później zmarł i został pochowany w kaplicy św. Jana Chrzciciela w kolegiacie św. Maurycego w Kromierzyżu.

²⁷ Por. Cinek Fr., K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského, 1778 – 1870. Družina literární a umělecká v Olomouci. Olomouc 1934, s. 195.

W tym celu zdał, także ustnie, egzamin na funkcję proboszcza, z bardzo dobrą oceną. Miał pomoc od wielu ludzi, ale przede wszystkim, sam dążył do jak najszybszego skończenia studiów doktoranckich. W matrikule fakultetu zapisano: „...*praestitis ex universa Theologia examinibus rigorosis habitaque publica disputatione...*”.²⁸ Młody ksiądz Bedřich mimo to, napisał po niemiecku 40-stronicową pracę pt. *Celibat in der Kirche*. Po zdaniu ostatnich egzaminów P. Bedřich Fürstenberg, kanonik kapituły ołomunieckiej, 10 maja 1838 r. został ogłoszony doktorem teologii.²⁹

Z czasem, we włościach Fürstenbergów, w Górnej Austrii, zwolniło się miejsce w probostwie Harbach, ponieważ dotychczasowy proboszcz został awansowany. Nowo mianowany doktor teologii P. Bedřich Fürstenberg zechciał objąć probostwo, widząc w tym szansę, na uzyskanie samodzielności wśród duchowieństwa. Zwrócił się o to do patrona kościoła parafialnego (którym był jego ojciec), do biskupa i konsystorza u św. Hipolita.³⁰

Konsystorzowi na poparcie swej prośby przedstawił następujące dowody:

1. Skończył seminarium w Wiedniu z wynikiem znakomitym
2. Od 1836 r. był kooperatorem przy kościele parafialnym pod wezwaniem św. Michała w Ołomuńcu
3. Uzyskał doktorat z teologii
4. Złożył odpowiednie egzaminy wobec działającej jawnie komisji konkursowej w farze św. Michała
5. Otrzymał dyspensę od cesarza na sprawowanie administracyjne spraw kościelnych
6. Cieszy się dobrym zdrowiem i śmiało podoła kierowaniem sprawom duchowym.

Ordynariusz Svatohypola przyjął tę prośbę i ustanowił Bedřicha Fürstenberga, 15 czerwca 1838 r., proboszczem w Harbachu.³¹ Posługę w tej parafii sprawował do 1843 r., kiedy to arcybiskup Sommerau-Beckh, postanowił sprowadzić go z powrotem na Morawy, aby obsadził jakieś ważne miasto, dla wspomżenia odrodzenia duchowego i kulturalnego.

²⁸ Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 9.

²⁹ Por. tamże, s. 9; Dyplom doktorski został wystawiony przez Fakultet Teologiczny w Ołomuńcu.

³⁰ Por. tamże, s. 10.

³¹ Por. tamże, s. 11; Dekret został napisany po łacinie.

Wówczas kromierzyżski proboszcz, hr. Schneeberg, przeszedł na stanowisko kanonika do Ołomuńca, a Filip hr. Szapary wysłał list do Bedřicha Fürstenberga, aby ten zwrócił się z prośbą o probostwo w Kromierzyżu.³² Młody ksiądz miał jednak świadomość, że ma już odpowiedni dla siebie urząd, ma wiele obowiązków kapłańskich, dziekańskich, szkolnych, materialnych i w ogólności nie posiada wystarczającego doświadczenia, aby władać parafią w Kromierzyżu.

Hrabia Szapary był na tyle wpływowy, że jednak domagał się, aby jego żądaniu stało się zadość i żeby młody Fürstenberg prędzej, czy później, objął stanowisko w Kromierzyżu. Ten miał na uwadze raczej stanowisko kanonika w Ołomuńcu, które oferował mu jeden z odchodzących duchownych, jednak to miejsce hr. Szapary mu odradził i zalecił, aby czekał na probostwo kromierzyżskie.³³

W 1843 r. Bedřich Fürstenberg otrzymał list od proboszcza Mattencloita zawiadamiający, że arcybiskup prosi, aby on sam przeniósł się do Ołomuńca, a Fürstenberg do Kromierzyża. Proboszcz Mattencloit zapowiadał, że jak tylko otrzyma dekret od arcybiskupa, natychmiast zawiadomi Fürstenberga, aby ten mógł wystąpić z prośbą o probostwo kromierzyżskie (wówczas pod każdym względem najlepsze w całej archidiecezji). Tak jak obiecał, napisał wkrótce, że cesarz przyznał mu 12. zwolnione właśnie miejsce kanonika w kapitule w Ołomuńcu, i że w najbliższych dniach otrzyma dekret. Prosi, zatem, aby Fürstenberg w przyszłym tygodniu przyjechał osobiście do Kromierzyża.³⁴ Opierając się na tych wiadomościach Bedřich Fürstenberg zdecydował się opuścić probostwo w austriackim Harbachu, gdzie przepracował prawie pięć lat. Obdarował je później szatami liturgicznymi.³⁵

³² Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 11.

³³ Por. tamże, s. 12; Hrabia Szapary ubiegał się o farę w Mohelnicy (tamtejszy proboszcz był śmiertelnie chory). Arcybiskup Sommerau-Beckh odpowiedział, że bardzo żałuje, iż nie może spełnić tego oczekiwania, ponieważ Mohelnicę powierzył już swemu sekretarzowi P. Wahalowi.

³⁴ Por. tamże, s. 13; Proboszcz Mattencloit napisał, że osobiście poprosi arcybiskupa o przydzielenie dotychczasowemu proboszczowi Harbachu, a przyszłemu kanonikowi w Ołomuńcu doktorowi teologii P. Bedřichowi Fürstenbergowi probostwa dochodowego i wielce poważanego.

³⁵ Por. tamże, s. 13; W 1878 r. Fürstenbergowi, już arcybiskupowi, byli proboszczowie z Harbachu przesłali życzenia szczęścia ze wspomnieniami o jego posłudze u nich przed 40 laty. Wyznali przy tym, że ciągle uważają go za swego dobroczyńcę i nazywają pełnoprawnym, drugim założycielem kościoła parafialnego w Harbachu. Dziękowali mu zwłaszcza za ostatni iście książęcy dar szat kościelnych i przyborów mszalnych.

Metropolita morawski dał Bedřichowi probostwo w Kromierzyżu, ponieważ niezmiernie go poważał. Następnie, w 1842 r., przyjął go do rady arcybiskupiej i mianował asesorem konsystorza. Tak więc, od 12 czerwca 1843 r., kolegialna kapituła pod wezwaniem św. Maurycego w Kromierzyżu miała nowego, młodego proboszcza, który nie ukończył nawet 30 lat.³⁶

W następnym dekrete, datowanym na 7 październik 1843 r., proboszcz Bedřich Fürstenberg został mianowany arcykapłanem, dziekanem i nadzorcą szkolnym, co było uznaniem jego zdolności, dzięki którym przełożeni darzyli go naprawdę wielkim zaufaniem.

Nowo mianowany proboszcz spotkał się z ożywionym ruchem, który w Kromierzyżu rozwinął arcybiskup Maxmilián Józef kardynał Sommerau-Beckh. Ten mecenas miasta „ujął” je, realizując dwa wielkie zadania: oprawę kolegiальной świątyni św. Maurycego i urządzenie ogrodów przy zamku arcybiskupim, które poszerzył i uporządkował w sposób niemalże artystyczny.

Właśnie w Bedřichu Fürstenbergu dojrzał człowieka o wyjątkowych cechach, mającego zamiłowanie do sztuki. Nowy proboszcz kontynuował plany arcybiskupa.

³⁶ Por. Zuber R., *Osudy moravské církve v 18. století*. Svazek I., Praha 1987, s. 82; Kapitułę kolegiálną w Kromierzyżu założył biskup Bruno z Szamburku (1245 – 1281) około roku 1260. W 1267 r. ustanowił on, że na proboszcza może być wybrany tylko kanonik ołomuniecki. Później proboszczów wybierali wyłącznie kanonicy, członkowie kapituły, także dziekana, który od 1315 r. zostawał równocześnie proboszczem w kościele Panny Marii. W 1353 r. w kapitule kolegiальной zasiadało sześciu kanoników wikarych kapitulnych. Biskup Bruno w swej ostatniej woli obdarzył kapitułę dalszymi dotacjami, o które następnie biskupi zwiększyli dochody pozyskiwane z mensy, czyli świadczeń kleru na rzecz utrzymania kapituły (zgodnie z prawem kościelnym), ale nie pożytkowali ich zgodnie z przeznaczeniem, co im w 1516 r. nakazał papież Leon X (1513 – 1521). Kapituła miała majątek w nieruchomościach. Pochodził on wyłącznie z patronatów nad parafiami. W XVI w. członkowie kapituły żyli raczej biednie. W 1597 r. ich byt się polepszył dzięki biskupowi Stanislavowi Pawlovský'emu, który obdzielił ich dochodem uzyskanym dzięki likwidacji klasztoru w Pustymierzu. Właściwym odnowicielem kapituły był dopiero biskup Karel z Lichtensztajnu (1664 – 1695), który w 1693 r. zasilił sumą 44 tys. złotych utrzymanie czterech kanoników zamiast dotychczasowych dwóch. W 1747 r. dochody kanoników, wikarych i chóralistów podniósł biskup Troyer, a w 1760 r. biskup Egkh (1758 – 1760) w swym testamencie przekazał kapitule 24 200 złotych na utrzymanie kolejnych dwóch kanoników. W 1767 r. kapituła wystąpiła z propozycją zmniejszenia liczby kanoników, ponieważ po spadku stopy procentowej z 6 na 4% jej dochody zmniejszyły się o 33%. Biskup tak zarządził także wobec kapituły w Kromierzyżu. Ciągłe najważniejsza była dyrektywa Karela z Lichtensztajnu z 1693 r. Według niej proboszcz miał obowiązek utrzymywać rezydencję, sprawować liturgię w dniach świątecznych, dbać o porządek i nadzorować dyscyplinę w kapitule. Wejście w skład kapituły nie było wówczas związane z pochodzeniem szlacheckim, z wyjątkiem proboszczów. Na kanoników honorowych byli przyjmowani też proboszczowie, którzy zasłużyli się w okolicznych parafiach (później nie przysługiwało to proboszczom z Uherskiego Brodu). Po śmierci biskupa Egkha dataria rzymska w 1761 r. orzekła, że kapituła ma prawo na obsadzenie probostwa w Uherskim Brodzie. Biskup Maxymilian hr. Hamilton (1761 – 1776) mianował tam Hieronima hr. Colloredo, nie licząc się ze stanowiskiem kapituły. W XIX w. ustalono nowe zasady współdziałania kapituły z arcybiskupem.

Dokończył wystrój świątyni św. Maurycego i urządzenie ogrodów na podzamczu. Zapewne z wdzięczności za mianowanie go proboszczem Kromierzyża, nigdy nie zrobił arcybiskupowi najmniejszej przykrości.³⁷

W 1847 r. arcybiskup kardynał Sommerau-Beckh osobiście przeprowadził wizytację kapituły kolegialnej. Jej efektem był sporządzony po łacinie długi list urzędowy, do którego był dołączony list osobisty, w którym arcybiskup oznajmiał o „rozłace”, ze względu na dążenia proboszcza Fürstenberga do objęcia wyższych funkcji w Ołomuńcu. Był to jednak list utrzymany w tonie przyjacielskim, Arcybiskup pisał, np., aby proboszcz miał w sercu następujące sprawy: być dobrym pasterzem dusz, hojnym dla ubogich i kaznodzieją, tak gorliwym jak dotychczas.³⁸ Polecenie szczodrości było chyba niezbyt konieczne. Wprowadziło ono proboszcza Bedřicha Fürstenberga w głębokie zamyślenie.

Zdaje się jednak, że te słowa jego poprzednika na tronie arcybiskupim były dobrą wskazówką dla sprawowania arcypasterstwa, gdy sam został metropolitą i uzyskał święcenia biskupie.

3.2. Bedřich Fürstenberg kanonikiem, katedralnym archiwistą kapitulnym i jego rola w fakultecie teologicznym

Proboszcz Fürstenberg od dawna myślał o sprawowaniu posługi w Ołomuńcu, który był centrum uniwersyteckim, stolicą metropolii morawskiej o bogatej tradycji kościelnej, siedzibą seminarium duchownego, miastem chlubiącym się katedrą pod wezwaniem św. Wacława i wieloma innymi dobrami. W 1846 r. zmarł ołomuniecki kanonik hrabia Coretho i tym samym zwolniło się miejsce w tutejszej kapitule.

Bedřich Fürstenberg, jako najstarszy domicelarz, wystąpił o przeniesienie go do Ołomuńca, przy czym bardziej zależało mu na tutejszym środowisku pracy niż

³⁷ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 15.

³⁸ Por. tamże, s. 16 – 18; Arcybiskup Sommerau-Beckh pisał: „Wielce mnie raduje, że widzę u Ciebie wszelkie właściwe przymioty, które powinien mieć pasterz każdego stada, w tym szlachetne obyczaje, wspaniałe wychowanie, wysokie wykształcenie i doskonałe zdolności do zarządzania i prowadzenia ludzi do większej czci i chwały Boga, dla dobra kościoła katolickiego. Jak to robiłeś dotychczas miej dalej zmiłowanie dla nędzarzy i biedaków, aby Cię Pan uwolnił od złego, bo nie wie Twoja lewica, co czyni Twoja prawica”. Dalej obszernie cytował pismo św. Grzegorza Wielkiego o potrzebie miłosierdzia wobec ubogich.

na zostaniu członkiem kapituły. Jego prośba wymagała przedstawienia licznych dokumentów.³⁹ Ostateczna decyzja należała do cesarza austriackiego. Cesarz Ferdynand odniósł się do tej nominacji pozytywnie. Prawdopodobnie był to ostatni akt, jaki podpisał przed zrzeczeniem się tronu w rewolucyjnym 1848 roku na rzecz Franciszka Józefa I, co *nota bene* dokonało się w Ołomuńcu.

Arcybiskup ołomuniecki, kardynał Sommerau-Beckh, musiał przedstawić opinię o przyszyłym kanoniku. Chwalił w niej swojego księdza i proboszcza Fürstenberga jako gorliwego, pobożnego, prowadzącego nienaganne życie, zdolnego, dobroczyнного, łaskawego i służącego z niezachwianą wiernością domowi cesarskiemu.⁴⁰

Fürstenberg opuścił Kromierzyż w czasie, gdy miasto to stało się wielkim politycznym centrum, w którym zebrali się 22 listopada 1848 r. reprezentanci narodów naddunajskich, zasiadający w sejmie państwowym. On sam został wciągnięty do tego rewolucyjnego ruchu, jednak w kromierzyżskim sejmie bezpośrednio nie uczestniczył.⁴¹ Nie mógł w nim uczestniczyć jako miejscowy ksiądz, ale także, dlatego, że został delegatem uniwersytetu ołomunieckiego na krajowy sejm konstytucyjny w Brnie, dokąd się wybrał. Ten fakt nie pozostanie w przyszłości bez znaczenia.⁴² Przynajmniej był to wyraz ufności we własne siły i zdolności do jednania się z ludźmi, nawet w sytuacjach skomplikowanych dla proboszcza.

Bedřich Fürstenberg sprowadził się do Ołomuńca w styczniu 1849 r. Pierwszy urząd, jaki powierzono kanonikowi, był urzędem kapitulnego archiwisty i bibliotekarza, co było mu bardzo bliskie.⁴³

³⁹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 19; Do prośby należało dołączyć: zaświadczenie o uzyskaniu absolutorium, dyplom doktorski, cesarską dyspensę od inkolatu (poświadczenie praw szlacheckich i obywatelstwa, co umożliwiała zakup nieruchomości, zostanie członkiem parlamentu itd.), a także zaświadczenie o posłudze duchowej w Harbachu i Kromierzyżu.

⁴⁰ Por. tamże, s. 19.

⁴¹ Por. tamże, s. 20.

⁴² Por. tamże, s. 20; 17 kwietnia 1848 r. na posiedzeniu sejmu morawskiego na sejm konstytucyjny w Brnie wybrano pięciu reprezentantów, m.in. Fürstenberga i rektora Uniwersytetu w Ołomuńcu dra Jozefa Małego, który oznajmił mu, że 28 maja 1848 r. na posiedzeniu fakultetu teologicznego siedmioma głosami wybrano go na posła.

⁴³ Fürstenberg, podobnie jak wcześniej hrabia Buol, był kanonikiem, który swemu zadaniu poświęcił się z wyjątkowym zainteresowaniem osobistym. W dziale A skatalogował dokumenty z lat 1130 – 1549 — 847 egzemplarzy, w dziale B (1550 – 1792) 1016 egzemplarzy, w dziale C (1763 – 1830) 886 egzemplarzy; razem 2750 egzemplarzy, w tym 1400 pergaminów.

Bibliotekę arcybiskupią w Kromierzyżu wzbogacił, zakupując do niej osobisty zbiór biblioteczny byłego bibliotekarza watykańskiego P. Augustina Theinera.⁴⁴ W stosunkowo krótkim czasie doprowadził archiwum kapituły do wzorowego porządku i udało mu się założyć trzy wielkie działy katalogowe ksiąg i dokumentów archiwalnych. Jego ponad dwuletnia praca w archiwum była godna szacunku.

W 1834 r., powtórnie na Uniwersytecie w Ołomuńcu, utworzono funkcje dziekanów wydziałów. Zostawali nimi profesorowie, jednak wydział teologiczny podlegał nieco innym zasadom. Tu na dziekanów wybierani byli ołomunieccy kanonicy. Nowa organizacja urzędów akademickich została prawnie uchwalona 30 września 1849 r. Od tego momentu dziekanów wybierano spośród profesorów zwyczajnych, a prodekanem zostawał dziekan z minionego roku (dziekani zastąpili uprzednich dyrektorów studiów).⁴⁵

Tradycją wydziału teologicznego, który na uniwersytecie był najstarszy, było prawo wyboru dziekana spośród kolegium kanoników i nowe prawo ten przywilej utrzymywało. I tak dziekanem wydziału teologicznego na rok 1850 wybrany został Ks. Kanonik, doktor teologii, Bedřich landgraf Fürstenberg, archiwista kapituły ołomunieckiej, osobistość poważana w całej archidiecezji.

3.3. Bedřich Fürstenberg arcybiskupem ołomunieckim

31 marca 1853 r. w Ołomuńcu zmarł kardynał Maxmilián Sommerau-Beckh, 5. arcybiskup ołomuniecki i metropolita morawski. Następnego dnia kapituła zawiadomiła o tym dwór cesarski i jednocześnie poprosiła o wyznaczenie komisarza do czasu wyboru nowego arcybiskupa.⁴⁶ Pod koniec maja minister szkolnictwa, hr. Hun, oznajmił dziekanowi kapituły kanonikowi Thysebaertovi, że mianował go komisarzem wyborczym. W dwa dni później minister przekazał szczególne wymagania odnoszące się do jego przyjazdu do Ołomuńca.⁴⁷

⁴⁴ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 21.

⁴⁵ Por. tamże, s. 22; Uniwersytety podlegały odtąd guberniom państwowym i ministerstwu szkolnictwa, na czele, którego stanął Lev hr. Thun.

⁴⁶ Por. tamże, s. 25.

⁴⁷ Por. tamże, s. 25.

Wybór nowego arcybiskupa dla Ołomuńca i jego szerokich okolic był wydarzeniem szczególnym. W kapitule i katedrze wszystko dokładnie przygotowano do ceremoniału wyborczego. Wybór odbył się 6 czerwca 1853 r., w tradycyjnie rektorskiej kaplicy św. Anny.⁴⁸ Pierwsze głosowanie było nierozstrzygnięte; część wyborców poparła biskupa Troyera.

W drugim dniu głosowania 13-stoma głosami na arcybiskupa ołomunieckiego i metropolitę morawskiego wybrano trzynastego kanonika, doktora teologii, Bedřicha landgrafa Fürstenberga. Wybór ten nie był zaskoczeniem, a społeczność przyjęła go z uspokojeniem i radością.⁴⁹

Następnie należało zaplanować święcenia biskupie. Biskup *nominatus* Fürstenberg zwrócił się o to do członka swojej rodziny, praskiego arcybiskupa, kardynała Schwarzenberga.

Święcenia biskupie ustalono na 4 września 1853 r. w katedrze św. Wacława w Ołomuńcu.⁵⁰ Kandydat starał się, aby głównym święcicielem był prymas czeski, kardynał Bedřich Józef książę Schwarzenberg, który ponieważ był jego bratankiem, odniósł się do tej posługi z wielką radością.⁵¹ Współświęcicielami byli, brneński biskup Schaafgotsch i ołomuniecki biskup pomocniczy Thysebaert.

Jak to było w tradycji, jeszcze przed konsekracją biskupią, kandydat wybierał swój herb, który unaoczniał jego korzenie rodzinne, drogę życiową i podstawowe rysy

⁴⁸ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 27; Najpierw odbyła się uroczysta msza święta z udziałem ministra szkolnictwa i komisarza wyborczego, kanoników miejscowych i zamiejscowych, notariusza kapitulnego i trzech świadków. Drzwi do kaplicy zostały zamknięte (strzegło ich dwóch gwardzystów biskupich) i nastąpiły wybory. Świadkowie w tym czasie przebywali wewnątrz zakrystii.

⁴⁹ Por. tamże, s. 27 – 28.

⁵⁰ Por. Pojzl M., Počátky církevní správy na Moravě. BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 243.

⁵¹ Por. Kettner J., Dějiny pražské arcidiecéze v datech. ZVON, České katolické nakladatelství, Praha 1993, s. 220; Kardynał Schwarzenberg urodził się 6 kwietnia 1809 r. w Wiedniu, tam studiował filozofię i teologię. Na księdza został wyświęcony 25 lipca 1833 r. Święcenia biskupie przyjął 1 maja 1836 r. W latach 1835 – 1849 był arcybiskupem Salzburga. Na kardynała mianował go papież Grzegorz XVI (1831 – 1846) 24 stycznia 1842 r. W 1849 r. został arcybiskupem Pragi i prymasem Czech. Zainicjował założenia związków oświatowych, związków grupujących ludzi wykształconych i organizacji charytatywnych. Wspomagał budowniczych świątyni metropolitalnej pod wezwaniem św. Wita na zamku praskim. W latach 1669 – 1870 uczestniczył w I Soborze Watykańskim. Pod względem politycznym wspierał właścicieli majątków rodowych Czechów. Zmarł 27 marca 1855 r. i został pochowany w katedrze św. Wita w Pradze.

historyczne diecezji. Tak też uczynił kanonik Fürstenberg, akcentując w nim swoje korzenie szlacheckie, sięgające XI wieku.⁵²

W konsekracji uczestniczyła wielka liczba biskupów, prałatów, księży, ludu bożego i członków rozległej rodziny Fürstenbergów. Uroczystość trwała cały dzień, a zakończyła się spotkaniem z najróżniejszymi związkami i towarzystwami katolickimi.

Następnego dnia biskupa Fürstenberga odwiedził austriacki wojewoda Maxymilian, który pogratulował mu konsekracji biskupiej i życzył objęcia odpowiedniego urzędu. Potem razem pojechali do zamku arcybiskupiego w Kromierzyżu, co potwierdza sprawozdanie komisarza policji, który uczestniczył w organizacji przyjazdu austriackiego wojewody.⁵³

Intronizacja biskupów ołomunieckich zawsze była wielkim, uroczystym wydarzeniem, nie tylko dla archidiecezji i Moraw, ale i dla całych Austro-Węgier, ponieważ arcybiskup praski i ołomuniecki otrzymywali tytuł księcia.

Wprowadzenie na urząd Fürstenberga wypadło w związku ze świętem Narodzenia Panny Marii. Program obchodów tego święta, 8 września 1853 r., zawierał 21 punktów.⁵⁴ Został zaplanowany pochód przez miasto — w tym celu ustawiono odświętną bramę między Placem Górnym, a Dolnym. Wieczorem odbywały się koncerty orkiestr kameralnych i symfonicznych, co było wyrazem, że nowy biskup jest miłośnikiem sztuki.⁵⁵

Do kolegium doradców arcybiskup Fürstenberg zaprosił arcybiskupa praskiego kardynała Schwarzenberga, arcybiskupa Salzburga Maxymiliana Tarnoczego i biskupa brneńskiego Schaffgotscha.

Według przepisów wydanych przez Sikstusa V (1585 – 1590) i Benedykta XIV (1740 – 1758) doradcy mieli zbierać się co trzy lata, na synodach prowincjonalnych

⁵² Por. Buben M. M., *Encyklopedie Českých a moravských sídelních biskupů*. Praha 2000, s. 86; Był to herb czteropolowy, zwieńczony koroną landgrafa, krzyżem pasterskim, mitrą i berłem. W poszczególnych polach znajdowały się takie symbole jak orły (czerwony w zbroi, czarny z gwiazdą), chorągwie (w pierwszym i czwartym polu) i zestawy stożków. Elementy dekoracyjne były posrebrzane i pozłacane.

⁵³ Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 29.

⁵⁴ Por. tamże, s. 29.

⁵⁵ Por. tamże, s. 30.

i oceniać postępy arcybiskupa na drodze rozwoju społecznego w duchu katolickim.⁵⁶ Biskup pomocniczy Rudolf Unckrechtsberg pomagał arcybiskupowi Fürstenbergowi, przede wszystkim w problemach narodowościowych i w sprawach kościelnych związanych z ruchami emancypacyjnymi.

Arcybiskup Fürstenberg korzystał także z doradztwa miejscowych kanoników: Hellego, Königsbrunna, Henigera, Pöttinga i Lichnowskiego.⁵⁷

3.4. Działalność arcybiskupa i metropolity

3.4.1. Pierwszy list do księży i wierzącego ludu

Już w dniu uroczystego wprowadzenia powołania na urząd arcybiskupa i metropolity, Bedřich Fürstenberg wydał pierwszy list. Napisał go po łacinie, niemiecku i czesku. W liście tym najpierw zwrócił się do księży, mówiąc im, że ich praca jest trudna, ale pokonywanie trudności mają w swoich rękach. Arcybiskup bardzo często przypominał także napomnienia ojców trydenckich i jakie ma być życie księdza. Pisał: „umiłujcie kapłańskie zrozumienie i wzajemną miłość. Niech Księża głównie mają na uwadze młodzież — *Speciali cura et studio fovere juventutem.*”⁵⁸

Wierzącym przypominał, że najlepiej skorzystają z misji, które są ćwiczeniami duchowymi i przynoszą niemałą odnowę duszy i życia w duchu chrześcijańskim. Wszem i wobec oświadczył, jak bardzo polega na Bożej pomocy, wstawiennictwu Panny Marii i świętych aniołów, którzy w dzień jego konsekracji stali wokół ołtarza oraz na wstawiennictwie jego poprzedników na stolcu ołomunieckim.

Dalej, w swym pierwszym liście pasterskim, akcentował, jak ważna jest więź z Rzymem i z ludem na dalszej bezpiecznej drodze ewangelizacji. Do ludu skierował posłanie z prośbą o wierność w wierze, w bliskości z księżmi: „Pewnie stójcie przy

⁵⁶ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 37.

⁵⁷ Por. Graubner J., Kněžské osobnosti. MCM, Olomouc 2010, s. 96; Pötting-Persing Emanuel (1819 – 1898) pochodził ze starej szlachty. Urodził się w Budzieszowicach na Morawach. Na księdza został wyświęcony w Brnie. W 1845 r. został wybrany na kanonika kapituły ołomunieckiej. Był proboszczem w wielu parafiach, np. w Wysokiej i Szwabednicach. W 1871 r. został wybrany na proboszcza w kościele parafialnym św. Maurycego i przyjął od arcybiskupa Fürstenberga opactwo benedyktyńskie, a rok później został mianowany wikariuszem generalnym archidiecezji ołomunieckiej.

⁵⁸ W tłumaczeniu na język polski: Szczególna opieka i postęp kształcenia młodzieży.

swych księżach. Miejcie się na baczności przed błędami i najróżniejszymi kłamstwami rozgłaszanymi w naszych czasach przez fałszywych proroków i nie twórzcie z nimi wspólnot w oparciu o obłudne poglądy”.

Nowy arcybiskup zachęcił do chrześcijańskiego wychowywania dzieci: „Wychowujcie dzieci według woli Pana”. Wezwał także do lojalności wobec władzy cesarskiej, jako gwaranta chroniącego Kościół i głowę państwa. Zachęcił przy tym ludzi, aby byli dobrymi obywatelami, wrażliwymi i aktywnymi, co jest ważne dla budowy królestwa Bożego na Ziemi.

3.4.2. Wybrane priorytety posługi arcybiskupiej

Należy przypomnieć, że arcybiskup podstawy swego programu zaczerpnął od swego poprzednika, Sommerau-Beckha, który wyraził je w memorandum z 1849 r., a które ołomuniecka kapituła metropolitalna przystosowała do postulatów wyborczych.⁵⁹

Arcybiskup miał w planie przede wszystkim uporządkowanie prawodawstwa kościelnego w sprawach małżeńskich i szkolnych, na podstawie konkordatu z 1855 r. Potrzebował do tego nowych organów strukturalnych i oddanych ludzi, w związku z czym, rozszerzył odpowiednie agendy.

W sprawach gospodarczych nie miał zasadniczych problemów, wszak kardynał Sommerau-Beckh był dobrym gospodarzem, który zwiększył majątek arcybiskupstwa — jak byśmy to dzisiaj powiedzieli był dobrym ekonomistą. Jeśli chodzi o politykę i dyplomację, arcybiskup Fürstenberg na początku twierdził, że nie jest to jego mocna strona ani jego zajęcie.⁶⁰ Ale trzeba nadmienić, że taka deklaracja była tylko wyrazem jego skromności i pewnego taktu, jaki miał ten arcypasterz dużej i złożonej archidiecezji.

⁵⁹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 31.

⁶⁰ Por. tamże, s. 32.

3.4.3. Troska o młodych księży

Arcybiskup Fürstenberg, od początku swej posługi, wielką opieką otaczał kandydatów na księży. Głosił, że seminarium kształcące na księdza powinno być ich zamięłowaniem.

Także kapituła metropolitalna kładła duży nacisk, aby arcypasterz troszczył się o powołania do kapłaństwa.⁶¹ Z drugiej strony, wobec kandydatów na księży, arcypasterz miał wysokie wymagania. Zdołał jednak zatrzymać poważny spadek powołań, jaki dokonał się na przełomie pierwszej i drugiej połowy XIX w. W latach osiemdziesiątych tego wieku napływ kandydatów do seminariów tak wzrósł, że zaczęto przyjmować tylko tych, którzy wcześniej otrzymali szczególne wyróżnienie.⁶²

Arcybiskup Fürstenberg przeprowadził w seminarium kilka reform. 24 września 1854 r. wydał nowe rozporządzenie i jednocześnie ogłosił patronami seminarium świętych Cyryla i Metodego, św. Aleksego, św. Karola Boromeusza, św. Franciszka Salezkiego, św. Wincentego i św. Pawła.⁶³

W 1868 r. odbył się w Velehradzie zjazd teologów z Czech i Moraw, na którym uzgodniono, że w Ołomuńcu będzie wydawane czasopismo pt. „Cyryl i Metody, świadectwa teologów ołomunieckich.”

W dniach 7 i 14 czerwca 1878 r. arcybiskup ustanowił dotację na pozyskiwanie kandydatów do stanu duchownego, szczególnie młodzieży szlacheckiej. Przyczyniło się to do naboru przyszłych księży.⁶⁴

Trzeba było przy tym pamiętać o potrzebach finansowych seminarium. Arcybiskup wsparł jego byt materialny wydając następującą czteropunktową dyrektywę mówiącą o źródłach dochodów seminarium.

⁶¹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 123. Por. Cinek Fr., Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan, život a dílo. Lidové knihkupectví v Olomouci 1933, s. 48; Kardinál Fürstenberg 5.7.1876 r. diakona Stojana wyświęcił na księdza.

⁶² Por. Buben M. M., Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Logik s.r.o., Praha 2000, s. 85.

⁶³ Por. Krejčová J., Arcibiskupský seminář v Olomouci. Olomouc 2010, s. 22.

⁶⁴ Por. tamże, s. 23.

Miały to być:

1. Darowizny beneficjanckie archidiecezji ołomunieckiej w formie rocznej daniny od dochodów lub pobranych opłat
2. Darowizny ołomunieckich biskupów i arcybiskupów
3. Połowa dochodów z majątku nowojiczyńskiego
4. Dochody od stowarzyszeń religijnych.⁶⁵

Nadzór nad seminarium, zgodnie z przepisami trydenckimi, arcybiskup powierzył dwóm kanonikom. Ci troszczyli się o seminarium sumiennie. Potrzebną pomoc udzielali starannie wybranym, pracującym, teologom.⁶⁶

Arcybiskup szczególnie dbał o fakultet Teologiczny Uniwersytetu Palackiego.⁶⁷ Rok przed jego wstąpieniem na tron arcybiskupi wydział ten omal nie uległ likwidacji, zostało na nim tylko kilku uczonych teologów.

Konkordat z 1855 r., przywrócił kościołom prawa do kształcenia księży i działalności na rzecz ich naboru. W 1857 r., na Uniwersytecie Palackiego, uczeni powołali samodzielny wydział teologiczny.⁶⁸ W następnym roku uchwalono nowe regulaminy studiów na fakultetach teologicznych i studiach niższej rangi organizowanych przez biskupów.

⁶⁵ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 123; Beneficjarzem (beneficjentem) był duchowny, który otrzymał beneficjat, czyli trwałe mianowanie na określony urząd i prawo czerpania związanych z nim dochodów.

⁶⁶ Por. tamże, s. 124.

⁶⁷ Por. Sborník CMTF UP v letech 1990 – 2010. Velehrad 2010, s. 16; Uniwersytet Palackiego jest drugim najstarszym uniwersytetem w Republice Czeskiej. Powstał w okresie kontreformacji dzięki biskupowi Wilhelmowi Prusinowskiemu, który po objęciu stolca w Ołomuńcu w 1555 r. zaprosił kilku jezuitów i dzięki nim w następnym roku założył seminarium teologiczne. Opierając się na dokumentach wydanych przez papieża Piusa V (1566 – 1572) uznał, że ma prawo założyć przy seminarium wyższe studium teologii. Pierwszy krok dla założenia uniwersytetu zrobiono 27 września 1570 r., gdy biskup Prusinowski i kapituła ołomuniecka wydali list założycielski. Uniwersytet został powołany do życia dopiero w 1573 r., gdy jego przywileje zostały potwierdzone przez cesarza Maksymiliana II (1549 – 1576) i papieża Grzegorza XIII (1572 – 1585). Pierwszym prawnie ustanowionym był fakultet teologiczny. W rok później przybyły fakultety filozofii i medycyny. Likwidacja zakonu jezuitów w 1773 r. przez papieża Klemensa XIV (1769 – 1774) przyniosła uniwersytetowi upaństwowienie i spadek naboru na studia. W 1777 r. na uniwersytet została wysłana komisja badawcza, ale nie znalazła żadnych uchybień. Dopiero w 1782 r. nauczanie na wyższym poziomie znowu wróciło do Ołomuńca, a to dzięki decyzji cesarza Józefa II, któremu jednak nie chodziło o pełnopodmiotowy uniwersytet, lecz raczej o pojedyncze liceum. Taki stan trwał do 1872 r., kiedy to cesarz Franciszek Józef I podwyższył liceum ołomunieckie do rangi uniwersytetu z wszelkimi prawami. Na tę decyzję wielki wpływ miał brat cesarza, arcywojewoda i arcybiskup ołomuniecki (1819 – 1831), kardynał Rudolf Jan.

⁶⁸ Por. Nešpor V., Dějiny města Olomouce, Votobia 1998, s. 239.

To nowe prawo stało się podstawą dla zorganizowania nowoczesnych studiów i kształcenia księży. Rada Wydziału dążyła, aby wykładowcami byli księża o wybitnych zdolnościach pedagogicznych i naukowych. Na ogół, na wykładowców powoływano doktorów teologii.

Biskupi starali się, aby nauka na fakultecie teologicznym została uporządkowana i rozszerzona do czterech lat studiów. Wydziałowi teologicznemu przyznano dwie nowe docentury, prawa kościelnego i podstaw teologii. Ta pierwsza funkcja przeszła ponownie z wydziału prawa na wydział teologiczny.⁶⁹

Według regulaminów, uchwalonych przez radę wydziału w 1858 r., doktorat z prawa kanonicznego (współcześnie odpowiednik magisterium) można było uzyskać po rozszerzonych studiach z prawa rzymskiego i kościelnego oraz historii Kościoła, a następnie zdać z tych przedmiotów egzamin końcowy, którym przewodniczył dziekan wydziału.⁷⁰ Przyjęcie tych zasad oznaczało, że fakultet teologiczny w Ołomuńcu wzniosł się na wyższy poziom kształcenia doktorów, porównywalny do tego, jaki był na uniwersytetach w Salzburgu i Pradze.

Arcybiskup ołomuniecki, Fürstenberg, z wielką uwagą przyglądał się tzw. małym seminariom i starał się je wspomagać. W seminariach tych byli chłopcy z rodzin chrześcijańskich, których nauka i wychowanie miały prowadzić do kapłaństwa.

3.4.3.1. Małe seminaria

Historia małych seminariów jest bardzo długa. Pierwsze takie seminarium powstało w Ołomuńcu w XVI w. Potem idea ich tworzenia straciła znaczenie, ale powróciła w XIX w.

⁶⁹ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 164 – 165; Po podpisaniu konkordatu władza zaczęła popierać nabór na księży, ale jednocześnie wzmocniła nadzór i wymagania wobec kandydatów. Według kanonika P. Antonína Ginzela systematyczne miały być rewizje studium teologicznego. Wydał on drukiem broszurę składającą się z pięciu punktów, w której komunikował, że władza dąży, aby: 1. zlikwidować nauczanie podległe diecezjom, a pozostawić tylko studia teologiczne na fakultetach teologicznych; 2. ustanowić, żeby wykładowcy uniwersyteccy nie mieli prawa nauczania poza macierzystą uczelnią; 3. zostawić wykładowcom „wolną rękę” w sprawach nauczania; 4. zobowiązać stowarzyszenia religijne do płacenia stypendiów dla teologów; 5. doprowadzić, aby egzaminy na nauczycieli religii odbywały się przed komisją mieszaną składającą się z księży i laików.

⁷⁰ Por. tamże, s. 176.

W 1848 r. biskupom przyznano prawo do tworzenia małych seminariów dla wychowania przyszłych księży.⁷¹ Pierwszy wniosek, o powołanie do życia seminarium dla chłopców, przyszedł właśnie z Ołomuńca. W tym wniosku kapituły metropolitalnej można znaleźć podpis, jednego z najmłodszych kanoników, Bedřicha Fürstenberga. Jeszcze przed wyborem na arcybiskupa wyraźnie sprzyjał on idei małych seminariów. W dokumencie złożonym przez kapitułę, zawarte było wskazanie miejsc, w których miałyby powstać małe seminaria oraz ich zwięzły opis. Już, gdy arcybiskupem został Fürstenberg, powstały cztery:

1. Seminarium lichtensztajńskie w Kromierzyżu

Seminarium to było nazywane konwiktem lub kapitułą. Było ono związane z tzw. seminarium loretańskim, które miało na celu kształcenie młodzieży w zespołach chóralnych, dla wykonywania śpiewów liturgicznych. Arcybiskup Fürstenberg wybudował seminarium dla chłopców Według życzeń kapituły, bez wykorzystania fundacji lichtensztajńskiej. Gdy w 1872 r., z rozporządzenia rządowego, zlikwidowano szkolnictwo pijarskie, arcybiskup Fürstenberg pisał do Rzymu, że musi śpiewakom zapewnić nowe zwierzchnictwo.⁷²

2. Katedralny konwikt chłopięcy w Ołomuńcu

Gdy arcybiskup Fürstenberg objął urząd, z dawnej szkoły katedralnej zostało kilku śpiewaków. Byli oni uczeni na księży, ale nie mieli wsparcia kanoników. Można powiedzieć, że konwikt ten został przez kapitułę zaniedbany.

3. Seminarium chłopięce w Kromierzyżu

9 marca 1854 r. Fürstenberg wydał list, w którym oznajmił swój pomysł utworzenia w Kromierzyżu małego seminarium. Obiecał mu maksymalne poparcie i wezwał wiernych, aby pomogli w jego budowie.⁷³

Ten pomysł szybko się uskutečnił. Arcybiskup, ledwie w rok po powołaniu na urząd, raportował do Rzymu (*Sess. XXIII, cap. 8*), że utworzył seminarium, w którym młodzi chłopcy będą mogli się uczyć przez osiem lat. Środki na to dzieło

⁷¹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 129-130.

⁷² Por. tamże, s. 131.

⁷³ Por. tamże, s. 132.

czepał z kapituły metropolitalnej, od księży diecezjalnych oraz od patronów laickich, którzy go szczerze wspomagali.⁷⁴

Abiturienti z najlepszymi wynikami mogli się pełnoprawnie zapisać na dalsze studia, na fakultecie teologicznym w Ołomuńcu. Seminarium kromierzyżskie miało bardzo dobrą opinię, jako uczące kultury, dobrego wychowania i mające wysoki poziom nauczania. Każdy abiturient znał dobrze języki: czeski, niemiecki i łaciński. Do seminarium tego przyjmowani byli chłopcy, nie tylko z rodzin majątnych i tzw. klasy średniej, ale także ci, którzy pochodzili z rodzin ubogich. Zakład ten cieszył się wielkim zaufaniem księży i ludu wierzącego. Przybywało darowizn od najróżniejszych darczyńców. W czasie wakacji prowadzono tu kursy dla nauczycieli i księży.

W 1879 r. arcybiskup Fürstenberg kupił od kapituły majątek w Choryni i odsprzedał go za 20 tys. złotych seminarium kromierzyżskiemu. Dwukrotnie seminarium przechodziło pod władzę świecką.

Pierwszy raz, w czasie wojny, w 1866 r., gdy zamieniono go na lazaret dla żołnierzy, a następnie, gdy w drugiej połowie sierpnia 1885 r. na zamek arcybiskupi w Kromierzyżu, przybył car Rosji, aby spotkać się z cesarzem Austrii.⁷⁵

4. Seminarium na zamku w Sowińcu.

Samodzielne seminarium na zamku w Sowińcu (północne Morawy) założone zostało przez zakon rycerzy niemieckich.⁷⁶ Zgodnie z życzeniem austriackiego

⁷⁴ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 132; Arcybiskup liczył, że po ośmiu latach liczba seminarzystów wzrośnie do dwustu. Na początku jednak nie miał nauczycieli, a chłopcy chodzili do gimnazjum prowadzonego przez pijarów. W 1857 r. ukazało się rozporządzenie ministerialne nakazujące, żeby w poszczególnych seminariach nie było więcej jak 50 uczniów. Wobec tego arcybiskup Fürstenberg rozsażył, że w roku szkolnym 1858/59 seminarium będzie składać się z dwóch osobnych klas.

⁷⁵ Por. tamże s. 136.

⁷⁶ Por. Skřivánek L. J. Fr., Němečtí rytíři v českých zemích. Praha 1997, s. 93; Rycerze niemieccy, osiadli na zamku w Bruntalu, w 1621 zaczęli zajmować sąsiednie majątki należące do starych morawskich rodów – panów na Sowińcu, Boskowicu, a później i Chebu. Ostatni z właścicieli Jan Starszy Kobyłka z Kobyliga zyskał te majątki m.in. dzięki zawarciu małżeństwa z Anną, córką Wawrzyńca Edera ze Sztawnic. Po porażce lokalnego powstania udało mu się uniknąć całkowitej konfiskaty, ale został zmuszony do sprzedaży zamku na Sowińcu. Pierwszym z Krzyżaków, który zajął Sowińiec, był Jerzy Wilhelm z Elkerhausen brat Klippel. Jego wojska pod dowództwem Mansfelda rabowały w innych częściach Moraw. Po Pokoju westfalskim (1648) kończącym wojnę trzydziestoletnią dokonano przebudowy zamku w Sowińcu. Architektonicznie wzmocniono go obronnie, bowiem spodziewano się inwazji tureckiej. W 1784 r. zamek spłonął. Odbudowa trwała do 1837 r. Dbał o nią austriacki arcywojewoda Maxymilian Józef. Dzięki niemu mamy dzisiejszy wygląd zamku.

arcywojewody Maxymiliana, utworzono tu seminarium dla zakonników kształcących się na księży. Ten arcywojewoda ufundował to seminarium, a arcybiskup w pełni go poparł.⁷⁷

W 1867 r. seminarium pozbawiono własności i na zamku utworzono oddział szkoły leśników z Hranic. Jednak wkrótce zakon rycerzy niemieckich odzyskał swoje wpływy i postawił przy zamku kościół pod wezwaniem św. Augustyna. Ostatecznie, po śmierci Maxymiliana, seminarium rozpadło się. Wychowankowie zostali przeniesieni do małych, arcybiskupich, seminariów w Kromierzyżu i Ołomuńcu, które przez przedstawicieli rządu zostały włączone do nowo założonego konwentu w Opawie.⁷⁸

3.4.4. Troska o wychowanie młodzieży żeńskiej

Aczkolwiek w Konkordacie zapisano katolikom wpływ na prowadzenie nauczania w szkołach, to jednak władze austriackie propagowały tzw. „katolicyzm państwowy”. Arcybiskup Fürstenberg z tym się nie zgadzał. Powziął więc, plan utworzenia kilku instytucji kształcących młodzież według zasad katolicyzmu tradycyjnego.

Według postanowień arcybiskupa wychowaniem młodzieży żeńskiej miały zająć się nowe kongregacje szkolne, które włączył do diecezji. Zamysł ten chciał zrealizować z pomocą sióstr szkolnych III rzędu św. Franciszka, które miały już swoje zakłady w Morawskiej Trzebowie i Sztemberku, a od 1859 r. i w Przerowie. Pomyślał, że inne zakony także mogą utworzyć kolejne kongregacje szkolne.⁷⁹ Gdy arcybiskup rozpoczął posługę, działała tylko jedna szkoła kościelna dla dziewcząt, prowadzona w Ołomuńcu przez szarytki. Wówczas problemy z nauczaniem miały siostry boromeuszki w więzieniu na Mirowie. Arcybiskup utworzył im nowy zakład we Frydlancie nad Ostrawicą i powierzył im wychowanie córek osób świeckich, pracujących w arcybiskupstwie.

W 1870 r., przy klasztorze szarytek w Ołomuńcu, arcybiskup założył zakład dla kształcenia nauczycielek. Następnie, wraz z Emanuelem Persingiem, hrabią Pöttingiem, któremu powierzył probostwo u św. Maurycego, założył Towarzystwo

⁷⁷ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 138.

⁷⁸ Por. tamże s. 139.

⁷⁹ Por. tamże, s. 178.

Szkolne w Ołomuńcu, które w 1873 r. utworzyło, wyłącznie ze środków hrabiego Pöttinga, pierwszą czeską szkołę dla kształcenia dziewcząt.⁸⁰

W 1889 r. arcybiskup sprowadził ponownie do Ołomuńca-Rzepczyna siostry dominikanki, które zaczęły prowadzić zakład wychowania dziewcząt w duchu katolickim i czeskim.⁸¹

3.4.5. Propagowanie pielgrzymowania do miejsc świętych na Morawach i za granicami

Tradycja pielgrzymowania na Morawach ma swe głębokie korzenie w średniowieczu, kiedy to pątnicy z wielką odwagą wyruszali do Ziemi Świętej, Rzymu lub do Santiago de Compostela. Działo się to już w XII w. a to dzięki najślawniejszemu pielgrzymowi, szóstemu biskupowi Ołomuńca, Jindřichowi Zdíkowi.⁸²

Arcybiskup Fürstenberg zaczął promować pielgrzymowanie do pięciu najważniejszych sanktuariów morawskich:

1. Velehrad. Na początku XIX w. doszło do szykan wobec tego miejsca pielgrzymek, ale w ramach przygotowania do obchodów jubileuszowych cyrylometydyjskich (1863 – 1855) stosunki państwowo-kościelne udało się poprawić. W 1890 r. arcybiskup zaprosił do Velehradu członków zakonu Towarzystwa Jezusowego, a ci wykazali się bardzo wielką pieczą o to miasto.⁸³

Wyznaniem przynależności do idei głoszonych przez Towarzystwo Jezusowe było uczestniczenie w pielgrzymkach. Nastąpił rozwój apostołatu św. Cyryla i Metodego, zwiększyła się ilość pielgrzymek i ich uczestników.

⁸⁰ Por. Graubner J., *Kněžské osobnosti*. MCM, Olomouc 2010, s 96 – 97.

⁸¹ Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 178 – 179.

⁸² Por. Kadlec J., *Přehled českých církevních dějin 1. Křesťanská akademie, Řím 1987*, s. 114; Biskup ołomuniecki Jindřich Zdík (1126 – 1150) został mianowany na ten urząd po trzech latach od odbycia pielgrzymki do Jerozolimy (w 1123 r., wg Kosmasa). Zasłużył się bardzo do przyspieszenia budowy katedry św. Wacława. Ten kościół ogłosił on za swoje siedlisko. W 1137 r. powtórnie udał się do Ziemi Świętej. Poznał przy tym zakon premonstratów, który chciał sprowadzić na Morawy.

⁸³ Por. Odehnal Fr., *Poutní místa Moravy a Slezska*. Brno 2008, s. 138 – 139.

Na Velehrad schodzili się pielgrzymi nie tylko z Czech, Moraw i Słowacji, ale także z innych narodów słowiańskich.⁸⁴

2. Święty Hostyn. To drugie, według statystyk, najczęściej odwiedzane przez pielgrzymów miasto w Czechach. Święty obraz Panny Marii, z Jezusem miotającym błyskawice, przypomina najazd Mongołów na Morawy w 1241 r. Chrześcijanie wierzą, że najazd ten został powstrzymany dzięki wstawiennictwu Panny Marii.

8 grudnia 1854 r. papież Pius IX ogłosił dogmat Niepokalanego Poczęcia Panny Marii. Arcybiskup Fürstenberg zawsze dbał o kult Matki Boskiej. Powziął, więc działania, żeby głównym miejscem tego kultu stał się Święty Hostyn, gdzie, według relacji średniowiecznych, Boża rodzicielka się ukazała.

W maju 1855 r. arcybiskup wizytował dziekanat holeszowski i wówczas podjął decyzję, że zorganizuje pielgrzymkę na Święty Hostyn. Razem z księżmi i wiernymi zgromadziło się na niej 30 tys. ludzi. Arcybiskup, na swój koszt, zamówił wielki dzwon, który miał zwoływać lud boży do tego miasta maryjnego.⁸⁵ W Stolicy Apostolskiej arcybiskup uzyskał prawo odpustu dla tych, którzy świątynię w Świętym Hostyniu odwiedzą i przystąpią do komunii świętej.⁸⁶

Arcybiskup Fürstenberg po raz drugi zawitał na Święty Hostyn 19 maja 1878 r. Przed przybyciem poprosił, aby każdego dnia jego pobytu, odprawiana była Msza Święta w intencji zbawienia dusz i okazania czci dla Matki Bożej.⁸⁷

W 1881 r. arcybiskup założył i rozwinął związek pod nazwą „Zespół Świętohostyński”, który później przekształcił się w „Stowarzyszenie Świętohostyńskie”.⁸⁸

⁸⁴ Por. Brázdil Fr., *Jezuité na Velehradě*. Trinitas, Svitavy 2005, s. 72; Jedną z takich wielkich pielgrzymek, której organizatorem był doktor teologii Antonín Cyril Stojan, odbyła się w 1894 r. Na następne przyjeżdżali morawscy krajanie z innych krajów Europy i Ameryki.

⁸⁵ Por. Vídenský Fr. B., *Svatý Hostýn ve svém původu a svých osudech*. Praha 1913, s. 96 – 97; Na dzwone został wryty napis: „Bedřich książę-arcybiskup ołomuniecki ufundował ten dzwon dla gościnnego kościoła na pamiątkę chwalebneho oznajmienia wiernym definicji niepokalanego poczęcia Panny Marii. Uczyniono przy wizytacji generalnej 6 maja R. P. 1855. Niech dzwoni ku chwale Bożej, dla Panny Marii i św. Bedřicha”.

⁸⁶ Por. tamże, s. 97.

⁸⁷ Por. tamże, s. 99.

⁸⁸ Por. Odehnal Fr., *Poutní místa Moravy a Slezska*. Brno 2008, s. 110.

Arcybiskup, jako protektor Stowarzyszenia, awansował do niego wielu księży, np. prałata Anatola hr. d'Orsay, proboszcza w Kojetinie i proboszcza kromierzyżskiego dra teologii Antonína Cyrila Stojana (przyszłego arcybiskupa ołomunieckiego w latach 1921 – 1923).⁸⁹

Najpierw sprawami kościelnymi na Świętym Hostyniu zajmowali się księża z Bystrzycy, ale członkowie Stowarzyszenia Świętohostyńskiego zdecydowali, żeby powstał tu dom zakonny. Wielkim mecenasem budowy tego domu był hrabia Laudon, który na ten cel przekazał ze swego majątku wozy konne i środki finansowe.⁹⁰

Arcybiskup Fürstenberg, w porozumieniu z hrabią Laudonem, wprowadził na Święty Hostyn zakon jezuitów, jednak początkowo zakonnicy samodzielnie pracowali tu tylko w dniach pielgrzymek, a w ogólności byli podporządkowani proboszczowi bystrzyckiemu.⁹¹ Dopiero w 1887 r. został, na Świętym Gostyniu, powołany pierwszy duchowny administrator P. Jan Cibulka T. J.⁹²

3. Święty Kopeček. Było to kolejne miejsce pielgrzymowania w archidiecezji ołomunieckiej. Wiązało się z imieniem Jana Andryska, ołomunieckiego handlarza winem, który w XVII w. postanowił postawić kaplicę, na wzgórzu górującym nad Ołomuńcem. W 1663 r. kaplica została poświęcona. Zbudowano ją na gruntach premonstratenskiego opactwa Klasztorne Grodu w Ołomuńcu. Premonstratensi opiekowali się nią do 1784 r.⁹³

Arcybiskup odwiedził to miejsce po remoncie kościoła (nowy dach, renowacja rzeźb, wymiana konstrukcji kopuł na wieżach) i wygłosił tu sławne kazania, w których dziękował premonstratensom za opiekę nad świątynią oraz prowadzenia spraw duchowych.⁹⁴

⁸⁹ Por. Vídenský Fr. B., Svatý Hostýn ve svém původu a svých osudech. Praha 1913, s. 100 – 101. Por. Cinek Fr., Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan, život a dílo. Lidové knihkupectví v Olomouci 1993, s. 264

⁹⁰ Por. tamże, s. 105.

⁹¹ Por. Pala J., Svatý Hostýn. Matice Svatohostýnská, Svatý Hostýn 2007, s. 19.

⁹² Por. tamże, s. 18.

⁹³ Por. Odehnal Fr., Poutní místa Moravy a Slezska. Brno 2008, s. 116.

⁹⁴ Por. Musil J. V., Chrám navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku. Olomouc 1992, s. 12.

4. Frýdek. To miejsce pielgrzymowania powstało w XVII w., kiedy to frydecki kamieniarz wyrzeźbił posąg Panny Marii. Z inicjatywy właściciela tamtejszego majątku, hrabiego Franciszka Euzebia z Oppendorfu, najpierw postawiono drewnianą kaplicę.⁹⁵ Liczba pielgrzymów stopniowo rosła, bowiem po okolicy zaczęła się szerzyć wieść, że wysłuchiwane są tu najróżniejsze prośby. W drugiej połowie XVIII w. ukończona została wspaniała świątynia, wg projektu B. Wittwera.⁹⁶

5. Chrzcziny. Na początku XVIII w. była tu rezydencja premostratensów i dwa średniowieczne kościoły. Zespół ten został przebudowany i można go dziś nazwać klejnotem późnego baroku. Nazwa miejsca ma przypominać, że w początkach szerzenia się wiary chrześcijańskiej na Morawach, chrzczeni tu byli nasi pogańscy przodkowie.

Największy rozwój pielgrzymowania do Sanktuarium Zwiastowania Pannie Marii w Chrzcinach przypadł na XIX w., kiedy to przybywali tu wierni z całych Moraw i dalszych ziem.⁹⁷

Czesi i Morawianie zawsze pragnęli dotrzeć do najświętszych, dla chrześcijaństwa, miast, takich jak Lurd, Fatima, Rzym, miasta Ziemi Świętej itp. Pierwszym, który opisał swe trudy pielgrzymowania w książce „Opis trzech podróży po lądzie i po morzu, w Europie, Azji i Afryce w latach 1818 – 1833”, był mieszczanin praski, mistrz złotnictwa, Jan Žweykel. Miał on wielu naśladowców, którzy chcieli poznać święte miejsca. Byli to np. Maciej Knajsl, Jan Tomasz Nowaczek i Abraham Norow.⁹⁸

Zachętą do pielgrzymek były misje i niezwykle wydarzenia, mające miejsce w życiu katolików czeskich. Pielgrzymowanie stało się łatwiejsze dzięki rozwojowi techniki (środki komunikacji). Zaczęto pielgrzymować do Mariaszell i Częstochowy, które traktowano jako „miejscowe”, wobec sanktuariów w południowej części Europy. Pierwsza wspólna pielgrzymka do Rzymu odbyła się w 1877 r., za encyklikę *Grande manus*, której papież przypisał wielkie znaczenie, a następną w 1881 r. Jej celem

⁹⁵ Por. Odehnal Fr., Poutní místa Moravy a Slezska. Brno 2008, s. 359.

⁹⁶ Por. tamże, s. 359; Świątynia została poświęcona ku czci zwiastowania Pannie Marii 13 maja 1759 r. przez wrocławskiego biskupa Schaffgotsza.

⁹⁷ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 206.

⁹⁸ Por. tamże, s. 208.

było podziękowanie papieżowi przez Słowian tradycji cyrylometodyjskiej i wyznaczenie katolikom słowiańskim zadania, jakie mają do wypełnienia we współczesnym Kościele, w skali ogólnoświatowej.⁹⁹

Papież Pius IX Rok Święty 1875 ogłosił rokiem pojednania. Wezwał pielgrzymów do Rzymu i kazał otworzyć święte bramy, aby każdy katolik mógł, pod odpowiednimi warunkami, uzyskać odpusty w swej diecezji, w czterech kościołach uznanych za biskupie. Należało się przygotować przez ćwiczenia duchowe i uczestnictwo w misjach duchowych.

Biskupi prascy, na Wielkanoc 1875 r., wydali list sławiący Rok Święty. Na Morawach podobny list ogłosił biskup brneński Karel Nöttig. Wyjaśnił w nim swym wiernym historię Lat Świętych, teologię odpustu i cytaty z bulli Piusa IX.¹⁰⁰

3.4.6. Dbłość o misje ludowe, stowarzyszenia misyjne i socjalne

Celem misji ludowych było pobudzenie do wiary, odnowienie jej i umocnienie się w niej. W tym dążeniu mieściła się dwojaka zależność: zbliżenia do Boga, wzniesienia się w cnotach. W osiągnięciu tych celów misje święte stosowały trzy środki: modlitwy, głoszenie słowa Bożego i propagowanie świętości.

Z wieloletniego doświadczenia Kościoła wyrosła metoda tzw. duchowej reformacji. Misje nie są bowiem niczym innym, jak ludowymi ćwiczeniami, mającymi w zamiarze skierowanie się ku społeczności parafialnej, oczyszczenie serca i rozniecenia miłości do Stworzyciela i do współwiernych.

Pierwsi, którzy budzili do misji w XIX w., nawiązywali do wielkich czynów czeskich jezuitów i premostratenskich misjonarzy, takich, jakimi w XVIII w. byli,

⁹⁹ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 209.

¹⁰⁰ Por. Polc J. V., Svaté roky (1300 – 1983). MCM, Olomouc 2000, s. 86; W Pradze, Hradcu Kralowem i w Opawie wyszły trzy podręczniki objaśniające ustanowienia i cele Roku Świętego 1875. Na wiosnę tego roku cesarz Ferdynand Dobrotliwy i jego małżonka podarowali 20 tys. złotych na dokończenie budowy katedry Św. Wita w Pradze i taką samą sumę na ponowne powołanie do życia Czeskiego Domu Pielgrzyma w Rzymie.

strahowski premonstratens Jan Bohumir Dlabacz oraz jezuita P. Józef Stöcklain w Szyrskim Hradcu.¹⁰¹

Pierwsza misja ludowa na Morawach odbyła się w 1851 r., w Rajhradzie i odtąd stopniowo przenikały one do kolejnych parafii.¹⁰²

Z wiadomości i artykułów zamieszczonych w gazetach wynika, że misje były bardzo ważnymi wydarzeniami, tak dla wsi, jak i dla miast. Przyciągały one także niekatolików. Gdy w 1854 r. misje rozpoczął arcybiskup Fürstenberg, musiał zdyscyplinować księży, ponieważ niektóre zakony, np. alkantaryści,¹⁰³ nie chciały wziąć w nich udziału, gdyż dostrzegły, że mają one na względzie reformę niektórych probostw.¹⁰⁴ Wówczas misję przejęli jezuita i redemptoryści oraz gorliwi księża diecezjalni.

Obaj morawscy ordynariusze ochoczo szerzyli, bronili i wspierali misje ludowe. Arcybiskup Fürstenberg bardzo energicznie wzywał księży diecezjalnych, aby w swych parafiach, z maksymalnym wysiłkiem, wspomagali misje, domniemywał, bowiem, że jest to najlepszy sposób na odnowienie wiary, życia religijnego i prywatnego.

Na podstawie konkordatu austriackie prawo o stowarzyszeniach nie dotyczyło grup i bractw religijnych. 27 czerwca 1856 r. wyszło rozporządzenie, podpisane przez ministrów kultury i spraw wewnętrznych oraz generalnego inspektora żandarmerii, w którym zapisano, że katolickie stowarzyszenia podlegają kierownictwu duchownemu i jako służące miłości bliźniego, są wyjęte z ogólnego prawa o stowarzyszeniach.¹⁰⁵ Tym samym stworzona została podstawa do zakładania stowarzyszeń lokalnych i o szerszym znaczeniu.

¹⁰¹ Por. Zlámál B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 211; O tej 75pracy misjonarskiej ukazały się artykuły w wielu czasopismach katolickich, np. w „Czasopiśmie dla duchowieństwa katolickiego”, „Radosnej wieści”, „Listach misjonarskich” i innych.

¹⁰² Por. Zlámál B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 189.

¹⁰³ Por. Vondruška J., Životopisy svatých. Svazek III., Praha 1931, s. 250 – 251; Ścisły zakon wg reguły św. Franciszka założył św. Piotr z Alkantary w XVI w. w Hiszpanii. Utworzył on zespół zakonny Braci Mniejszych i uprosił papieża Pawła IV (1559 – 1565), aby dał mu pełne prawo zakładania nowych klasztorów ze ścisłą dyscypliną zakonną.

¹⁰⁴ Por. Zlámál B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 191.

¹⁰⁵ Por. tamże, s. 197.

Dzięki temu powstało kilka grup misyjnych, które starały się o pielgrzymów do Ziemi Świętej i werbowały kandydatów na misje zamorskie, przede wszystkim w Afryce i Ameryce. Na przykład, diecezja wiedeńska, na czele, której stał kardynał Rauscher, wykazywała w tym zakresie wielką aktywność organizacyjną.

W 1851 r. została założona w Wiedniu Wspólnota dla Wspierania Misji Afrykańskich, której przedstawicielem był historiograf Friedrich Hurter. W 1854 r. papież wydał uchwalający ją komunikat.¹⁰⁶

Pracę misyjną wśród dzieci i młodzieży zainspirowało dzieło „Dzieci Jezusowe”, które zaraz po ukazaniu się we Francji, zaczęło się cieszyć popularnością, także w diecezji ołomunieckiej.¹⁰⁷

W 1851 r. doszło do założenia Bractwa św. Cyryla i Metodego. Towarzystwo to w ciągu kilku lat zgromadziło 15 tys. członków i stało się pierwszym stowarzyszeniem misyjnym na Morawach; pierwszy krok wykonał późniejszy arcybiskup Stojan, w apostołacie św. Cyryla i Metodego.¹⁰⁸

Z religijną i zwyczajną troską, archidiecezja starała się o poprawę zabezpieczenia materialnego ludu Bożego (rzemieślników, osób znajdujących się na peryferiach społeczeństwa). Kwestie socjalne stały się szczególnie aktualne w XIX w., gdy doszło do wielkiego postępu w produkcji przemysłowej. I właśnie arcybiskup Fürstenberg, zaraz po powołaniu na urząd, zawiązał tzw. „Samopomoc robotniczą”, która później stała się główną wspólnotą katolicką na Morawach.¹⁰⁹

Pierwsze stowarzyszenie socjalne założył w 1848 r. wikary katedralny w Ołomuńcu P. Klement Czernoch. Dał mu nazwę „Stowarzyszenie czeladników katolickich”.

¹⁰⁶ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 198 – 199; Podobny cel miała Mariańska Wspólnota Niepokalanego Poczęcia Panny Marii, która wspierała katolików w Turcji. Kardynał Rauscher potwierdził to stowarzyszenie w 1857 r. Miał ku temu poparcie urzędów ministerialnych i cesarskich.

¹⁰⁷ Por. tamże, s. 199.

¹⁰⁸ Por. tamże, s. 200.

¹⁰⁹ Por. tamże, s. 201.

Oparł się na wzorach niemieckich stowarzyszeń państwowych /*Gessellenvereine*/, których twórcą był Adolf Kolping.¹¹⁰ Przyjechał on w 1849 r. do Ołomuńca, aby oglądnąć tutejsze dzieło Czernocha i udzielić mu rad.¹¹¹

Statut organizacyjny tego stowarzyszenia arcybiskup Fürstenberg zatwierdził 6 listopada 1853 r. Pod kierownictwem Czernocha stowarzyszenie to rozkwitło i stało się wzorem dla podobnych zrzeszeń, zwłaszcza w dużych miastach. Tego typu stowarzyszenia bardzo szybko się rozprzestrzeniły, np. w 1856 r., zostały założone w Szumperku i Szternbergu, w 1863 r. w Nowym Jiczynie i Krnowie, w 1868 r. w Walaszskim Międzyrzeczu, w Bruszperku w 1870 r., a w 1872 r. w Klimkowicach i Kromierzyżu. Stowarzyszenia czeladników katolickich, czeskie i niemieckie, utrzymały się aż do XX w.¹¹²

3.4.7. Inne ważne działania mające wpływ na życie religijne w archidiecezji

Arcybiskup Fürstenberg, jako pasterz, był świadom, że każda reforma w diecezji musi się zacząć, przede wszystkim, w życiu księży. To przekonanie wywodził z postanowień Soboru Trydenckiego (1545 – 1563) i Soboru Watykańskiego I (1869 – 1870), które o wsparciu biskupów dla ich współpracowników — księży, mówiły w wielu inspirujących aspektach. Arcybiskup wykorzystując swe doświadczenia pasterskie, duchowne, pedagogiczne i czysto ludzkie, starał się być pomocnym w życiu księży. Bardzo dużo czerpał z konstytucji dogmatycznej Soboru Watykańskiego I

¹¹⁰ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 201; Adolf Kolping (1813 – 1865) był współzałożycielem Stowarzyszenia Rzemieślników Niemieckich (późniejszy *Kolpinghaus*), które rozszerzyło się także na Austrię. Jego rodzina żyła w stałej biedzie, przez co młody Adolf był zmuszony wyuczyć się na szewca i potem żył z tego rzemiosła przez siedem lat. Gdy się dorobił, poszedł na studia i został księdzem. Został mianowany wikarym parafialnym u św. Wawrzyńca w Elberfeldzie w archidiecezji kolińskiej. Odwiedzał stowarzyszenie młodych rzemieślników i zyskał wśród nich poważanie i respekt. Oświadczył im, że należy do nich i chce im pomagać. Tamtejszy arcybiskup dał mu na to pozwolenie i w 1852 r. zakupił dla zgrupowania młodych rzemieślników dom w Kolinie i sam w nim zamieszkał. Jego troska o młodych rzemieślników poszła w kierunku wydawnictwa książek i gazet. Najznakomitsze jego dzieło pt. „Stowarzyszenie młodych rzemieślników” wyszło pod hasłem „Czyn szlachetnej miłości leczy wszystkie rany, słowa tylko zwiększają ból”.

¹¹¹ Por. tamże, s. 201.

¹¹² Por. tamże, s. 201.

*Dei Filus: Cui quidem testimonio efficax subsidium accedit ex superna virtute. Etenim benignissimus Dominus et errantes gratia sua excitat atque adiuvat, ut ad agnitionem veritatis possint; et eos, quo de tenebris transtulit in admirabile lumen suum, in hoc eodem lumine ut perseverant, gratia sua confirmat, non deserens, nisi deseratur.*¹¹³

Arcybiskupa inspirowały także słowa papieża, który napisał mu: „A ponieważ wiesz, że nic nie wiedzie do pobożności i czci Bożej, wszystkie swoje starania i dążenia przeznacz na to, aby wszyscy mężowie Kościoła stale pamiętali o swoim powołaniu i wielebności i strzegli się wszystkiego, czego się klerykom zabrania, i nie daje im szacunku.”¹¹⁴

Arcybiskup uznał, że zawsze i wszędzie, najlepiej sprawdzać się będą ignacjańskie ćwiczenia duchowe i wspomogą Kościół w pogłębianiu życia duchowego. Rozpoczął je natychmiast, wzywając swoich księży na trzy dni do seminarium ołomunieckiego, na swój koszt. Pierwsze tego rodzaju ćwiczenia odbyły się już w 1854 r. Arcybiskup osobiście w nich uczestniczył i sprawozdanie z nich przesłał do Rzymu.¹¹⁵

Ojcowie Kościoła nieustannie zgłębiali kult maryjny, tak na wschodzie, jak i na zachodzie. Sławili Pannę Marię, jako Bogurodnicę i wstawienniczkę u Boga. W latach pięćdziesiątych XIX w. papież Pius IX zwołał do wiecznego miasta kardynałów i biskupów, aby obradowali nad ogłoszeniem nowego artykułu wiary o Niepokalanym Poczęciu Panny Marii.

Najbardziej zaskoczeni byli biskupi, przede wszystkim, niemieccy i austriaccy. Przypuszczali, że nowy artykuł wiary będzie sprzyjał nieprzyjaciołom Kościoła, zostanie wyśmiany i poszerzy przepaść między Kościołem a innowiercami. Ale papież nie wahał się i 8 grudnia 1854 r. wydał bullę *Ineffabilis Deus*, ponieważ uważał, że kult Niepokalanej będzie miał wielkie znaczenie w tamtych niespokojnych czasach.

¹¹³ Por. Dokumenty soborów powszechnych. T IV/2. Wyd. WAM, Kraków 2007, s. 900 – 901; *Constitutio dogmatica de fide catholica* w trzecim rozdziale, w ostatnim ustępie mówiła: „Do tego świadectwa dołącza się skuteczne wsparcie mocy z wysoka. Najłaskawszy Pan pobudza, bowiem i wspiera swą łaską także błędzących, aby mogli dojść do poznania prawdy, tych zaś, których przeniósł z ciemności do przedziwnego swego światła, umacnia swoją łaską, aby w tym świetle wytrwali, nie opuszczając ich, jeżeli sam nie zostanie opuszczony”.

¹¹⁴ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 163.

¹¹⁵ Por. tamże, s. 163 – 164.

Arcybiskup Fürstenberg, o głoszeniu przez papieża dogmatu o Niepokalanym Poczęciu, poinformował parafie za pośrednictwem obiegowego pisma archidiecezjalnego 14 lutego 1855 r.¹¹⁶ Początkowo odmawiał papieżowi racji, później zmienił zdanie, co wyraził poświęcając seminarium chłopięce w Kromierzyżu Matce Dziewicy, uchronionej od grzechu pierworodnego. Następnie, w 1860 r., na szczycie kaplicy seminaryjnej postawił wielką kamienną rzeźbę Matki Bożej i polecił zostawić, w jednym z okien seminarium, barwny obraz, przedstawiający Pannę Marię.¹¹⁷

W czasie jego posługi wygasł już średniowieczny kult czczenia męczenników, którzy oddali życie za wiarę.¹¹⁸ Papież Pius IX, który miał wielką cześć dla świętych, ogłosił błogosławnymi i świętymi więcej osób, niż każdy wcześniejszy papież. Wyrażało się w tym dążenie do pobudzenia wiary, uczestnictwa w eucharystii i przeżywania liturgii.¹¹⁹ Arcybiskup Fürstenberg dbał o oddawanie czci świętym. W 1865 r. w czasopiśmie „Brneński Głos” opisano, jak w Austrii szerzy się bractwo, które ma wzniosły cel nieustannego czczenia świętych w ołtarzach.¹²⁰

W archidiecezji ołomunieckiej był dobry grunt dla takiej aktywności, jeszcze przed objęciem jej przez Fürstenberga, co było zasługą Franciszka Suszila. Potrzebne było tylko pasterskie kierowanie tą aktywnością, aby cześć świętych objęła całą archidiecezję.

Arcybiskup nie zawiódł Franciszka Suszila i bez zastrzeżeń, i zwłoki, nawiązał do tradycji swych poprzedników, do tradycji morawskich, cyrylometodyjskich i sarkandrowskich. Swoją rolę widział we wzbogaceniu Ołomuńca w relikwie świętych. Z tego powodu usiłował odzyskać z Rzymu szczątki św. Cyryla.

¹¹⁶ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 203. Por. Pio IX. Ineffabilis Deus, Costituzione Apostolica, Libreria Editrice Vaticana 2004, s. 27.

¹¹⁷ Por. tamże, s. 203.

¹¹⁸ Por. Němec J., Noví vyznavači. Olomouc 1994, s. 7; Już od IV w. zaczęto uważać, że wstęp do królestwa niebieskiego jest uwarunkowany śmierciąadaną przemocą. Później doszło do przekonania, że nie jest konieczne przelanie krwi, są, bowiem i inne sposoby zapewnienia sobie dostępu do Boga.

¹¹⁹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 204.

¹²⁰ Por. tamże, s. 204.

Poszukiwał ich nieustrudzony archeolog de Rossi, który prowadził wykopaliska w wiecznym mieście. Możliwość odnalezienia ich bardzo podziałała na umysł arcybiskupa.¹²¹ Wysłał do Rzymu kanonika Unckrechtsberga, z urzędowym żądaniem przekazania szczątków do Ołomuńca. Poleciał mu, aby dochodził swego do końca. Jednak kanonik wrócił z poczuciem niespełnienia — odpowiednia kongregacja rzymska odpowiedziała odmownie.

Arcybiskup swą prośbę powtórzył i równocześnie zobowiązał się, że z własnego funduszu pokryje koszty wykopalisk w kościele św. Klemensa, gdzie św. Cyryl został pochowany. Ale i ten zamysł się nie powiódł, ponieważ, jak się okazało, ciało św. Cyryla zostało w XI w. przeniesione do górnego kościoła, a poszukiwania w tym kościele nie przyniosły pozytywnych rezultatów.¹²²

Uznano, więc, że szczątki św. Cyryla zaginęły podczas francuskiej okupacji Rzymu w 1798 r., ale w książkach historycznych i w raportach z badań pisano później, że ta wersja jest nieprawdziwa. Zatem wszystkie usiłowania, żeby odnaleźć szczątki greckiego filozofa i apostoła Moraw, zawiodły i zabiegi o przeniesieniu jego ciała musiały zostać zaniechane.

Trzeba jednak uzupełnić powyższą relację o fakt, że chociaż nie odnaleziono całego szkieletu, to jednak de Rossi wykopał z pierwotnego grobu fragment kości przedramieniowej prawej ręki. Papież Pius IX postanowił go rozdzielić między kilka kościołów.¹²³

Małym kawałkiem nagroził świątynię w Velehradzie. Jeszcze mniejsze ułamki otrzymały: kościół św. Jaronima w Rzymie i katedry w Pradze, Ołomuńcu i Brnie.¹²⁴

Arcybiskup był często proszony, aby święto patronów Moraw przełożył z 9 marca (dzień postu) na inny dogodny termin.

¹²¹ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 206.

¹²² Por. tamże, s. 206 – 207.

¹²³ Por. tamże, s. 207.

¹²⁴ Por. Gryvec Fr., Slovanští apoštolové Cyril a Metoděj. Olomouc 1927, s. 77; Louis Nolan, OP wszystkie ustalenia wykazał na podstawie zapisków dominikanina Jahna Connollego, który od okupacji francuskiej w 1798 r. aż do 1814 r. mieszkał u św. Klemensa i twierdził, że szczątki św. Cyryla zostały nienaruszone, i że się jeszcze kiedyś odnajdą.

W tej sprawie osobiście udał się do Rzymu, aby wyjednać zgodę papieża i przygotować się do zbliżającego jubileuszu w nowym terminie.¹²⁵ Po powrocie do Rzymu zwrócił się do historyka Beda Dudíka, aby ten wskazał mu na święto Cyryla i Metodego inny dzień, który byłby historycznie najlepiej udowodniony. Dudík odpisał, że przeanalizował wszystkie dowody i skłania się, żeby był to 1 czerwca.¹²⁶

Arcybiskup, dopiero w 1862 r., wysłał w tej sprawie stosowną prośbę do Rzymu.¹²⁷ 5 lutego 1863 r. otrzymał od Świętej Kongregacji ds. Obrzędów dokument mówiący, że Kongregacja ustanawia święto cyrylometodyjskie na 5 lipca i jednocześnie zwiększa długość święta, o pierwsze trzy dni z oktawy. Mógł się, zatem jubileusz odbyć w letnie dni i dzięki temu znakomicie się udał. Arcybiskup z chlubą zapisał, że udał się cały rok jubileuszu, uczestnictwo było niespotykane wcześniej — przybyło pół miliona pielgrzymów, a 140 tys. z nich przyjęło Komunię św.¹²⁸

Arcybiskup w swych staraniach, o podniesienie na wyższy poziom życia duchowego w archidiecezji, wykorzystał fakt beatyfikowania proboszcza holeszowskiego Jana Sarkandra i postanowił zorganizować obchody tego wydarzenia.¹²⁹

¹²⁵ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 208.

¹²⁶ Por. tamże, s. 209; Historiograf Beda Dudík swoje twierdzenia przedłożył w czterech punktach: 1. W czerwcu bracia przybyli do Soluny na Morawy, 2. W czerwcu Metody został wezwany do Rzymu, 3. W czerwcu ustanowiona została liturgia słowiańska, 4. W czerwcu została wydana bulla *Industrie tuae*.

¹²⁷ Por. tamże, s. 210.

¹²⁸ Por. tamże, s. 210 – 211.

¹²⁹ Por. Svatí na každý den, historie, spiritualita a umění. Svazek II., Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2010, s. 170 – 171; Jan Sarkander urodził się w 1576 r. w Skoczowie na Śląsku Cieszyńskim. W latach 1597-1603 studiował filozofię u jezuitów w Ołomuńcu i Pradze, a w Sztyrskim Hradcu teologię. Po studiach ożenił się z Anną Plachetką. Po roku został wdowcem, przyjął niższe święcenia kapłańskie i zaczął pomagać swemu bratu w sprawach duchownych. W 1609 r. został w Brnie wyświęcony na księdza. W następnych dziesięciu latach zajmował się sprawami duchownymi w wielu miastach, na ostatku został proboszczem w Holeszowie, skąd wysiedlono proboszcza ewangelickiego. W 1619 r. wybuchło na Morawach rozległe powstanie stanowe. Waclaw Borowski kazał spustoszyć Hostyn i spalić czczony obraz Panny Marii. Katolicy przechodzili na protestantyzm. Jezuitom odebrano ziemie i musieli opuścić Holeszów. Na Morawy wtargnęła polska jazda konna, która miała rozprawić się z „ewangelickimi panami”. Zostawiła ona za sobą wielkie spustoszenie. I właśnie wtedy naprzeciw oddziałowi najeźdźców wyszedł z monstrancją Jan Sarkander. Szedł za nim pochód miejscowych katolików śpiewających *Salve Regina*. Jazda się zatrzymała i stopniowo zaczęła się przyłączać do śpiewu, a od Holeszowa odstąpiła. Relacja o tym wydarzeniu bardzo szybko się rozniosła, ale nie wszyscy wiedzieli, że chodziło o wysłuchanie modlitw. Ksiądz Jana oskarżono o zdradę, został uwięziony i był torturowany. W następstwie męczarni 17 marca 1620 r. ksiądz Jan Sarkander zmarł w więzieniu w Ołomuńcu.

Cześć dla tego księdza była tak duża, że już w 1715 r. kardynał Schrattenbach zainicjował proces jego beatyfikacji. Jednak w 1758 r. proces ten, z powodu śmierci kardynała Troyera i papieża Benedykta XIV został zatrzymany. Mimo, że kardynał Rudolf i arcybiskupi, Chotek i Sommerau-Beckh, dalej w tym kierunku intensywnie pracowali, nie udało się im jednak tej sprawy zakończyć.

Arcybiskup Fürstenberg, już do pierwszej prośby o szczątki św. Cyryla, dołączył prośbę o uznanie Jana Sarkandra za błogosławionego i tegoż roku mianował nowego postulatora rzymskiego, kanonika Liveraniego.¹³⁰

Sprawdzenia i przygotowania przybrały bardzo szybki obrót i wkrótce, 3 listopada 1859 r., Papież Pius IX ogłosił Jana Sarkandra błogosławionym. 6 maja 1860 r. odbyły się z tej okazji uroczystości w Rzymie. Wtedy szczątki błogosławionego przeniesiono, z kościoła Mariackiego w Przedhradzie, do katedry św. Wacława w Ołomuńcu.¹³¹

Uroczystości w Ołomuńcu zaplanowano na 23 – 25 września 1860 r. Położono nacisk na przeżycia duchowe i poprawę stanu kapłańskiego. Obchody były dwujęzyczne. Po niemiecku kazania w katedrze ołomunieckiej wygłaszał kanonik Unkrechtsberg.

Jest godne uwagi, że arcybiskup postarał się i o czeskiego kaznodzieję, którym został świętohypolski biskup, Ignac Feigerle, z Namesztie na Hanie.¹³²

Obchody okazały się wielkim sukcesem arcybiskupa, przyniosły znaczne uwzniesienie duchowe archidiecezji ołomunieckiej i całych Moraw.

¹³⁰ Por. Zlámál B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 211 – 212.

¹³¹ Por. Svati na každý den, historie, spiritualita a umění. Svazek II., Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2010, s. 171.

¹³² Por. Zlámál B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 212; Do grona świętych zapisał go papież św. Jan Paweł II. (1978 – 2005) w czasie swej wizyty na Morawach 21 maja 1995 r., przy czym wypowiedział prośbę o odpuszczenie wszystkich krzywd, które w dziejach narodu czeskiego katolicy wyrządzili ewangelikom.

3.4.8. Stosunek do następcy św. Piotra

Arcybiskup Fürstenberg należał do zdecydowanych przeciwników systemu józefińskiego, widział, zatem, w austriackim konkordacie, zasadniczy środek na pokonanie tego systemu w sferze prawa państwowego. Należał także do tych, którzy bardzo energicznie i jednoznacznie dążyli do zapisania w konkordacie odpowiednich postanowień. Uważał, że przyszłe porozumienie powinno odpowiadać wyobrażeniom i prawom Kościoła. Pisał na przykład, że zdecydował się maksymalnie wspierać konkordat, przez wzgląd na Kościół i stan kapłański, a równocześnie spodziewa się po nim wyrównania przyjacielskich stosunków między władzą duchowną a świecką.¹³³ Negocjacje w sprawie austriackiego konkordatu arcybiskup śledził ze szczególną uwagą, bowiem jak już wspomniano, konkordat miał rozwiązać mnóstwo, nie całkiem jasnych dotąd, zależności.

Czescy biskupi na Boże Narodzenie wydali list, aby powiadomić cały lud chrześcijański, o negocjacjach między Wiedniem, a biskupami austriackimi (w tym czeskimi i morawskimi) we współpracy z biskupami włoskimi, które przyniosły ustanowienie pierwszych wytycznych.¹³⁴

Arcybiskup bardzo stanowczo ingerował w kwestii pogrzebów niekatolików i odszczepieńców na cmentarzach katolickich. Postanowił, że jeśli proboszcz odmówi pochowania temu, który odstąpił od wiary, musi zawsze przedstawić protest pisemnie.¹³⁵ Na nowych cmentarzach oraz korygowanych starych, polecił zakładać osobne kwatery dla niekatolików.

W archidiecezji ołomunieckiej było wiele innych problemów do rozwiązania, a konkordat stwarzał ku temu nowe podstawy. Chodziło przede wszystkim o szkolnictwo. Kościół katolicki mógł po prostu zwyczajnie prowadzić nauczanie i wychowanie.

¹³³ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 42.

¹³⁴ Por. tamże, s. 43.

¹³⁵ Por. tamże, s. 43.

Następnie była to kwestia małżeństw. 1 stycznia 1857 r. weszło w życie prawo mówiące, że śluby nie muszą być tylko kościelne, ale także mogą się dokonać po przeprowadzeniu postępowania sądowego.¹³⁶

22 października 1856 r. biskupi czescy uchwalili, że duchownym niekatolickim nie zezwala się na wykonywanie obrzędów na cmentarzach katolickich, które są majątkiem Kościoła.¹³⁷

Dekrety cesarskie z 1850 r. przyznawały biskupom podstawowe wolności w ich diecezjach w kontaktach z papieżem, a konkordat te swobody potwierdził. Arcybiskup Fürstenberg był w Rzymie pięciokrotnie, trzykrotnie w pierwszym okresie posługi i dwukrotnie, pod jej koniec. Każda podróż była aktem oficjalnym, arcybiskup starał się, aby wierni widzieli w jego pielgrzymce do „wiecznego miasta” przejaw synowskiego oddania namiestnikowi Chrystusa.

W 1855 r. arcybiskup przesłał do Rzymu pierwsze sprawozdanie o swojej archidiecezji, według przepisów Sykstusa. Pierwszą podróż do Rzymu podjął dopiero w 1859 r. Złożył wówczas drugą relację za minione czterolecie. Wtedy doszło do audjencji u Ojca Świętego, Piusa IX, i przy tej sposobności otrzymał tytuł „Asystenta tronu papieskiego”.¹³⁸

Drugie odwiedziny Rzymu odbyły się 25 maja 1862 r. Arcybiskup wrócił do Ołomuńca już 30 czerwca tego roku. Po raz trzeci był w Rzymie w 1867 r. Złożył sprawozdanie za lata 1870 – 71 i uczestniczył w kanonizacji kilku błogosławionych.¹³⁹

Konkordat dawał szansę na spójny rozwój życia religijnego. Jednak pojawiły się najróżniejsze nieporozumienia — we Włoszech wystąpiło wrzenie rewolucyjne, w centrum, którego było Państwo Kościelne. Zapowiadało to burzę, która miała odzwierciedlenie także w Austrii, w postaci wstrząsów podobnych do północnowłoskich.

¹³⁶ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 45.

¹³⁷ Por. tamże, s. 45-46.

¹³⁸ Por. tamże, s. 64.

¹³⁹ Por. tamże, s. 65.

Doszło do zwrotu sytuacji. Wojska austriackie zostały rozgromione we Włoszech. Po zwycięstwie powstańców Ojciec Święty znalazł się w pozycji uciśnionego i potrzebował pomocy. Wtedy właśnie, arcybiskup Fürstenberg, z wielką gorliwością, włączył się do pomagania na wszystkich kierunkach.¹⁴⁰ Pomimo silnych wpływów józefinizmu, naród morawski, pobudzony przez swego pasterza, postanowił pomóc papieżowi finansowo i duchowo przez modlitwę.

Przez nuncjusza papieskiego arcybiskup zawiadomił Rzym, że on osobiście i kapituła metropolitalna, mogliby spisać umowę udzielenia Ojcu Świętemu pożyczki. Sam arcybiskup wyłożył 10 tys., a kapituła metropolitalna 2 tys. skudów.¹⁴¹ Następnie w lutym 1860 r. poszczególni kanonicy przesłali 7 tys. fr., w papierach wartościowych, w zamian za 20 kart papieskich papierów wartościowych.¹⁴²

Metropolita morawski do takiej aktywności wezwał też wiernych w urzędowym obwieszczeniu *Currenda consistorii* z datą 1 lutego 1860 r.¹⁴³

Do zbiórek pieniężnych i spisywań umów pożyczek dołączyła trzecia akcja — werbowanie do armii papieskiej. Ta aktywność miała poparcie cesarza austriackiego. Chodziło o nabór ochotników do obrony Państwa Kościelnego. Arcybiskup, 30 stycznia 1860 r., okazał hetmanowi armii papieskiej, hrabiemu Auerspergowi, list polecony, w którym wzywał swych księży do współpracy. Księża posłuchali swojego pasterza i wielu publicznie potępiło zaborców majątku kościelnego.¹⁴⁴

Jest zatem oczywiste, że arcybiskup ołomuniecki i metropolita morawski Egon Bedřich Fürstenberg był mężem oddanym Chrystusowi i jego Kościołowi, który walczył o sprawiedliwość, pomagał swojemu klerowi, był w kwestiach narodowościowych całkiem bezstronny i dlatego też, w 1861 r., monarcha mianował

¹⁴⁰ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 66.

¹⁴¹ Por. Slovník cizích slov. SPN, Praha 1981, s. 662; Skud to historyczna srebrna lub złota włoska moneta.

¹⁴² Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 68 – 69.

¹⁴³ Por. tamże, s. 69.

¹⁴⁴ Por. tamże, s. 71; Prezydent ziemski przestrzegł arcybiskupa Fürstenberga, że wyrok beneszowskiego kooperatora Emanuela Frenzla może mieć nieprzyjemne następstwa.

go dożywotnim członkiem sejmu państwowego, a 12 maja 1879 r. papież Leon XIII kreował go na księdza kardynała, tytularnie, u św. Chrysogona w Rzymie.

Zmarł 20 sierpnia 1892 r. na Hukwaldach¹⁴⁵ i został pochowany w ołomunieckiej katedrze św. Wacława, w grobie pod główną wieżą.

¹⁴⁵ Por. Saheb J. Al, *Hukvaldské panství před Bílou Horou (1553 – 1619)*. Ostrava 2011, s. 202 – 203; Hukwaldy z punktu widzenia biskupstwa ołomunieckiego odgrywały specyficzną rolę w dążeniach do rekatolizacji społeczeństwa. Dodać trzeba, że zamek Hukwaldy był jednym z kościelnych więzień. Por. www.hradhukvaldy.eu/historie-hradu/hukvaldská-obora/; Na przełomie XII i XIV w. zamek przeszedł w ręce biskupów ołomunieckich. Był on przebudowywany w okresie romantyzmu w sposób niesystematyczny, zachowała się tylko kaplica św. Andrzeja. W latach 1860 – 1862 arcybiskup Fürstenberg podjął się ochronić popadający w ruinę zamek, przeprowadził najpotrzebniejsze prace budowlane, aby niektóre ściany budowli nie zawaliły się. Por. także www.hrady.cz/?OID=3442. Pod głównym zamkiem był pałacyk, w którym kardynał Fürstenberg zmarł w 1892 r. Był to obiekt jednopiętrowy, zbudowany w 1760 r., mający służyć potrzebom kancelaryjnym i jako mieszkanie hetmana hukwaldeskiego. W latach 1854 – 1857 z polecenia arcybiskupa Fürstenberga został on przebudowany na letnią siedzibę i domek myśliwski arcybiskupów ołomunieckich. Dobudowano do niego kaplicę osobistą z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. W 1855 r. został założony tu park w stylu angielskim, dla opieki, którego zatrudniono ogrodnika i dwóch pomocników. Przebywali tu wszyscy następcy kardynała Fürstenberga. /Mons. ThDr. Theodor Kohn, arcybiskup (1892 – 1904), kardynał Franciszek Saleski Bauer, arcybiskup (1904 – 1915), kardynał Lev Skrbenski z Hřiště, arcybiskup (1915 – 1920), Mons. ThDr. Leopold Preczan, arcybiskup (1923 – 1947)/.

Rozdział III

Kształt działalności prawno-normatywnej kardynała Bedřicha Fürstenberga

Po przeanalizowaniu działalności kardynała Fürstenberga, jako ordynariusza archidiecezji ołomunieckiej, badacz stwierdza, że ten jej rządcą nie zwołał synodu diecezjalnego, którego dziełem byłoby ustanowienie dla archidiecezji prawa partykularnego, w ścisłym tego słowa znaczeniu. Ten brak synodu odpowiada tendencji zauważanej w tym okresie także w innych Kościołach partykularnych. Pozostaje, więc dla kanonistyki, zajęcie się dokumentami prawno-normatywnymi odnalezionymi w archiwach. Są to akty, które regulowały uprawnienia osób fizycznych i osób prawnych w ówczesnej rzeczywistości kościelnej.

1. Działalność prawodawcza pozasynodalna biskupa diecezjalnego

Stawiając pytanie o działalność prawodawczą biskupa w diecezji, zazwyczaj ma się na uwadze, wydanie prawa partykularnego, jako owocu odbytego synodu diecezjalnego, mniej zwraca się uwagę na bogatą jego aktywność normotwórczą na drodze administracyjnej. Według obowiązującego od 1983 r. Kodeksu Prawa Kanonicznego, działalność ta może mieć miejsce w formie wydania ogólnych dekretów (kan. 29 – 33), statutów (kan. 94) i regulaminów (kan. 95) adresowanych wielu osobom lub indywidualnych aktów administracyjnych (kan. 35 – 93).

Podobnie jak władza ustawodawcza biskupa diecezjalnego wydająca prawo partykularne, tak również jego władza wykonawcza, mocą, której wydaje akty administracyjne ogólne czy indywidualne (jednostkowe), zmierza do zaradzenia problemom dobra wspólnego społeczności kościelnej. Chodzi — jak stwierdza H. Socha — o zagwarantowanie optymalnego urzeczywistnienia posłannictwa zbawczego i umożliwienie wiernym słusznego, i odpowiedniego udziału w zadaniach Kościoła¹ oraz w ten sposób zabezpieczenie w nim ładu społecznego.

¹ Por. Socha H., *Allgemeine Normen*, Einf. v. 35/1, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. Ludgerus-Essen, 1984.

Istnieją różnice między ścisłym aktem prawodawczym i aktem administracyjnym biskupa. Pierwszy cechuje ogólność, jednorazowość i samoistność, drugi – konkretność, wielokrotność i pochodność.² Jednak służą jednemu celowi: zagwarantowaniu ładu w społeczności diecezjalnej powierzonej biskupowi i praw przysługujących jej członkom. Podobnie jak każda norma kanoniczna, także każdy akt administracyjny powinien być godziwy, sprawiedliwy, pożyteczny i możliwy do wykonania.³ Autorytety prawnicze, w nawiązaniu do różnych sytuacji np. w diecezji, uwydatniają, że dekrety jednostkowe mogą wielokształtnie życie we wspólnocie kościelnej popierać i strzec. Oceniając je z punktu widzenia konieczności i celowości mogą i tam zostać wprowadzone, gdzie prawo nie ma aktualnie adekwatnej regulacji lub jej nie przewiduje.⁴

R. A. Strigl przytacza pogląd katolickich kanonistów z 1978 r., że administracyjny dekret jednostkowy daje rozstrzygnięcie albo ustanawia normę.⁵

Dekrety jednostkowe konstytutywne, w odróżnieniu od dekretów o charakterze deklaratywnym, tworzą lub zmieniają, albo anulują stan prawny, co może mieć miejsce w oparciu o obowiązujące przepisy.⁶ Ich wydawanie można, więc nazwać czynnością ustanawiania „norm prawnych” dla konkretnych spraw.⁷

Próba ustanowienia dekretu administracyjnego jednostkowego musi uwzględnić następujące jego elementy, które mogą wymagać odpowiedniego dostosowania i dookreślenia:

² Por. Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*. Lublin 1985, s. 111 – 113.

³ Por. Żurowski M. A., *Prawo nowego przymierza*. Pallotinum, Poznań 1989, s. 120.

⁴ Por. Socha H., *Algemeine Normen, Einf. v. 48/4*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*. Ludgerus-Essen, 1984.

⁵ Por. Strigl R. A., *Zur legistischen Erfassung des Verwaltungsaktes im Schéma „De Normis generalibus”*, w *Archiv. für katholisches Kirchenrecht* 147/1978, s. 608.

⁶ Por. Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*. Lublin 1985, s. 123.

⁷ Por. Górecki E., *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. Část I.*, MCM Olomouc 1993, s. 97.

– Jego wydanie wymaga kompetencji organu władzy wykonawczej, którą w diecezji posiada w pełni jej biskup

– Dotyczy konkretnej sprawy

– Wydanie dekretu ma miejsce w oparciu o obowiązujące prawo kodeksowe

– Dekret ma na uwadze dobro wspólne Kościoła, w naszym przypadku dobro wspólne diecezji

– Jego wydanie ma miejsce z inicjatywy przełożonego kościelnego (biskupa diecezjalnego) lub jest odpowiedzią na prośbę osoby fizycznej lub prawnej, co zazwyczaj ma miejsce przez reskrypt

– Dekret wywołuje skutki prawne po powiadomieniu osób, których dotyczy.⁸

Dzisiejsze przepisy dotyczące dekretów ogólnych i aktów administracyjnych są efektem ewolucji norm obowiązujących w poprzednich okresach ich stosowania. Ponieważ przedmiotem naszych zainteresowań jest działalność prawno-normatywna arcybiskupa ołomunieckiego w latach 1853 – 1892, wskazane jest ukazanie ówczesnej rangi prawnej dekretów i reskryptów, którymi kardynał Fürstenberg posługiwał się w kierowaniu zleconą mu archidiecezją.

Już wówczas obowiązywała zasada, że biskupowi diecezjalnemu przysługuje władza prawodawcza, ściśle (*intime*) związana z jego urzędem, mocą której na synodzie diecezjalnym lub poza nim, może ustanawiać dla swoich poddanych nakazy (*praecepta*) lub właściwe ustawy (*proprie leges*), nawet na stałe oraz je promulgować bez uprzedniego *recognitio* Stolicy Apostolskiej, interpretować zwyczajowe prawo diecezji i dyspensować od obowiązku zachowania ustanowionych norm.⁹

Z reskryptami, jako aktami administracyjnymi, spotyka się badacz już w średniowieczu. Nabrały one znaczenia w XII w., w związku z ustanowieniem i nadawaniem beneficjów, rozwiązywaniem wątpliwości prawnych, ustalaniem postępowania w poszczególnych przypadkach oraz wskutek rozszerzenia się praktyki udzielania dyspens, zwłaszcza małżeńskich.

⁸ Por. Górecki E., *Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II. Část I.*, MCM Olomouc 1993, s. 97 – 98, por. Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*. Lublin 1985, s. 118.

⁹ Por. Wernz F. X., *Ius decretalium*, t. III. Romae 1899, s. 898 – 899.

Stąd, od XII wieku, gdy stosowanie reskryptów było bardzo częste, istniały różne normy prawne regulujące dyscyplinę dotyczącą reskryptów, która to dyscyplina, co do istoty już wówczas, była ukształtowana.¹⁰

Przed kodeksem z 1917 r. uważano, że tylko papież mógł być dawcą reskryptu w jego ścisłym rozumieniu; normy prawa powszechnego, dotyczące tej materii, odnosiły się tylko do reskryptów papieskich. Jednak, jak zaznacza G. Michiels,¹¹ przy zachowaniu proporcji łatwo mogły być stosowane do reskryptów biskupich i innych ordynariuszy. Michiels powołuje się w cytowanej publikacji na F. X. Wernza, który w swoim dziele przytacza opinie prawnych autorytetów na ten temat, którymi popiera to samo sformułowanie.¹² Chodzi o kardynała Henryka de Segusio-Hostiensis, nazywanego *utriusque iuris monarcha* (+1271),¹³ E. Pirhinga (+1679)¹⁴ i R. Scherera (1845 – 1918).¹⁵

W świetle powyższych danych arcybiskup ołomuniecki mógł stosować ten administracyjny sposób regulowania spraw, rzadziej korzystając zasadniczo z możliwości danych mu jako prawodawcy.

2. Dekrety arcybiskupa ołomunieckiego

2.1. Klasyfikacja dekretów i rozporządzeń

Dekrety wydane przez kardynała Fürstenberga w ciągu jego 39-letniej posługi pasterskiej (1853 – 1892) są świadectwem jego władzy w zakresie stanowienia norm i praw. Na podstawie ich analizy, można stwierdzić, że ordynariusz ołomuniecki,

¹⁰ Por. Michiels G., *Normae generales iuris canonici*, t. II, Parisiis 1949, s. 290.

¹¹ Por. tamże, s. 291 i przyp. 2.

¹² Por. Wernz F. X., *Ius decretalium*, t. I — *Introductio in ius decretalium*. Romae 1905, s. 179; Lucius Ferraris w *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica*. J-D Migne, Parisiis 1865 do norm wiążących po powiadomieniu adresatów zalicza także mandata — t. V, kol. 50.

¹³ Por. *Summa aurea*, Lugduni 1518.

¹⁴ Por. *Universum ius canonicum secundum titulos Decretalium distributum nova methodo expliatum*. Dillingae 1674-1678.

¹⁵ Por. Scherer R., *Handbuch des Kirchenrechtes*. Graz 1886 – 1898.

przygotowując dekry, wykorzystał legislacje Soboru Trydenckiego; z ducha tego soboru wpływały bowiem także rozstrzygnięcia o charakterze dyscyplinarnym, tzw. *decreta de reformatione*.¹⁶ Źródłem, z którego również czerpał arcybiskup Fürstenberg, były listy papieskie Benedykta XIV wydane w formie zbioru praw.¹⁷

W drugiej połowie XIX w. pojawiły się najróżniejsze błędne poglądy, które bardzo naruszały harmonię nauki kościelnej. Właśnie z tego powodu metropolita morawski sięgnął po *Syllabus errorum Piusa IX*.¹⁸ Ten dokument zawierał liczne okrężne listy papieskie, w których papież, z poparciem kardynałów, upomina niektóre grupy i pojedyncze osoby, że znaleźli się w błędzie i uczą niewłaściwie. Dokument ten ordynariusz ołomuniecki wykorzystał na przykład, w dekrecie nr 21, w którym zawarł zakaz korzystania z bluźnierczej publikacji Ernesta Renana.

Kolejnym źródłem, z którego czerpał arcybiskup ołomuniecki, były postanowienia I Soboru Watykańskiego, ojcom, którego przyświecała przede wszystkim myśl nowego uporządkowania prawa kościelnego. Były to np. zagadnienia dyscypliny kościelnej, niektóre nowe wymagania odnoszące się do prawnego określenia roli proboszczów, jako tych, którzy sprawują bezpośrednią i osobistą opiekę nad parafialną społecznością wierzących.¹⁹ Bez wątpienia ówczesne życzenia wobec Kościoła poprzedzały kroki papieży, ale chodziło przecież o nowe, często bardzo złożone, uporządkowania prawa kościelnego.²⁰

¹⁶ Por. Hrdina A., *Kanonické právo*. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 48.

¹⁷ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 31; Papież Benedykt XIV (1740 – 1758) był uważany za najbardziej uczonego kanonistę na papieskim stolcu. W 1746 r. wydał pierwszy z czterech tomów swoich *Bullaria* z listem *Iam fere*. Dzieło to starym zwyczajem przesłał uniwersytetowi w Bolonii, co gwarantowało ogłoszenie go za autentyczne. Trzy następne tomy zatytułował „*Bullarium Benedikti XIV*”. Całokształt tych wydań ocenia się jako dzieło osobiste, niemające charakteru urzędowego.

¹⁸ Por. tamże, s. 32; Papież Pius IX (1846 – 1872) z podziwu godną przejrzyością strofował tych, którzy występują przeciw nauczaniu chrześcijańskiemu. Najważniejszym tego przejawem była bulla *Quanta cura* z 8.12.1864 r. i dołączony do niej dokument pt. *Syllabus seu collectiva errorum modernorum*.

¹⁹ Por. Górecki E., *Církev se uskutečňuje ve farnosti*. MCM s.r.o., Olomouc 1996, s. 14 – 15.

²⁰ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 34; W takim kierunku Pius IX (1846 – 1878) zrewidował kodeks karny konstytucją „*Apostolicae sedis moderationi*” (12.10.1869 r.), papież Leon XIII (1878 – 1903) wezwał do studiów teologicznych w konstytucji „*Aeterni Patris*” (04.08.1879 r.), wskazał jak dostojne jest małżeństwo w liście okrężnym „*Arcanum sapientiae*” (10.2.1880 r.), określił prawa zakonników w konstytucji „*Romanos Pontifices*” (8.5.1881 r.), stosunek Kościoła do władzy świeckiej w liście okrężnym „*Immortale Dei*” (1.11.1855 r.), zajął się też problemami socjalnymi w sławnej encyklice „*Rerum novarum*” (15.5.1891 r.).

Arcybiskup Fürstenberg posłużył się nowymi normami już w pierwszym dekrete, ustanawiającym ojca duchownego dla sióstr szarytek w Ołomuńcu. 33 dekry arcybiskupa można podzielić na cztery grupy tematyczne:

1.) Dekry, które miały na celu podniesienie poziomu duchowej i rodzinnej strony życia. Arcybiskupowi leżała na sercu duchowa odnowa całej archidiecezji. Sam starał się być przykładem dla swego otoczenia, a przede wszystkim, dla swych najbliższych współpracowników. Gdy tylko nie był w podróży, sprawował codziennie liturgię, medytował i modlił się w swej biskupiej kaplicy, której nie chciał upiększać pozłacaną sztukaterią, jedynie przed wejściem do niej zawiesił swój herb.²¹ Natomiast dla chorej matki urządził w swej rezydencji małą kaplicę, w której codziennie odprawiana była Msza Św.²²

Starania ordynariusza o odnowę duchową w diecezji wyrażały się w stanowieniu, przy najróżniejszych okazjach, odpustów, udzielaniu privilejów ołtarzowych, ogłaszaniu pasterskich rozporządzeń o poście, apostolacie modlitwy itd. Rodzinę uważał za podstawę Kościoła i społeczeństwa. Dlatego wydawał księżom instrukcje względem dyspens małżeńskich.

2.) Drugą grupą dekretów była szkoła — arcybiskup ołomuniecki bardzo wspierał cztery szkoły kościelne i dużo uwagi poświęcał tworzeniu nowych. Podkreślić należy, że wychowaniem młodej generacji, we wszystkich typach szkół, bardzo aktywnie zajęli się księża, zakonnicy i siostry zakonne. Dowodzą tego fakty ujęte statystycznie, np. w latach 1775 – 1860 r. w Czechach założono 241 fundacji dla studentów, w tym 83 (ok. 34%) przez księży katolickich.²³ Arcybiskup Fürstenberg zintensyfikował tę działalność na Morawach, co opisano w rozdziale II, podrozdziałach 3.4.3 i 3.4.4.

3.) Prawie połowę wszystkich dekretów arcybiskup Fürstenberg poświęcił obecności Kościoła we wszystkich sferach życia ludzkiego i umacnianiu społeczności wierzących.

²¹ Por. Pojzl M., Počátky církevní správy na Moravě BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 139.

²² Por. tamże, s. 133; Dzisiaj za przeszklonymi drzwiami znajduje się tu kaplica służąca siostronom zakonnym. Arcybiskup urządził ją, aby chora matka, która miała wielkie problemy z chodzeniem, nie musiała pokonywać schodów na piętro wyżej (gdzie też była kaplica). Miała, więc blisko do miejsca modlitwy i codziennego uczestniczenia w Mszy Św.

²³ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 76.

Bardzo zależało mu, aby Kościół był postrzegany jako niezmiernie potrzebny społeczeństwu i każdemu z osobna w jego czynnościach, aby za bardzo ważne uznawano jego nauczanie. W tym celu założył, np. Dom Sióstr III Zakonu Św. Franciszka, które zgodnie z apostołatem miały opiekować się sierotami. Jako metropolita morawski, w 1858 r., sprowadził siostry do Oder, rok później uchwalił ich prawa, a w 1867 r. rozszerzył ich działalność na Nowe Sady k. Ołomuńca, region Osoblahski, Hradec k. Opawy i Towaczową.²⁴

4.) W 1873 r. arcybiskup Fürstenberg, za aprobatą Stolicy Świętej, wydał księgę obrzędów w diecezji pt. „*Agenda provinciae ecclesiasticae*”, w której zawarł wykaz ceremonii tradycyjnych i nowych, w części już przez niego zadekretowanych.²⁵

Wewnętrzna odnowa Kościoła w tamtych czasach miała polegać na liturgii otoczonej wieńcem najróżniejszych obrzędów. W XIX w. Morawy na tym polu były bardziej aktywne niż Czechy, np. pod względem wydawnictw ksiązek, szczególnie modlitewnych. Były wśród nich przekłady z języka niemieckiego i łacińskiego (Haubera, Pfeiffera, Devisa, Goffina i innych), ale mało się z nich zachowało.²⁶

Dekrety arcybiskupa ołomunieckiego kierowane do księży zachęcały ich, żeby tak prowadzili lud wierzący, aby każdy indywidualnie, w zaciszu domowym, wyrażał swą pobożność przez modlitwę, szczególnie odmawianie różańca i uczestniczenie w Drogach Krzyżowych.

2.2. Charakterystyka poszczególnych dekretów

1. Ustanowienie spirytuła dla sióstr szarytek w Ołomuńcu

W wielu przypadkach do dekretów dołączone są teksty (wnioski), które początkowo wyrażają pewne ogólne oczekiwania, a dalej sprowadzają się do wyrażenia pragnienia objęcia danego miejsca lub funkcji. Praktyka była taka, że kandydat na wybór na dane stanowisko, musiał niekiedy wyjaśnić pisemnie zwierzchniemu ordynariuszowi, jak zna sytuację i jakie kroki zamierza podjąć w przyszłej służbie, które z nich uznaje za najbardziej odpowiednie i najpotrzebniejsze.

²⁴ Por. Zlámal B., *Příručka českých církevních dějin*. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 104.

²⁵ Por. tamże, s. 116.

²⁶ Por. tamże, s. 118.

Sprawy o charakterze personalnym zostały powierzone biskupowi hr. Gustawowi, który pisemnie informował arcybiskupa, jak rozwija się dane postępowanie.²⁷ W przypadku powołania ojca duchownego konwentu sióstr Szarytek w Ołomuńcu był nim kuriata z Heinrichswalden, Ks. Franciszek Klwacz.²⁸

Krótkie pismo urzędowe w sprawie objęcia funkcji przez Ks. Klwacza przesłał profesorowi dr. Janowi Pankowi pomocny biskup Ks. Gustaw. Dodatkowo konsystorz arcybiskupi wysłał pismo z podpisem arcybiskupa mówiące, że powierzenie zarządu kościoła Szarytek nowemu spirytuałowi przyjmuje do wiadomości.²⁹

2. Ustanowienie adiunkta na fakultecie teologicznym w Ołomuńcu

Tryb stosowany przy mianowaniach nauczających na fakultecie teologicznym uniwersytetu w Ołomuńcu opierał się na trzech podstawowych zasadach:

- Kandydata w przemówieniu przedstawiał dziekan fakultetu lub kierownik katedry, albo wyznaczony nauczyciel akademicki
- Skład komisji konkursowej był jawny (wcześniej ogłoszony pisemnie). Aplikant mógł uczestniczyć w jej obradach, ale musiał spełniać pewne warunki. Musiał on być doktorem teologii, albo się do doktoratu przygotowywać, lub mieć wybitny dorobek w którejś z dyscyplin teologicznych
- Kandydat wyrażał pragnienie nauczania samodzielnego, poświęcenia się nauce i postanowienie, że nabyte umiejętności będzie przekazywał dalej (teologom, katechetom i in.)
- Pełne kompetencje w zakresie kierowania fakultetem teologicznym miał jego dziekan, ale przy podejmowaniu ważnych decyzji komunikował się z arcybiskupem lub wikariuszem generalnym. Sprawdzali oni, czy kandydat spełnia dodatkowe warunki, takie jak: zdrowie, fachowość, poziom życia duchowego.

²⁷ Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1888, inv. č. 2659, kt. 1005, fólíe 14, 15.

²⁸ Por. tamže, kt. 1055, č. 960; Biskup pisał: „Aby wyznaczyć przywódcę duchownego (spirytuała) dla konwentu św. Szarytek w Ołomuńcu rozglądaliśmy się za księdzem, który wyróżnia się szlachetnością i pobożnością myśli, a przede wszystkim dobrze się zna na prowadzeniu czynności szkolnych. W tobie miły synu obrócimy oczy i ufamy, że wszystkie powinności, jak to zawsze masz w zwyczaju, wypełnisz, a przede wszystkim zadania katechez szkolnych dziewcząt i pełen zapału z gorliwością będziesz je wykonywać”.

²⁹ Por. tamže, č. 1138.

Kandydat pisał osobisty list do arcybiskupa, w którym wyrażał swój szacunek wobec niego, obawy czy podoła zadaniom i jak sobie przedstawia pełnienie nauczania. Potem dziekan fakultetu często pisał do ordynariusza prośbę o przyjęcie kandydata na podstawie uzyskania większości głosów komisji lub o wskazanie kilku kandydatów i zarekomendowanie któregoś z nich. Po rozważeniu wszystkich propozycji arcybiskup wysyłał dekret (zał. 3). Taka była kolejność rzeczy, przykładowo w październiku 1890 r., kardynał Fürstenberg mianował na stanowisko adiunkta na fakultecie teologicznym Ks. Franciszka Koppa.³⁰

3. Udzielenie przywilejów ołtarzowych i indultów dla kościołów i kaplic

Kaplice zwykle poświęcone były Panu Jezusowi, Pannie Marii, niektórym apostołom lub męczennikom, a także świętym. Arcybiskup mógł według swojego uznania obdarzyć dany Kościół lub kaplicę, tzw. przywilejem i indultem na każdy dzień lub na określonej porę.³¹

Bardzo często do dekretu ordynariusza dołączany był dekret z Rzymu, który stanowił, że dany przywilej odnosi się do tej bazyliki, kościoła pątniczego, świątyni dziekańskiej lub kościoła parafialnego, ale także do kaplicy będącej w kompetencji arcybiskupa.

Dekrety zawierały następujące informacje:

- W jakiej diecezji i w jakim miejscu znajduje się dany obiekt sakralny
- Komu jest poświęcony
- Czy w ołtarzu złożone są relikwie świętych
- Komu dany obiekt jest powierzony.

Według powyższych reguł, kardynał Fürstenberg, 22 lutego 1892 r., wydał dekret

³⁰ Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1890, inv. č. 2622, kt. 1000, č. 1242.

³¹ Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 54; Indult jest wyjątkowym pozwoleniem na odstępstwo od obowiązującego prawa kanonicznego. Podobną instytucją są przywilegia i dyspensy, które razem z fakultami odnoszą się do „innych korzyści”, na tyle ważnych, że możliwe jest zwolnienie od niektórych przepisów zawartych w prawie kanonicznym.

dla probostwa w Strzebeticach, gdzie był zbudowany kościół parafialny pod wezwaniem św. Vendelina.³²

4. List założycielski z okazji wprowadzenia Towarzystwa Jezusowego do Velehradu

Na początku 1891 r. kardynał Fürstenberg wydał dekret o powierzeniu spraw duchowych w Velehradzie Towarzystwu Jezusowemu.³³ Jeszcze w tym samym roku napisał do prowincjała jezuitów Schwärzlera, że cieszy się ze sprowadzenia jezuitów, i że bardzo dobrze zostali oni przyjęci w Velehradzie.

We wstępie listu wyjaśniał, że jego pomysł, sprowadzenia Towarzystwa Jezusowego do Velehradu, inspirowany był hasłem św. Ignacego „Wszystko odnowić dla wiecznej chwały Boga”.³⁴

Dalej ordynariusz wyrażał nadzieję, że dla potrzeby budowy społeczności velehradzkiej, jezuiti postarają związać się z archidiecezją ołomuniecką za pośrednictwem Towarzystwa Katolickiego, które arcybiskup sam założył.³⁵ Arcybiskup Fürstenberg chciał być podporą, liczył, że spoiwem utrzymującym społeczność zakonników będzie probostwo. W dekrete zawarł postanowienia, aby probostwo było pod patronatem Nabożnej Matki Velehradzkiej i powierzył je Towarzystwu.³⁶

W zakończeniu dekretu arcybiskup wyraża troskę o zachowanie kaplicy św. Cyryla, znajdującej się w pobliżu kościoła parafialnego, którą na własny koszt urządził i pięknie dla oczu przyozdobił, a teraz oświadcza, że daje ją w darze Towarzystwu, razem z gruntem i dotacją pieniężną, której kaplica potrzebuje i ma nadzieję, że jezuiti będą się nią opiekować i ją strzec.³⁷ (zał. 4).

³² Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1892, inv. č. 2530, kt. 671, č. 224; Główny ołtarz tego kościoła parafialnego został miłosiernie obdarzony przywilegiem (na każdy dzień) dla dobra dusz przebywających w czyśćcu.

³³ Por. Brázdil Fr., Jezuité na Velehradě, Trinitas, Svitavy 2005, s. 44.

³⁴ Por. tamże, s. 44.

³⁵ Por. tamże, s. 45.

³⁶ Por. tamże, s. 45.

³⁷ Por. tamże, s. 48.

5. Ustanowienie oficjała i ławników sądu diecezjalnego

Okres od Soboru Trydenckiego, aż do wydania CIC 1917, nazywa się „spokojem legislacyjnym”, co jednak nie oznacza, że nie obowiązywały w tym czasie normy stanowione przez papieża.³⁸ Stosunkowo dużo energii kładziono na prawo partykularne, które było tworzone, przede wszystkim, czynnościami legislacyjnymi biskupa diecezjalnego.³⁹

W drugiej połowie XIX w. pojawiła się potrzeba rozstrzygnięcia wielu spraw małżeńskich, którymi zajmował się sąd kościelny. Bardzo często posiedzenia kapituły metropolitalnej kończyły się postulatem, aby został powołany sąd kościelny i byli powołani sędziowie, na czele z oficjałem i jego zastępcą.

Arcybiskup Fürstenberg był świadomy, że te sprawy muszą być jego wielką troską i dlatego w 1855 r. mianował nowy skład sędziów: *Officialis*, *Viceofficialis*, *Judices prosynodales* — 9 członków, *Defensor vinculi*, *Promotor justice*, *Notarii* — 3 członków, *Approbanti medici periti* — 2 członków, *Approbanti medicae peritae* — 2 członków.⁴⁰

Niekiedy arcybiskup sam delegował oficjała, aby ten baczył czy członkowie sądu metropolitalnego postępują zgodnie ze złożoną przysięgą.⁴¹

6. Pozwolenie na tworzenie prywatnych kaplic przez księży i laików

Sacellum privatum — prywatna kaplica, to przestrzeń liturgiczna, ustalona dla wąskiego kręgu osób (np. dla biskupa, prałata kanonika zakonnika i wyższych dostojników kościelnych).⁴²

³⁸ Por. Hrdina A., *Kanonické právo*. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 50 – 51; Wydawane były konstytucje papieskie (wychodziły w papieskich zbiorach akt) i postanowienia wyższych urzędów papieskich (rozporządzenia Świętej Kongregacji Kardynałów, Jurysektury Roty Rzymskiej; zbiory ich wyroków mają datowanie rozpoczynające się w XIV w.).

³⁹ Por. tamże, s. 51.

⁴⁰ ZAO – OL, fond AO, roč. 1855, inv. č. 2530, kt. 1079, fólie 384 – 388.

⁴¹ Por. tamże, fólie 389.

⁴² Por. Tretera J. R., Horák Z., *Slovník církevního práva*. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 61.

Dla ich ustanowienia wymagany był dekret, z osobistym podpisem arcybiskupa, który tym samym przyjmował pieczę nad kaplicą. Wśród pozwoleń na budowę kaplic wiele odnosiło się do księży w zaawansowanym wieku, którzy nie mieli już dobrego zdrowia, a także do pensjonatów charytatywnych i domów dla emerytów. Wszystkie te sprawy arcybiskup Fürstenberg uregulował osobnym dekretem.

7. Stan szkół powszechnych

Nauczać i przekazywać wiedzę — taka była treść życia samego Chrystusa, który dawał temu przykład. Jak nam przekazuje Pismo Święte: „*Poszli do Kafarnaum. Zaraz w sobotę wstąpił do synagogi i nauczał.*”⁴³ Tego też wymagał od swych apostołów i uczniów, mówiąc im: „*Idźcie zatem, pozyskujcie uczniów we wszystkich narodach, chrzćcie je w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, i uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. Ja jestem z wami po wszystkie dni, aż do końca świata.*”⁴⁴

Kościół ma, zatem od swego początku, powierzoną przez Chrystusa misję nauczania i szerzenia wieści ewangelicznych. Ma do tego nie tylko prawo (*ius nativum*), ale ponad wszystkim, jest to jego powinność, aby lud Boży nauczać słowem, przekazywać prawdy świętej wiary i zasady moralności chrześcijańskiej.

Z uwagi na hierarchiczną strukturę Kościoła, o zasadach nauczania decyduje papież, lub grono biskupów (*magisterium*), i obowiązują one dalszych współpracowników, księży i diakonów.

Kościół w XIX w. zakładał szkoły, przede wszystkim, w pobliżu świątyń katedralnych, gdzie członkowie kapituły (kanonicy) sprawowali dzieło nauczania, a biskup przeprowadzał inspekcje i wizytacje, również w szkołach zorganizowanych przez społeczności zakonne. W szkołach państwowych, w których uczono religii, biskup poświadczał mianowanie nauczycieli religii, dbał o ich kwalifikacje, religijność i poziom moralny.

Arcybiskup Fürstenberg z wielką uwagą przyglądał się stanowi szkół katolickich

⁴³ Mk 1, 21; *Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καφαρναοὺμ καὶ εὐθὺς τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν σὺναγωγὴν ἐδίδασκεν.*

⁴⁴ Mt 28, 19-20; *πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.*

w swej rozległej archidiecezji, szczególnie jakości nauczania religii. Jeden z pierwszych jego dekretów odnosił się do stanu szkół.

Na początku listu dekretowego z zadowoleniem napisał, iż opinie inspektorów i lokalnych nadzorców, odnośnie nauczania religii przez katechetów i nauczycieli, są pocieszające i że lud jest zainteresowany dalszymi działaniami w ramach rozszerzania nauczania.⁴⁵

Arcybiskup Fürstenberg zarządził, aby nauczyciele zasłużeni, gorliwi, poczciwi i mający dobre wyniki nauczania zostali mu przedstawieni, żeby mógł wystawić im osobistą ocenę i powiadomić o tym ministerstwo szkolnictwa w Wiedniu.⁴⁶

Następnie arcybiskup nakazał inspektorom, żeby prowadzona była na bieżąco ewidencja stanu szkół i ich postępów w pracy, na rzecz nauczania i wychowywania młodzieży.⁴⁷ Dalej pisał, że ceni nie tylko szkoły, ale i inne instytucje, w których skutecznia się nauczanie i wychowywanie młodzieży pod doглядem nauczycieli i katechetów ze szkół powszechnych.⁴⁸

W zakończeniu dekretu arcybiskup wyraził oczekiwanie, że grona pedagogiczne będą prawidłowo wykonywać powinności nauczycielskie, są bowiem środowiskami, w których można wzajemnie wspierać się i tworzyć zgromadzenia nauczycielskie. Dzięki temu inspektorzy jak najlepiej poznają katechetów, a w osobistych przypadkach będą mogli im pomóc i zachęcić do lepszej pracy. Wówczas jednak zgromadzenia nauczycielskie działały tylko w 5 okręgach szkolnych.⁴⁹

⁴⁵ Por. AKO, Currenda consistorialis II., anni 1853, nr 935; Arcypasterza bardzo cieszyło, że są kultywowane: dialekt morawski, nauka śpiewu, historia narodowa, geografia, pszczelarstwo, zakładanie sadów owocowych i rozwój działalności szkół niedzielnych prowadzonych przez Towarzystwo Katolickie w Ołomuńcu. Dalej podkreślał znaczenie dobrowolnych składek, nauczania głuchoniemych odpowiednimi dla ich metodami, wychowywania młodzieży żeńskiej i roli siostr zakonnych wychowujących i nauczających dziewczęta w zakładach szkolnych.

⁴⁶ Por. tamże, nr 935; Arcybiskup dodał oczekiwanie, żeby nazwiska zasłużonych, szlachetnych nauczycieli, katechetów i wychowawców były podawane w morawskich gazetach.

⁴⁷ Por. tamże, nr 935; Sprawy dotyczące stanu szkół niemiecko-żydowskich musiały być rozpatrywane zgodnie z rozporządzeniem z 20 października 1852 r., nr 2801, stanowiącym, że szczególna troska przynależy dzieciom Izraelitów, które powzięły naukę w szkołach katolickich.

⁴⁸ Por. tamże, nr 335; Arcybiskup zarządził ponadto, aby szkoły przekazywały wykazy o swoim stanie, listy uczących się, wykorzystywania dotacji, w tym pochodzących od miejscowych fundatorów, wyposażenia i zasobności bibliotek.

⁴⁹ Por. tamże, nr 935; Zgromadzenia nauczycielskie działały w Mistku, Uniczowie, Opatowicach, Rymarzowie i Morawskiej Trzebowie.

8. Delegacje przyznane spowiednikom

Teologiczna podstawa zmierzania do świętości wywodzi się od słów samego Jezusa, który przekazał apostołom: „Komu grzechy odpuscicie, temu będą odpuszczone, komu nie odpuscicie, temu odpuszczone nie będą”.⁵⁰ Pan Bóg odpuszcza grzechy za pośrednictwem księży spowiedników — *in persona Christi*. Właśnie spowiednik ma moc wypływającą ze święcenia *potestas ordinis*, jednak ona sama dla prawomocnego udzielenia świętości nie wystarcza. Spowiadający ksiądz musi mieć tzw. jurysdykcyjną moc rządzenia — *potestas iurisdictionis*. Można ją otrzymać przez akt delegacji.⁵¹

Arcybiskup Fürstenberg poprosił Stolicę Apostolską, aby mógł zezwalać na pożegnania apostolskie wraz z pełnomocnym odpuszczeniem w obliczu śmierci. W dokumencie dekretowym ustanowił, że wszystkim księżom archidiecezji, jak i zakonnikom, będącym zwykłymi spowiednikami zakonnic i mającym moc prawną spowiadania, pozwala na udzielenie abszolucji generalnej, gdy śmierć jest bliska oraz udzielenie błogosławieństwa apostolskiego połączonego z odpustem zupełnym.⁵²

W dekrecie zawarty został warunek, że chory ma żałować za grzechy, wyspowiadać się i przyjąć komunię świętą. Jeżeli nie będzie w stanie tego uczynić, niech wykaże żal za grzechy i pobożne wzywianie imienia Jezus.

Delegacja powierzona księżom zobowiązywała ich, aby posłużyli się formularzem uchwalonym i podpisanym przez papieża Benedykta XIV.⁵³

⁵⁰ Jan 20,23; ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας ἀφέωνται αὐτοῖς, ἄν τινων κρατῆτε κεκράτηνται.

⁵¹ Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 38; Delegacja jest urzędowym przeniesieniem mocy prawnej z osoby uprawnionej na osobę, która takiej mocy dla określonych czynności w ramach sprawowanego urzędu nie ma.

⁵² Por. AKO, Currenda consistorialis II., anni 1853, nr 9548; Arcybiskup ogłosił: Listem apostolskim z 28 czerwca 1853 r. nasz najwyższy Pan Pius IX, udzielił mocy zbawienia wierzącym w Chrystusa w naszej archidiecezji, którzy znaleźli się w niebezpieczeństwie śmierci, *in articulo mortis*. Bądź my sami lub którykolwiek ksiądz mający od nas pełnomocnictwo *delegatum* może udzielić pożegnania apostolskiego z pełnomocnym odpustem.

⁵³ Por. tamże, nr 9548.

9. Instrukcja dla księży dotycząca dyspens małżeńskich

Małżeństwo, już od czasu ustanowienia prawa rzymskiego, jest aktem wyrażania woli między mężczyzną a kobietą.⁵⁴ Ale nie zawsze spełnione są idealne przesłanki do zawarcia małżeństwa i są pewne przeszkody — *impedimenta dirimentia*.⁵⁵ W przypadkach konfliktowych z prawem kościelnym egzystowała tzw. moc prawna udzielenia dyspensy.⁵⁶

Arcybiskup Fürstenberg wydał instrukcję dla księży, w sprawie prośby o dyspensę. Na początku tej instrukcji przypomina ze smutkiem, że w całej archidiecezji szerzy się problem pokrewieństwa i powinowactwa przy zawieraniu małżeństw (*consanguinitatis et affinitatis*), a to szczególnie w wyższych warstwach społeczeństwa. Może to prowadzić do zatracenia moralności, a także do zgorzenia wobec przykazań kościelnych. Dla przewyciężenia tego zła w społeczności wierzących, arcybiskup nakazał proboszczom i kuratorom, co następuje:

1) We wszystkich decyzjach dotyczących tak spraw ogólnych jak i prywatnych mieć na uwadze autorytet Kościoła i dbać o niego przez:

- Przestrzeganie i ograniczanie pokrewieństw przy zawieraniu małżeństw
- Wspomaganie rodziny zachowującej porządek kościelny
- Przypominanie o ważności czystości moralnej i pokoju w rodzinie
- Przypominanie o konieczności szacunku dla sakramentów.

2) Odnośnie zawierania małżeństw między osobami pokrewnymi, księża proboszczowie mocą swego urzędu i postawą powinni zabiegać, aby takie przypadki się nie zdarzały, a przez to:

⁵⁴ Por. Kinel J., Urfus V., *Římské právo*. Panorama, Praha 1990, s. 177; *Matrimonium legitimum* staje się pod warunkiem, że narzeczeni otrzymują pozwolenie od ojca (*resp. agnata*) stojącego na czele rodziny. Narzeczeni muszą być przygotowani do zawarcia związku, muszą wyrazić swoją wolę, a jeśli zawrą go w innej, przypisanej prawem formie, to forma ta musi spełniać warunki zawarcia małżeństwa.

⁵⁵ Por. Hrdina A., *Kanonické právo*. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 299; Gdy przeszkody występujące w okresie zawierania małżeństwa, u jednego, czy obojga narzeczonych, nie zostały pokonane, małżeństwo jest nieważne.

⁵⁶ Por. Tretera J. R., Horák Z., *Slovník církevního práva*. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 41; Dyspensa według prawa kanonicznego jest zwolnieniem z części przepisów w pojedynczych przypadkach i musi być przeprowadzona aż do pisemnego wydania aktu potwierdzonego przez kościelne autorytety.

- Napominanie i odradzanie, bo jest to grzeszne i wbrew chrześcijaństwu
- Uświadamianie jak na trwale pokonać trudności wiodące do zupełnego rozstania się
 - Nauczanie w kazaniach i odczytach takie, aby powierzonych probostwu parafian prowadzić do gorliwości duchowej.

3) W przypadkach próśb wierzących o dyspensę, gdy zachodzą przeszkody w sprawach zawarcia małżeństwa, proboszczowie i kuratorzy wnioskujących powinni postąpić tak, aby zachowany był szacunek dla Kościoła i praw przez niego ustanowionych.⁵⁷

Dla informacji pasterzy duchownych sporządzono wykaz przyczyn, które mogą zostać uwzględnione przy udzielaniu dyspens zgodnych z prawami kanonicznymi, ustanowionymi przez Stolicę Świętą. Wykaz ten dotyczył:

- Niebezpieczeństw, które grożą pozbawieniem wiecznego zbawienia proszących lub ich potomków
 - *Impregnatio oratricis*
 - Podejrzenia kontaktów cielesnych, złej opinii, zgorszenia
 - Niebezpieczeństw wynikających z błędu z racji bliskiego sąsiedztwa z niekatolikami
 - Wiek dojrzałej kobiety (powyżej 24 lata)
 - Potomstwa pochodzącego od osoby spokrewnionej
 - Wiana, które jest mniej odpowiednie dla danego stanu i warunków⁵⁸
 - Trudności z pozyskaniem odpowiedniego męża, ze względu na miejsce, w którym kobieta zamieszkuje, co może się zdarzyć w górskich i niezaludnionych regionach
 - Unikania sporów i oznak nieprzyjaźni
 - Zasług dla Kościoła i religii
 - Poważania współobywateli.⁵⁹

⁵⁷ Por. AKO, Currenda consistorialis II., anni 1853, nr 8833, čl. nr 8680; Ale jeżeli dotychczasowe napomnienia nie odniosą skutku, niech Kościół da się poznać jako dobra matka i skłoni się do udzielenia dyspensy trzeciego lub czwartego stopnia (*lineae collateralis*), jeśli są do tego powody zgodne z prawem kanonicznym.

⁵⁸ Por. tamże, čl. nr 8680. Por. także, Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek III., Nákladem teolog. ústavu CSSR v Obito. Praha 1934, s. 161–162.

⁵⁹ Por. tamże, čl. nr 8680.

4) Dopóki powstają poważniejsze przyczyny prawne (*rationum momenta*), które można wybaczyć (usunąć) przeszkodę pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej, łącznie z linią drugiego stopnia, uważamy następująco:

– Prośba skierowana do proboszcza musi być poświadczona własnoręcznym podpisem i przygotowana proboszczem do wysłania

– Powody trzeba starannie oceniać, a przede wszystkim dbać o dobro społeczne i zbawienie duszy

– Niech proboszcz przekaże narzeczonym napomnienie, aby wystrzegali się niebezpiecznych kontaktów, pobytu pod jednym dachem i dbali o cnotę

– Przepisy dotyczące prawdziwości dowodów, niech zostaną odesłane za pośrednictwem dziekana. A jeżeli sprawa w formie prośby skierowana jest do Stolicy Apostolskiej, niech wszystko oceniane jest bardzo dokładnie.⁶⁰

10. Zasady egzaminów posynodalnych

Arcybiskup Fürstenberg bardzo intensywnie poświęcał się sprawom dotyczącym księży. Nie były to tylko dotacje wspomagające prowadzone przez nich stowarzyszenia, dbałość o ich warunki socjalne, odnowienie swobód, dbałość o poziom moralny księży, ale także starania, aby podległy mu kler osiągał coraz wyższy poziom sprawowania posługi pasterskiej. Podkreślił w dekrecie, że do parafii, w której występują jakieś trudności duchowe, należy wysyłać najlepszych księży, gorliwych i uzdolnionych, którzy sprawdzą się w rozwiązywaniu problemów, a przede wszystkim, w obronie wiary.

W tym celu pasterz archidiecezji ołmunieckiej ustanowił zasady, długotrwałej późniejszej praktyki, egzaminacyjnego sprawdzenia wiadomości i zdatności księży do podjęcia ich zadań, według wymogów prawa kościelnego dla tych księży, którzy chcą zostać proboszczami.

⁶⁰ Por. AKO, Currenda consistorialis II., anni 1853, nr 8833, čl. nr 8680; Dodatkowo pasterze zostali napomniani, aby przy zawieraniu małżeństw (*mixta*) pamiętali, że mocą instrukcji papieża Grzegorza XVI (1831 – 1846) z 22 maja 1841 r. wydanym biskupom diecezji austriackich i w części niemieckich, odnośnie dyspens *disparitatis cultus*, w przypadku przeszkód zakazujących małżeństwa, należy wymagać spełnienia trzech warunków: 1) Aby małżonek (małżonka) katolik nie odwracał się do niekatolika 2) Przyjmuje się zobowiązanie, żeby drugą stroną ze wszystkich sił odwrócić od błędu 3) Aby potomstwo obojga płci, które się w takim małżeństwie narodzi, było wychowywane w wierze nabożeństwa katolickiego. Niech pasterze pilnują dusz, aby dwóch pierwszych warunków nie uważali za mniej ważne niż jest to stosowne. I odwrotnie, niech wytrwale pobudzają stronę katolicką do spełniania powinności religijnych.

11. Postanowienia o poście w 1854 r.

Post ma długą tradycję w całym Kościele. Już na pierwszych stronach Pisma Świętego jest Boże polecenie, aby człowiek powstrzymywał się przed spożywaniem zakazanych owoców: „Z wszelkiego drzewa tego ogrodu możesz spożywać według upodobania; ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy z niego spożyjesz, niechybnie umrzesz.”⁶¹

Wszyscy jesteśmy obciążeni grzechem dziedzicznym i jego następstwami. Jednym ze środków ich przezwyciężenia jest post, który pomaga w nawiązaniu łączności z Bogiem.

W Nowym Testamencie zapisano, że Pan Jezus akcentował głębokie znaczenie postu, zwłaszcza, że faryzeusze zachowywali w tym zakresie najróżniejsze przepisy, ale ich wnętrze było dalekie od Boga.

Nauczyciel Boży stale powtarzał, że stosowny post polega na spełnianiu woli Ojca Niebieskiego, który „widzi i to, co jest skryte, i odpowiednio odpłaca”.⁶² On sam dał temu przykład swą odpowiedzią diabłowi na koniec czterdziestu dni przeżytych na pustyni: „Nie tylko chlebem człowiek żyje, ale i każdym słowem, które wychodzi z Bożych ust”.⁶³ Stosowanie postu znajdujemy także w dobie przedchrześcijańskiej, jak o tym zaświadcza Ojcowie Kościoła, np. św. Piotr Chryzolog.⁶⁴

⁶¹ Rdz 2,16-17; Por. Sedláček J. V., Úvod do knih starého zákona. Praha 1904, s. 155 – 156; Należy pamiętać, że w pięcioksiągu zawarty jest nie tylko opis dziejów, ale są w nim także części będące wykładnią praw (חוקים) i nauczaniem. Z praktycznego punktu widzenia prawa Starego Testamentu przepisywane były na pojedynczych rulonach, aby nie na skutek częstego używania nie doznały szkód dla swej wyjątkowości i ważności. Por. także, Miklík J., Biblická archeologie. Československá akc. Tiskárna v Praze. Praha 1936, s. 183. Com – post – (שוקות). Post był zawsze swego rodzaju ślubowaniem: człowiek wyrzekał się pokarmów, napojów, aby się zbliżyć do Boga, uniknąć jego sprawiedliwych kar i groźących nieszczęść oraz, aby wyprosić wielką miłość Boską.

⁶² Mt 6,8; „μη οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς οἶδεν γὰρ ὁ πατήρ ὑμῶν ὃν χρειαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν”.

⁶³ Mt 4,4; „ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν γέγραπται οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένου διὰ στόματος θεοῦ”.

⁶⁴ Por. Acta, Česká biskupská konference. Ročník 2009, č. 4, Praha 2009, s. 35; „Ponieważ odmawia się modlitwę, można w życiu liczyć na zmiłowanie. Także ten, który się modli niech pości. Kto pości niech się zmiłuje. Niech słyszy proszącego, jeśli sam chce być wysłuchany. Boże wysłuchanie otwiera się temu, który własny słuch ma wyostrojony na tego, który go prosi.

Tym wszystkim kierował się arcybiskup Fürstenberg wydając rozporządzenia w sprawach postów. Na początku dekretu podkreślił znaczenie postu jako środka prowadzącego do zbawienia duszy, wybaczenia nieprzyjaciołom, dzięki czemu Stolica Apostolska udziela pełnomocnych odpustów po spełnieniu wymaganych warunków w roku 1854.⁶⁵ Następnie wskazał, jak posty mają być przestrzegane w archidiecezji:

1) należy powstrzymać się od spożywania mięsa i potraw przyrządzonych z mięsem: w każdy piątek, w każdą środę, szczególnie w Środę Popielcową, przez trzy ostatnie dni Świętego Tygodnia przed Wielkanocą, w dzień przed Bożym Narodzeniem i dzień przed Dniem Ducha Świętego⁶⁶

2) za dni postne, w których można było nasycić się tylko raz dziennie arcybiskup uznał post czterodekadowy, tj. trwający przez 40 dni przed Wielkanocą, wszystkie środy, piątki i soboty, dni poprzedzające świętowanie Bożego Narodzenia, dni poprzedzające święto księży apostoelskich św. Piotra i Pawła, dzień święta Wniebowzięcia Panny Marii, dzień Wszystkich Świętych, środy i piątki w okresie czterech tygodni adwentu.⁶⁷

Arcybiskup Fürstenberg zaznaczył, że przedstawiany przez niego wykaz dni postu jest minimalny, ponieważ Kościół nie jest tak surowy, jakim był w minionych okresach, a każdy wierzący może przeżyć post na swój pożytek i wzmocnienie się w wierze.⁶⁸ Dalej przypomniał, że jeśli ktoś ustanowionego postu nie może utrzymać, niech to wynagrodzi modlitwą, jałmużną i dobrymi uczynkami.

12. Zbiórka kościelna na szczególnie pobożny cel

W drugiej połowie XIX w., za panowania papieża Piusa IX, Kościół był upośledzany pod względem finansowym. Zabierano mu dziesiątki dóbr, likwidowano sądy kościelne, zakłady charytatywne przemianowywano na państwowe i likwidowano niektóre klasztory. Służba duchowna trwała tylko w przestrzeniach kościelnych, które poddawały się tym złym naciskom. Rozporządzenia biskupów były wydawane tylko za zgodą władz państwowych.

⁶⁵ Por. AŘFHM, Currenda consistorialis III, anni 1853, nr 8833, příloha 1.

⁶⁶ Por. tamże, s. 2.

⁶⁷ Por. AŘFHM, Currenda consistorialis, XII, anni 1854, nr 1015, příloha 1.

⁶⁸ Por. tamże, příloha 2.

Wtedy papież Pius IX, mąż mądry i niezmiernie pracowity, o głębokiej pobożności, postanowił przeciwstawić się działaniom skierowanym przeciw Kościołowi. Papież starał się o przewyciężenie niebezpiecznych dążeń rewolucyjnych, przez odnawianie świątyń i budowanie nowych, aby swą tradycją i architekturą natchnąć przynajmniej tych rewolucjonistów, którzy gromadzili się w latach 50-tych XIX wieku w Rzymie.

6 lipca 1858 r. Święta Kongregacja ds. Szerzenia Wiary, dekretem nr 17, odpowiedziała na prośbę arcybiskupstwa w Sienie i wysłała naprzeciw życzeniom wielu wierzących, aby na ruinach prastarego cmentarza i bazyliki świętych męczenników, papieży: Aleksandra I (108 – 119), Ewentina i Teodora, wybudować nowy, okazały kościół.⁶⁹ Arcybiskup Fürstenberg wezwał wówczas wiernych i księży w swojej archidiecezji, aby we wszystkich kościołach została przeprowadzona zbiórka pieniężna, mająca osiągnąć jak największe rezultaty i w częściach, została mu przesłana najpóźniej do 1 października tego roku.⁷⁰

13. Ogłoszenie odpustu dla Sodalicji Niepokalanego Poczęcia

Panna Maria, Matka Kościoła, miała i ma swe niezastąpione miejsce w dziejach Kościoła, jak mówi Pismo Święte — w dziejach zbawienia.⁷¹

Najstarsza informacja o czci dla Panny Marii, znajdująca się w Dziejach apostoelskich, brzmi: „Wszyscy oni trwali jednomyślnie na modlitwie razem z niewiastami, Maryją, Matką Jezusa i braćmi Jego”.⁷² O podstawach czci Maryjnej pisali Ojcowie Kościoła.⁷³

⁶⁹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis VIII, anni 1858, nr 4862, čl. nr 4303; List ten został wysłany wszystkim patriarchom, prymasom, arcybiskupom, biskupom, wikariuszom apostoelskim i ordynariuszom z innych miejsc, aby dołożyli się w jakiejś części na postawienie nowego kościoła.

⁷⁰ Por. tamże, čl.nr 4303.

⁷¹ Por. Ravasi G., Měsíc s Pannou Marií, Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří 2010, s. 8; „Maryja jest chwalebnią nadzieją na zbawienie i na potrzebne zwycięstwo dobra nad złem. Jest Ona też znamieniem oddania się Bogu i postanowienia walki z wężem. W niej jest dobro sławiące największe zwycięstwa dla zbawienia, które jej Syn przyznał każdemu grzesznemu Adamowi”.

⁷² Sk 1,14.

⁷³ Por. Němec J., Malý traktát o úctě mariánské. MCM, Olomouc 2008, s. 9 – 10; Orygenes (254) bronił panieństwa i świadectw o powiciu Boga przez Pannę Marię, św. Ambroży (397) podziwiał Ją za jej miłość macierzyńską. Św. Augustyn (+430) widział w Niej spełnienie Bożego planu odkupienia i sławił Ją jako jedyną kobietę, która była zarówno panną, jak i matką.

Cześć ta została umocniona i rozszerzona, gdy papież Pius IX ogłosił w 1854 r. dogmat o Niepokalanym Poczęciu Panny Marii.

Na gruncie szacunku dla Matki Bożej, w przebiegu dziejów, powstawały Sodaliczki Mariańskie. Arcybiskup Fürstenberg je wspierał i z radością ogłosił Dekret o odpuszczeniu dla Bractwa Mariańskiego w Ołomuńcu.⁷⁴ Pisał w nim: „Niech korzystają w naszej archidiecezji z uzyskania siedmioletnich, a także czterdziestodniowych odpustów, zwłaszcza w dniach świętych: Oczyszczenia, Zwiastowania, Wniebowzięcia i Narodzenia Panny Marii, zgodnie z wnioskiem kierujących Bractwem, którzy zostali wybrani i imieniem ordynariatu zatwierdzeni.

Do dekretu arcybiskupa ołomunieckiego dołączony został dekret papieża Piusa IX.⁷⁵ Ojciec Święty zaakceptował w nim, żeby Bractwo stale rosło w wierze, miłosierdziu i zawierzeniu w autorytet św. Piotra i Pawła, aby rosło siłą wszystkich i pojedynczych wierzących, którzy do niego wstąpili, w nim żyją i przynoszą pożytek.⁷⁶

14. Oznajmienie dotyczące przyjęć uczniów do seminarium w Kromierzyżu

W dokumentach kościelnych podkreślał stale, że mądre rozumienie chrześcijaństwa powinno się przekazywać, odpowiednio do wieku oraz zdolności żaków i studentów, jak i całemu ludowi dobrej woli, na wszystkich stopniach szkolnych. W drugiej połowie XIX w. Kościół miał dobrze rozwinięty system szkół średnich, co stwarzało bardzo dobre podstawy do podejmowania nauki na różnych typach szkół wyższych. Jednym z przodujących gimnazjów było tzw. małe seminarium w Kromierzyżu, gdzie bardzo się dbało o wybór żaków na studia wyższe.

Metropolita morawski wydał dla księży w całej archidiecezji dokument określający warunki przyjęć na studia pierwszego roku. Rodzice lub opiekunowie, którzy chcieli powierzyć swoich chłopców seminarium w Kromierzyżu musieli przedstawić prośbę w formie listu, który miał spełniać przepisy prawne zawarte w instrukcji arcybiskupa.⁷⁷

⁷⁴ Por. Tretera J. R., Horák Z., *Slovník církevního práva*. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2011, s. 93; Odpust jest odpuszczeniem kar za grzechy, jeżeli wina została już wybaczona.

⁷⁵ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis* II, anni 1859, nr 1203, čl. nr 1082.

⁷⁶ Por. tamże čl. nr 1082.

⁷⁷ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis* IV, anni 1859, nr 2593, čl. nr 2105; Instrukcja wydana 31 maja 1858 r., z cezurą do 30 czerwca tego roku, pod numerem 4378, powoływała się na *Currendę V* z 1854 r.

Należało do niego dołączyć poręczenie swojego proboszcza i urzędu dziekańskiego, ze wszystkimi załącznikami, i dopiero wtedy dokumenty te przedstawiane były arcybiskupiemu konsystorzowi.⁷⁸ Arcybiskup nakazał też, aby uwarunkowanie te zostały wcześniej i szczegółowo ogłoszone, we wszystkich kościołach archidiecezji ołomunieckiej.

15. Opublikowanie dekretu przywołującego pamięć czcigodnego sługi Bożego Jana Sarkandra.

Już w Biblii, tak w Starym, jak i Nowym Testamencie, czytamy, że świętość jest darem Boga, w którym pokładamy nadzieję, że będzie nas wybawiał przy współudziale waszych modlitw.⁷⁹ Stąd narodził się kult świętych.

Na wschodzie, wśród pierwszych wiernych, szacunek świętych uzyskali: św. Antonin (+356), św. Hilarion (372), św. Athanasius (+373), a na zachodzie św. Sylwester (335) i św. Marcin z Tours (397).⁸⁰

Na przestrzeni dziejów papieże wydali wiele instrukcji wyjaśniających, jak kwalifikować kandydatów do beatyfikacji lub kanonizacji.⁸¹ Tymi przepisami posłużył się arcybiskup Fürstenberg przedstawiając papieżowi

⁷⁸ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1859, nr 2593, čl. nr 2105; Instrukcja stanowiła, że żacy mają się stawić 16 sierpnia w seminarium kromierzyżskim dla osobistego przedstawienia się. Jeżeli ich dokumenty zostaną doręczone po 30 czerwca i nie będą zawierały potrzebnych załączników, nie zostaną przyjęci.

⁷⁹ Qadoš — święty — (שׁוֹדֵשׁ). W Starym Testamencie, zwłaszcza w pierwszych pięciu jego Księgach, zostało wyłożone, że świętość nie przynależy ludziom, lecz tylko Bogowi. Dalej jednak świętość interpretowana jest jako przejaw czynów nadprzyrodzonych; Por. 2 Kor 1,12; Por. Josef Ratzinger — Benedikt XVI., *Ježíš Nazaretský II.*, Vyd. Barrister &Principal, s.r.o., 2011, s. 61.

⁸⁰ Por. Němec J., *Noví vyznavači*. MCM, Olomouc 1994, s. 8.

⁸¹ Por. tamże, s. 13 – 14. W 1588 r. papież Sykstus V (1585 – 1590) ustanowił w konstytucji *Immensa Aeterni Dei* główne zasady rozdzielenia prac Kurii Rzymskiej i określił strukturę organizacyjną należących do niej organów, między innymi Kongregacji ds. Obrzędów, która według tej bulli otrzymała moc prawną do zajmowania się weryfikacją kandydatów do beatyfikacji i kanonizacji. Papież Urban VIII (1623 – 1644) w 1642 r. wydał w jednym tomie wszystkie rozporządzenia i ich wykładnie ogłoszone za jego pontyfikatu, które odnosiły się do orzekania o świętości. Trzeci dokument w tej sprawie pt. *De Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonisatione* wydał papież Benedykt XIV (1740 – 1758). Zawarł w nim podsumowanie wszystkich dotychczasowych doświadczeń wymienionej Kongregacji i jasno wyłożył ocenę wszystkich wypracowanych już elementów składających się na wyjaśnienie zasadniczego pojmowania cnót bohaterskich.

Piusowi IX prośbę o uznanie męczeństwa⁸² sługi Bożego Jana Sarkandra.⁸³

Papież na podstawie pozytywnej opinii Świętej Kongregacji ds. Obrzędów ogłosił, że Czcigodny sługa Jan Sarkander ksiądz i proboszcz holeszowski, zrzekł się radości życia i wziął na siebie krzyż, i choć doznał zniesławienia nie upadł na myśli i trwał w walce przeciw grzechowi, aż do przelania krwi.⁸⁴

W dekrete papieskim rozpisane zostały etapy postępowania, określone przeszkody i wskazane zmiany personalne w kierowaniu Kongregacją. Dalszymi sprawami, które zostały rozważone, były cudowne uzdrowienia. Kongregacja uznała, że trzy z nich dokonały się za wstawiennictwem czcigodnego sługi Bożego i spełniają wymagane warunki ogłoszenia go błogosławionym.⁸⁵ W zakończeniu dekretu dodano, że przeszkodą może być cokolwiek przeciwnego, co stanie na drodze do beatyfikacji.⁸⁶

16. Opublikowanie dekretu o beatyfikacji czcigodnego sługi Jana Sarkandra

Proces beatyfikacyjny Jana Sarkandra został przeprowadzony przez Świętą Kongregację ds. Obrzędów.⁸⁷

⁸² Por. Misztal H., *Kanonizační právo*. Olomouc 2002, s. 44 – 46; Męczeństwo z punktu widzenia teologii od pierwszych stuleci chrześcijaństwa traktowano jako chrzest krwi. W średniowieczu było ono najwyższym wyrazem cnoty waleczności. Według nauki papieża Benedykta XIV „męczeństwo jest dobrowolnym” przyjęciem śmierci za wiarę w Jezusa Chrystusa lub za jakąkolwiek cnotę, która zbliża do Boga. W ostatnich czasach męczeństwo traktowano w sensie eschatologicznym, jako oddanie swego życia z umiłowania Boga.

⁸³ Por. rozdział II, 3.4.7. w niniejszej pracy.

⁸⁴ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis IV*, anni 1859, nr 3906, čl. nr 3849; W dokumencie papieskim najpierw przedstawia się zwięzły życiorys służebnika Bożego. Wielki nacisk kładziony jest na przeżyte cierpienia.

⁸⁵ Por. Misztal H., *Kanonizační právo*. MCM, Olomouc 1994, s. 67; Dla uznania cudu potrzebne jest udowodnienie nadprzyrodzonego charakteru zdarzenia i absolutnej religijności osoby, która go doznała. Nakaz ten uznaje się za fundamentalne pojmowanie teologii i apologetyki. Autor tej publikacji definiuje cud jako „nadzwyczajną interwencję Boga w nasz świat, dzięki której Bóg realizuje zbawienie”. Kościół od XIII w. wymaga wyjątkowych dowodów dla uznania cudu.

⁸⁶ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis IV*, anni 1859, nr 1987, čl. nr 1971.

⁸⁷ Por. tamże, čl. nr 1971, s. 86 – 87; Beatyfikacje wzrosły w związku z potrzebami pasterskimi lokalnych kościołów propagujących kult świętych. Papież Benedykt XIV (1740 – 1758) napisał, że beatyfikacja jest pierwszym krokiem, aby kandydat został uznany za świętego. Z literatury prawniczej znamy dwa rodzaje beatyfikacji — formalną i uznaniową. Dla beatyfikacji formalnej należało wykonać czyny heroiczne lub męczeństwo kandydata, dla beatyfikacji uznaniowej wymagane były szczególne wyjaśnienia. Papież Leon XII (1823 – 1829) w sprawie procesów beatyfikacyjnych wydał dokument pt. „*De ordine servano in causis quae procedunt per viam caus excepti*”. W dokumencie tym stworzył możliwość wyboru własnego formularza Mszy Św. lub osobnych modlitw brewiarzowych ku czci błogosławionego.

Na podstawie jej opinii, papież Pius IX wydał dekret beatyfikacyjny i przesłał go arcybiskupowi ołomunieckiemu, a ten podał go do wiadomości ogólnej w archidiecezji.⁸⁸ Na początku dekretu papież napisał, że kandydat do beatyfikacji przyjął koronę sławy, należną temu, który aż do śmierci walczył o sprawiedliwość, dzielnie zniósł męki, zasłużył się, aby najwyższy pasterz przyjął go do grona swoich sług.⁸⁹

Następnie w dekrecie jest napisane, że już od XVII w., nie tylko archidiecezja ołomuniecka, ale i całe Niemcy, i dalsze kraje targane były siłami fałszywców, a katolicy byli zmuszani do odejścia ze swojego kraju. A on, sługa Boży, pozostał z postanowieniem, aby szerzyć ewangelię, oznajmiać naukę Kościoła, doświadczać świętości, aż do przelania krwi.

Czcigodny Jan spełnił warunki (w tym trzy cudowne uzdrowienia), by dekretem potwierdzone było jego męczeństwo. Prefekt Kongregacji prośbę o beatyfikację przedłożył Ojcu Świętemu. Ten 7 marca 1859 r. skierował ją do głosowania w kolegium kardynalskim, co było ostatnią powinnością przed ogłoszeniem Jana Sarkandra za błogosławionego.⁹⁰

17. Zalecenie utworu muzycznego

Odnowa wewnętrzna Kościoła bardzo często wywodziła się ze źródeł pobożności, toteż liturgia od najstarszych czasów obłożona była wiankiem modlitw, aktami nabożności, obrzędami i śpiewem. Duchowy obraz danych czasów najlepiej wyraża się tym, jak i dlaczego ludzie się modlili i co śpiewali. Okres drugiej połowy XIX w., często nazywany dołą odrodzenia, w dziejach Kościoła wyróżniał się tym, że masowo wydawano wówczas książki modlitewne i śpiewniki.

⁸⁸ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis VI, anni 1859, nr 3906, čl. nr 3849.

⁸⁹ Por. tamże, čl. nr 3849.

⁹⁰ Por. tamże, čl. nr 3849.

Arcybiskup Fürstenberg, w trosce o właściwy dobór muzyki i śpiewów liturgicznych, w okresie Świąt Wielkanocnych wydał dekret, który nazwał „Zalecenie utworu muzycznego”.⁹¹ Rekomendował w nim, aby konsystorz arcybiskupi zwrócił uwagę kleru na księgę pasji (*Possional*), która opublikowana została w składnicy Jana Skraupa, mistrza kapeli muzycznej świątyni metropolitalnej w Pradze, wydającego też księgi mszalne. Arcybiskupowi chodziło o dzieło w języku czeskim, które mogłoby upiększyć liturgię. W omawianej instrukcji zaznaczył, że polecana księga pasji jest odpowiednia dla wszystkich kościołów, zwłaszcza dla tych, w których obrzędy Świętego Tygodnia, sprawowane są z asystencją i w sposób szczególnie uroczysty.⁹²

18. Ustalony tekst dla przyjęcia do Kościoła katolickiego – MODUS

Z pogłębieniem życia religijnego w XIX w. nastąpiły powroty do Kościoła katolickiego, ale także odejścia od niego. Przyczyną tych drugich, rzadszych przypadków, była przede wszystkim mała znajomość zasad pobożności katolickiej (apologetyki),⁹³ a niekiedy także, nadmierna surowość biskupów, księży, katechetów i wszystkich innych, którzy starali się pomóc Kościołowi.

⁹¹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis IX, anni 1859, nr 6084, čl. nr 5964; Już w Starym Testamencie napisano, że sam Bóg nakazał łączyć liturgię ze śpiewem i muzyką. Wystarczy przeczytać wersety o Mojżeszu, Dawidzie i Salomonie, przedstawionego z cyfrą i harfą, na śpiewniki Lewitan, na Psalm, które przecież ułożone zostały jako pieśni. Por. Ps 77,1 (Psalm ten ma dedykację: „Kierownikowi chóru. Według Jedutona. Asafowy Psalm). W kolejnych zwrotkach zawarte są wołania do Boga, aby pomógł w niedoli duchowej. Ojcowie Kościoła podkreślali później, że psalm ten jest wezwaniem do modlitwy, która podniesie człowieka z utrapienia i ograniczonej godności.

⁹² Por. tamże, čl. nr 5964.

⁹³ Apologetyka w języku greckim ma dwa znaczenia: a.) *απολογέομαι* — usprawiedliwiać się wobec zarzutów prawnych; b.) *απολογείσθαι* — bronić się. Związane to było z ograniczeniem nauki religii, przede wszystkim w średnich szkołach kościelnych i państwowych. Uczeń (student) miał problemy ze zorientowaniem się w podstawach nauczania Kościoła. Por. Paciorekowski R., Apologetyka. EK, t. I, s. 778; Apologetyka — nauka religiologiczna o apologii religii, w szczególności apologii religii chrześcijańskiej (apologie chrześcijaństwa); apologia teoretyczna podaje teorię apologii religii; stosowana omawia systematycznie i krytyczne konkretne apologie; nazwą apologia określano dotąd często teologię fundamentalną. Sobór Watykański I, precyzując właściwy stosunek wiedzy do wiary i głosząc zasadę, że prawidłowy sposób myślenia wyjaśnia podstawy wiary, usankcjonował wysiłki zmierzające do właściwej systematyzacji nowego ujęcia apologii, która wyłoniła się z teologii i jest dla niej nieodzowna, ponieważ buduje fundament, na którym bezpośrednio opiera się dogmat.

Z drugiej strony, jednak pod wpływem wielu biskupów⁹⁴, księży i laików ludzie zgłaszali się do Kościoła katolickiego lub do niego wracali. Oczywiście ten nawrót do Kościoła dokonywał się nie tylko za pośrednictwem osobowym, ale także dzięki rozwojowi kultury, szkolnictwa, czytelnictwa, itd.

Arcybiskupowi Fürstenbergowi bardzo zależało na tym, aby ci, którzy powracali na łono Kościoła, uświadomili sobie na nowo, jakie jest znaczenie Kościoła w ówczesnym świecie, co dobrego w dziejach już uczynił, a przede wszystkim, co to oznacza, że są teraz w jednym wielkim społeczeństwie świętego Kościoła.

Z tych właśnie powodów metropolita morawski wydał dokument, który wyjaśnia, jak ma przebiegać przyjęcie do Kościoła pod względem prawnym i liturgicznym. Dekret ten miał nazwę MODUS, *expiendi professionem fidei catholicae a neo-conversis. Sacerdos superpelliceo et stola coloris indutus, sedet in cornu epistolae (si ss. Sacramentum asservetur in tabernaculo; sin minus, in medio altaris) et coram illo genuflectit neoconversus; qui codicem Evangelii dextra manu tangens, emittit professionem fidei, prout inferius habetur: vel si nesciat legere, sacerdos praelegit eidem tarde professionem, ut conversus eadem intelligere, et cum sacerdote distinctis verbis pronuntiare possit.*⁹⁵

Dalej następuje tekst, który miał wyrecytować konwertyta: „Ja N.N., który z szacunkiem patrzę na tę świętą ewangelię i dotykam jej ręką, jestem całkowicie przeświadczony i okazuję to, że nikt, kto nie ma wiary, którą święty, katolicki, apostołski i rzymski Kościół się opiekuje, broni jej i ją głosi, nie dojdzie do zbawienia. Dlatego wyrażam boleść i litość, że przeciw tej wierze popełniłem przewinienie...”⁹⁶ Tekst kończą modlitwy o wieczne zbawienie i absolicję generalną, na co upoważnienie dane było przez Stolicę Apostolską.

⁹⁴ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 195; W 1849 r. do rąk brneńskiego biskupa Szaffgotcza katolickie wyznanie wiary złożyła też saska królowa zachodniomorawskiego państwa Morawca. W 1852 r. wzięła ślub kościelny. Dwa lata później na katolicyzm przeszła jej matka Luiza-Ludwika. Po jej śmierci córka w 1879 r. założyła w Morawce przytułek, który nazywano „Dom Luizy”.

⁹⁵ Cit. AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1887, nr 4771, suplement.

⁹⁶ Por. tamże, nr 4771.

W zakończeniu można zaakcentować, że pracę na rzecz sprowadzenia i nawrócenia „zagubionych owieczek” wykonywali głównie księża. Przede wszystkim, głosząc słowo Boże, wzywając do pokuty i mówiąc równocześnie, że za grzeszników się modlą, a pokutującym Kościół pomaga, jak troskliwa i opiekuńcza matka, aby swe grzechy uznali, wyzbyli się ich, a wtedy dojdą do miłosierdzia Bożego.⁹⁷

19. Upoważnienie do udzielania odpustów w Jubileuszowym Roku 1863

Okres jubileuszowy pomaga nam przyjąć słowa używane w Boskim nauczaniu, ma zachęcać człowieka do odwrócenia się od grzechu i do pokuty. Jest często początkiem tej drogi, a można powiedzieć, że także warunkiem ponownego uzyskania tego, czego nie udało się uzyskać własnymi siłami: przyjaźni Boga i jego miłości, bo tylko On może napęłnić najgłębsze pokłady ludzkiego serca.

Jubileuszowy Rok 1863, ogłoszony przez papieża, na Morawach zbiegł się z jubileuszem tysiąclecia przyjścia do tego kraju Cyryla i Metodego. Arcybiskup Fürstenberg maksymalnie wspierał kult braci z Soluny, będąc przekonany, że przynieśli oni niezmiernie wartości szerząc ewangelizację i tworząc podstawy Kościoła na Morawach. Uważał, że Bóg postawił dwóch świętych braci na ołtarzu narodowym, jako wzory stateczności i zaciętej wytrwałości, wzory oddania świętemu Kościołowi.⁹⁸

Przekonania te sprawiły, że metropolita morawski wydał indult apostolski o odpustach w związku z Rokiem Jubileuszowym.⁹⁹ Arcybiskup udzielił spowiednikom w całej archidiecezji upoważnienie, aby wierzący mieli z jubileuszu jak największy pożytek duchowy.¹⁰⁰

⁹⁷ Por. Obrady pokání. Česká liturgická komise, Praha 1992, s. 10.

⁹⁸ Por. Tauber O., Otázky cyrilometodějské. Přerov 1928, s. 9 – 10; Święci Cyryl i Metody byli synami Rzymu, zatem kto oddala się od św. Piotra nie ma prawa nazywać się katolikiem. Dążenia związane z kultem Cyryla i Metodego są najwyższej miary katolickie. Dopóki naród trzymał się wiary velehradzkiej był wielki: za Rościsława, Świętopełka, Wacława II, Karola IV. Wznowienie kultu cyrylometodyjskiego miało znaczenie uniwersalne — rozszerzało kulturę w różnych kierunkach.

⁹⁹ Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 54; Indult jest ustępstwem wobec niektórych przepisów prawa kanonicznego.

¹⁰⁰ Por. tamże, s. 46; *Faculta*, z łac. *facultas*, oznacza upoważnienie. Termin ten dotyczy: 1. Upoważnienia wynikającego z prawa ogólnego lub nadania aktem indywidualnym. 2. Upoważnienia nadzwyczajnego udzielanego niektórym podmiotom kościelnoprawnym, mającym autorytet w Kościele, jednak nie inaczej niż stanowi prawo; niektórzy kanoniści uważają fakultę za szczególny rodzaj privilegju. 3. Upoważnienia do udzielania sakramentów (dot. jurysdykcji spowiedzi).

W dekrete tym, żeby nie doszło do zbędnych pomyłek, arcybiskup ustanowił następujące zasady:

1) Udzielenie odpustów w Roku Jubileuszowym obowiązuje w całej archidiecezji i nie są one ograniczone do mniejszych części Moraw¹⁰¹

2) Dla uzyskania odpustu, poza spełnieniem zwykłych warunków, które stawia Kościół, należy jeszcze:

a) w którymkolwiek dniu, w ciągu całego 1863 r., odwiedzić kościół parafialny w Velehradzie

b) w którymkolwiek dniu, w oktawie św. Cyryla i Metodego (tj. od 05. 07. do 12. 07.), odwiedzić świątynię metropolitalną w Ołomuńcu lub świątynię katedralną w Brnie

c) w oktawie tego święta, jeżeli człowiek nie ma możliwości odwiedzenia świątyni może zwrócić do spowiednika, a ten zobowiąże go wykonać inną pobożną pokutę, np. odwiedzić własny kościół parafialny i tam odbyć modlitwy za Ojca Świętego, wykazane w apostolskim liście o odpustach¹⁰²

3) Dla pełnego zyskania odpustu należy odwiedzić tak świątynię metropolitalną, jak i velehradzką¹⁰³

4) Co się tyczy licencji¹⁰⁴ rozgrzeszenia w przypadkach rezerwowanych przez papieża, a wykazanych w liście apostolskim z dn. 5.12.1862 r., koniecznie należy zadbać, aby z duchem tego listu upoważnienia nie były deprecjonowane, zwłaszcza te, które zostały przedłożone przez Stolicę Apostolską lub ordynariusza¹⁰⁵

5) Najdostojniejszy arcybiskup udziela upoważnienia także księżom z innych diecezji, którzy okażą proboszczowi velehradzkiemu, że mają jurysdykcję do spowiedzi od swojego ordynariusza¹⁰⁶

¹⁰¹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV et V, anni 1863, nr 1909, čl. nr 1279.

¹⁰² Por. tamże, čl. nr 1279.

¹⁰³ Por. tamże, čl. nr 1279.

¹⁰⁴ Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 77; Licencja jest pozwoleniem danym odpowiedniemu autorytetowi. Bez jej udzielenia czynności prawne są nieważne. W tym wypadku jest niewłaściwym określeniem.

¹⁰⁵ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV et V, anni 1863, nr 1909, čl. nr 1279.

¹⁰⁶ Por. tamże, čl. nr 1279.

6) W duchu tego Apostolskiego *breve*¹⁰⁷ jest oczywiste, że także wierzący, nienależący do archidiecezji ołomunieckiej, nie pochodzący z prowincji morawskiej, gdy odwiedzą w ustalonym terminie Velehrad, Brno lub Ołomuniec, mogą mieć pełne uczestnictwo w odpustach.¹⁰⁸

20. Postanowienia dotyczące mszału i brewiarza

Chrystus Pan w czasie ostatniej wieczerzy ustanowił pamiątkę swego Ciała i Krwi. Św. Łukasz pisał: „On gospodarz domu wskaże wam salę dużą, usłaną; tam przygotujecie Paschę”¹⁰⁹

Tym przekazem Kościół zawsze się kierował, kiedykolwiek wydawał przepisy o duchowym przygotowaniu ludzi, obrzędach i tekstach dotyczących sławienia Eucharystii. Zgodnie z powszechną tradycją kościelną z ustanowienia tego czerpano w XIX wieku.¹¹⁰

Modlitwa jest wzniesieniem swej myśli do Boga, abyśmy przejawili swe uczucia i pragnienia. Brewiarz (liturgia godzin dziś nazywana modlitwą dzienną Kościoła) w okresie XIX w. odmawiany był przez księży, zakonników i zakonnice w większości po łacinie, według przepisów ustanowionych na Soborze Trydenckim. Właśnie odnośnie Mszy Świętej, mszału i brewiarza, arcybiskup Fürstenberg wydał tzw. uzupełnienia:

a) do oracji przewidzianej na 15 lub 17 października dodano modlitwę na święto św. Jadwigi, wdowy

b) modlitwy (*orationes*) na święto Najświętszego Odkupiciela (23 października), które są w nowym *propriu* nie zostaną włożone (*inglutinentur*) na miejsce pomyłkowych

c) trzeci nokturn na dzień czczenia św. Jana Chrzciciela dla łatwiejszego spojrzenia został wprowadzony na osobną stronę

¹⁰⁷ Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 31; Z łac. *breve* oznacza krótkie pismo, w którym papież zajmuje stanowisko wobec danego problemu; ma mniejsze znaczenie niż bulla.

¹⁰⁸ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV et V, anni 1863, nr 1909, čl. nr 1279.

¹⁰⁹ Łk 22,12; “ἀκεῖνος ὑμῖν δείξει ἀνάγκαιον μέγα ἐστρωμένον ἐκεῖ ἐτοιμάσατε”.

¹¹⁰ Por. Všeobecné pokyny k římskému misálu. Česká biskupská konference, Praha 2003, s. 3.

d) trzeci nokturn na święto Przypomnienia świętych najwyższych biskupów nie jest na właściwej stronie, dlatego dla przejrzystości, jak to przedstawia odpowiednia część brewiarza ma być święto papieża Leona I Wielkiego (440 – 461), jak to wprowadzono w *propriu*.¹¹¹

21. Zakaz bluźnierczego dzieła Ernesta Renana

Kościół rzymskokatolicki od swego pierwszego okresu, aż do dzisiaj, zawsze strzegł prawowierności swej nauki przed omyłkami, błędami, herezjami schizmami, które w ciągu dziejów pojawiały się u niektórych chrześcijan.

Ojcowie, którzy gromadzili się na soborach, aby odpowiedzieć na wyzwania swych czasów, porządkowali najdrobniejsze podstawy wiary i ich prawowierność, np. formułowali nowe wyznania wiary, wymagania odnoszące się do nauki na fakultetach teologicznych lub szkołach kościelnych, przepisy dla udzielania sakramentów, lub dotyczące wydawania książek. To wszystko czynili według przyrzeczenia Chrystusa: „Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy...”.¹¹²

Kierując się powyższymi przesłankami arcybiskup ołomuniecki wydał w 1863 r. dekret w sprawie traktowania publikacji Ernesta Renana, szczególnie odnoszący się do jego książki „Życie Jezusa”.¹¹³ W dyrektywie tej orzekł, że jest to książka bezbożna i bluźniercza, która jednak jest rozpowszechniana w całej archidiecezji, jest narzucana wierzącemu ludowi i wychwalana najróżniejszymi środkami.¹¹⁴

Dekret zachęcał księży, aby uświadamiali prosty lud, że jest okłamany pobożną nazwą książki.

¹¹¹ Por. AŔFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7317.

¹¹² Jan 16,12-13; „Jeszcze wiele mam wam do powiedzenia, ale teraz (jeszcze) znieść nie możecie. Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy. Bo nie będzie mówił od siebie, ale powie wszystko, cokolwiek słyszy i oznajmi wam rzeczy przyszłe”.

¹¹³ http://cs.wikipedia.org/wiki/Ernest_Renan (ur. 17.2.1823 r.) był francuskim kronikarzem, religioznawcą i historykiem. Pochodził z zamożnej rodziny rybackiej, uczył się w szkołach kościelnych i na podstawie wyśmienitych wyników został przyjęty do elitarnej wyższej szkoły kościelnej w Paryżu, gdzie przygotowywał się do kapłaństwa. Zwrócił się ku scholastyce, ale potem spotkał się z niemieckim idealizmem, zaczął studiować hebraistykę, a następnie porzucił seminarium i został nauczycielem. W 1847 r. otrzymał prestiżową nagrodę za rękopis „Ogólne dzieje języków semickich”. Następną jego pracą było Życie Jezusa”. Wywołała ona wielki skandal.

¹¹⁴ Por. AŔFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7974.

Apel ten skutkował tym, że we wszystkich kościołach archidiecezji oznajmiono, że pod tymi bluźnierczymi wierszami mieści się zarodek napaści na największą dostojność Boskiego Zbawiciela, co czyni się wybranym i uczonym sposobem, sofistyką i pociągającą retoryką. Dlatego Stolica Święta ogłosiła, że kto bez osobistego zezwolenia kościelnego będzie tę książkę czytać popełni grzech śmiertelny, nie tylko dlatego, że przekroczy zakaz kościelny, ale także przez to, że wdał się w sytuację niebezpieczną, iż może opuścić zbawienną wiarę.¹¹⁵

W tych sprawach metropolita morawski ustanowił następujące zasady:

1) Aby nikt nie mógł udawać niewiedzy, oznajmia ten zakaz Stolicy Apostolskiej wraz z napomnieniem: niech wierzący przyjmą zachętę, aby tych druków nie ukrywali, ale przekazali je duchownym, którzy są do ich przejęcia wyznaczeni¹¹⁶

2) Katolickim księgarzom, drukarzom, redaktorom katolickich gazet wydawanych w poszczególnych probostwach, pisemnie informujemy, za pośrednictwem proboszcza, że to dzieło jest w swoich podstawach niebezpieczne dla zbawienia wierzących i dlatego przez Stolicę Świętą zakazane, a wszyscy, którzy ten zakaz złamią okażą pogardę Kościołowi, a rozpowszechniając to dzieło wśród wierzących popełnią najcięższy grzech wobec Kościoła katolickiego i we własnym sumieniu będą obciążeni grzechem przeciwko wierze, jeżeli nie dokonają pokuty, nie podejną do spowiedzi i zaniechają odpowiedniego zadośćuczynienia, zwłaszcza, gdy ich działalność będzie znana¹¹⁷

3) Poszczególni proboszczowie, którym powierzono parafian, w przypadku najmniejszego podejrzenia, że ktoś szerzy zarazę, niech dadzą swemu stadłu zbawienny lek w postaci ogólnych i osobistych instrukcji, pouczenia przez kazania, a podobnie niech czynią katecheci w nauczaniu na wszystkich stopniach szkół kościelnych i państwowych¹¹⁸

4) Także wszyscy spowiednicy niech z właściwą uwagą obserwują te sprawy, a kiedy zauważą coś niewłaściwego odnośnie książek zakazanych, w ogólności,

¹¹⁵ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7974.

¹¹⁶ Por. tamże, čl. nr 7974.

¹¹⁷ Por. tamże, čl. nr 7974.

¹¹⁸ Por. tamże, čl. nr 7974.

a zwłaszcza w przypadku konkretnej książki, niech z pasterską mądrością i opatrnością odwróć pokutników od czytania tego dzieła i nawet niech miłośnicwie i po ojcowsku zaproponują lepsze książki katolickie i w miarę możliwości w nie zaopatrzą¹¹⁹

5) Szczególne przypadki, z którymi spotkają się sprawujący posługę duchowną w tych sprawach, niech nam będą bez zwłoki oznajmione.¹²⁰

Ordynariusz archidiecezji w dalszej części swego przekazu wyraża wielkie zaufanie do swoich księży, że jako czujni pasterze swego stada, będą gorliwie bronić je przed wilkiem i mądrze zaganiać owieczki do stada, aby nie były rozproszone i zabijane przez piekielnego wilka.

W zakończeniu arcybiskup podaje modlitwę ułożoną na podstawie Pisma Świętego.¹²¹

22. Uzupelnienie dokumentu po wykonaniu wizytacji kanonicznej, odnośnie problemów dotyczących pogrzebów

Wizytacja kanoniczna to termin określający specyficzny instrument kontrolny (odwiedziny kontrolne).¹²² Wizytujący stosuje się do kodeksu, dogląda, czy zachowany jest porządek prawny, ewentualnie dostrzega nieprawidłowości. Przedmiotem czynności kontrolnych w czasie wizytacji jest ocenianie nie tylko przestrzegania prawa, ale także tego, czy przestrzegana jest nienaruszalność wiary, obyczajów, czy dyscypliny.¹²³ Arcybiskup Fürstenberg przypomniał arcyksiężom, wizytatorom i urzędnikom kurii arcybiskupiej i poprosił ich, aby właściwą uwagę przywiązywali do przepisów

¹¹⁹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7974.

¹²⁰ Por. tamże, čl. nr 7974.

¹²¹ Sk 4,11-12; „On jest kamieniem, odrzuconym przez was budujących, tym, który stał się głowicą węgla. I nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni;” Por. Col R., NZ. Praha 1970, poz., s. 273; Trud Wielkiej Rady okazał się daremny, ponieważ Chrystus zmartwychwstał i stał się głową Kościoła.

¹²² Por. Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2001, s. 135; Wizytacja kanoniczna to planowane lub przypadkowe odwiedziny katolickie zwierzchnika u swego podwładnego, a współcześnie też u jego organów doradczych i przedstawicieli ludu wierzącego, polegające na rozmowach na osobności na poziomie służebnym. Jest ona wyrazem pasterskiej opieki zwierzchnika nad podwładnym i ludem jemu powierzonym. Jest to też kontrola przestrzegania prawa kościelnego i państwowego w zakresie gospodarowania środkami finansowymi i majątkiem kościelnym.

¹²³ Por. Hrdina A., Kanonické právo. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 189.

ustanowionych w Currendzie IX z 1858 r., pod numerem 3591, czy umieszczono w protokołach wizytacyjnych wszystko, co odnosi się do pytania dotyczącego J.A.5, odnośnie pogrzebów, i żądał poinformowania go o niespełnieniu tego wymogu.¹²⁴

Od najdawniejszych czasów, gdy przyszło do nas chrześcijaństwo, cmentarze były zakładane wokół kościoła lub w jego pobliżu i należały do majątku probostw lub społeczności zakonnych. Państwo o cmentarze nie dbało — sprawy pochówków powierzało społecznościom religijnym, przede wszystkim Kościołowi katolickiemu.

Na Morawach państwo zajęło się cmentarzami w 1870 r., kiedy to uchwalono, że poszczególnym związkom wyznaniowym pozostawia się prawo zakładania cmentarzy.¹²⁵ W 1879 r., a potem w 1893 r., według Sądu Najwyższego określono, że pogrzeb jest aktem od momentu, w którym ksiądz w szatach liturgicznych zbliży się do trumny zmarłego, do momentu wykonania swych czynności (zdjęcia tych szat).¹²⁶

23. Oznajmienie o instytucji Dziedzictwa Nepomuceńskiego

Po śmierci Jana Nepomucena bardzo szybko zaczęto go czcić, nie tylko w okolicznych diecezjach, ale i daleko za granicami.¹²⁷

¹²⁴ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8068, čl. nr 7289.

¹²⁵ Por. Pauly J., Hřbitovní a pohřební právo. Praha 1941, s. 8; Cmentarze nazywane były często „publicznymi zakładami zdrowotnymi”. Podlegały one określonym prawom, przepisom i zarządzeniom stanowionym w większości przez państwo.

¹²⁶ Por. Kotrlý T., Pohřebnictví. Praha 2013, s. 79 – 80.

¹²⁷ Por. Schauber, Schindler, Rok se svatými. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1997, s. 227 – 230; Św. Jan Nepomucen, ksiądz, męczennik i patron spowiedników urodził się ok. 1345 r. w Pomuku k. Pilzna, studiował na uniwersytecie praskim, pracował jako notariusz w sądowej kancelarii arcybiskupiej. W 1380 r. przyjął święcenia kapłańskie i został proboszczem w kościele św. Gawła na praskim Starym Mieście. W latach 1382 – 1387 studiował prawo na uniwersytecie w Padwie; w 1389 r. został mianowany przez praskiego arcybiskupa Jana z Jenztejna wikariuszem generalnym. Jako bardzo opiekuńczy i świadomy swej roli ksiądz włączył się do walki o obronę praw i wolności Kościoła, którą praski arcybiskup prowadził z królem Wacławem IV. Ponieważ Jan Nepomucen sprzeciwił się wyjawić tajemnice spowiedzi jego żony, ten kazał go męczyć i utopić w Weławie. W 1393 r. jego ciało znaleźli rybacy. Został pochowany przy kościele Św. Krzyża Wiecznego. Potem jego szczątki zostały przeniesione do praskiej katedry. Jego grób od samego początku był bardzo czczony i choć zostało to przerwane w czasie wojen husyckich, to w drugiej połowie XVI w. to wyznawanie czci odżyło dzięki kronikarzowi Wacławowi Hajkowi z Liboczan, dziekanowi kapituły praskiej. W dniu 31 maja 1721 r. papież Innocenty XIII (1721 – 1724) ogłosił sługę Bożego Jana błogosławionym. 19 marca 1729 r. został ogłoszony świętym w bazylice św. Jana na Lateranie przez papieża Benedykta XIII (1724 – 1730). Tego roku w Pradze w dniach 8 – 16 października odbyły się wielkie uroczystości ku czci nowego świętego i męczennika.

Już około połowy XVI w. grób Nepomucena, w katedrze św. Wita, był pięknie ozdobiony, a wierzący lud z szacunkiem przychodził pokłonić się szczątkom tego wielkiego świętego męczennika.¹²⁸

Na początku XVII w. grobowiec dodatkowo przyozdobiono, a za czasów posługi arcybiskupa praskiego Jana Lohela, założono na Hradczanach ośrodek czci świętojańskiej, który miał za zadanie szerzyć cześć Jana Nepomucena, wydawanie książek o tym wielkim świadku wiary i przygotowania do wyniesienia go na ołtarz.

Wcześniej, w 1643 r., pan Nepomuka i jeden z najważniejszych urzędników krajowych, Franciszek Karel ze Šternberka,¹²⁹ polecił zburzyć dom rodzinny Jana i dwa domy sąsiednie, a na tym miejscu postawić kościół, którego budowę ukończono dopiero w 1660 r.¹³⁰

W tamtych czasach cześć dla Jana Nepomucena, nie była jeszcze zatwierdzona przez Rzym, ale lud licznie pielgrzymował do grobu na Hradczanach, do kościołów i kapliczek, z czego wynika, że Jan Nepomucen był bardzo czczony przez biskupów, księży, szlachtę i prosty lud Boży.

W drugiej połowie XIX w. obchody ku czci św. Jana Nepomucena wielokrotnie znajdowały się w centrum uwagi publicznej, co było niewątpliwie zasługą arcybiskupa praskiego Bedřicha kardynała Schwarzenberga, który usilnie utwierdzał życie religijne w swej diecezji.

W 1854 r. kardynał Schwarzenberg w czasie pobytu w Rzymie przekazał papieżowi Piusowi IX sprawozdanie o powstaniu i rozwoju Dziedzictwa św. Jana Nepomucena, założonego w 1832 r. przez byłego jezuitę Antonína Hanikyra dla szerzenia czci

¹²⁸ Por. Polc J. V., Ryneš V., Svatý Jan Nepomucký. Sůl země, Řím 1972, s. 12; Już w pierwszej połowie XVI w. grób był należycie ozdobiony i opatrzony napisem: „Wyznający Boga ksiądz i mistrz Jan Nepomucen, kanonik tego kościoła, spowiednik królewski, dlatego, że dotrzymał tajemnicy spowiedzi i nie chciał jej wyjawić, trapiiony mękami z rozkazu króla Wacława IV utopiony z mostu praskiego (przez zrzucenie do Wełtawy — dop. autora), cudownie wyniesiony przez Boga, tu leży pochowany w Roku Pańskim 1383”.

¹²⁹ Por. Mysliveček M., Velký erbovník. Svazek 2., Nakladatelství Fraus 2006, s. 256; Šternberkové byli jednym z najznamienitszych rodów Królestwa Czeskiego, później jego członkom przysługiwały tytuły hrabiowskie. Według legendy rodzinnej pochodzili od Kasptra, jednego z trzech biblijnych królów, którzy przyszli do Betlejem oddać hołd Jezusowi. Ród ten bardzo zasłużył się w podnoszeniu na wyższy poziom kultury narodowej.

¹³⁰ Por. Polc J. V., Ryneš V., Svatý Jan Nepomucký. Sůl země, Řím 1972, s. 21.

męczeństwa Jana i propagowania książek katolickich według wzoru barokowego Dziedzictwa św. Wacława. Papież wysłuchał prośbę kardynała i zatwierdził Dziedzictwo św. Nepomucena w *breve* z dn. 30 marca 1855 r.¹³¹

Kościół i kaplice pod wezwaniem św. Jana Nepomucena, na patronalnych ziemiach Korony św. Wacława, pod względem liczebności zajmują czwarte miejsce. W 1895 r. na obszarze historycznych ziem świętowaclawskich, łącznie ze Śląskiem Cieszyńskim, ale bez regionu Hluczińskiego i Witorazskiego, było 293 takich kościołów i kaplic, w tym 40 w diecezji ołmunieckiej.¹³²

Dodać należy, że od wielu stuleci w tradycji katolickiej i ludowej, św. Jan Nepomucen jest patronem powodzian. W miastach doświadczonych powodzią budowano ku jego czci pomniki, przedstawiające zrzucenie go do Wełtawy (we Wrocławiu są takie dwa) lub stawiano jego posągi, zawsze ukazujące go z palcem przy ustach na znak zachowania tajemnicy spowiedzi.

W 1861 r. arcybiskup ołmuniecki adresuje do całej swej archidiecezji komunikat, że Dziedzictwo Nepomuceńskie ucierpiało przez śmierć zasłużonego redaktora dra Inocentego Frencla i oznajmia, że pełnomocnikiem Dziedzictwa został członek kapituły katedralnej P. Vincent Bradacz.¹³³

W oznajmieniu tym zostały rozstrzygnięte pewne sprawy konfliktowe dotyczące dotychczasowych umów odnoszących się do sprzedaży i rozsyłania publikacji Dziedzictwa. Umowa z kupcem księgarnią Erdner została wypowiedziana i zawarto nową, z księgarnią Fryderyka Stýblo (Růžový trh 786/2), która dotyczyła także, rozsyłania książek (*Beteiligungswerk*) do Czech, z zastrzeżeniem, że na Morawach działalność wysyłkowa będzie prowadzona jak dotąd, przez księgarnię Hölzer w Ołomuńcu i Winiker w Brnie.¹³⁴

¹³¹ Por. Polc J. V., Ryneš V., Svatý Jan Nepomucký. Sůl země, Řím 1972, s. 57.

¹³² Por. tamże, s. 61.

¹³³ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV, V et VI, anni 1863, nr 4404, čl. nr 1985.

¹³⁴ Por. tamże, čl. nr 1985.

24. Działalność Funduszu Velehradzkiego św. Cyryla i Metodego

Ponieważ ciągle rosła ilość pielgrzymów do Velehradu, zaistniała potrzeba odnowy tamtejszych świątyń, aby maksymalnie sprzyjać tej aktywności pątniczej. Nie można zapomnieć roku 1857, kiedy to do Velehradu przybył wybitny proboszcz P. Karel Molitor.¹³⁵

W ciągu pięciu lat jego posługi niezwykle wzrosła liczba pielgrzymów. Równocześnie rozpoczął on intensywne przygotowania do pielgrzymki jubileuszowej w 1863 r. Był to ksiądz, który bardzo wspierał najróżniejsze stowarzyszenia i fundacje. Przy bazylice velehradzkiej założono, np. Towarzystwo Velehradzkie, Koronę Soluńską, Jedność Pań i Panien, i inne, zrzeszające osoby, i gromadzące środki finansowe na pomoc materialną, i wszelką inną działalność.

Metropolita morawski, Fürstenberg, oznajmił wszystkim duchownym, że zostało zawarte porozumienie ordynariuszy: ołomunieckiego i brneńskiego, którzy z największą radością upoważniają księży dziekanów, aby pomagali władzom głównym poszczególnych stowarzyszeń, w zakładaniu oddziałów filialnych w swych dziekanatach i wzięli na siebie kierowanie nowo założonymi, a centralę powiadomili o powstaniu oddziału i podali imienny wykaz osób, które należą do stowarzyszenia w danym dziekanacie.¹³⁶

W zakończeniu arcybiskup nakazał, aby dary pozyskiwane w oddziałach filialnych na określone cele, były przesyłane do centrali, która zdecyduje o ich spożytkowaniu.¹³⁷

25. Wyłączanie probostw z obwodu diecezji na Morawach

W XIX w. archidiecezja ołomuniecka, w okresie posługi pasterskiej arcybiskupa Fürstenberga, obejmowała znacznie większe terytorium niż diecezja brneńska. Niektóre probostwa były tak oddalone od ołomunieckiego centrum, że zaszła potrzeba, aby dla ich racjonalnego funkcjonowania i sprawowania opieki pasterskiej wyłączyć

¹³⁵ Por. Cinek Fr., Velehrad víry. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 119 – 122; Ks. Karel Molitor był jednym z najbardziej zasłużonych duchownych wśród krzewiących tradycję cyrylometodyjską w Velehradzie. Urodził się w Plumlowie, studia teologiczne ukończył w Ołomuńcu. Najpierw był kooperatorem w Konicy, potem w Litovelu, a następnie prowadził sprawy duchowne w Chudobinie. Jako wybitny kaznodzieja i gorliwy czciciel św. Cyryla i Metodego został w 1857 r. mianowany proboszczem w Velehradzie.

¹³⁶ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis VII et VIII, anni 1862, nr 5131, čl. nr 4843 et 5041.

¹³⁷ Por. tamże, čl. nr 4843 et 5041.

je z podporządkowania arcybiskupowi ołomunieckiemu i przenieść do diecezji brneńskiej, a jednocześnie przenieść niektóre probostwa z tej diecezji do archidiecezji ołomunieckiej. Odpowiednie normy prawne określają obszar, na którym obowiązują.¹³⁸

Dla przeprowadzenia zmian terytorialnych w wymienionych diecezjach potrzebna była uchwała Stolicy Apostolskiej. Zwrócili się o nią do Rzymu wspólnie arcybiskup praski, Franciszek kardynał Schwarzenberg, arcybiskup ołomuniecki i biskup brneński.

Decyzją z dn. 28. 03. 1853 r., papież zadośćuczynił prośbie trzech hierarchów i postanowienie o przeprowadzeniu zmian podporządkowania niektórych probostw w obu diecezjach, z zachowaniem dobrych zwyczajów i postanowień świętego prawa, przekazał do publikacji arcybiskupowi ołomunieckiemu.¹³⁹ Konkretnie z archidiecezji ołomunieckiej zostały jednoznacznie wyłączone i włączone do diecezji brneńskiej następujące probostwa: Buczowice, Beneszów, Cetechowice, Kninice, Protiwanów, Górny Szczepanów, Świtawka, Ždarna i Wiski.¹⁴⁰

Następnie, według dekretu papieskiego, z diecezji brneńskiej przeniesiono do archidiecezji ołomunieckiej probostwa: Wyszków, Dziedzice, Krasenko, Morawskie Prusy, Orłowice, Rychtarzów, Studnice, Topolany, Pustymierz, Želec, Rothmühlensis.¹⁴¹

W tymże dekrete Stolicy Apostolskiej orzeczono, że wykonawcą decyzji Apostolskiej jest najdostojniejszy Antonin de Luca, Ks. arcybiskup z Tarsu i nuncjusz papieski na dworze w Wiedniu, który na podstawie udzielonego prawa subdelegacji, przesłanego listownie z Wiednia 23. 09. 1851 r., otrzymuje pełne prawo i potrzebną władzę przeprowadzenia zmian przedstawionych w dekrete Najświętszej Kongregacji i ogłoszonych z autorytetem właściwym Stolicy Apostolskiej.¹⁴²

¹³⁸ Por. Hrdina A., *Kanonické právo*. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 115; Z pewnego punktu widzenia normy prawa kanonicznego odnoszą się tylko do działalności poszczególnych osób, a w zasadzie dotyczą tylko katolików, a ci przynależą do lokalnych kościołów (diecezji, probostw) i w tym sensie oddziaływania kanonicznych norm prawnych ma wymiar terytorialny.

¹³⁹ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis* X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 1.

¹⁴⁰ Por. tamże, s 2.

¹⁴¹ Por. tamże, s 3.

¹⁴² Por. tamże, s 3.

W części IV tego dekretu nakazano, aby przedstawiciele obu diecezji w odpowiedni sposób informowali o wymianie probostw, kierujących parafiami rektorów kościołów, kierujących sprawami duchownymi obywateli i patronów beneficjów oraz wszystkich tych, którzy mają tytuł do zainteresowania się tą zmianą i jej realizacją. Przedstawiciele diecezji zostali też zobowiązani do przesłania sprawozdania w ciągu trzech miesięcy po wykonaniu postanowień dekretu.¹⁴³

W części V podkreślono, że gdyby doszło do jakichkolwiek wątpliwości przy przeprowadzaniu wyłączeń i włączeń należy o tym bez zwłoki powiadomić Stolicę Apostolską.¹⁴⁴

W następnej części orzeczono: „Żądamy i nakazujemy, aby wystawione przez nas dekrety, naszą ręką podpisane, z pieczęcią arcybiskupa ołomunieckiego i biskupstwa brneńskiego, zostały złożone w archiwach kapituły metropolitalnej i w archiwach probostw”.¹⁴⁵

26. Uregulowanie stanu prawnego potomka (*legitimatio*)

Arcybiskup Fürstenberg w trakcie wizytacji generalnych z boleścią zauważył, że chrzczone dzieci są odnotowane lub zapisane w metrykach chrztu,¹⁴⁶ jako niepewnego pochodzenia,¹⁴⁷ ale później rodzice zawierają ślub kościelny i dziecko powinno otrzymać status legalnego pochodzenia.

¹⁴³ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s 4, čl. IV.

¹⁴⁴ Por. tamże, s 5.

¹⁴⁵ Por. tamże, s. 5, čl. VI.

¹⁴⁶ Por. Kupka J., Správy matrik. Brno 1924, s. 5 – 6; Metrykami w terminologii kościelnej pierwotnie nazywano spisy kleryków (*matricula*), którzy należeli do świątyni katedralnej lub kolegialnej. Współcześnie termin ten dotyczy ksiąg rejestrujących ochrzczonych, wstępujących w związek małżeński i zmarłych. Pierwszym, który podjął systematyczną pracę nad metrykami był biskup Augustyn Barbora. Zaczął on w pierwszej połowie XVII w., ale wcześniej, w XVI w. Sobór trydencki nakazał prowadzić księgi chrztów i małżeństw. To postanowienie bardzo szybko upowszechniło się w życiu Kościoła, zwłaszcza, że rozporządzenia w tych sprawach powstawały na prowincji, np. w Ołomuńcu już w 1591 r. Z powinnością proboszczów, którzy mieli prowadzić te zapisy metrykalne wiązały się obowiązki biskupów, którzy w trakcie wizytacji kanonicznych mieli zyskiwać przeświadczenie, że prowadzenie ksiąg jest poprawne, a niedbałość karać.

¹⁴⁷ Por. tamże, s. 25 i 32; W XIX w. dotyczyło to rubryki VI w metryce chrztu, przy wypełnianiu, której administrator duchowny musiał być świadomy, jak w odpowiednim miejscu napisać, czy dziecko jest małżeńskie czy pozamałżeńskie. Mógł status narodzonego dziecka określić jako pozamałżeński, mimo, że matka była zamężna, jeżeli okoliczności były mu znane lub, gdy matka do takiej sytuacji przyznała się sama.

W takim przypadku rodzice powinni wystąpić o pozwolenie (*licentia*), tak ze względu na postanowienia kościelne, jak i z nakazu prawa cywilnego.¹⁴⁸ Arcybiskup zapisał, że częstymi przyczynami illegitymizacji dziecka są: bieda, wstyd, nieporozumienia i niechciany poród.

Dalej metropolita przypomniał, że jak orzeczono w Currendzie XI z 1837 r., księża powinni mieć na względzie prawa obywatelskie, a rodziców o ich powinnościach odpowiednio informować. Arcybiskup podkreślił, jak ważne jest, aby duchowieństwo z uwagą odnosiło się do ustalonej praktyki Kościoła i jego jednolitej nauki.

Metropolita przypomniał, że należy postępować zgodnie z prawem i legitymizować dzieci, tj. umożliwić osiągnięcie wszystkich praw związanych z małżeńskim pochodzeniem. Legitymizacja ma być zapisana w metryce chrztu w następujący sposób: Potomek ten przez późniejsze małżeństwo między wymienionymi małżonkami, z dnia..., miesiąca..., roku..., co się tyczy konsekwencji kościelnych jest całkiem pełnoprawny. Zobacz: księga małżeństw, tom..., strona....¹⁴⁹ O takim fakcie zawsze należy powiadomić Urząd Arcybiskupi.

27. Odpusty z okazji Soboru Watykańskiego I

W dzień po zakończeniu ostatniego posiedzenia soborowego wybuchła wojna niemiecko-francuska, a po dwóch miesiącach, 10 września 1870 r., oddziały piemonckie zajęły miasto Rzym i papież Pius IX stał się więźniem Watykanu, o ograniczonej mocy prawnej. W tej sytuacji wybuchła bardzo otwarta, prawie burzliwa, dyskusja dotycząca konstytucji *Pastor aeternus*.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis III, anni 1861, nr 1965, čl. nr 1960.

¹⁴⁹ Por. tamże, čl. nr 1960.

¹⁵⁰ Por. Dokumenty Prvního vatikánského koncilu, pracovní překlad. Nakl. KRYSTAL OP, s.r.o., Praha 2006, s. 48 – 50; Konstytucja *Pastor aeternus* zaczyna się wyłożeniem nauki o prymacie papieża, który służy jedności wiary i społeczeństwu. Konstytucja składa się z czterech rozdziałów i akcentuje, że papież ma realną moc jurysdykcyjną, a więc moc rządzenia, która w każdym przypadku mu przysługuje. Moc ta jest uniwersalna, tzn., że może ją wykonywać w całym Kościele, prawomocnie podlegają mu wszyscy wierzący katolicy. Papież, jako najwyższy sędzia w Kościele, ma prawo wziąć w swe ręce jakąkolwiek sprawę sporną. Papież nie może być przez nikogo sądzony, ponieważ na Ziemi nie ma sądu, który mógłby się tego podjąć. Z tego samego powodu nie można odwołać się od orzeczeń papieża do jakiegokolwiek wyższej instancji. Swoje uprawnienia może wykonywać bezpośrednio i nie potrzebuje żadnej instancji pośredniej w postaci biskupa, czy innego wierzącego. Jego moc jest rzeczywista, tzn. ustanowiona siłą Boską i związana z urzędem, nie jest przez nikogo delegowana.

Ogłoszenie dogmatu o nieomyślności papieża wzbudziło obawy, że może on być nadużywany. Zwłaszcza wielu ojców soborowych obawiało się, że papież wszystkie sporne problemy będzie szybko rozstrzygać na rzecz dogmatyzacji. Uważali, że jedna osoba będzie mogła decydować o wierze wszystkich, a Konstytucja nic o tym nie mówi.

Wszystko to sprawiało papieżowi Piusowi IX niemałe kłopoty i troski. I gdy w końcu Konstytucja ta została uchwalona, zdecydowaną większością głosów, Pius IX ogłosił odpusty papieskie.¹⁵¹

Arcybiskup ołomuniecki we wstępie do swojego dekretu stanowczo przypomniał, aby te odpusty zostały ogłoszone w całej archidiecezji, z natychmiastową mocą prawną.¹⁵² Metropolita morawski do Currendy dołożył dekret papieża Piusa IX, na początku, którego podkreślone było, że za przyczyną Bożą było nam dane, abyśmy mogli sławić sobór ekumeniczny i widzieć wielką mądrość, troskliwość ojców soborowych, którzy zeszli się z całego świata, aby przyczynić się do szerzenia dobra dla Kościoła i całej społeczności.

Papież Pius IX z wielkim zasmuceniem napisał, że „w ciężkich i smutnych czasach jest nam, jak i pasterzom, bronione wykonywać swoją służbę, wykonujemy ją z ograniczeniem wolności, w utrapieniu i cierpieniu. Nie możemy już wykonać swoich obowiązków wynikających z Soboru Watykańskiego, które są potrzebne i przynoszące korzyści, i dlatego ogłaszamy odpusty dla wzmocnienia naszego stosunku do Stworzyciela.”¹⁵³ Następca św. Piotra naciskał dalej, aby jego słowo o odpustach było rozpowszechnione w całym katolickim świecie.

28. Nabożeństwa i modlitwy na 25-lecie pontyfikatu papieża Piusa IX

Arcybiskup Fürstenberg wezwał cały kler i wierzących w swej archidiecezji, aby 16 czerwca tego roku wszyscy z wdzięcznością obchodzili 25-lecie wyboru na następcę św. Piotra, Piusa IX i dziękowali za to Panu Bogu.

¹⁵¹ Cit. d. Enchiridion odpustů, předpisy a ustanovení o odpustcích. MCM s.r.o., Olomouc 2000, Předpisy, s. 86; P1 – Odpust jest odpuszczeniem przed Bogiem wcześniej przewidzianej kary za grzechy, jeżeli były już odpuszczone w zakresie winy. Takie odpuszczenie na ustanowionych warunkach uzyskuje usposobiony wierzący za wstawienictwem Kościoła, który jako służebnik dzieła odkupienia prawomocnie rozdaje i udziela odpusty ze skarbu zadośćuczynienia Chrystusa i świętych. P – 2 Odpust jest czasowy lub pełnomocny, czyli uwalnia kary za grzechy częściowo lub zupełnie.

¹⁵² Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis XI et XII, anni 1870, nr 8041 et 8658, čl. nr 7795, s. 1-3.

¹⁵³ Por. tamże, čl. nr 7795, s. 2.

„Ten uroczysty i oczekiwany dzień chcemy obchodzić społecznie i dlatego postanawiamy i nakazujemy, co następuje:

1) Aby dnia 17 czerwca w naszej metropolii, we wszystkich kościołach, po pierwszej Mszy św., wystawiony został najświętszy Sakrament Ołtarza, aż do godzin wieczornych

2) Dla wypełnienia godnego uczestnictwa niech będzie odśpiewany hymn ambrożyński i prośby o zdrowie dla najwyższego pasterza

3) Niech wierzący lud w godnej liczbie przystąpi do Komunii św.

4) Jest również niezbędne, aby księża swój lud informowali i stosownie go pouczyli”.¹⁵⁴

29. Urząd dziekański jako pośrednik urzędu arcybiskupiego

Każda diecezja jest terytorialnie podzielona na wikariaty i dziekanaty.¹⁵⁵ W archidiecezji ołomunieckiej dziekani mają obowiązek pośredniczyć w przekazywaniu wszystkich próśb do urzędu arcybiskupiego, a to przede wszystkim, odnośnie próśb o funkcje biskupie i dyspensy oraz w sprawach gospodarowania finansami, dbania o autentyczne wypełnianie metryk, inwentarz kościelny i probostwa, spis fundatorów z wykazem ich darowizn, a także o wykaz liczbowy dzieci uczących się i uczestniczących w nabożeństwach kościelnych.

Arcybiskup zażądał, aby wszystkie te prośby i zgłoszenia do urzędu arcybiskupiego przychodziły za pośrednictwem urzędu dziekańskiego. Dalej napisał: „Proponujemy czcigodnemu klerowi archidiecezjalnemu, aby w planach na przyszłość zdecydowanie dotrzymywał tych postanowień:

¹⁵⁴ Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis III et IV, anni 1871, nr 8041 et 2289 et 3002, čl. nr 3351, nr. 478, s. 1-2.

¹⁵⁵ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek II., Praha 1937, s. 206 – 207; Gdy diecezje zaczęły się rozrastać i przybywało księży, biskup powierzał bezpośredni nadzór nad duchownymi swoim zastępcom, najpierw arcyksiężom, później dziekanom. Nazwa Dziekan pojawia się już w regule zakonnej św. Benedykta. Dziekan miał za zadanie comiesięcznie zwoływać klerus swojego okręgu. Sejm prowincji praskiej w 1860 r. znaczenie dziekanów scharakteryzował jako „*oculi et aures episcoporum*”. Dziekanem mógł zostać tylko ksiądz, a wybierał go ordynariusz niczym i nikim ograniczony. Zadaniem dziekana było: 1) Nadzorować kazania kościelne 2) Pokierować wizytacją kanoniczną 3) Dbać o chorych księży 4) Prowadzić konferencje dziekańskie 5) Składać biskupowi sprawozdania o stanie wikariatu i dziekanatu.

1) Wszystkie przypadki lub sprawy kierowane do urzędu arcybiskupiego niech zostaną opatrzone akceptacją urzędu dziekańskiego. Jeżeli sprawa nie cierpi zwłoki, niech prośba zostanie przez urząd probostwa przesłana telegraficznie

2) Niech urzędy dziekańskie nie przetrzymują zbytecznie pism parafii, a poparcie niech będzie potwierdzone odpowiednią pieczęcią

3) Jeżeli dojdzie do zwrotu danej sprawy, niech się postępuje dalej po jej poprawieniu”.¹⁵⁶

30. Apostolat modlitwy

Apostolat oznacza ogólnie czynienie jakiegoś dobra dla jednych i uobecnianie Chrystusa wszystkim innym. Owocem apostolatu jest dążenie do nawrócenia niewiernych i grzeszników, i udoskonalenie życia wszystkich wiernych.

Wszyscy chrześcijanie są powołani do doskonałości, a najwięcej ci, którzy przyjęli bierzmowanie — świętość, oznaczającą chrześcijańską dojrzałość, która daje siłę do pracy, na rzecz zbawienia, nie tylko swojego, ale także wszystkich innych. Naszą powinnością jest szerzyć królestwo Boże, być człowiekiem użytecznym w rodzinie, parafii, społeczeństwie i w całym narodzie.

Święty Tomasz nazwał bierzmowanie „sakramentem pełni łaski”, a to spełnienie dla chrześcijanina nie jest tylko dla osiągnięcia świętości osobistej, ale jest też oddaniem się służbie dla innych, służbie dla walczącego Kościoła i ludu Bożego.¹⁵⁷

Apostolat modlitwy jest najcenniejszy, ponieważ jest wyproszeniem Bożej łaski dla samego siebie i wielu innych, za których się modlimy.¹⁵⁸ Już w piśmie świętym czytamy: „Przeto i zbawić na wieki może całkowicie tych, którzy przez niego zbliżają się do Boga, bo zawsze żyje, aby wstawić się za nami.”¹⁵⁹ Jezus z wielkim naciskiem, słowem i przykładem, polecił swym uczniom, aby się modlili. Sam ich nauczył tej najpiękniejszej modlitwy — Ojcze nasz.

¹⁵⁶ Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis VII et VIII, anni 1874, nr 5177 et 5900, čl. nr 4965, s. 1 – 2.

¹⁵⁷ Por. Gazzera A., Leonelli A., V jeho šlapajach. Řím 1982, s. 212.

¹⁵⁸ Por. tamże, s. 214.

¹⁵⁹ Hbr 7,25.

Następną podstawą apostolatu modlitwy jest tradycja czczenia Bożego Serca Pana Jezusa i stąd wywodzi się nazwa towarzystwa założonego w 1844 r.: „Apostolat Modlitwy w jedności z Sercem Jezusowym”. Związek ten zalegalizował w 1866 r. papież Pius IX, a papież Leon XIII zatwierdził jego statut.¹⁶⁰

Statut ten Arcybiskup Fürstenberg opublikował dla swojej diecezji w dekrecie, który w całości składał się z ośmiu artykułów.

W artykułach I i II powiedziano, że chodzi o pobożne dzieło, które przez modlitwy rozpowszechnia się między wierzącymi i niechaj modlitwy te będą wykonywane klasycznie lub cicho,¹⁶¹ wspólnotowo lub indywidualnie.

W artykułach III i IV podkreślono, że lud wierzący obojga płci może, na podstawie dekretów wydanych przez Stolicę Apostolską, zyskać miłość Bożą i odpusty, ale trzeba pamiętać o ofiarnym odmawianiu modlitwy porannej i dziesiątek świętego różańca.

Artykuł V przypomina, że ci, którzy są już zapisani do Apostolatu, są zwani *zelatores* i *zelatrices*.

W artykułach VI – VIII apostolat modlitwy został powierzony przedstawicielowi generalnemu, tzn. w diecezji ma być ustanowiony tzw., dyrektor, którego jurysdykcja ma być określona przez ordynariusza. Dyrektorzy mają w poszczególnych latach respektować postanowienia generalnych moderatorów.¹⁶²

W zakończeniu dekretu arcybiskup Fürstenberg żąda, aby kierujący wspólnotami wiernych, informacje o tym dziele przyjęli do wiadomości i przekazali swym wierzącym.

31. O powinności wyznania wiary

Mówiąc o wierze należy przytoczyć słowa samego Chrystusa, które wypowiedział na początku swej działalności: „*Czas się wypełnił i bliskie jest królestwo Boże. Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię*”.¹⁶³

¹⁶⁰ Por. Skočdopole A., Příručka pastýřského bohosloví; Praha 1891, s. 191.

¹⁶¹ Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis I, anni 1880, nr 860, čl. nr 746, Art. I – II.

¹⁶² Por. tamże, čl. nr 746, Art. III – VIII.

¹⁶³ Mk 1,15; „*και λέγων ότι πεπλήρωται ό καιρός και ήγγικεν ή βασιλεία του θεου μετανοείτε εν τω ευαγγελίω*”.

Z kazania w synagodze w Nazarecie wynika, że Jezus żąda wiary od apostołów, uczniów i swoich słuchaczy oraz od ludu w następnych stuleciach. Z tradycji należy przywołać św. Augustyna, który w swym obszernym i gruntownym dziele podkreśla niezbędność wiary i jej oddziaływania. Wykładnie dogmatyczne zawiera szczególnie *Enchiridion sive de fide, spe et caritate*, będący brewiarium całości nauki Kościoła.¹⁶⁴

W dziejach Kościoła znajdujemy akcentowanie rzeczywistości wiary. Był to zwłaszcza Sobór Trydencki, który w dekrecie o znaczeniu wiary katolickiej, zaakcentował: „Aby była religijna pieczołowitość o istotę wiary Sobór najpierw przedkłada i określa, jakie ma być wyznanie wiary zdaniem ojców soborowych, którzy położyli nacisk, aby Święty Sobór zaczął się zajmować tym problemem przeciw heretykom”.¹⁶⁵

Następny Sobór, Watykański I, ponownie bardzo był zaangażowany w sprawę wyznawania wiary i wyjaśnił związane z tym problemy. Pierwszy dekret o wierze, podzielony na 4 rozdziały i uzupełniony osiemnastoma kanonami, został przyjęty na trzecim posiedzeniu 24 kwietnia 1870 r. 667 głosami.¹⁶⁶

Na podstawie tego rozstrzygnięcia dopiero w 1877 r. sekretariat Soboru przesłał arcybiskupowi ołomuńskiemu dekret, który miał być ogłoszony w całej archidiecezji. W dekrecie tym zaznaczono, aby wszelki lud chrześcijański, wszyscy, którzy sprawują jakieś funkcje w katedrach i znaczących kościołach, mający w opiece klasztory i konwenty, zadania dotyczące doktorów, magistrów lub profesorów, złożyli przed autorytetem Kościoła wyznanie wiary.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Por. Samsour J., *Zakłady apologie*. Brno 1908, s. 196; Pierwsza część porusza sprawy wiary i wyjaśnia symbolikę apostołską, druga jest o nadziei i modlitwie Pańskiej, trzecia o miłości i przykazaniach.

¹⁶⁵ Cit.d. *Dokumenty Soborów Powszechnych*. Tom IV/1, (1511 – 1870), Wydawnictwo WAM, Kraków 2007, s. 206; *„Itaque ut haec pia eius sollicitudo principium et progressum suum per Dei gratiam habeat, ante omnia statuit et decernit, praemittendam esse confessionem fidei, patrum exempla in hoc secuta, qui sacratoribus conciliis hoc sputum contra omnes haereses in principio suarum actionum apponere consueverunt, quo solo aliquando et infideles ad fidem traxerunt, haereticos expugnarunt et fideles confirmarunt”*.

¹⁶⁶ Por. Jedin H., *Malé dějiny koncilů*. Translation Karel Dolista. Praha 1988, s. 88.

¹⁶⁷ Por. AŘFVH, *Extractum ex Currenda consistorialis III, anni 1877, nr 2567, čl. nr 1982*.

Do dekretu dołączono dokumenty Soboru Watykańskiego I — list apostolski, *Postquam Dei munere* i dwie konstytucje dogmatyczne, *Dei Filius* i *Pastor aeternus*. Papież Pius IX zarządził, aby ustanowiona formuła wiary została opublikowana i weszła w życie Kościoła.¹⁶⁸

32. Ogłoszenie św. Franciszka Salezego nauczycielem Kościoła

Świętość w starożytnej Grecji i Rzymie była przypisywana najpierw bogom, później przeniosła się także na ludzi, którym oddawano cześć.¹⁶⁹ Ale w prawie rzymskim słowo święty nie dotyczyło ludzi, lecz tylko rzeczy. Wszystko to zmieniło się z biegiem czasu pod wpływem świętości Chrystusa związanej z jego boskością. Dlatego Kościół często nowy lud Boży Izraela i wszystkich narodów nazywa świętym.¹⁷⁰ W dziejach Kościoła katolickiego mamy wielką liczbę świętych, którzy swym życiem dawali wzorowy przykład stosunku do Boga.

W XV w. doszło do wyprostowania praktyki kanonizacji, na drodze działań papieskich, które postawiły większe wymagania wobec kandydatów na ołtarze.¹⁷¹ W końcu średniowiecza i w okresie, który po nim nastąpił, przestała być istotna ucieczka przed światem realnym, a zaczęło się liczyć rzeczywiste temu światu oddanie, a przykładem takiej postawy był św. Franciszek Salezy.¹⁷²

W okresie kierowania archidiecezją ołomuniecką przez arcybiskupa kardynała Fürstenberga, wydano kilka dekretów odnośnie czci świętych.

¹⁶⁸ Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis III, anni 1877, nr 2567, čl. nr 1982.

¹⁶⁹ Por. Myształ H., *Kanonizační právo*. Olomouc 2002, s. 30.

¹⁷⁰ Por. tamże, s. 34.

¹⁷¹ Por. tamże, s. 37.

¹⁷² Por. Rok se svatými. Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří 1997, s. 36; Święty Franciszek Salezy, biskup, Nauczyciel Kościoła, założyciel zakonu swego imienia, urodził się 21 sierpnia 1567 r. w Savoju we Francji, studiował w Paryżu i Padwie, w 1593 r. został wyświęcony na księdza. Następnie zgłosił się na misjonarza na tereny wokół południowego brzegu Jeziora Genewskiego, zawładnięte przez kalwinistów. W 1602 r. został mianowany biskupem Genewy. Urząd ten sprawował z wielką wytrwałością i zyskiwał sławę jako kaznodzieja. W 1610 r. św. Franciszek Salezy (org. de Chantal) założył zakon salezjanek. Umarł w czasie podróży do Lyonu 28 grudnia 1622 r. na skutek zadania mu rany śmiertelnej.

Dekret z 10.2.1868 r. *Subinde tamen*, ogłoszony przez papieża Piusa IX, był interwencją w sprawie zachowania procesu sądowego w przypadkach wyjątkowych, a dekret papieża Leona XIII z dn. 8.4.1889 r. pt. *Plerumque accidit* przypominał, aby dokładnie z pobudek religijnych były zachowywane dekrety papieża Urbana VIII.¹⁷³ Papieżowi temu oddano hołd i wyrażono uznanie, gdy otworzył tajne archiwum watykańskie, dzięki czemu ukazało się wielu męczenników, którzy oddali życie dla dobra Kościoła.

33. Postanowienia dla wsparcia nauki religii

Nauczanie katechetyczne, obok liturgii, jest jedną z form głoszenia wiary.¹⁷⁴ Kościół ma za zadanie szerzyć ewangelię, tak jak to nakazał już na początku swej działalności Jezus Chrystus, mówiąc do apostołów i uczniów, aby głoszenie radości Bożej było ich głównym zajęciem wszędzie gdzie ich pośle. W okresie poapostolskim realizacja tego zadania nie była łatwa, ponieważ pojawiło się wielu nieprzyjaciół Kościoła.

Ważnym punktem zwrotnym w działalności Kościoła na polu katechizacji był Edykt Mediolański. Cesarz Konstantyn postanowił wspierać Kościół, aby miał moc taką, jak za czasów Chrystusa. Nakazał urzędowi państwowemu zwrócić Kościołowi wszystko, co zostało mu zabrane i uznać jego organy i prawa w wielu kierunkach działalności — nabywania majątków, nauczania zadań misyjnych, wolności w zakresie mianowania księży do funkcji proboszcza itd.

W średniowieczu zapisana jest wspianą tradycją katechetyczną Kościoła, kiedy to istniały szkoły klasztorne, katedralne i parafialne. Były one najlepszą sposobnością, aby Kościół mógł bardzo intensywnie nauczać religii. Nawet Pokój Westfalski, zawarty w 1648 r., zawierał artykuł stanowiący, że szkoła jest sprawą kościelną.¹⁷⁵ Wcześniej Sobór Trydencki dał biskupom zalecenie, aby wizytowali uniwersytety znajdujące się w obrębie ich diecezji.

¹⁷³ Por. Misztal H., *Kanonizační právo*. Olomouc 2002, s. 137.

¹⁷⁴ Por. Górecki E., *Církev se uskutečňuje ve farnosti*. MCM s.r.o., Olomouc 1996, s. 115.

¹⁷⁵ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 159.

W oparciu o Konkordat z 1855 r. (art. 5 – 8) Kościół powołuje się w Kodeksie z 1917 r., na przysługujące mu prawa.¹⁷⁶ Jednak już w 1867 r. zostało wydane prawo państwowe, które sekularyzowało całe szkolnictwo w Austrii i na Węgrzech.¹⁷⁷

25 maja 1688 r. wyszły kolejne państwowe akty prawne, które łamały dotychczasowe zasady, co było ingerencją w prawa Kościoła katolickiego.¹⁷⁸ Przeciw tym nowym ustawom jawnie protestował papież Pius IX na konsystorzu w dn. 22 czerwca 1868 r.¹⁷⁹

Arcybiskup Fürstenberg, jako pasterz, wierny następcy św. Piotra, zareagował natychmiast i wydał dekret zaadresowany do swych księży w archidiecezji ołomunieckiej, z poleceniem, aby podzielili się jego postanowieniami z ludem im powierzonym.

Metropolita w dekrecie napisał: „Jeżeli nauczyciele religii otrzymają ze strony krajowego lub prowincjonalnego urzędu pismo, mówiące, że mają zakończyć nauczanie, niech bez zwłoki przekażą informacje o tym ordynariatowi.”¹⁸⁰

Ponadto arcybiskup zaapelował, aby księża nie niepokoili się daną sytuacją, chociaż naruszają prawa obywatelskie i upoważnienie do nauczania religii. Arcybiskup wyraził przy tym nadzieję, że informacja o utrudnieniach w nauczaniu religii będzie wystarczająca i wnet dojdzie do wiadomości ogólnej, szczególnie w margrabstwie morawskim.¹⁸¹

¹⁷⁶ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 159 – 160; Kościół nie godzi się z tym, aby państwo było jedynym twórcą i zarządzającym wszelkiego nauczania i miało monopol na szkoły. Na Morawach pierwsze postanowienia o państwowym charakterze szkół pojawiły się już w dekrecie cesarskim z dn. 6 grudnia 1774 r. W 1805 r. wyszedł państwowy regulamin szkolny, którym mieli się kierować w imieniu państwa administratorzy duchowni.

¹⁷⁷ Por. tamże, s. 160; Wiedza i jej nauczanie są wolne. Każdy obywatel państwa może zakładać szkoły i w nich nauczać, jeżeli okaże swoje uprawnienia do takiej działalności. O nauczanie religii w szkołach mają się starać odpowiednie kościoły lub społeczności religijne. Państwu przysługuje moc prawna sterowania i nadzoru wszelkich spraw związanych z nauczaniem i wychowaniem.

¹⁷⁸ Por. tamże, s. 160; Organom kościelnym zakazano kierownictwa i bezpośredniego nadzoru nad nauczaniem religii i nad religijną działalnością uczniów szkolnych. W szkołach państwowych nie należało brać pod uwagę zróżnicowania wyznania wśród uczniów i nauczycieli. Społeczności religijne mogły zakładać szkoły tylko z własnych środków finansowych i zgodnie z prawem publicznym, i po spełnieniu wszelkich warunków prawnych.

¹⁷⁹ Por. tamże, s. 160.

¹⁸⁰ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis* XI, anni 1877, nr 7613, čl. nr 1348.

¹⁸¹ Por. tamże, čl. nr 1348.

Rozdział IV

Ważne dokumenty związane z prawną działalnością arcybiskupa ołomunieckiego

Arcybiskup Fürstenberg, jako metropolita morawski, przesłał do podległych mu parafii dziesiątki listów. Przykładem może być pismo księdza kardynała do sióstr zakonnych św. Boromeusza odnośnie przyjęcia dwóch dziewcząt i dalszej ich nauki (zał. 5). Większość z tych listów była wyrazem troski pasterza o umacnianie wiary wśród swojego ludu. Były jednak takie listy, które miały wymiar ponaddiecezjalny, odnoszące się do praw ustanowionych przez Kościół, np. postanowień soborowych, bulli papieskich, konkordatów zawieranych przez Stolicę Św. Piotra itp., a mający charakter prawny. W rozdziale tym przytoczono treść czternastu najważniejszych dokumentów, w tym list dotyczący spraw społecznych, podpisany przez biskupów austriackich i węgierskich, którego współautorem był arcybiskup ołomuniecki.

Najpierw zreferowano umowę między Towarzystwem Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej, a Jezuitami na Velehradzie, a następnie przedstawiono treść listów, które arcybiskup wysłał do Stolicy Apostolskiej lub nuncjusza papieskiego w Wiedniu. Wyrażały one stanowisko metropolity wobec pewnych zjawisk, np. postępowania władzy państwowej ograniczającej swobody działalności Kościoła na Morawach.

1. Umowa między Towarzystwem Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej, a zakonem Jezuitów na Velehradzie

Kardynał Fürstenberg powierzył sprawy duchowne na Velehradzie Towarzystwu Jezusowemu, a następnie postanowił jeszcze, aby miały one wyraz prawny, w postaci umowy między zadomowionym tu zakonem a Towarzystwem Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej, odnośnie korzystania z budowli i gruntów rolnych.

Każda umowa dwóch umawiających się stron jest wyrazem wzajemnej woli kontrahentów i w swej podstawie wyklucza zmienianie lub naruszanie ustalonych stosunków prawnych.¹

¹ Por. Hrdina A., *Kanonické právo*. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 96 – 97.

Umowa jako taka ma swe głębokie korzenie i źródła. Zawieranie różnych umów było codziennością już w starożytnych Atenach.²

W omawianym przypadku miała to być umowa dzierżawna, z powierzeniem spraw korzystania z dóbr Jezuitom, ale z zastrzeżeniem, że dobra te pozostają beneficjum probostwa. Umowa między stronami miała być zawarta na podstawie przepisów prawa z dn. 07.05.1874 r., § 38-60.³ Z umowy tej nie wynikało jednoznacznie, jaki będzie status obszaru, na którym znajduje się Velehrad, ale rozumieć należy, iż do końca XIX w., prawo obowiązujące na Morawach było bardzo niedoskonałe.⁴

Pod koniec 1890 r. w Kromierzyżu doszło do spotkania przedstawicieli Towarzystwa Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej z przedstawicielami Towarzystwa Jezusowego, gdzie uzgodniono priorytety przekazania obiektów, ziem rolnych i spraw administracyjnych, służących celom duchowym. Na tym spotkaniu ustalono, że w tym czasie nie można wydać dokumentów, ponieważ obiekty mieszkalne i parcele należące do beneficjum probostwa nie były zapisane w księdze ziemskiej.

26 stycznia 1891 r., Prezes Towarzystwa Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej, hrabia Carl Max Seilern, napisał do zarządcy obwodu velehradzkiego, Józefa Trnka, aby przekazał Towarzystwu Jezusowemu budowlę i grunty rolne, leżące wewnątrz okalających murów.⁵

Prowincjał jezuitów zaznaczył w protokole, że niektórych obiektów nie będzie potrzebował i będzie gotów na dalsze ustępstwa, dla dobra przywrócenia pierwotnej administracji. Na przykład, oświadczył, że rezygnuje z części parku zamkowego, aby był dostępny publicznie, powoła opiekunów sadów owocowych, przyjmuje, że nauczyciele, mieszkający wzdłuż traktu rozciągającego się na południe od zamku dolnego, mają prawo wchodzić do ogrodów zamkowych, uznaje, że wkrótce zrezygnuje z pewnych praw, ponieważ dostanie nową przestrzeń życiową i z zadowoleniem

² Por. Scheller K. a kolektiv, Právní dějiny. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 125.

³ Por. Pejška J., Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek I., Semily, 1932, s. 104.

⁴ Por. Bílý J. L., Právní dějiny na území České republiky. Práv. a ekonom., nakl., Praha 2003, s. 410.

⁵ Por. Brázdil F., Jezuité na Velehradě. Trinitas, Svitavy 2005, s. 47.

przyjmuje do wiadomości, że ma utrzymywać wolny dostęp do parceli zamkowych i kościelnych, do kościoła i kaplicy św. Cyryla.⁶

Protokół został przygotowany w dwóch egzemplarzach, jeden otrzymali jezuiti, a drugi przedstawiciele Katolickiego Towarzystwa Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej. Na podstawie tej umowy Towarzystwo Jezusowe zaczęło pracować na Velehradzie nie szczędząc wysiłku. Zajął się przede wszystkim sprawami duchownymi, ale prowadziło też zajęcia będące przygotowaniem do pracy misyjnej kierowanej na wschód (do Rosji, Chin, Indii, Japoni m.in. krajów). Bardzo szybko zreorganizowano dom zakonny, a nowicjat zaczęto prowadzić w języku czeskim.

Rozszerzył się kult cyrylometodyjski, którego propagatorem był młody, gorliwy ksiądz dr A. C. Stojan. Przy wsparciu arcybiskupa Kohna doprowadził on w 1892 r. do powstania towarzystwa pod nazwą „Apostolat Świętych Cyryla i Metodego”.⁷

Następnym niezmiernym dobrem, jakie powstało dzięki działalności jezuitów na Velehradzie, było powołanie „Zastępów Maryjnych”. Ten związek miał swe głębokie korzenie sięgające XVI w., kiedy to powstał, dzięki wspomoczeniu okazanego przez papieża Grzegorza XIII (1572 – 1585).⁸

Należy też pamiętać o roli jezuitów w organizacji zjazdów katolickich na Velehradzie. Zjazdy te organizowane były już w latach 1863, 1869 i 1885 przy okazji uroczystych jubileuszy i za każdym razem były pobudzeniem dla wierzącego ludu, kleru i wszystkich, którzy w tych uroczystościach uczestniczyli.

Byli to także Rosjanie. Podstawy dążenia do zjednoczenia chrześcijan w Rosji ogłosił Piotr Jakowlewicz Czapajew. Zgromadził on wokół siebie tę część szlachty rosyjskiej, która skłaniała się do przejścia na katolicyzm.⁹

Do takich dążeń przyczynił się papież Leon XIII swą encykliką *Grande munus* (1880). Myśl o zintegrowaniu stale rosła w kongregacjach zakonnych wśród jezuitów, benedyktynów, asumpcjonistów, Augustyniaków i innych, i to właśnie skłoniło

⁶ Por. Brázdil F., *Jezuité na Velehradě*. Trinitas, Svitavy 2005, s. 48.

⁷ Por. tamże, s. 51.

⁸ Por. tamże, s. 52.

⁹ Por. tamże, s. 55.

A. C. Stojana, aby przy wsparciu arcybiskupa, dać uroczystościom velehradzkim wymiar międzynarodowy i ogólnokościelny. Przyczynił się on następnie do organizacji na Velehradzie kongresu unionistycznego.¹⁰

Gdy rozpatrujemy działalność Towarzystwa Jezusowego na Velehradzie, należy mieć też wzgląd na to, jaką dbałość miał o nie pasterz archidiecezji ołomunieckiej, kardynał Fürstenberg, który powierzył mu sprawy duchowne, uznając, że zakon ten, najbardziej do tego został powołany.

Ordynariusz archidiecezji ołomunieckiej był przeświadczony, że Towarzystwo Jezusowe — zakon św. Ignacego, mimo, że nie cieszyło się ono wówczas popularnością, jest wyjątkowo zdadne do prac misyjnych i kształtowania duchowości, i że spełni swe posłanie, właśnie na Velehradzie. W tym duchu postępowali następcy kardynała Fürstenberga (Kohn, kardynał Bauer, Stojan, Preczan i Matocha). Velehrad w następnych latach, a także w późniejszych czasach totalitaryzmów, był centrum chrześcijaństwa na Morawach i dla całej Europy Środkowej.

2. Inna działalność prawna – listy do autorytetów Kościoła

2.1. Pierwsza relacja metropolity morawskiego do Rzymu

Idee zawarte w tym liście dotyczyły przede wszystkim Konkordatu. Arcybiskup Fürstenberg wyraził w nim przeświadczenie, że umowa między Stolicą Świętą a monarchią austro-węgierską będzie miała skutek pozytywny i przyczyni się dobru społecznemu.

Należy przypomnieć w tym miejscu, że Stolica Święta, jako osoba prawna, pierwsza podjęła starania o unormowanie stosunków z władcami, aby narody i państwa związane

¹⁰ Por. Tkadlčík V., *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. Hlas Velehradu č. 3, 1995, s. 13 – 14, 30; Na Velehradzie odbyło się 7 zjazdów unionistycznych, w tym 3 przed I Wojną Światową (1907, 1909, 1911). Na drugim zjeździe wyrażono dążenie, aby założyć towarzystwo naukowe pod nazwą „Akademia Velehradzka. Formalnie została ona ustanowiona w 1910 r. Po I Wojnie Światowej Stojan zorganizował dwa mniejsze zgromadzenia, a zaraz po jego śmierci, za czasów jego następcy arcybiskupa Leopolda Preczana, odbyły się cztery następne kongresy międzynarodowe (1924, 1927, 1932 i 1936). Z Velehradu, będącego ogniskiem dążeń unionistycznych, idee te szerzyły się na najdalsze części Europy, w czym zasługę miał Mons. Prof. ThDr. Franciszek Dwornik, wybitnego czeskiego bizantologa. Dzięki pracy opata Ambrożego Ondraka, O.S.B., zjazdy unionistyczne odbyły się nawet w USA.

były z nią prawnie, w postaci układów, umów, konwencji, porozumień i w końcu konkordatem.¹¹

Jednakże metropolita w swej relacji zwracał też uwagę na niektóre negatywy, tzn. na sprawy, które Kościołowi nie przyniosą pożytku, a postawią go przed niemałymi problemami z mocnymi tego świata. W kilku punktach pisał, zwłaszcza o realiach, które są w sprzeczności z nauczaniem katolickim, i które trzeba będzie wyjaśnić lub doprowadzić do pokojowego uzgodnienia prawnego: a) należy dążyć, aby osoby sprawujące patronaty były katolikami; b) należy zająć stanowisko wobec częstych żądań, aby niechrzczeni samobójcy, odstępcy od wiary, zatwardziali grzesznicy i walczący z Kościołem mogli mieć katolicki pogrzeb; c) trzeba ustalić, jak sam chrzest ma się do wychowania katolickiego w małżeństwach mieszanych.¹²

W zakończeniu tej relacji arcybiskup wezwał Stolicę Świętą, aby nie pozwoliła władzom narzucić korzystnych dla nich wykładni Konkordatu i napisał, że interpretacja tego paktu jest zbyt świecka.¹³

2.2. List do nuncjusza papieskiego w Wiedniu odnoszący się do naruszania Konkordatu.

W październiku 1864 r. arcybiskup postanowił przygotować obszerną rozprawę względem przestrzegania poszczególnych punktów Konkordatu. Wyliczył, że spośród 38 zapisów zawartych w tym akcie, 17 nie zostało wprowadzonych do życia Kościoła.

Z tego listu, obejmującego sferę stosunków kościelno-świeckich, wynika, że arcybiskup Fürstenberg stanowczo bronił przepisów Kościoła ustanowionych na Soborze Trydenckim. List ten ma szczególne znaczenie dla określenia rangi i pozycji arcybiskupa. Odnosił się on nie tylko do lokalnych spraw w swojej diecezji, lecz wypowiedział się odnośnie problemów Kościoła na całym obszarze monarchii austro-węgierskiej.

¹¹ Por. Beatles A. C. F., *Katolická církev a mezinárodní řád*. Nakl. Universum, 1946, s. 53; Już w pierwszej połowie XVI w., Stolica Święta zawarła konkordat z Francją, w XVIII w. z Polską, Hiszpanią, Portugalią i dziewięcioma państwami włoskimi, w 1801 r. z Napoleonem, a w 1855 r. z Austrią (ten został przez Austrię zerwany w lipcu 1870 r.).

¹² Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 45.

¹³ Por. tamże, s. 55.

Problemy te opisał otwarcie i szczerze, ale na sercu leżało mu więcej ustanowień, które chętnie wprowadziłby w życie.

List został podzielony na kilka części:

a) Rodzina i szkoła. Arcybiskup Fürstenberg położył nacisk na to, aby w małżeństwach mieszanych dbać o katolickie wychowanie dzieci, tak jak to rodzice przysięgli na ślubie. Rodzinę uważał za fundament Kościoła i społeczeństwa, którą trzeba otaczać szczególną troską. Następnie pisał, że Kościołowi powierzono chrześcijańskie nauczanie i wychowywanie młodzieży na każdym etapie jej kształcenia, a jednak nadal obowiązuje sprzeczne z zasadami Konkordatu rozporządzenie ministerialne z 20.3.1858 r., o tzw. kompleksowym nauczaniu teologii.¹⁴ Arcybiskup wyraził oczekiwanie, żeby w szkołach podstawowych i średnich, rabini nie zmuszali dzieci do religii żydowskiej, i żeby w każdej klasie na naczelnym i widocznym miejscu był krzyż.¹⁵ Z wielką boleścią arcybiskup doniósł też, że w szkołach średnich, profesorów mianuje się bez powiadomienia biskupa, a przecież o takim obowiązku jasno mówi odpowiedni punkt Konkordatu

b) Problemy druku i wydawania książek. Metropolita morawski w sprawie tej informuje wysłannika papieskiego, że w gazetach i czasopismach zamieszcza się całe rzędy artykułów o wymowie antykościelnej, szerzy się krytyka książek i innych dzieł katolickich. Przykładem może być rozpowszechnianie w krótkim czasie, po całych Austro-Węgrzech, bluźnierczego dzieła Ernesta Renana¹⁶

c) Sprawy wewnątrzkościelne. Metropolita napisał, że:

- biskupom przyznano wprawdzie prawo nakładania wierzącym kar kościelnych, ale w licznych przypadkach po publicznym ogłoszeniu klątwy podnosi się bardzo silne oburzenie przeciw takiemu rozstrzygnięciu i często nie widać końca tych sprzeciwów
- urzędy nie wspierają biskupów, którzy przeciwdziałają gorszącym konkubinatom
- klerycy seminarium kromierzyżskiego muszą stawać przed obwodową komisją wojskową

¹⁴ Por. Pejška J., Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek I., Semily 1932, s. 158.

¹⁵ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 52.

¹⁶ Por. tamże, s. 53.

– przepisy o dziedziczeniu, oświadczonym w testamentach księży, nie mogą się zmienić wobec prawa państwowego i być przy tym sprzeczne z prawodawstwem kościelnym

d) Stosunek państwa do urzędów sprawowanych przez księży. W niektórych kapitułach kanonicznych są członkowie utrzymujący się z przyjmowania mienia wspólnego.¹⁷ Według Konkordatu tzw. beneficjat nabywa prawo zwrotu, tymczasem, gdy w 1861 r. arcybiskup powierzył pewnemu kanonikowi prebendę scholasterii, związaną z urzędem diecezjalnego nadzorca szkolnego (który nominację otrzymuje od władz państwowych), to urzędy odmówiły mu przyznania uposażenia za pełnienie tej służby.¹⁸ A przykład ten nie jest odosobniony. W latach 1861 – 1862 arcybiskup mianował dwóch nowych kanoników, a władza tego mianowania nie uznała

e) Stosunek władz świeckich do majątku kościelnego. Konkordat z 1855 r. głosił, że mieniem kościelnym zarządzają ci, którzy mają do tego upoważnienia zgodne z prawem kościelnym.¹⁹ I tu arcybiskup powtórnie zwrócił uwagę, że władza, w 1860 r., ustanowiła prawa według własnej woli i przeprowadza niektóre sprawy majątkowe wbrew porozumieniom ze Stolicą Świętą. Na przykład, metropolita zakwestionował sprzedaż gruntów należących do probostwa dowodząc, że ponosi ono ewidentną szkodę, a jednak sąd świecki nie wziął tego pod uwagę i niekorzystna umowa została przeprowadzona.²⁰ Pasterz ołomuniecki zwrócił uwagę także na sprawę Stowarzyszeń Religijnych, na które biskupi znowu nie mają żadnego wpływu, a przecież prawo kościelne mówi jasno, że miejscowy pasterz jest odpowiedzialny za postępowanie stowarzyszeń religijnych. Wiemy, że władza często odwoływała się do ustaw z 1827 r., które kapitułom zostały narzucone, ale przez Stolicę Świętą nigdy nie zostały uznane.²¹

¹⁷ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily, Praha 1932, s. 158.

¹⁸ Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 54.

¹⁹ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 203.

²⁰ Por. Zlámal B., *Bedřich kardinál Fürstenberg*. Olomouc 1949, s. 54.

²¹ Por. tamże, s. 55.

W zakończeniu tego listu arcybiskup Fürstenberg wnioskuje następujące rozwiązania:

a) Stolica Święta powinna pewnie obstawać przy tym, aby Konkordat był przez władze przestrzegany

b) Należy wzmocnić kompetencje księży

c) Trzeba mieć wsparcie cesarza, który ma wolę chronienia Konkordatu

d) Potrzebne jest wsparcie Konkordatu przez wszystkich biskupów, albo zasadnicze stanowisko metropolity

e) Powinno się poświęcić więcej wysiłków przy wyborze biskupów, a proces kanoniczny sprawdzanych kandydatów zaostrzyć.²²

Z treści tego listu w sposób oczywisty wynika, że arcybiskup miał poczucie jak ważną pozycję zajmuje w hierarchii, ale także był to wyraz odwagi, wychowania w duchu szlacheckim, doświadczenia w służbie pasterskiej, postępowania sprawiedliwie maksymalnego dążenia do wspierania Kościoła i pomyślności powierzonego mu ludu.

2.3. List do nuncjusza papieskiego w Wiedniu, w sprawie zbiórki pieniężnej na potrzeby Stolicy Św. Piotra

Ordynariusz archidiecezji ołomunieckiej najpierw powołał się na Ewangelię wg Św. Mateusza, gdzie znajdujemy zdanie wypowiedziane przez Jezusa: „Ty jesteś Piotr, (czyli Skała) i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą”.²³

Należy wyjaśnić w tym miejscu, że w XIX w. ponownie powstała potrzeba obrony autonomii Kościoła. Pisał o tym papież Pius IX w liście okrężnym pt. *Quanta cura*.²⁴ Jeszcze bardziej dobitnie w sprawie niezależności Kościoła wypowiedział się papież Leon XIII w liście okrężnym *Immortale Dei*.

²² Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 56.

²³ Mt 16, 18–19.

²⁴ Por. Pejška J., Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek I., Semily 1932, s. 132.

Z tych dokumentów wynika, że Kościół ma zastrzeżone prawo (*cause maiores*) stanowienia przepisów dla swych potrzeb.²⁵

Arcybiskup Fürstenberg, świadom postępujących ograniczeń praw Kościoła i związanych z tym problemów finansowych Stolicy Apostolskiej, wysłał nuncjuszowi list powiadamiający go, że w pierwszą lub drugą niedzielę Wielkiego Postu zorganizuje zbiórki pod nazwą „*Oboli s. Petri*”. Zapewnił nuncjusza, że wszystkie datki zebrane w archidiecezji trafią do jego rąk i w całości zostaną przekazane Stolicy Św.²⁶

2.4. Zaproszenie dla nuncjusza papieskiego w Wiedniu na uroczystości cyrylometodyjskie na Velehradzie.

Arcybiskup Fürstenberg adresował ten list do nuncjusza, aby ten swoją obecnością uświetnił obchody tysiąclecia śmierci św. Metodego. Oczywiście było, żeby główne uroczystości odbyły się na starym, wspaniałym Velehradzie, gdzie z największym prawdopodobieństwem zostały złożone szczątki tego metropolity.

Przygotowania do tego jubileuszu zaczęły się już kilka lat wcześniej. Przebiegały one wielokierunkowo, w sferach kultury, polityki i życia Kościoła. Na przykład, już w 1880 r. wydana została praca zbiorowa pt. „Sbornik velehradsky”, założono Bibliotekę Cyrylometodyjską, a teolodzy ołomunieccy, pod kierunkiem gorliwego kapłana, zestawili zbiór pieśni cyrylometodyjskich.²⁷

Bardzo ważnym postanowieniem było zakupienie majątku na Velehradzie i jego odbudowa, ze wsparciem i bogatym darem kardynała Fürstenberga.

²⁵ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 112; Por. CIC 1917, can. 1499 — § I., *Typis polyglottis Vaticanis* 1930, pozn. 1 — Klement XIII, cons. „*Alias ad Apostolatus*.” 30 ian. 1768, § I, 5, 7 – 13, Vide; etiam can. 531., Pars VI., XXVII, s. 513; Por. Warmiński J., *Papież Klemens XIII (1758 – 1769)*. EK, t. 9, s. 116 – 117; Klemens XIII, jako papież zażegnał rozpoczęty za swego poprzednika spór z Wenecją oraz wydał encyklikę *A quo die*, w której przypominał biskupom o ich obowiązkach; w 1759 r. zakazał duchowieństwu zajmowania się handlem. W odpowiedzi na zniesienie jezuitów (I) przez rządy w Portugalii (i jej koloniach – 1759 r.) i we Francji (1764 r.) Klemens XIII potwierdził (1765 r.) zakon bullą *Apostolicum pascendi munus*; po rozwiązaniu zakonu jezuitów w 1767 r. przez rządy w Hiszpanii, w 1768 r. w Królestwie Neapolu i Sycylii Klemens XIII ogłosił 30.1.1768 r. *Monitorium* unieważniające wszelkie działania antykościelne w księstwie Parmy, a ich autorom zagroził karami kościelnymi.

²⁶ Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1882, inv. č. 2533, kt. 667, č. 2572.

²⁷ Por. Cinek F., *Velehrad víry*. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 336.

Została też ustanowiona „Rada Główna Jubileuszu”, na czele, której stanął hrabia Belcredi, który na zjeździe w Brnie 16.1.1884 r., zgromadził najważniejszych przedstawicieli społeczeństwa.²⁸

Należy podkreślić, że w ramach przygotowań do tego jubileuszu zjednoczyli się i wzięli w nim udział Słowianie zamieszkujący w Austrii, na Węgrzech, a także w Polsce. Na przykład Dziennik Poznański pisał: „Jest to religijna i narodowa powinność Polaków włączyć się do tych uroczystości i w nich uczestniczyć”.²⁹

Także w prawosławnej Rosji odezwały się tęsknota i pragnienie, aby wzięcie udziału w uroczystościach milenijnych było manifestacją narodową, przyczyniającą się do zjednoczenia Słowian.³⁰

We wszystkich tych krajach uroczystościami velehradzkimi zainteresowali się zarówno księża jak i laicy, aby były one dostojne, pełne blasku i wzniosłości, ponieważ mieli świadomość, że chodzi o miejsce na swój sposób uświęcone, historyczne i nadzwyczaj miłe Panu Bogu.

Arcybiskup ołomuniecki kardynał Fürstenberg mając świadomość, że współpraca między władzą państwową a kościelną jest, w drugiej połowie XIX w., jednym z ważniejszych elementów szerzenia ewangelizacji uznał, że uroczystości związane z jubileuszem są dobrą okazją do okazania współdziałania Państwa i Kościoła.

Metropolita morawski miał na względzie wykładnię zawartą w liście okrężnym papieża Leona XIII *Immortale Dei*, w którym istnieje pojęcie, tzw. Systemu koordynacyjnego, oparte na CIC 1917. Papież podkreślił w nim konieczność współpracy i wzajemnego uzupełniania się Kościoła i Państwa.³¹

Uroczystości jubileuszowe zaczęły się wieczorem ostatniego dnia 1884 r., gdy na całych Morawach zadźwięczały dzwony kościelne, a 1 stycznia 1885 r.

²⁸ Por. Cinek F., *Velehrad víry. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 337.*

²⁹ Por. tamże, s. 338.

³⁰ Por. tamże, s. 339.

³¹ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek I., Semily 1932, čl. 281, s. 200 – 201; Možliwość współdziałania w podstawowych sprawach Kościoła świeccy nabywają w pewnych okolicznościach, po wykazaniu się charakterem w czynach duchownych. Zaczynają wówczas podlegać prawu kościelnemu, jako *res temporales in rem spirituales redundantes.**

we wszystkich kościołach odczytany został list pasterski będący oficjalnym otwarciem Roku Jubileuszowego.³²

22 lutego tego roku, biskupi czescy i morawscy, z arcybiskupem praskim kardynałem Schwarzenbergiem na czele, wydali list jubileuszowy, w którym opisali nadzwyczajne zasługi świętych, Cyryla i Metodego. Uroczystości były rozłożone na wiele etapów. Stopniowo dojeżdżali i dochodzili pielgrzymi, a wszyscy z myślą, zwłaszcza na Morawach, że bracia z Soluny tak wiele znaczą dla narodu, iż muszą w tych uroczystościach osobiście uczestniczyć.

Właśnie na te uroczystości kardynał Fürstenberg pisemnie zaprosił nuncjusza papieskiego, aby ten 20 lipca odprawił uroczystą, pontyfikalną Mszę Świętą, a równocześnie zaproponował mu, aby w dniach 12 – 16 lipca 1885 r. skorzystał z rezydencji arcybiskupiej w Kromierzyżu i trochę odpoczął.³³

Na koniec należy podkreślić, że obchody velehradzkie przyniosły rozkwit chrześcijaństwa na Morawach, jego pobudzenie wśród Słowian i w całej Europie. Było to też wielkie pokrzepienie dla księży i wierzącego ludu. Dzięki temu jubileuszowi objawiły się zdolności młodego kapłana P. Antonina Stojana.³⁴

Bardzo szybko, po zakończeniu uroczystości, powstał plan ustanowienia unijnego stowarzyszenia velehradzkiego. Velehrad stał się centrum spotkań narodów słowiańskich i budowania mostów dla ich jednoczenia.

3. Inne listy — tematyka dotyczyła zagadnień prawnych (*De lege ferenda*)

3.1. List odnoszący się do wykonywania postanowień Konkordatu

Arcybiskup Fürstenberg od początku swej służby pasterskiej z wielkim zainteresowaniem odnosił się do prac nad ustanowieniem Konkordatu, a po wejściu w życie tej umowy, sprawdzał jak władze państwowe z niej się wywiązują.

³² Por. Cinek F., Velehrad víry. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 350 – 351.

³³ Por. ZAO-OL, fond AO, roč. 1882, inv. č. 2533, kt. 677, č. 730.

³⁴ Por. Cinek F., Velehrad víry. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 408.

Do porozumienia między Stolicą Świętą, a władzą austriacką nie doszło szybko, ponieważ Rzym nie dowierzał, że Wiedeń ma dobre intencje.

Przyczyną ostrożnego postępowania Papieża było także to, że za błędne uważał wypowiedzi prymasa Węgier i wielu węgierskich biskupów, w tym dotyczących przygotowań Stolicy Świętej do ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Panny Marii.³⁵

Konkordat został podpisany 18 sierpnia 1855 r., a na Boże Narodzenie tego roku, biskupi czescy wydali wspólny list. Miał on charakter raczej informacyjny, nie dotyczył problemów odnoszących się do stosowania postanowień Konkordatu w praktyce.

Arcybiskup Fürstenberg bacznie przyglądał się, czy władza państwowa stosuje się do umów zawartych z Rzymem i po 19 miesiącach od dnia podpisania Konkordatu, w dniu Zwiastowania Panny Marii (25 marca 1857 r.), wydał swój kolejny list, w którym powołując się na prawo kanoniczne zaapelował, aby odszczepieńcom od wiary, samobójcom i zagorzałym grzesznikom odmawiano pochówku na cmentarzu katolickim, a gdy już tak się stało, żeby ich szczątki ekshumować i pochować poza obszarem cmentarza katolickiego.³⁶ Tym stanowiskiem metropolita morawski zraził do siebie cesarza, odpowiedzialnego ministra i wielu niewierzących. Na jego obronę należy wskazać, że postanowienia Konkordatu były wprowadzane w życie opieszale i od początku miały wielu przeciwników, a gdy absolutyzm chylił się ku upadkowi powstał front nieprzyjaciół tego porozumienia.³⁷

3.2. List z okazji ogłoszenia przez papieża Piusa IX Roku Miłosierdzia

W dzień św. Michała Archanioła, w 1865 r., arcybiskup Fürstenberg wydał kolejny list, w którym oznajmił, że papież Pius IX ogłosił rok bieżący Rokiem Miłosierdzia. Papież był wówczas w trudnej sytuacji. W 1860 r. utracił władzę nad większością

³⁵ Por. Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 43.

³⁶ Por. tamże, s. 46.

³⁷ Por. tamże, s. 52.

obszaru Państwa Kościelnego i nic to nie dało, że łupieżców z Piemontu obłożył klątwą.³⁸ W Rzymie rezydował jak w oblężeniu, miał problemy finansowe, ale mimo wszystko, wiodł swe stado i poszukiwał rozwiązań do poprawienia działalności Kościoła.

Arcybiskup Fürstenberg w liście swym wezwał archidiecezjan, aby pamiętali o papieżu, przede wszystkim w modlitwach, i żeby jego głos maksymalnie popierali. Informował, że papież ogłaszając Rok Miłosierdzia, daje każdemu, w grudniu bieżącego roku, możliwość uzyskania odpustu.³⁹ Następnie zwrócił się do ludu Bożego, aby szczerze dokonał pokuty i zbliżył się do Boga, wzbogacił się uczynkami miłości chrześcijańskiej i żarliwie się modlił.

3.3. List na jubileusz kapłaństwa Papieża Leona XIII

Pasterz ołomuniecki Fürstenberg od początku swej służby biskupiej przejawiał wielką cześć i posłuszeństwo wobec namiestników Św. Piotra. W 1887 r. papież Leon XIII obchodził 50-lecie kapłaństwa.⁴⁰ Z tej okazji arcybiskup ołomuniecki wystosował do diecezjan list, w którym wezwał powierzony mu lud, aby, jak napisał: „jubileusz kapłaństwa naszego papieża Leona XIII, dostojnie uczcili jako... wielkiego kapłana w zgodzie z sercem Pana, który szczerze wspomaga oświatę i jest mężem stanu, uczącym mocarzy tego świata, na jakiej podstawie ma być zbudowane państwo, który jest księciem pokoju, ojcem wszelkiego chrześcijaństwa”.⁴¹

Metropolita morawski w następnej części swego listu napisał, z jaką pamięcią papież Leon XIII odniósł się do chrystianizacji narodów słowiańskich wydając encyklikę *Grande munus* (30 września 1880 r.) i ustanawiając dla archidiecezji

³⁸ Por. Gelmi J., Papežové. Nakl. MF, Praha 1989, s. 242.

³⁹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis VII, anni 1865, nr 4971, s. 1.

⁴⁰ Por. Srb A., Lev XIII; jeho život a působení. Praha 1901, s. 17; Ostatniego dnia 1837 r. kardynał Odescalchi, wówczas wikary generalny papieża Grzegorza XVI, wyświęcił na księdza diakona, doktora teologii Joachima Pecciego, który w 1878 r. został wybrany na następcę Św. Piotra i po przyjęciu imienia Leon XIII sprawował posługę papieską do 1903 r.

⁴¹ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis VII, anni 1887, nr 2874.

ołomunieckiej święto z okazji przybycia na Morawy Wielkich Apostołów, Cyryla i Metodego (na 5 lipca).⁴²

Dalej metropolita zachęcał lud i księży, aby odbyli pielgrzymkę do Rzymu, jako wyraz miłości do swego papieża. Oświadczył, że sam wybiera się z pielgrzymami do „wiecznego miasta” z okazji tej wielkiej uroczystości.

Morawski arcybiskup list swój zakończył następującą modlitwą skierowaną do Pana: „Ty Panie napełnij radością Ojca Świętego, ponieważ miliony wiernych katolików w dzień jubileuszu z tą radością uczci sługę na Stolicy Piotrowej”.⁴³

3.4. List dotyczący postu

Post jest ważną powinnością dla naszego życia duchowego i cielesnego. Prawda ta jest zakorzeniona w Piśmie Świętym i w tradycji Kościoła. Już w Starym Testamencie czytamy: „Przeto i teraz jeszcze — wyroczenia Jahwe: Nawróćcie się do Mnie całym swym sercem przez post i płacz, i lament”.⁴⁴ Podobnie w Dziejach Apostolskich czytamy: „Wtedy po poście i modlitwie oraz po ułożeniu na nich rąk, wyprawili ich”.⁴⁵

Ojcowie Kościoła bardzo często wypowiadali się o potrzebie umiarkowania w jedzeniu i picu. Wskazywali, że trzeba oprzeć się tym pragnieniom, ponieważ podkopują one życie duchowe i piękny wygląd, i są przeszkodą na drodze do doskonałości. Święty Tomasz z Akwinu wprowadził do nauk kościelnych systematykę, odnoszącą się do powstrzymywania się od nadmiernego jedzenia i picia, w której ukazał niezmiernie zalety postu.

⁴² Por. Srb A., *Lev XIII; jeho život a působení*. Praha 1901, s. 94 – 95; Papież Leon XIII powołał się w swej encyklice na swego poprzednika Piusa IX, który już w 1863 r. polecił, aby mieć cześć dla słowiańskich apostołów w diecezji morawskiej i innych diecezjach chorwacko-słowiańskich. Por. także, Šebek J., *Papežové moderního věku*. Nakl. ČAS, 2014, s. 22.

⁴³ Por. AŘFVH, *Currenda consistorialis VII, anni 1887*, nr 2874.

⁴⁴ JI 2.12.

⁴⁵ Dz 13.3.

Kolejnym Ojcem Kościoła, nauczającym o poście, był Jan Złatoústý.⁴⁶ Także Sobór Trydencki w traktacie będącym dekretem o odpustach, w części „O wyborze pokarmu, o postach i dniach świątecznych” porusza zagadnienie wstrzemięźliwości i podkreśla, że Święty Kościół Rzymski, matka i nauczycielka wszystkich Kościołów wzywa również, aby wszyscy troskliwie dotrzymywali postanowień, tak tego Soboru, jak i innych instytucji związanych z nim ekumenicznie, aby zwłaszcza byli posłuszni temu, co prowadzi do umartwienia ciała, wyborowi pokarmu i postom, a także i wszystkiemu, co służy wzmocnieniu pobożności i upajaniu się dniami świętymi.⁴⁷

Arcybiskup Fürstenberg był świadomy znaczenia wyszczególnionych powyżej prawd i na ich podstawie wydał swym diecezjanom kolejny list. Zaczął go od podkreślenia, jak ważne jest, abyśmy poskramiali żądze, żalowali popełnionych grzechów i uwolnili swego ducha do rozważań o sprawach niebieskich. Zarządził, aby w 1880 r., zastosować się do następującej zasady: zakazane jest przyjmowanie pokarmów mięsnych: a) w piątki, b) w każdą środę tzw. dni suchych, c) w Środę Popielcową, d) trzy ostatnie dni Wielkiego Tygodnia, e) w dzień przed Bożym Narodzeniem i dzień przed świętem zesłania Ducha Św.⁴⁸

Następnie metropolita morawski przedstawił wykaz tzw. regularnych dni postnych: a) czterodniowy post przed świętami Wielkanocnymi, b) wszystkie środy, piątki i soboty, tzw. dni suchych, c) dni przed Bożym Narodzeniem, Zesłaniem Ducha Świętego, świętem św. Pawła i Piotra, Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i Wszystkich Świętych, d) środy i piątki w okresie adwentu.⁴⁹

⁴⁶ Por. *Asketika, nauka o křest'anské dokonalosti*. Hradec Králové 1924, s. 123; Św. Jan Złatoústý pisał: „Zobaczcie, jak łódź, gdy nie jest przeciążona, lekko i szybko tnie fale. Tak samo człowiek wstrzemięźliwy czuje w swym sercu powiew Ducha Świętego i łatwo się Mu oddaje. Ale człowiek obciążony pokarmem i napojem jest jak przeładowana łódź, którą wiatr ledwo poruszy.

⁴⁷ Por. *Dokumenty Tridentského koncilu*. Praha 2015, s. 284; *Sancta romana ecclesia, omnium ecclesiarum mater, et magistra statuit, nec non ea, quae tam in hoc concilio, quam in aliis oecumenicis statututa sunt, quibuscumque fidelibus sedulo commendet, omnique diligentia utantur ut illis omnibus, et lis praecipue sint obsequentes, quae ad mortificandam carnem conducunt, ut ciborum delectus et ieiunia,....*

⁴⁸ Por. *Extractum ex Currenda consistorialis, XI et XII, anni 1879, nr 9295, čl. nr 9262.*

⁴⁹ Por. tamże, čl. nr 9262.

W zakończeniu tego listu pasterskiego arcybiskup Fürstenberg zwraca się do diecezjan, aby każdy wierzący, ochrzczony w obrządku rzymskokatolickim, wymienione posty zachowywał i tym samym spełniał oczekiwania naszego Ojca Niebios.

3.5. List dla poparcia stowarzyszeń katolickich

Arcybiskup Fürstenberg na początku tego listu przypomniał, że Ojciec Święty, Leon XIII, udziela odpustów od 19 marca do 1 listopada włącznie. Ci, którzy żyją w krajach pozaeuropejskich, mają możliwość uzyskać odpusty na zwykłych warunkach aż do końca 1881 roku.⁵⁰

Przechodząc do meritum listu Metropolita morawski uwydatnia, jak Ojciec Święty bardzo podkreślał, aby lud wierzący wspomagał stowarzyszenia katolickie. W XIX w., na niektórych ziemiach, stowarzyszenia te bardzo szybko się rozrastały. Ojcem katolickiego życia związkowego został P. Maciej Procházka, kapelan w Zabrdowě.⁵¹

Celem stowarzyszeń katolickich było podniesienie poziomu życia w dziedzinie moralności i pobożności, na podstawie obowiązujących swobód obywatelskich. Następnie dążenia te przybrały szerszy wymiar społeczny, czego wyrazem było powstanie Związku Czeladników Katolickich.⁵²

W drugiej połowie XIX w. stosunkowo silną pozycję uzyskały tzw. wiejskie związki rolników. Wyrósł z nich Katolicki Związek Rolniczy.

⁵⁰ Por. Extractum ex Currenda consistorialis, III et IV, anni 1881, nr 2980.

⁵¹ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 280; P. Maciej Procházka był pomocnikiem Suszila (1811 – 1889), który w 1849 r. założył w Brnie pierwszy Związek Katolicki. Po czterech latach miał on 100 oddziałów terenowych, liczył ponad 10 000 członków i odbyły się cztery zjazdy. Również w 1849 r. podobną wspólnotę założono w Pradze. Jej przewodniczącym został Otokar Czernin. Ruch wspólnoty szerzył się także w innych częściach monarchii austriackiej, zwłaszcza na ziemiach niemieckich. W 1891 r. na Morawach powstało pierwsze stowarzyszenia katolicko-polityczne. Założył je w Letowicach P. Vincent Szewczyk.

⁵² Por. tamże, s. 282; Pierwszym inicjatorem tego stowarzyszenia był P. Karel Szmid, już w 1843 r., ale zarejestrowano je w Ołomuńcu w 1848 r., dzięki inicjatywie Adolfa Kolpinga. Działalność tego stowarzyszenia opierała się na encyklice papieża Leona XIII *Rerum novarum*.

W okresie służby pasterskiej arcybiskupa Fürstenberga, w 1882 r., odbył się w Mistku Zjazd Gospodarski.⁵³

Na uwagę zasługuje jeszcze jeden z wielu związków katolickich, a mianowicie Towarzystwo Gimnastyczne Orzeł, które grupowało młodzież katolicką w ramach programu podnoszenia sprawności fizycznej.⁵⁴ Organizacje tego typu bardzo pozytywnie wpłynęły na ducha młodzieży i wielokierunkowo przyczyniły się do odrodzenia życia religijnego.

Metropolita morawski następnie wskazał na słowa papieża, wzywające świat katolicki do wspomagania misji w dalekich krajach, gdzie wielu ludzi żyje w wielkiej biedzie, tak materialnej, jak i duchowej. W apelu tym nie chodziło o pomoc życiową, ale o to, aby wzrosła liczba powołań kapłańskich i zakonnych, z myślą o przyszłej pracy misyjnej. „Pamiętajcie — napisał arcybiskup ołomuniecki, — że następca św. Piotra od dawna oczekuje od nas, abyśmy posłali swoich księży z pomocą misyjną. Okażmy swą wdzięczność dla krajów zagrożonych, które nie mają swych księży, aby ludzie mogli tam słuchać Ewangelii”.⁵⁵

3.6. Wspólny list biskupów austro-węgierskich

Ten długi list podpisali biskupi z Austrii i Węgier, ale podkreślić trzeba, że w jego przygotowaniu bardzo ważną rolę odegrał arcybiskup ołomuniecki kardynał Fürstenberg.

List ten został podzielony na pięć punktów. Biskupi już we wstępie zwrócili uwagę, aby księża i lud wierzący pojęli, jakie są znaki czasu, i które z nich nie zawsze skłaniają do postępowania godnego chrześcijan.

⁵³ Por. Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 286 – 287; Zaszło to właśnie na Morawach, gdzie pomysł organizacji katolickich związków rolniczych był bardzo szybko realizowany. W 1897 r. rolnik Józef Szamalik z Ostrowa koło Blanska, zaczął wydawać „Rolnicze listy”, które później dostały nazwę „Chłopskie głosy”.

⁵⁴ Por. tamże, s. 287 – 289; Szczególnie wielkim przykładem było pierwsze stowarzyszenie Sokół, założone w 1862 r. przez M. Tyrsza i J. F. Fügnerena. Założycielami Orła byli w przewodzie księża, w Czechach V. P. Pavlik-Sychra, na Morawach Szczepan Klapil – organizator pierwszego zlotu „Orląt”. Zastępy Orła upadły w czasie I Wojny Światowej.

⁵⁵ Por. AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis, III et IV, anni 1881, nr 2980.

Poniżej przedstawiono zasadnicze treści tego listu.

I. Analiza lat minionych. Biskupi opisali minione lata, tak pod względem pozytywnym, jak i negatywnym. Był to według nich okres, w którym świat ożywił się duchem chrześcijaństwa, a Chrystus przewodził wielu narodom, znacząco dla poprawy ich egzystencji. W rodzinach „zaognił się” Duch Boży, niezmierną ważność przybrała nauka pobożności, wszelkie ustawodawstwo oparto na solidnych podstawach. Ale równocześnie u niektórych wystąpiły najróżniejsze przejawy pogorszenia życia rodzinnego i narodowego.⁵⁶

II. Wspomaganie stowarzyszeń chrześcijańskich. Pasterze przypomnieli, że nie wystarczy tylko dobrze wykonywana zwykła praca, ale trzeba też tworzyć aktywność w społeczeństwie chrześcijańskim i tym samym szerzyć przykład ducha chrześcijańskiego. Dlatego bardzo ważne jest, aby wspomagać stowarzyszenia katolickie prowadzone przez księży i kongregacje zakonne.⁵⁷

III. Rozszerzenie nauki religii. W trzeciej części tego listu papieskiego położono nacisk na to, aby podstawą wychowania była rodzina, ponieważ rodzice mają niezastąpione miejsce we wszelkich ukierunkowaniach życia swych dzieci. Jest tu powiedziane, że... „Wy kochani rodzice według przykazań Boga i swego najlepszego sumienia macie swym dzieciom dać to, co najdosłowniej, czyli wiarę i utwierdzić je w zwyczajach chrześcijańskich, w modlitwie i nauce katolickiej. Ważne jest, aby domy rodzinne były przesycone modlitwą, prawdą życiową, wzajemnym szacunkiem i pomocą.⁵⁸

Pasterze austro-węgierscy przypomnieli, aby rodzice prowadzili swe dzieci ku świętościom, zwłaszcza do spowiedzi świętej, a sami się bronili przed wszelką obojętnością, brakiem szacunku dla tradycji i obyczajów kościelnych.⁵⁹

Następcy apostołów, za niezmiernie ważną, uznawali rolę szkoły, jako następnego ogniwa utwierdzania dobrych nauk i zwyczajów, wspominali o smutnych

⁵⁶ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1891, nr 12445, čl. nr 14274, s. 90.

⁵⁷ Por. tamże, čl. nr 14274, s. 93.

⁵⁸ Por. tamże, s. 94.

⁵⁹ Por. tamże, s. 95.

skutkach szkolnictwa świeckiego, które nie wspomaga wiary i życia kościelnego. Wzywali, zatem lud wierzący, aby wspierał szkoły katolickie, od podstawowych po średnie i starał się także o założenie katolickich uniwersytetów.⁶⁰

IV. Pomoc dla wydawnictw książek i innych druków. W punkcie tym lud wierzący został wezwany, aby wspomagał wiarę katolicką w każdej dziedzinie życia i używał do tego wydawnictw książek, czasopism, dobrych dzieł i pojedynczych dokumentów. Do takiej dobroczynnej działalności powinno przystąpić także duchowieństwo, ponieważ nie ma niczego cenniejszego ponad dar słowa, będący narzędziem pouczenia o prawdzie i prawości.⁶¹

V. Troska o lud zatrudniony, który znajduje się w trudnych warunkach. W ostatnim punkcie tego listu są słowa skierowane do ludu pracującego, do chorych i wszystkich tych, którzy znaleźli się na marginesie społeczeństwa. Wskazano w nim, że każdy człowiek ma swoje niezastąpione miejsce i swoją godność. Bardzo mocno zabrzmiało w tej części listu, że Kościół od samego początku, aż do dzisiaj, troszczy się o sprawę ludzi znajdujących się w trudnej sytuacji i opiekuje się nimi. Kościół twierdzi w swym nauczaniu, że na tej ziemi praca ma swoje prawa, ponieważ podział stanów jest naturalnym zrzędzeniem Boskim, a podział dóbr pozaziemskich pozostaje Boskim prawem.⁶² Dalej przypomina się, że to właśnie Kościół otwiera swoje bramy, schroniska, klasztory i inne instytucje dla biednych, prześladowanych i bezdomnych.⁶³

W zakończeniu listu biskupi zaapelowali, aby cały lud austro-węgierski słuchał głosu Pana, utrzymywał wartości chrześcijańskie, naukę Kościoła i był oddany następcy św. Piotra, który jest i pozostanie opoką po wsze wieki.⁶⁴

⁶⁰ Por. AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1891, nr 12445, čl. nr 14274, s. 96.

⁶¹ Por. tamże, s. 98.

⁶² Por. tamże, s. 98.

⁶³ Por. tamże, s. 99.

⁶⁴ Por. tamże, s. 100.

3.7. List dotyczący używania fałszywej materii przy sprawowaniu Mszy Świętej

Na podstawie ustalenia, że używa się niewłaściwych produktów dla przemiany eucharystycznej, metropolita morawski upomniął kler i zwrócił mu uwagę, aby Eucharystia sprawowana była tylko przy użyciu chleba pszennego i wina naturalnego. Pisał, że koniecznie trzeba mieć świadomość, iż w Eucharystii stale odnawiana jest ofiara Chrystusa, która jednoczy nas z Kościołem i nas nawzajem. W wierze katolickiej już od najdawniejszych czasów podkreślane było, że Eucharystia jest najbliższym, najdoskonalszym i najintymniejszym kontaktem z Chrystusem. Dlatego ważne jest, aby Msza Św. była uroczystością sprawowaną z wielką czcią i wszystkim, co jej się należy. A wśród nich ma być materia i forma zgodna z postanowieniami Soboru Trydenckiego.⁶⁵

Kardynał Fürstenberg miał bardzo dobrą znajomość faktów, że naruszane są przepisy i wysłał do księży w swej diecezji upomnienie względem dbania o używanie właściwej materii przy sprawowaniu Mszy Św. Wyraził się, że troskliwie należy poświęcać się pracom przy przygotowywaniu materii dla Największej świętości.⁶⁶

W zakończeniu swego listu arcybiskup ołomuniecki zaleca księżom, aby z uwagą przestudiowali wykaz, który arcybiskupstwo wyda w tej sprawie pod nazwą „O falsyfikacji najświętszej substancji”.

3.8. List do proboszcza Jelinka

Kardynał Fürstenberg wysłał list do proboszcza Jelinka, który zdecydował się zebrać środki finansowe i darować je na potrzeby rzymskiego urzędu

⁶⁵ Por. Denzinger–Schönmetzer, ESDD, editio XXXIV, Verlag Herder KG, Freiburg im Breisgau 1965, D1320, D1321, s. 334 – 335; *Tertium est Eucharistiae sacramentum, cuius materia est panis triticeus, et vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet...*; Por. Granat W., K člověku a Bohu v Kristu 3. Velehrad – Křest'anská akademie, Řím 1982, s. 247.

⁶⁶ Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1879, inv. č. 2533, kt. 677, pod. č. 1275.

Congregatio de propaganda fide.⁶⁷ Prawne podstawy utworzenia tej kongregacji dał papież Grzegorz XV (1621 – 1623) i później ten rzymski urząd sprawował pieczę nad tzw. Prawem misyjnym. Kongregacja ta zajmowała się misjami w skali światowej, jej działalność nie dotyczyła misji lokalnych, służących ludowi w parafiach.

Misje zagraniczne w pierwszej połowie XIX w. miały wiele utrudnień, jednak dzięki papieżowi Grzegorzowi XVI (1831 – 1846), który odnowił prace urzędu *Congregatio de propaganda fide*, a wcześniej dzięki papieżowi Piusowi VIII (1800 – 1823), misje zaczęły się rozwijać. Największa liczba misjonarzy pochodziła z Francji, rekrutowali się oni głównie ze zgromadzeń zakonnych.

Od połowy XIX w. obserwujemy większy rozmach dzieł misyjnych. Było to przede wszystkim zasługą dwóch papieży — Piusa IX (1846 – 1878) i Leona XIII (1878 – 1903). Ten etap charakteryzował się nadzwyczajnym wzrostem liczby placówek misyjnych, tworzenia dla nich ram organizacyjnych i wykorzystywania dla ich działalności nowych środków technicznych.⁶⁸

Biskupi i księża od dawnych czasów byli zachęceni przez papieży, aby angażowali się w działalność misyjną, co miało swój coroczny odzew w archidiecezji olomunieckiej. W 1884 r., jeden z wielu księży archidiecezji, postanowił osobiście wspomóc finanse na działalność misyjną.

Proboszcz Jelinek oświadczył, że przy święceniach kapłańskich zapisany mu został charakter księdza i załatwiona została dbałość o niepowtarzalne świętości, stworzone na podobieństwo Chrystusa, Wiecznego Kapłana. Święcenia były dla niego zobowiązaniem do rozdzielania chrystusowych dóbr zbawienia, co oznaczało względ na życie biednych i pomaganie im.

Ksiądz Jelinek opierając się na prawie kościelnym pomagał najbardziej

⁶⁷ Por. Pejška J., *Čírkevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek II., Praha 1937, s. 132; *Congregatio de propaganda fide* administruje społecznościami kościelnymi w misjach, tworzy na podległych jej terenach misyjnych rady kościelne, zakłada seminaria, w których kształcą się misjonarze, uchwała ich statuty, dba o ich administrację i poziom przygotowania przyszłych misjonarzy. Kompetencje tej kongregacji są bardzo rozległe, ponieważ zarządza ona też w wielu zakresach przypisanych innym kongregacjom.

⁶⁸ Por. Kadlec J., *Dějiny katolické církve III*. Olomouc 1993, s. 486.

potrzebującym, ponieważ uważał, że biednym trzeba służyć darmo, według reguły *gratuitum ministerium*.⁶⁹ Ordynariusz archidiecezji ołomunieckiej potwierdził przyjęcie zebranych środków finansowych i wyraził szacunek dla proboszcza Jelinka — dla jego wierności Stolicy Apostolskiej i braterskiej miłości do swego pasterza.⁷⁰

3.9. List do władz miejskich we Frydlancie

Kardynał Fürstenberg w odpowiedzi na żądania władzy miejskiej we Frydlancie stanowczo sprzeciwił się, zreorganizowaniu, (w zamyśle zlikwidowaniu), czteroklasowej szkoły katolickiej. Jest to, bowiem niezgodne z prawami obywateli.⁷¹

Metropolita ołomuniecki argumentował, że szkoły kościelne mają swoje głębokie korzenie i tradycje wywodzące się z Pisma Świętego. Gdy poszukujemy początków szkół kościelnych to trafiamy na czasy, które nastąpiły po niewoli babilońskiej. Wówczas zaczęły powstawać, tzw. szkoły nauczania, w których poznawanie i interpretacja Pisma Świętego były przedmiotem najważniejszym.⁷²

Podobne szkoły zakładano przy synagogach – miały one służyć, tzw. nauczaniu początkowemu.⁷³ Wyższy status posiadały, tzw. szkoły prorockie, które miały za zadanie kształcić kaznodziejów i pomocników proroków. Czytamy o tym w Drugiej Księdze Królewskiej Starego Testamentu: „A pięćdziesiąt osób z uczniów proroków poszło i stanęło naprzeciw z dala, podczas gdy oni obydwaj (prorocy) przystanęli nad Jordanem”.⁷⁴

⁶⁹ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 223.

⁷⁰ Por. ZAO – OL, fond AO, roč. 1884, inv. č. 2533, kt. 677, č. 531.

⁷¹ Por. Archiv řeholních sester sv. Karla Boromejského v Praze, rok 1877, dopis řeholním sestřám Nr 66.

⁷² Por. Miklík J., *Biblická archeologie. Československá akc.* Tiskárna v Praze, Praha 1936, s. 255.

⁷³ Por. tamže, s. 255 – 256. Por. także, *Encyklopedie Bible, M – Ž*. Nakl. Gemini, spol., s.r.o., Bratislava, Praha 1992, s. 620; *Synagoga — συναγωγή — zgromadzenie*. W Nowym Testamencie słowo to najpowszechniej używane jest na określenie budowli służącej modlitwom żydowskich służebników Bożych.

⁷⁴ 2 Krl 2,7.

W Nowym Testamencie przekaz jest podobny, ale już bardziej nam bliższy i zrozumiały, ponieważ mówił o tym sam Chrystus, gdy po śmierci ukazał się swoim uczniom: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem”.⁷⁵ W Dziejach Apostolskich mamy opis pierwszej podróży misyjnej św. Pawła i towarzyszy. Nazywano ich prorokami i nauczycielami, którzy, gdy przybyli do Salaminy głosili słowo Boże w synagogach żydowskich.⁷⁶

W minionych kilkunastu stuleciach liczni biskupi, w pobliżu katedr i klasztorów, zakładali szkoły, mające pogłębiać tak nauki kościelne, jak i świeckie (obywatelskie).⁷⁷

Wśród zakonów i kongregacji żeńskich wiele poświęcało się zakładaniu szkół i kształceniu młodzieży. Były to Szarytki, Siostry Szkolne Notre Dame, Panny Angielskie, Siostry św. Karola Boromeusza i inne.⁷⁸

Kardynał Fürstenberg powołał się na te tradycje i wyraził zdecydowane oczekiwanie, że przedstawiciele władzy porozumieją się z czcigodnymi siostrami (przełożonymi), aby czteroklasowa szkoła dla dziewcząt otrzymała odpowiednie pozwolenie na nauczanie, skład personelu i żeby zapewniono jej pomoce naukowe.⁷⁹

Metropolita morawski ponadto przypomniał władzom Frydlantu, że obowiązuje prawo szkolne z 1805 r. (*Schulverfassung*), według którego nadzór nad wszelkim nauczaniem powierza się w kolejności: proboszczom, wikariuszowi regionalnemu i kanonikowi scholastykowi.⁸⁰

Dopowiedzenie

Niektóre przedstawione powyżej listy zawierają ogólne zalecenia. Jednak ze względu na swą aktualność, mogą w przyszłości wymagać uszczegółowienia

⁷⁵ Mt 28, 19,20.

⁷⁶ Dz 13, 1,5.

⁷⁷ Por. Jan Pavel II., *Apoštolská konstituce Sapientia Christiana, ex corde ecclesiae*. Křesťanská akademie, Řím 1998, s. 9.

⁷⁸ Por. Skočdopole A., *Příručka pastýřského bohosloví*. Svazek II., Praha 1891, s. 582 – 583.

⁷⁹ Por. Archiv řeholních sester sv. Karla Boromejského v Praze, rok 1877, dopis řeholním sestrám Nr 66.

⁸⁰ Por. Pejška J., *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Svazek I., Semily 1932, s. 226.

i stanowić potrzebę ściślejszej precyzji prawnej oraz bardziej obowiązkowego stosowania (propozycje *de lege ferenda*). Działo się to już za kadencji arcybiskupa T. Kohna. Chodzi głównie o list popierający stowarzyszenia katolickie, m.in., misyjne (p. 3.5.), list o materii do Eucharystii (p. 3.7.), list dotyczący szkoły we Frydlancie (p. 3.9.), list dotyczący postu (p. 3.4.) i list w sprawie wykonywania postanowień konkordatu (p. 3.1.).

ZAKOŃCZENIE

Zgodnie z tematem rozprawy i jego uszczegółowieniem we wstępie, w pierwszym rozdziale zostały przedstawione czynniki i okoliczności, które miały, lub mogły mieć, wpływ na arcybiskupa ołomunieckiego Bedřicha Fürstenberga — autora wydanych przezeń dokumentów prawnych oraz na sytuację religijno – moralną Moraw. Okazało się, że ilość i znaczenie wspomnianych okoliczności, czy wręcz przyczyn, była niemała, co zaważyło na objętości tej wstępnej części rozprawy.

Drugi rozdział został poświęcony osobie arcybiskupa Fürstenberga i jego arcybiskupiej działalności na różnych odcinkach życia diecezjalnego. Daje się w nim zauważyć połączenie pochodzenia młodego Bedřicha Fürstenberga, z pełnym, ojcowskim zaangażowaniem i troską o powierzona mu archidiecezję, czy nawet jako o swoich Morawian, którzy w przeszłości przyjęli naukę Chrystusa od świętych Cyryla i Metodego.

W rozdziale trzecim przedstawiono zasadniczy problem pracy — działalność normatywno-prawną arcybiskupa Fürstenberga, w zakresie umożliwiającym, tzn. w oparciu o odnalezione dokumenty, zawierające postanowienia prawne. Odnalezione dekrety w liczbie 33, dają jakieś, chociaż ograniczone, możliwości spojrzenia na działalność tego arcybiskupa, metropolity morawskiego. Z analizy dekretów wynika, że największą troską ich dawcy było dobro Kościoła, rozumiane jako pobudzanie wiary wśród ludu, wskazywanie podległym mu księżom jak mają swoją posługę podnosić na wyższy poziom, dbać o nauczanie młodzieży w duchu chrześcijańskim i zachowywanie wierności tradycjom religijnym. Niektóre z dekretów miały na celu ustanowienie nowych zasad komunikacji między parafiami i kurią arcybiskupią, wspomóżenie szkolnictwa wyższego, a także nauczania prowadzonego na niższych poziomach przez kongregacje zakonne. Dekrety wydane przez arcybiskupa Fürstenberga miały charakter pozasynodalny, ponieważ w 39-letnim okresie swojej służby pasterskiej nie zwołał on synodu diecezjalnego. Wszystkie te reskrypty były zgodne z zasadami prawa kościelnego. W Kościele katolickim największe uprawnienia powierzone są papieżowi, jednak biskupom diecezjalnym, dla właściwego sprawowania czynności administracyjnych, w węższym zakresie przysługuje prawo wydawania

reskryptów – dekretów. Wywodzi się to z czasów pontyfikatu Benedykta XIV, a arcybiskup Fürstenberg opierał się na wytycznych zawartych w bulli *Quanta cura* wydanej przez papieża Piusa IX.

Dekrety arcybiskupa Fürstenberga były to akty prawno-normatywne w ścisłym tego słowa znaczeniu. Dodać trzeba, że sporządził on też inne dokumenty o charakterze prawnym, np. Umowę między Towarzystwem wspomaganą Archidiecezji Ołomunieckiej a Zakonem Jezuitów na Velehradzie.

Prawny wyraz miały też listy do autorytetów Kościoła i pewne listy do wiernych archidiecezji. Tę sferę działalności przedstawiono w rozdziale IV. Z analizy treści listów, które arcybiskup wydał, wynika, że stanowczo wypowiadał się w sprawach respektowania przez władze państwowe postanowień Konkordatu, w czym wyrażała się nie tylko dbałość o dobro Kościoła, ale także był to swego rodzaju wyraz patriotyzmu. Uważał, bowiem, że władza austriacka, odmawiając instytucjom kościelnym na Morawach wielu z przyznanych im praw, ma na celu uzależnienie narodu morawskiego pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym. Pojęcie patriotyzmu rozumiał też, jako krzewienie kultu cyrylometodyjskiego.

Arcybiskup Fürstenberg starał się przeciwdziałać sekularyzacji dóbr kościelnych, powoływał się na przepisy prawa kanonicznego i postanowień Piusa IX, który przeciwstawił się zaborowi własności Kościoła, najpierw w liście „*Cum Romani Pontifices*” (1853), a następni w Encyklice „*Aeterni Patris*” (1879).

Znaczną rolę w ukształtowaniu poglądów arcybiskupa można przypisać prawnikom, m.in. George Philips’owi.

W listach arcybiskupa Fürstenberga znajdujemy wyrazy nadzwyczajnego podporządkowania się Stolicy Apostolskiej i umiłowania papieży, Piusa IX i Leona XIII.

Odnosnie mojej procedury badawczej pragnę dopowiedzieć, że pracując w archiwach nabrałem wielkiego podziwu, z jak wielką dokładnością zgromadzone zostały akta świadczące o życiu i działalności arcybiskupa Fürstenberga, i jak pieczołowicie są przechowywane. Jest to zasługa wielu księży, często z godnością kanoników lub wyższą.

W dalszych badaniach archiwalnych z pewnością odkryte zostanie więcej aktów prawno-normatywnych, wydanych przez kardynała Bedřicha Fürstenberga, ponieważ

świadczenia jego działalności prawniczej rozproszone są w dziesiątkach archiwów. Autor jest przekonany, że każdy z nich potwierdzi wielkość kardynała jako organizatora życia religijnego i gospodarczego Kościoła na Morawach.

Jeśli mamy najkrócej scharakteryzować postać metropolity morawskiego, arcybiskupa ołomunieckiego i kardynała Świętego Kościoła Rzymskiego, Bedřicha Fürstenberga, możemy posłużyć się szczególnie trafnym cytatem z dzieła Josefa Svatopluka Machara (1864 – 1942), wydanego w 1903 r., „...ludziom imponował a naród nie śmie go osądzać. Gdy przejeżdżał przez teren swej diecezji dobre owieczki przerywały pracę na polach, klękały, a umiłowany przez nie kardynał, w oknie swojej karety, kreślił ręką znak krzyża i ludzie byli uszczęśliwieni. Gdy przyjeżdżał do danej parafii na uroczystość bierzmowania, przed piękną bramą powitalną, czekali na niego strażacy, weterani, dziatwa szkolna oraz przedstawiciele lokalnej władzy i witali go w pełnej paradzie; on się uśmiechał i czynił znaki krzyża, a oni byli szczęśliwi, że książę pan obdarzył ich uśmiechem i błogosławieństwem.”¹

Na koniec chciałbym serdecznie podziękować Księdzu Prałatowi prof. zw. dr. hab. Edwardowi Góreckiemu za wszelką pomoc naukową przy przygotowaniu tej pracy i podjęcie się jej promocji, cenne rady i wskazówki. Osobną wdzięczność wyrażam rektorom Papieskiego Fakultetu Teologicznego we Wrocławiu, którzy wspomagali mnie edukacyjnie. Pragnę też podziękować pracownikom Archiwum Krajowego w Opawie — Pracowni w Ołomuńcu, a szczególnie mgr. Štěpánowi Kohoutowi. Wdzięczność należy się mgr Ryszardzie Chmal z Wrocławia, za pomoc w przekładzie tej pracy z języka czeskiego na polski, i za jej pomoc w przygotowaniu pod względem redakcyjnym i technicznym.

¹ Por. Pojzl M., Počátky církevní správy na Moravě. BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 245.

Streszczenie

Działalność prawnonormatywna kardynała Bedřicha Fürstenberga, arcybiskupa ołomunieckiego

Życie i działalność kardynała Bedřicha Fürstenberga (1813 – 1892) przypadło na ciężkie czasy dla Kościoła katolickiego. Na przełomie XVIII i XIX w. Kościół najpierw doświadczył represji ze strony przywódców Wielkiej Rewolucji Francuskiej, a następnie od Napoleona Bonaparte, który zawarł konkordat ze Stolicą Apostoską (1801) i wykorzystał to, aby papież Pius VII uczestniczył w jego koronacji na cesarza, a później internował go na pięć lat (1801 – 1814).

Kongres Wiedeński potwierdził, że papież jest głową Państwa Kościelnego, ale też przyznał monarchom prymat władzy państwowej nad działalnością Kościoła.

Następnie pojawiły się tzw. nowe prądy umysłowe w rodzaju liberalizmu, nacjonalizmu, anarchizmu i socjalizmu, a w końcu komunizmu, wg manifestu K. Marksa i Fr. Engelsa. Marksistowskie tendencje miały charakter antyreligijny i antykościelny. Nasiliły się one gdy w 1848 r., w większości krajów europejskich, wybuchła Wiosna Ludów.

W drugiej połowie XIX w. w monarchii austro-węgierskiej władze państwowe stwarzały coraz większe rygory wobec Kościoła, a nawet lokalnie posuwały się do sekularyzacji jego dóbr.

Kardynał Bedřich Fürstenberg urodził się 8 października 1813 r. w Wiedniu. Jego rodzice byli zamożnymi szlachcicami, sprawowali ważne funkcje na dworze wiedeńskim. Swoją genealogię wywodzili od władców Szwabii z początków XII w.

Młody Bedřich Fürstenberg uczył się w najlepszych szkołach. Gdy podjął studia filozoficzne, powziął decyzję, że zostanie księdzem. Do wiedeńskiego seminarium księży wstąpił w 1831 r. Rok później, w katedrze św. Szczepana, otrzymał cztery niższe święcenia. W grudniu 1835 r. ukończył studia teologiczne i otrzymał święcenia na diakona. Funkcję tę sprawował w kościele pod wezwaniem św. Michała w Ołomuńcu. W 1838 r., po zdanych wcześniej egzaminach, otrzymał tytuł doktora teologii i objął probostwo w austriackiej miejscowości Harbach, gdzie spędził prawie pięć lat. Następnie powołany został na funkcję proboszcza w Kromierzyżu i kanonika

kapituły w Ołomuńcu. Od 1842 r. był też członkiem rady biskupiej i asesorem konsystorza. W stolicy metropolii morawskiej, będącej też centrum uniwersyteckim, otrzymał stanowisko archiwisty kapitulnego i powierzono mu także zadania opiniotwórcze odnośnie działania fakultetu teologicznego.

6 czerwca 1853 r. został wybrany na arcybiskupa ołomunieckiego, a po trzech miesiącach, w katedrze św. Wacława, odbyła się uroczystość wyświęcenia go na biskupa.

Już w dniu konsekracji arcybiskup wydał swój pierwszy list, w którym apelował do księży, aby szczególną uwagę przywiązywali do kształcenia młodzieży, do wiążi ze Stolicą Apostolską, a także do lojalności wobec władzy cesarskiej. Wierzący lud prosił zaś o słuchanie swoich księży i nieuleganie kłamstwom rozgłaszanym przez fałszywych proroków.

W działalności arcypasterza wyróżnić można następujące priorytety:

1. Troska o wzrost powołań do kapłaństwa, kształcenie młodzieży męskiej na księży w seminarium ołomunieckim i rozwój fakultetu teologicznego na Uniwersytecie Pałackiego. Dla realizacji tych celów wydał liczne rozporządzenia, które poprawiły byt materialny wymienionych instytucji.
2. Reaktywacja tzw. małych seminariów, czyli 8-letnich szkół dla chłopców, którzy mogliby uczyć się dalej, aby zostać księdzem lub członkiem chóru wykonującego śpiewy liturgiczne. Arcybiskup utworzył cztery takie seminaria.
3. Troska o wychowanie młodzieży żeńskiej. Arcybiskup założył wiele szkół dla dziewcząt, a prowadzenie ich powierzył siostrze zakonnej (franciszczankom, szarytkom, dominikankom i siostrze z innych zakonów).
4. Propagowanie pielgrzymowania do miejsc świętych na Morawach, do Velehradu, Świętego Hostynia, Świętego Kopeczka, Frýdka i Chrzcina, a także za granicę, do Rzymu, Lurd, Fatimy, Częstochowy i Ziemi Świętej.
5. Dbłość o misje ludowe. Misje tego rodzaju arcybiskup rozpoczął już w 1854 r. Polegały one na lokalnych uroczystościach kościelnych z udziałem księdza biskupa, co okazało się bardzo skuteczne w pobudzaniu i odnawianiu wiary katolickiej.
6. Wspomaganie misji księży do krajów zamorskich, w Afryce i Ameryce.
7. Wspomaganie katolickich stowarzyszeń rzemieślników i robotników.
8. Rozwijanie kultu świętych Kościoła.

Działalność prawno-normatywna arcybiskupa *sensu stricto* polegała na wydaniu dziesiątków dekretów. Autorowi udało się odnaleźć 33 spośród nich. Te odnalezione dekrety można podzielić na cztery części tematyczne.

1. Postanowienia dotyczące odnowy duchowej w archidiecezji.

Na pierwszym miejscu należy wskazać Postanowienia o poście z 1854 r. (nr 11). Arcybiskup wyszczególnił w nich dni postne i określił, w których z nich należy powstrzymać się od spożywania mięsa.

Następnie na uwagę zasługuje dekret (nr 13), w którym arcybiskup ogłosił odpusty dla Sodalitacji Niepokalanego Poczęcia — Bractwa Mariańskiego w Ołomuńcu. Dołączył do niego dekret papieża Piusa IX. Papież życzył Bractwu, aby rosło w siłę i przynosiło pożytek.

Arcybiskup szerzył kult świętych Cyryla i Metodego. Rok 1863 ogłosił Rokiem Jubileuszowym, w tysiąclecie przybycia tych świętych braci z Soluny na Morawy. W osobnym dekreście (nr 19) upoważnił spowiedników w całej archidiecezji do udzielania odpustów i określił ich warunki.

Niektóre dekrety, mające umacniać kult świętych, nie były własne, lecz tylko propagowały postanowienia papieża. Przykładem może być dekret (nr 32) o ogłoszeniu św. Franciszka Salezego nauczycielem Kościoła.

W dwóch dekretach (nr 15 i 16) arcybiskup przywołał pamięć Jana Sarkandra i podał do ogólnej wiadomości, że ten sługa Boży, dekretem papieża Piusa IX, uznany został za błogosławionego.

Ważnym wydarzeniem w dziejach Kościoła było zwołanie przez papieża Piusa IX, w 1868 r., Soboru Watykańskiego I. W jego obradach brał udział biskup ołomuniecki. Na zakończenie Soboru Pius IX ogłosił odpusty papieskie. Arcybiskup Fürstenberg wydał wówczas dekret (nr 27) o odpustach w swojej archidiecezji wzorowany na postanowieniach papieża.

Z okazji 25-lecia pontyfikatu Piusa IX, w uroczystym dekreście (nr 28) arcybiskup wezwał kler i wiernych, aby świętowali ten jubileusz. Arcybiskup był niezmiernie oddany Stolicy Apostolskiej. Organizował na Morawach nie tylko zbiórki pieniężne, ale także werbunek dla obrony Państwa Kościelnego. Pius IX nadał mu tytuł „Asystenta tronu papieskiego“, a Leon XIII, 12 maja 1879 r., przyznał tytuł kardynała.

W trosce o uwzniesienie życia duchowego w archidiecezji, arcybiskup wydał dekret pt. „Zalecenie utworu muzycznego“. Rekomendował w nim wykonywanie w okresie

Wielkiego Tygodnia utworów z księgi pasji opublikowanej przez Jana Skraupa, mistrza kapeli muzycznej świątyni metropolitalnej w Pradze.

Dodać jeszcze należy dekret (nr 21) stanowiący zakaz rozpowszechniania bezbożnej i bluźnierczej książki Ernesta Renana o życiu Jezusa.

2. Dyrektywy odnoszące się do szkolnictwa sprawowanego przez Kościół.

Grupę tych dekretów rozpoczyna pismo dotyczące mianowań adiunktów na fakultecie teologicznym w Ołomuńcu (nr 2, zał. 2). Następnym był dekret dotyczący stanu szkół powszechnych i poziomu nauczania w nich religii (nr 7). Arcybiskup zarządził, aby gorliwi nauczyciele zostali mu przedstawieni, żeby mógł im wystawić osobistą ocenę i przekazać ją do ministerstwa szkolnictwa w Wiedniu. Do grupy tych dekretów można zaliczyć także Oznajmienie dotyczące warunków przyjęcia uczniów do seminarium w Kromierzyżu (nr 14) oraz Postanowienia dla wsparcia nauki religii (nr 33), w których kardynał apelował do księży, aby informowali go, gdy władze państwowe naruszają ich prawa do nauczania religii.

3. Dekrety mające służyć umacnianiu społeczności wierzących we wszystkich sferach życia.

Należy tu wyróżnić dekret będący listem założycielskim dla wprowadzenia Towarzystwa Jezusowego na Velehrad (nr 4, zał. 4). Później arcybiskup za pośrednictwem Towarzystwa Wspomagania Archidiecezji Ołomunieckiej, które sam założył, zawarł umowę z Towarzystwem Jezusowym, w której przekazał jezuitom budowlę i grunty rolne leżące wewnątrz murów okalających Velehrad.

W trosce o umacnianie społeczności wierzących arcybiskup wydał dekret (nr 3) dotyczący udzielania przywilejów ołtarzowych oraz indultów kościołom i kaplicom jemu podległych.

Podobny charakter miał dekret (nr 6) będący pozwoleniem na tworzenie prywatnych kaplic przez księży i laików. Arcybiskup uregulował w nim, jaki krąg osób może uzyskać pozwolenie na budowę kaplicy. Z prawa tego korzystali głównie księża w zaawansowanym wieku, ale także pensjonaty charytatywne i domy emerytów.

4. Dekrety kierowane do księży odnośnie sprawowania liturgii, obrzędów i prowadzenia ludu do pobożności.

Arcybiskup po uzyskaniu pozytywnej opinii Stolicy Apostolskiej wydał dekret (nr 8) pozwalający wszystkim księżom w archidiecezji (i zakonnikom mającym moc prawną spowiadania) na udzielanie absencji generalnej i błogosławieństwa

połączonego z odpustem zupełnym, gdy umierający wyrazi żal za grzechy i pobożnie będzie wzywał imienia Jezusa.

Kolejnym dekretem (nr 9) była Instrukcja dla księży w sprawie dyspens małżeńskich. Dotyczyła ona głównie problemu zawierania małżeństw przez osoby spokrewnione.

Następnym dekretem (nr 10) był ustanowieniem zasad egzaminacyjnego sprawdzania wiadomości i zdatności księży, którzy aspirują, żeby zostać proboszczami.

Do księży skierowany był też dekret (nr 18) zawierający wytyczne, jak postępować z osobami, które chcą przystąpić do Kościoła katolickiego lub do niego wrócić.

Ścisłe instrukcje dla księży zawierał dekret (nr 20) korygujący układ stron brewiarza i wprowadzający doń dodatkowe modlitwy.

Niektóre dekryty miały charakter prawno-administracyjny, np. dekret (nr 25) o wymianie probostw między diecezjami, brneńską i ołomuniecką, dekret (nr 24) dot. Działalności Funduszu Velehradzkiego św. Cyryla i Metodego, Oznajmienie o instytucji Dziedzictwa Nepomuceńskiego (nr 23), dekret (nr 1) ustanawiający spirytuała dla sióstr szarytek w Ołomuńcu, dekret (nr 5) o Ustanowieniu oficjała i ławników sądu diecezjalnego oraz dekret (nr 29) o Urzędach dziekańskich.

W rozdziale IV przedstawiono treść dziewięciu spośród kilkudziesięciu listów arcybiskupa. Prawny wyraz miały listy do autorytetów Kościoła, np. pierwsza relacja do Rzymu lub list z 1864 r. do nuncjusza papieskiego w Wiedniu odnoszący się do naruszania Konkordatu. Z analizy treści listów, które arcybiskup przesłał jako *argumentum ad personam* lub ogłosił publicznie, wynika, że domagał się respektowania przez władze państwowe postanowień Konkordatu, w czym wyrażała się nie tylko dbałość o dobro Kościoła, ale także był to wyraz patriotyzmu. Uważał, że władza austriacka, odmawiając instytucjom kościelnym na Morawach wielu należnych im praw, ma na celu uzależnienie narodu pod względem politycznym, gospodarczym i kulturowym. Na szczególną uwagę zasługuje wspólny list biskupów z Austrii i Węgier, w którego przygotowaniu arcybiskup Fürstenberg odegrał bardzo ważną rolę. Ten pięciopunktowy list dotyczył takich problemów jak wspomaganie towarzystw chrześcijańskich, rozszerzanie nauki religii, pomoc dla wydawnictw kościelnych i troska o lud, który znajdował się w trudnych warunkach.

Zusammenfassung

Die rechtlich-normative Aktivität des Kardinals Bedřich Fürstenberg, Erzbischofs von Olmütz

Das Leben und die Aktivität des Kardinals Bedřich Fürstenberg (1813-1892) fiel in die schwierige Zeit für die katholische Kirche. An der Wende zum 19. Jh. erfuhr die Kirche Repressionen/Verfolgung vonseiten der Anführer der Großen Französischen Revolution und anschließend von Napoleon Bonaparte, der zunächst ein Konkordat mit dem Apostolischen Stuhl abschloss (1801) und dies zu seiner Krönung vom Papst Pius VII. ausnutzte und nachher den Papst für fünf Jahre (1801-1814) internierte.

Der Wiener Kongress bestätigte den Papst als Oberhaupt des Kirchenstaats, gewährte jedoch den Monarchen die Vormachtstellung der Staatsmacht vor der Aktivität der Kirche.

Nachher kamen die sogenannten neuen Geistesströmungen in der Art des Liberalismus, Nationalismus und Sozialismus und zuletzt Kommunismus gemäß dem Manifest von K. Marx und F. Engels auf. Die marxistischen Tendenzen waren von antireligiösem und antikirchlichem Gepräge. Sie nahmen zu, als der Völkerfrühling 1848 in den meisten europäischen Ländern ausbrach.

In der zweiten Hälfte des 19. Jh. wurden der Kirche immer mehr Hindernisse in der österreichisch-ungarischen Monarchie von den Behörden in den Weg gelegt, mancherorts wurden sogar die kirchlichen Güter säkularisiert.

Kardinal Bedřich Fürstenberg wurde am 8. Oktober 1813 in Wien geboren. Seine Eltern gehörten dem Hochadel und übten vornehme Funktionen am Wiener Hof aus. Ihre Abstammung führten sie vom schwäbischen Herrscherhaus vom Beginn des 12. Jh.

Der junge Bedřich Fürstenberg besuchte die besten Schulen. Als er das Philosophiestudium aufnahm, beschloss er auch Priester zu werden. 1831 ging er in Wiener Priesterseminar. Ein Jahr später empfing er im Stephansdom vier niedrigere Weihen. Im Dezember 1835 schloss er das theologische Studium ab und wurde zum Diakon geweiht. Diese Funktion übte er in der Erzengel-Michael-Kirche in Olmütz aus. 1838 erlangte er nach früher abgelegten Prüfungen den Dokortitel der Theologie und übernahm das Pfarramt im österreichischen Harbach, das er fast fünf Jahre lang inne hatte. Nachher wurde er zum Pfarrer in Kremsier und Domherr in Olmütz genannt. Ab

1842 war er auch Mitglied des bischöflichen Rats und Konsistoriumsassessor. In der Hauptstadt der mährischen Metropole, die auch zu Universitätsorten gehörte, erhielt er nacheinander die Stellen des Domarchivars und wurden ihm meinungsbildende Aufgaben zur Tätigkeit der Theologischen Fakultät anvertraut. Am 6. Juni 1853 wurde er zum Erzbischof gewählt und nach drei Monaten im Veitsdom feierlich zum Bischof geweiht.

Bereits am Tag der Bischofsweihe gab er einen Hirtenbrief heraus, in dem er die Priester aufforderte, einen besonderen Wert auf die Bildung der Jugend, die Bindung an den Apostolischen Stuhl, aber auch auf die Loyalität gegenüber der kaiserlichen Macht zu legen. Das gläubige Volk bat er hingegen, auf seine Priester zu hören und den von den falschen Propheten verbreiteten Lügen nicht zu folgen.

In der Tätigkeit des Erzhirten lassen sich folgende Schwerpunkte unterscheiden:

1. Die Sorge für zunehmende Priesterberufungen, Bildung der männlichen Jugend zu Priestern im Olmützer Priesterseminar sowie Entwicklung der theologischen Fakultät an der Palacký-Universität. Um diese Ziele zu erreichen, ließ er viele Verordnungen erlassen, die die Lebensbedingungen in den genannten Einrichtungen verbesserten.
2. Reaktivierung der sogenannten Kleinseminare, d.i. der achtjährigen Schulen für die Knaben, die weiter lernen könnten, um Priester oder Mitglied eines Chors für liturgischen Gesang zu werden. Der Erzbischof gründete vier solche Seminare.
3. Die Sorge für die Erziehung der weiblichen Jugend. Der Erzbischof gründete viele Mädchenschulen, und deren Führung den Schwesterorden anvertraute (Franziskanerinnen, den Barmherzigen Schwestern, Dominikanerinnen und Schwestern anderer Orden).
4. Propagierung der Pilgerfahrten zu heiligen Stätten in Mähren, nach Velehrad, Svatý Kopeček, Svatý Hostýn, Frýdek und Chrzciny wie auch im Ausland – nach Rom, Lourdes, Fatima, Tschenstochau und in das Heilige Land.
5. Fürsorge für Volksmissionen. Derartige Missionen wurden vom Erzbischof bereits 1854 angefangen. Sie bestanden aus lokalen kirchlichen Feierlichkeiten mit Teilnahme des Bischofs, was sich bei der Anregung und Erneuerung des katholischen Glaubens sehr wirksam erwies.
6. Förderung der Priestermissionen in die Überseeländer, in Afrika und Amerika.
7. Förderung der katholischen Handwerker- und Arbeitervereine.
8. Entwicklung der Heiligenverehrung.

Die rechtlich-normative Tätigkeit des Erzbischofs beruhte *sensu stricto* darauf, dass er viele Zehnte Dekrete erließ. Der Verfasser vermochte 33 davon zu finden. Jene gefundenen Dekrete lassen sich in vier thematische Teile gliedern.

1. Entscheidungen zur Geisteserneuerung in der Erzdiözese.

An erster Stelle soll man die Entscheidungen zum Fasten aus dem Jahr 1854 (Nr. 11). Der Erzbischof nannte darin alle Fastentage und bestimmte, an welchen von ihnen man sich von Fleischverzehr zurückhalten muss.

Anschließend ist das Dekret (Nr. 13) beachtenswert, in dem der Erzbischof die Ablässe für die Kongregation der Unbefleckten Empfängnis - der Marienbruderschaft in Olmütz erklärte. Dazu fügte er das Dekret von Pius IX. bei. Der Papst wünschte der Bruderschaft, dass sie in die Kraft anwächst und den Nutzen bringt.

Der Erzbischof verbreitete den Kultus von Kyrill und Method. Das Jahr 1863 erklärte er für das Jubiläumsjahr, anlässlich des tausendsten Jahrestags, als die Brüder von Soluna angekommen waren. In einem besonderen Dekret (Nr. 19) ermächtigte er die Beichtväter in der ganzen Erzdiözese Ablässe zu erteilen und bestimmte dessen Bedingungen.

Einige Dekrete, die den Heiligenkult verstärken sollten, gehörten nicht ihm, sondern sie propagierten die päpstlichen Entscheidungen. Ein Beispiel dafür kann das Dekret (Nr. 32), das Franziskus Salesius zum Kirchenlehrer erklärt.

In zwei Dekreten (Nr. 15 und 16.) brachte der Erzbischof Johannes Sarkander zur Erinnerung und gab allgemein Bescheid, dass dieser Diener Gottes mit dem Dekret vom Papst Pius IX. seliggesprochen wurde.

Ein wichtiges Ereignis in der Kirchengeschichte war die Einberufung des I. Vatikanischen Konzils im Jahre 1868 vom Papst Pius IX. Zum Schluss des Konzils verkündete Pius IX. die päpstlichen Ablässe. Erzbischof Fürstenberg erließ dann das Dekret (Nr. 27) über die Ablässe in seiner Erzdiözese, das sich die Entscheidungen des Papstes zum Vorbild nahm.

Anlässlich des 25. Jahrestags des Pontifikats forderte der Erzbischof in einem feierlichen Dekret (Nr. 28) den Klerus und die Gläubigen, dieses Jubiläum zu feiern. Der Erzbischof war dem Apostolischen Stuhl außerordentlich ergeben. Er veranstaltete in Mähren nicht nur Geldsammlungen, sondern er warb zur Verteidigung des Kirchenstaates. Pius IX. verlieh ihm den Titel Päpstlicher Thronassistent und Leon XIII. Erhob ihn am 12. Mai 1879 zum Kardinalpriester.

Aus Sorge um Erhebung des Geisteslebens in der Diözese erließ der Erzbischof das Dekret u.d.T. „Empfehlung eines Musikwerks“. Er empfahl darin, für die Karwoche die Musikstücke vom Passionsbuch vorzutragen, das von Jan Škroup, Chormeister an der Kreuzherrenkirche in Prag veröffentlicht wurde.

Es wäre noch das Dekret (Nr. 21) hinzufügen, das einen Verbreitungsverbot für das gottlose und gotteslästerliche Buch von Ernst Renan über das Leben Jesu Christi bildete.

2. Direktiven zum kirchlichen Schulwesen.

Die Gruppe von diesen Dekreten fängt mit einem Schreiben an, das sich auf Ernennungen von Oberassistenten an der theologischen Fakultät in Olmütz bezieht (Nr. 2, An. 2). Anschließend erschien das Dekret zum Zustand der öffentlichen Schulen und des Religionsunterrichts darin (Nr. 7). Der Erzbischof verordnete, dass die eifrigen Lehrer ihm vorgestellt werden sollten, damit er ihnen eine persönliche Note ausstellen und sie dem Kultusministerium in Wien vermitteln könnte. Dieser Gruppe von Dekreten kann man überdies die Mitteilung zu Bedingungen für Aufnahme der Schüler an das Seminar in Kremsier (Nr. 14) sowie Entscheidungen für die Förderung des Religionsunterrichts (Nr. 33) zurechnen, in denen der Kardinal die Priester aufforderte, ihm Bescheid zu geben, falls die Staatsbehörden deren Recht auf Religionsunterricht verletzt.

3. Dekrete, die der Bestärkung der Gläubigengemeinschaften in allen Lebensbereichen dienen sollten.

Es ist hierbei das Dekret zu nennen, das den Gründungsbrief für die Einführung der Gesellschaft Jesu auf Velehrad bildete (Nr. 4, An. 4). Später schloss der Erzbischof mit der Vermittlung von der Gesellschaft zur Förderung der Olmützer Erzdiözese, die er selbst gegründet hatte, einen Vertrag mit der Gesellschaft Jesu ab, in dem er den Jesuiten Bauwerke und Ackerfelder innerhalb der Umfassungsmauer von Velehrad überwies.

Aus Sorge um Bestärkung der Gläubigengemeinschaften erließ der Erzbischof das Dekret (Nr. 3), das sich auf die Erteilung von Altarsprivilegien sowie Indulgenzen den ihm unterstellten Kirchen und Kapellen bezog.

Von einem ähnlichen Charakter war das Dekret (Nr. 6), das die Einrichtung von Privatkapellen von Priestern und Laien erlaubte. Der Erzbischof regelte darin, welcher Personenkreis die Erlaubnis für den Kapellenbau erhalten kann. Diese Regelung

benutzten in erster Linie die Priester in gehobenem Alter, aber auch wohlthätige Pensionen und Rentnerhäuser.

4. Dekrete an die Priester in Bezug auf die gehaltene Liturgie, Rituale und Zuführung des Volkes zur Frömmigkeit.

Der Erzbischof, nachdem er eine positive Beurteilung des Apostolischen Stuhls erhalten hatte, erließ ein Dekret (Nr. 6), das allen Priestern der Erzdiözese (sowie den zur Beichte berechtigten Mönchen) erlaubte, die Generalabsolution und das mit dem vollen Ablass verbundene Segen zu erteilen, falls der Sterbende Reue für Sünden ausdrücken und fromm den Namen Jesu rufen werde.

Ein weiteres Dekret (Nr. 9) war die Anweisung für die Priester zu Ehedispensen. Sie betraf vornehmlich die Frage der Eheschließung unter den Verwandten.

Das nächste Dekret (Nr. 10) bestimmt die Regel der Examensprüfung von Kenntnissen und Tauglichkeit der Priester, die sich um ein Pfarramt bewerben.

An die Priester wandte sich auch das Dekret (Nr.18), das die Anweisungen enthielt, wie man mit den Personen umgehen sollte, die der katholischen Kirche beitreten oder zur Kirche zurückkehren möchten.

Enge Vorschriften für die Priester enthielt das Dekret (Nr. 20), das die Seitenanordnung im Brevier korrigierte und zusätzliche Gebete darin einführte.

Manche Dekrete waren von rechtlich-administrativem Charakter, z. B. das Dekret (Nr. 25) über den Austausch von Pfarreien zwischen den Diözesen Brünn und Olmütz, das Dekret (Nr. 24) zur Tätigkeit der Velehrader Stiftung St. Kyrill und Method, Mittelung über die Einrichtungen des Nepomuk-Erbes (Nr. 23), das Dekret (Nr. 1), das einen Spiritual für die Barmherzige Schwestern in Olmütz benennt, das Dekret (Nr. 29), das einen Offizial und Schöffen für das Diözesangericht benennt sowie das Dekret (Nr. 29) über Dekansämter.

Im Kapitel IV wurde der Inhalt von neun unter den mehreren Zehnten der erzbischöflichen Briefe dargestellt. Von rechtlichem Charakter waren die Briefe an die Autoritäten der Kirche, z. B. der erste Bericht an Rom oder der Brief von 1864 an den päpstlichen Nuntius in Wien, der sich auf die Verletzungen des Konkordats bezog. Von einer Analyse der Briefinhalte, die der Erzbischof als *argumentum ad personam* schickte oder öffentlich erscheinen ließ, ergibt sich, dass er die Bestimmungen des Konkordats von den Staatsbehörden zu respektieren anforderte, worin nicht nur die Fürsorge um das Kirchenwohl, sondern auch der Patriotismus zum Ausdruck

kam. Er war der Meinung, dass die österreichische Macht, indem sie den kirchlichen Einrichtungen in Mähren viele gehörige Rechte verweigert, sich die politische, wirtschaftliche und kulturelle Abhängigkeit des Volkes zum Ziel setzt. Eine besondere Beachtung gebührt ein gemeinsamer Brief der Bischöfe von Österreich und Ungarn, an dessen Vorbereitung Erzbischof Fürstenberg eine wesentliche Rolle erfüllte. Dieser Brief befasste sich in fünf Punkten mit der Förderung der christlichen Vereine, Erweiterung des Religionsunterrichts, Hilfe für Kirchenverlage sowie mit der Sorge für das Volk, das unter schwierigen Bedingungen lebte.

Summary

Legal-normative activities of Cardinal Bedřich Fürstenberg, The Archbishop of Olomouc

Lifetime of Cardinal Bedřich Fürstenberg (1813 – 1892) coincided with hard times for the Catholic Church. At the turn of XVIII century, the church underwent repressions by the leaders of the French Revolution and then by Napoleon Bonaparte himself. He signed concordat with the Holy See in 1801 and made the Pope Pius VII to take part in his coronation for French Emperor and then he imprisoned him for five years (1801 – 1814).

The Congress of Vienna confirmed the Pope to be the head of the Papal State but also granted the monarchs the primacy of state power over the church's.

Also some new intellectual currents emerged in the period such as liberalism, nationalism, anarchism and socialism and then finally communism based on the manifesto of K. Marx and Fr. Engels. The Marxist movements had definitive any-religion and anti-church character. They increased in 1848 with the outbreak of Spring of Nations in Europe.

In the second half of XIX century the authorities of Austro-Hungarian Monarchy applied increasing strict legal discipline towards the Church even up to secularisation of its demesne locally.

Cardinal Bedřich Fürstenberg was born on the 8th of October 1813 in Vienna. His parents belonged to a wealthy noble family and fulfilled important court functions in Vienna. He descended from rulers of Swabia from the beginnings of XII century.

Young Bedřich Fürstenberg obtained the best possible education. When he started his philosophy studies, he decided to become a priest. He entered Vienna Seminary in 1831. Year later he took first four minor orders in St. Stephen's Cathedral. December 1835 he graduated from Theology Faculty and was ordained a dean. He served his function in St. Michael's Church in Olomouc. In 1838 he passed his doctor's exams gaining the title of Doctor of Theology. He took his parish as a parson in an Austrian town, Harbach when he spent almost five years. Then he was convened a parish priest in Kromierzyż and also became a canon of Olomouc Chapter. Since O 1842 he had

been also a member of Bishop's Council and Assessor of the Consistory. In the Capital of Moravian Archdiocese, being also a university centre, he was given the new functions – including the post of Archivist of the Chapter House – he was also an opinion-forming person of Theology Faculty. He was elected the Olomouc Archbishop on the 6th of June 1853 and three months later he was ceremoniously ordained a bishop in St. Vaclav's Cathedral.

Already in the day of his consecration the Archbishop issued his first letter appealing to the priests to pay special attention to education of youth, to sustain links with the Holy See and also to be loyal towards the Emperor's authority. He also asked the Faithful to obey their priests and not to submit to lies of false prophets.

There are following priorities of the Archbishop we can distinguish:

1. Care of priesthood calls, education of male youth for priests in Olomouc Seminary and development of the Faculty of Theology at Palacki University. He issued numerous decrees to improve the above mentioned institutions financially to complete the tasks.
2. Reactivation of, so called, small seminaries or eight-years schools for boys who could learn on to become priests or a member of a religious choir. The Archbishop established four of such seminaries.
3. Care of upbringing of female youth. The Archbishop established many schools for girls and let nuns to run them (Franciscan Sisters, Daughters of Charity, Dominican Sisters, and sisters of other convents).
4. Propagation of pilgrimages to holy places in Moravia – to Velehrad, Holy Hostyń, Saint Kopeczek, Frýdek and Chrzciny, and also abroad – to Rome, Lurd, Fatima, Częstochowa and the Holy Land.
5. Care for common missions. The Archbishop started such mission as early as in 1854. They consisted of local church ceremonies with participation of Bishop which turned out to be very efficient in inciting and restoration of Catholic faith.
6. Supporting of overseas missions in Africa and America.
7. Supporting of Catholic guilds of craftsmen and workers.
8. Developing of the Church Saints' cult.

Sensu stricto, the legal-normative activities of the Archbishop were based on issuing several dozens of decrees. The Author has managed to discover thirty three of them. The discovered decrees can be divided into four categories:

1. Resolution on spiritual revival in the Archdiocese.

Firstly, there is a Resolution on fast from 1854 (No. 11). The Archbishop specified fast days and specified during which ones the faithful should refrain from eating meat.

Secondly, there is another interesting decree (No. 13) in which the Archbishop announced indulgences for the Sodality of the Immaculate Conception of Marians from Olomouc. He added to it the decree of Pope Pius IX. The Pope wished the Congregation of Marian Fathers to grow prosperous and useful.

The Archbishop spread the cult of Saints Cyril and Methodius. He announced 1863 the Jubilee Year, a thousand-year anniversary of the arrival of saint brothers from Solun to Moravia. In a separate decree (No. 19) he authorized confessors to grant indulgences and stated the conditions.

Some decrees announced to strengthen the cult of saints was not his own but popularized the Pope's resolutions. The example is the decree (No. 32) announcing St. Francis Salezy a teacher of the Church.

In two next decrees (Nos. 15 and 16) the Archbishop recalled the memory of Jan Sarkander and announced publicly that this God's servant had been proclaimed blessed by decree of the Pope Pius IX.

The Vatican Council I gathered by the Pope Pius IX was an important event in the history of the Church. The Olomouc Bishop took part in its proceedings. By the end of it, the Pope announced papal indulgencies. The Archbishop Fürstenberg thus announced his decree (No. 27) on indulgences in his Archdiocese followed the example of papal resolutions.

On the twenty-fifth anniversary of Pius IX pontificate, the Archbishop called for the priesthood and the faithful in a ceremonial decree (No. 28) to celebrate the jubilee. The Archbishop was deeply devoted to the Holy See. Not only he arranged money collections on Moravia but also recruitments for defence of The Holy State. The Pope Pius IX granted him a title of „The Assistant of Papal Throne“, and Leon XIII made him a Cardinal on the 12th of May 1879.

For the purpose of uplifting of spiritual life in the Archdiocese, the Archbishop issued the decree titled „Recommendation of Musical Work“. He recommended the performance of musical works from a Passion Book published by Jan Skarup, the Master of musical ensemble of metropolitan Cathedral in Prague during the Passion Week.

Another decree (No. 21) forbids the distribution the godless and blasphemous book of Ernest Renan on the life of Jesus.

2. Decrees on ecclesiastical education.

The group of such decrees proceeds a letter on nominations of tutors at the Faculty of Theology in Olomouc (No. 2 annex 2). The next one was a decree on the state of public schools and the level of religion teaching there (No. 7). The Archbishop ordered all ardent teaches were presented to him personally, to give them his personal mark and pass it to the Ministry of Education in Vienna. In this group we can include his Announcement on conditions of admission the candidates to Kromierzyžu Seminary (No. 14) and Resolutions on support for religion teaching (No. 33) in which the Cardinal appealed to the priest to inform him on every account the state authorities transgress their rights and forbid them to teach religion.

3. Decrees issued to strengthen religious communities in all spheres of life.

There is one important decree, a founding letter for Society of Jesus in Velehrad (No. 4, annex 4). Later on through The Society of Support for Olomouc Archdiocese, he himself had established, the Archbishop entered into a contract with the Society of Jesus which stated he vested Jesuits buildings and farm lands inside the walls of Velehrad.

In order to strengthen the religious community the Archbishop issued a decree (No. 3) on altar privileges and indults for churches and chapels under his jurisdiction.

The next decree (No. 6) had similar character and was a consent to start private chapels by priests and laymen. The Archbishops stated what group of people can be granted a permit for building a chapel. The right was mostly exercised by priest advanced in years and also charity pensions and pensionary houses.

4. Decrees addressed to priests on liturgy, rites and leading people to religiousness.

After obtaining a positive opinion from the Holy See, the Archbishop issued a decree (No. 8) allowing all priest from the Archdiocese (including monks who had legal right of confessing) to grant general absolution and blessing with complete indulgence when a dying man expressed his repentance and would call Jesus name in devout fashion.

The following decree (No. 9) was an Instruction for priests on martial dispensations. It mostly concern marriages of closely related persons.

The next decree (No. 10) referred to rules of exams for knowledge and capability of priests who aspired to be parsons.

The decree (No. 18) was also addressed to priests and contained guidelines for procedures in cases of persons who wanted to join the Catholic Church or to come back to it.

Strict rules for priests contained the decree (No. 20) correcting the breviary pages arrangement and introducing additional prayers into it.

Some decrees were of legal – administrative character, a decree (No. 25) for example on exchange of parsonages between Brena and Olomouc Dioceses , decree (No. 24) on St Cyril and Methodius Velehrad Fund, Announcement on Nepomuceno Heritage institution (No. 23), decree (No. 1) establishing a spiritual guardian for Sisters of Charity on Olomouc, decree (No. 5) on Establishment of Official and Assessors of Diocese Court and decree (No. 29) on Dean Offices.

In Chapter VI the contents of nine of several dozen letters of the Archbishop was presented. There are some legal letters for prominent figures of the Church including a first report to Rome of a letter from 1864 to Papal Nuncio in Vienna on breaching the Concordat. From the analysis of the letters the Archbishop sent as *argumentum ad personam* or announced in public, it is clear he demanded from state authorities to obey the provisions of the Concordat thus not only expressing care about the Church but also his patriotic attitude. He thought the Austrian authority, denying Moravian church institutions many of their due rights, has an agenda to subordinate the nation politically, economically and culturally. One of the most important pieces of evidence is a common letter of Bishops from Austria and Hungary in preparation of which the Archbishop Fürstenberg played an eminent role. This five-points letter raised such issues like support of Christian societies, increase of religion teaching, help for church publishers and care for people in difficult conditions.

BIBLIOGRAFIA

I. ŽRÓDLA

a. Dokumenty

ACTA České biskupské konference, ročník 2009, číslo 4, vydala Česká biskupská konference, Praha 2009, s. 35.

CODEX IURIS CANONICI, Benedikti Papae XV, Typis Polyglottis Vaticanis, MCMXXX., can. 1499 – §I., pozn. 1, s. 513.

CODEX IURIS CANONICI, Ioannis Pauli PP. II, Libreria editrice Vaticana, Vaticana 1983. Can. 35 – 93.

CODEX IURIS CANONICI, Ioannis Pauli PP. II, Úřední znění textu a překlad do češtiny, České katolické nakladatelství, Praha 1994. Kán. 35 – 93.

Denzinger–Schönmetzer, ESDD, editio XXXIV, Verlag Herder KG, Freiburg im Breisgau 1965, D1320, D1321, s. 334 – 335.

Dokumenty Prvního vatikánského koncilu, pracovní překlad, vychází ve spolupráci s Teologickou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kolektiv autorů pod vedením Mons. prof. ThDra Karla Skalického, vydalo nakl. Krystal OP, s.r.o. Praha 2006, s. 10, 48 – 50.

Dokumenty Soborów Powszechnych, Tekst łaciński, polski, tom IV/1, (1511 – 1870), Wydawnictwo WAM, Księża Jezuici, Kraków 2007, s. 206.

Dokumenty Soborów Powszechnych, Tekst łaciński, polski, tom IV/2, (1511 – 1870), Wydawnictwo WAM, Księża Jezuici, Kraków 2007, s. 900 – 901.

Dokumenty Tridenského koncilu, latinský text a překlad do češtiny, z latinského originálu přeložil Ignác Antonín Hrdina, O.Praem., imprimatur Dominicus card. Duka OP, Archiepiscopus Pragensis et primas Bohemiae, Krystal OP s.r.o., 2015, s. 284.

- Enchiridion odpustků**, předpisy a ustanovení o odpustcích, vydala a vytiskla Matice cyrilometodějská s.r.o., Olomouc 2000, s. 86.
- Hove A. V.**, Prolegomena, Mechlinae — Roma 1945.
- Jan Pavel II.**, SAPIENTIA CHRISTIANA, EX CORDE ECCLESIAE, Apoštolská konstituce o církevních univerzitách a fakultách, Praha 1998, s. 9.
- Novum Testamentum, Graece et Latine**, Nestle–Aland, Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart, 1984.
- Nový Zákon**, Z původního řeckého znění přeložil, rozčlenil, úvody a poznámkami opatřil, Dr. Rudolf Col, imprimatur Mons. ThDr. František Tomášek, biskup a apoštolský administrátor pražské arcidiecéze, Praha 1970, pozn., s. 273.
- Obřady pokání**. Česká liturgická komise, Praha 1992, s. 10.
- Pio IX.**, INEFFABILIS DEUS. Costituzione Apostolica, Libreria Editrice Vaticana 2004, s. 27.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu**, Biblia Tysiąclecia, imprimatur Antoni Baraniak, Arcybiskup Poznański Metropolita Ks. Tadeusz Jabłoński, kanclerz Kurii Metropolitalnej, ze słowem wstępnym J. Em. Księdza Stefana kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski. Wydawnictwo Pallotinum, Poznań – Warszawa 1971.
- První sněm celosvětové církve**, První Vatikánský koncil 1869 – 1870, Hanuš Jiří (ED.), CDK, Brno 2001, s. 31.
- Sociální encykliky (1891 – 1991)**, Zvon, České katolické nakladatelství, spol. s.r.o., Praha 1996, s. 21.
- Všeobecné pokyny k římskému misálu**. Česká biskupská konference, Praha 2003, s. 3.

b. Archiwalia

AKO, Currenda consistorialis II, anni 1853, nr 335.

AKO, Currenda consistorialis II, anni 1853, nr 935.

AKO, Currenda consistorialis II, anni 1853, nr 8833, čl. nr 8680.

AKO, Currenda consistorialis II, anni 1853, nr 9548.

AKO, Currenda consistorialis II, anni 1854, nr 24.12.

AŘFHM, Currenda consistorialis III, anni 1853, nr 8833, příloha 1.

AŘFHM, Currenda consistorialis XII, anni 1854, nr 1015, příloha 1.

AŘFHM, Currenda consistorialis XII, anni 1854, nr 1015, příloha 2.

AŘFHM, Currenda consistorialis VIII, anni 1858, nr 4862, čl. nr 4303.

AŘFHM, Extractum ex Currenda consistorialis III, anni 1877, nr 2567, čl. nr 1982.

AŘFHM, Currenda consistorialis VIII, anni 1880, nr 860, čl. nr 746, čl. I – II.

AŘFHM, Currenda consistorialis VIII, anni 1880, nr 860, čl. nr 746, čl. III – VIII.

AŘFVH, Currenda consistorialis II, anni 1859, nr 1203, čl. nr 1082.

AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1859, nr 1987, čl. nr 1971.

AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1859, nr 1987, čl. nr 1971, s. 86 – 87.

AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1859, nr 2593, čl. nr 2105.

AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1859, nr 3906, čl. nr 3849.

AŘFVH, Currenda consistorialis IX, anni 1859, nr 6084, čl. nr 5964.

AŘFVH, Currenda consistorialis II, anni 1859, nr 1203, čl. nr 1082.

AŘFVH, Currenda consistorialis III, anni 1861, nr 1965, čl. nr 1960.

AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV, V et VI, anni 1862, nr 4404, čl. nr 1985.

AŘFVH, Currenda consistorialis VII et VIII, anni 1862, nr 5131, čl. nr 4843 et 5041.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 1.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 2.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 3. čl. 1.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 4, čl. IV.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 5, čl. V.

AŘFVH, Currenda consistorialis X, XI et XII, anni 1862, čl. nr 8323, s. 5, čl. VI.

AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV et V, anni 1863, nr 1909, čl. nr 1279.

AŘFVH, Currenda consistorialis III, IV, V et VI, anni 1863, nr 4404, čl. nr 1985.

AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7317.

AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1863, nr 8043, čl. nr 7974.

AŘFVH, Currenda consistorialis X et XI, anni 1864, nr 8068, čl. nr 7289.

AŘFVH, Currenda consistorialis VII, anni 1865, nr 4971, s. 1.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis XI et XII, anni 1870, nr 8041 et 8658, čl. nr 7795.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis III et IV, anni 1871, nr 2289 et 3002, čl. nr 3351, nr 478, s. 1 – 2.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis VII et VIII, anni 1874, nr 5177 et 5900, čl. nr 4965, s. 1 – 2.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis III, anni 1877, nr 2567, čl. nr 1982.

AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1877, nr 7613, s. II, čl. nr 1348.

AŘFVH, Currenda consistorialis XI et XII, anni 1879, nr 9295, čl. nr 9262.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis I, anni 1880, nr 860, čl. nr 746, Art. I.– II.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis I, anni 1880, nr 860, čl. nr 746, Art. III. – VIII.

AŘFVH, Extractum ex Currenda consistorialis III et IV, anni 1881, nr 2980.
AŘFVH, Currenda consistorialis XII, anni 1886, nr 13398, čl. nr 11722.
AŘFVH, Currenda consistorialis VII, anni 1887, nr 2874.
AŘFVH, Currenda consistorialis IV, anni 1887, nr 4771, suplement.
AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1891, nr 12445, čl. nr 14274, s. 90.
AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1891, nr 12445, čl. nr 14274, s. 93 – 96.
AŘFVH, Currenda consistorialis XI, anni 1891, nr 12445, čl. nr 14274, s. 98 – 100.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1855, inv. č. 2530, kt. 1079, fólie 384 – 388, 389.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1879, inv. č. 2533, kt. 677, pod. č. 1275.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1882, inv. č. 2533, kt. 677, č. 730.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1882, inv. č. 2533, kt. 677, č. 2572.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1884, inv. č. 2533, kt. 677, č. 531.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1888, inv. č. 2659, kt. 1005, fólie 14; 15.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1888, inv. č. 2659, kt. 1055, č. 960.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1888, inv. č. 2659, kt. 1055, č. 1138

ZAO – OL, fond AO, roč. 1890, inv. č. 2622, kt. 1000, č. 1242.

ZAO – OL, fond AO, roč. 1892, inv. č. 2530, kt. 671, č. 224.

ZAO – OL, fond AO — Archiwum Regionalne w Opawie – Oddział (Pracownia)
w Ołomuńcu — zał. 1.

List kardynała Fürstenberga do siostr zakonnych we Frydlancie. Archiv Kongregace
milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze. Kronika rok 1877, nr 66.

List kardynała Fürstenberga do siostr zakonnych św. Krzyża w Kromierzyżu. Archiv
Kongregace milosrdných sester sv. Kříže. Kronika 1874.

c. Źródła internetowe

Ad. Rozdział II, przypis nr 145: www.hrady.cz/?OID=3442

Ad. Rozdział II, przypis nr 145: [www.hradhukvaldy.eu/historie-hradu/hukvaldská obora/](http://www.hradhukvaldy.eu/historie-hradu/hukvaldská-obora/)

Ad. Rozdział III, przypis nr 113: <http://cz.wikipedia.org/wiki/>

www.pwt.wroc.pl — znak Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu
wytłoczony na okładce pracy.

II. LITERATURA

- Adam P.**, Němečtí rytíři. Malý úvod do historie Německého řádu. Trinitas, Svitavy 1998, s. 113.
- Alberti A.**, Papežové. DÍL první, část první, Přerov 1931, s. 52 – 53.
- Alberti A.**, Papežové. DÍL první, část druhá, Přerov 1932, s. 111 – 113; 125 – 127.
- Beatles A. C. F.**, Katolická církev a mezinárodní řád. Nakl. Universum L. P. 1946, s. 53.
- Bílý J. L.**, Právní dějiny na území České republiky. Práv. a ekonom. Nakl., Praha 2003, s. 410.
- Brázdil F.**, Jezuité na Velehradě. Trinitas, Svitavy 2005, s. 16; 44 – 45; 47 – 48; 51 – 52; 55; 72; 117 – 118.
- Brož I.**, Diplomaté. Nakl. Epoque, Praha 2004, s. 105 – 106.
- Charle Chr.**, Intelektuálové v Evropě XIX. století. Nakl. CDK, Praha 2004, s. 75.
- Charouz J. Z.**, Pohledy do dějin brněnské diecéze. Brno 2006, s. 14.
- Cinek Fr.**, Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan, život a dílo. Lidové knihkupectví v Olomouci, Olomouc 1933, s. 48; 264.
- Cinek Fr.**, K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského, 1778 – 1870. Družina literární a umělecká v Olomouci. Olomouc 1934, s. 195.
- Cinek Fr.**, Velehrad víry. Lidové knihkupectví a nakl. v Olomouci, Olomouc 1936, s. 119 – 122; 336; 337; 339; 350-351; 408.
- Gazzera A., Leonelli A.**, V jeho šlapajach. Řím 1982, s. 212; 214.
- Gelmi J.**, Papežové. Nakl. MF, Praha 1994, s. 222-223; 225; 230; 242 – 243; 249.
- Górecki E.**, Obecné normy Kodexu kanonického práva Jana Pavla II., Část I., MCM s.r.o., Olomouc 1993, s. 97 – 98; 115.
- Górecki E.**, Církev se uskutečňuje ve farnosti. MCM s.r.o., Olomouc 1996, s. 14 – 15.

- Granat W.**, K člověku a Bohu v Kristu 3. Velehrad – Křest'anská akademie, Řím 1982, s. 247.
- Graubner J.**, Kněžské osobnosti. MCM s.r.o., Olomouc 2010, s. 96; 96 – 97.
- Gryvec Fr.**, Slovanští apoštolové Cyril a Metoděj. Olomouc 1927, s. 77.
- Hlaváček M.**, Dějepis-Novověk. Nakl. SPN a. s., Praha 2001, s. 60.
- Horn Otto Stephan a kol.**, K čemu je církvi papež? Brno 1997, s. 6.
- Hrdina A.**, Kanonické právo. Nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2002, s. 48; 50 – 51; 96 – 97; 115; 189; 299.
- Jedin H.**, Malé dějiny koncilů. Translation Karel Dolista Praha. 1990, s. 81; 83; 88.
- Jirásko L.**, Církevní řády a kongregace v zemích českých. Strahov 1991, s. 55; 58 – 59; 77 – 78; 80; 119; 129.
- Kadlec J.**, Přehled českých církevních dějin. 1. Křest'anská akademie, Řím 1987, s. 114.
- Kadlec J.**, Přehled českých církevních dějin. 2. Křest'anská akademie, Řím 1987, s. 184; 205.
- Kadlec J.**, Dějiny katolické církve III. Olomouc 1993, s. 434; 486.
- Kettner J.**, Dějiny pražské arcidiecéze v datech. ZVON, České katolické nakladatelství, Praha 1993, s. 220.
- Kincl J., Urfus V.**, Římské právo. Panorama, Praha 1990, s. 177
- Knoz T., Dok J.**, Šlechta v proměnách věků. Vyd. Matice moravská, Brno 2011, s. 176.
- Kohoutková H., Komsová M.**, Dějepis na dlani. Olomouc 2007, s. 134 – 135; 140.
- Kotrlý T.**, Pohřebnictví. Praha 2013, s. 79 – 80.
- Krejčová J.**, Arcibiskupský seminář v Olomouci. Olomouc 2010, s. 22; 23.
- Krlín J.**, Papežská politika v posledních dvou stoletích. Praha 1946, s. 47.
- Krukowski J.**, Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego. Lublin 1985, s. 111 – 113; 118; 123.

- Krukowski J.**, Kościół i Państwo. Podstawy relacji prawnych. RW KUL, Lublin 2000, s. 52; 57.
- Kupka J.**, Správy matrik. Brno 1924, s. 5 – 6; 25; 32.
- Maláček V., Boublik Fr.**, Hospodářské směry novověku. Praha 1939, s. 20 – 21; 36.
- Mašek P.**, Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. MF 1999, s. 82.
- Michiels G.**, Normae generales iuris canonici, t. II, Parisiis 1949, s. 290 – 291.
- Miklík J.**, Biblická archeologie. Československá akc. Tiskárna v Praze. Praha 1936, s. 183; 255 – 256.
- Mill J. S.**, Utilitarismus. Vyšehrad 2011, s. 7; 153.
- Misztal H.**, Kanonizační právo. Olomouc 2002, s. 30; 34; 37; 44 – 46; 67; 137.
- Musil J. V.**, Chrám navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku. Olomouc 1992, s. 12.
- Němec D.**, Licenciátní práce. Wrocław 1996, s. 7.
- Němec J.**, Noví vyznavači. Olomouc 1994, s. 7 – 8; 13 – 14.
- Němec J.**, Malý traktát o účtě mariánské. MCM, Olomouc 2008, s. 9 – 10.
- Nešpor V.**, Dějiny města Olomouce. Votobia 1998, s. 239.
- Nešpor Z. R.**, Náboženství 19. století. Praha 2010, s. 16.
- Odehnal Fr.**, Poutní místa Moravy a Slezska. Brno 2008, s. 110; 116; 138 – 139; 359.
- Pala J.**, Svatý Hostýn. Matice Svatohostýnská, Svatý Hostýn 2007, s. 18; 19.
- Palacký F.**, Dějiny národu českého. DÍL I., Praha 1906, s. IX., s. 16.
- Pálka P.**, Habsburská monarchie. Kroměříž 1998, s. 7.
- Pater J.**, Poczet biskupów wrocławskich. Wrocław 2000, s. 99.
- Pauly J.**, Hřbitovní a pohřební právo. Praha 1941, s. 8.
- Pejška J.**, Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek I., Semily 1932, s. 31 – 32; 34; 104; 112; 132; 158; 159 – 160; 200 – 201; 203; 206 – 207; 223; 226.

- Pejška J.**, Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek III., Nákladem theolog. Ústavu CSSR v Obořišti, Praha 1934, s. 161 – 162.
- Pejška J.**, Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek II., Nákladem theolog. Ústavu CSsR. v Obořišti u Dobříše, Praha 1937, s. 132; 206 – 207.
- Pimper A.**, Křesťanský solidarismus. Nakl. Universum, Praha 1946, s. 71; 115.
- Pojsl M.**, Velehrad – církevní památky. Svazek 37., Velehrad 2005, s. 5; 10.
- Pojsl M.**, Počátky církevní správy na Moravě BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 75; 133; 139; 236 – 237; 243; 245.
- Polc J. V.**, Svaté roky (1300 – 1983). MCM, Olomouc 2000, s. 86.
- Polc J. V.**, Stručný přehled dějin ČMDTV. Praha 1995, s. 82; 83.
- Polc J. V., Ryneš V.**, Svatý Jan Nepomucký. Sůl země, Řím 1972, s. 12; 21; 57; 61.
- Prášek J. V.**, Česko-moravská kronika, kniha osmá. Nakladatel I. L. Kober, Praha 1905, s. 61.
- Ratzinger J. — Benedikt XVI.**, Ježíš Nazaretský II., Vyd. Barrister &Principal, s.r.o., 2011, s. 61.
- Ráček B.**, Církevní dějiny v přehledu a obrazech. Nakl. MF, Praha 1939, s. 573; 576 – 577, 595 – 596.
- Ráček B.**, Československé dějiny. Praha 1948, s. 23; 404 – 405.
- Ravasi G.**, Měsíc s Pannou Marií, Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří 2010, s. 8.
- Saheb J. Al**, Hukvaldské panství před Bílou Horou (1553 – 1619). Ostrava 2011, s. 202 – 203.
- Salmonowicz S.**, Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1987, s. 254; 503 – 506.
- Samsour J.**, Základy apologie. Brno 1908, s. 196.
- Scheller K. a kolektiv**, Právní dějiny. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2007, s. 125.

- Scherer R.**, Handbuch des Kirchenrechtes. Graz 1886 – 1898.
- Šebek J.**, Papežové moderního věku. Nakl. ČAS, 2014, s. 22.
- Sedláček J. V.**, Úvod do knih starého zákona. Praha 1904, s. 155 – 156.
- Skočdopole A.**, Příručka pastýřského bohosloví; Praha 1891, s. 191; 582 – 583.
- Skřivan A.**, Evropská politika 1648-1914. Nakl. Aleš Skřivan ml., Praha 1999, s. 93; 165.
- Skřivánek L. J. Fr.**, Němečtí rytíři v českých zemích. Praha 1997, s. 93.
- Socha H.**, Allgemeine Normen, Einf. v. 35/1, w: Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici. Ludgerus-Essen, 1984.
- Socha H.**, Allgemeine Normen, Einf. v. 48/4, w: Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici. Ludgerus-Essen, 1984.
- Srb A.**, Lev XIII; jeho život a působení. Praha 1901, s. 17; 94 – 95.
- Strigl R. A.**, Zur legistischen Erfassung des Verwaltungsaktes im Schéma „De Normis generalibus”, w Archiv. für katolisches Kirchenrecht 147/1978, s. 608.
- Tauber O.**, Otázky cyrilometodějské. Přerov 1928, s. 9 – 10.
- Tkadlečík V.**, Minulost a budoucnost velehradských kongresů. Hlas Velehradu č. 3, 1995, s. 13 – 14; 30.
- Torre G. D.** La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica delle relazioni fra Chiesa comunità e politica. Terza edizione, Roma 2007, s. 32; 41; 160.
- Vašek B.**, Křesťanská sociologie. Díl II., Praha 1931, s. 448.
- Vašek B.**, Sociální katechismus II. Praha 1939, s. 36.
- Vídenský Fr. B.**, Svatý Hostýn ve svém původu a svých osudech. Praha 1913, s. 96 – 97; 99; 100 – 101; 105.
- Vychodil J.**, Popis velehradských památností. Velehrad 1909, s. 78; 79; 80; 84.
- Wernz F. X.**, Ius decretalium, t. III. Romae 1899, s. 898 – 899.
- Wernz F. X.**, Ius decretalium, t. I — Introductio in ius decretalium. Romae 1905, s. 179.

Wituch T., Garibaldi. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1983, s. 133.

Wnuk W., Obrazki zakopiańskie. KAW, Kraków 1982, s. 38 – 41.

Zlámal B., Bedřich kardinál Fürstenberg. Olomouc 1949, s. 2 – 4; 6 – 9; 10; 12 – 13; 16 – 22; 25 – 32; 37; 42 – 43; 45 – 46; 52 – 56; 64 – 65; 68 – 69; 71; 76; 83; 104 – 108; 112 – 113; 116; 118 – 120; 123 – 124; 129 – 132; 136; 138 – 139; 163 – 164; 178 – 179; 189 – 201; 203 – 207; 209 – 212.

Zlámal B., Příručka českých církevních dějin. Svazek VI., MCM, Olomouc 2009, s. 17 – 18; 79 – 81; 86; 164 – 165; 176; 195; 206; 209; 211; 280; 287 – 289.

Zuber R., Osudy moravské církve v 18. století. Svazek I., Praha 1987, s. 7; 51 – 52; 58; 63; 82.

Županič J., Nová šlechta rakouského císařství. Agentura Pankrác, Praha 2006, s. 91; 83; 283

Żurowski M. A., Prawo nowego przymierza. Pallotinum, Poznań 1989, s. 120.

Encyklopedie, leksykony, slovníky, katalogi

Akademická encyklopedie českých dějin, A – C. Historický ústav. Praha 2009, s. 299 – 300.

Akademický slovník cizích slov I., Nakl. Akademia, Praha 1995, s. 194; 196; 255.

ANNUARIO PONTIFICIO PER L'ANNO 2015, CITTÀ DEL VATICANO 2015, s. 11.

Asketika, nauka o křesťanské dokonalosti. Hradec Králové 1924, s. 123.

Biskupství brněnské. Tisk Grapo Zlín, Brno – Petrov 8, Brno 2000, s. 25; 74.

Buben M. M., Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů. Logik s.r.o., Praha 2000, s. 83; 85 – 86; 323.

Catalogus venerabilis klerici. Archidioeceseos Olomucensis, anno reparatae salutis, Olomouci 1892, s. 34.

Dyl J., Grzegorz XVI. EK, t. 6, Lublin 1993, s. 343 – 344.

Encyklopedie Bible, M – Ž. Nakladatelství GEMINI Bratislava, Praha 1992, s. 620.

Hamanová B., Habsburkové, životopisná encyklopedie. Nakl. Brána, Praha 1996, s. 133 – 134; 135 – 136.

Jandourek J., Sociologický slovník. Praha 2007, s. 25; 167; 267.

Kamenné svědectví minulosti, heraldické památky Novojičína. Kolektiv autorů, Praha 2008, s. 145 – 146.

Katalog olomoucké arcidiecéze. Vydává: Arcibiskupství olomoucké pro vnitřní potřebu farních úřadů. Sestavil Fr. Krejsa, Brno 1986, s. 22 – 23; 24.

Myslivoček M., Velký erbovník. Svazek 2., Nakladatelství Fraus 2006, s. 256.

Nowa Encyklopedia Powszechna PWN, t. 4. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 288; 387.

Paciorkowski R., Apologetyka. EK, t. I, Lublin 1995, s. 778.

Památka na oslavu 50-letého kněžského jubilea kardinála a kníže — arcibiskupa olomouckého Bedřicha landkraběte Fürstenberga. V Olomouci a ve Vídni 1886, portrét kardinála Fürstenberga, s. 2.

Řeholní život v českých zemích. Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v ČR. Karmelitánské nakl. Kostelní Vydří 1997, s. 59; 193; 269.

Sborník CMTF UP v letech 1990 – 2010. Velehrad 2010, s. 6; 16.

Schauber, Schindler, Rok se svatými. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 1997, s. 36; 227 – 230.

Slovník cizích slov. SPN Praha 1981, s. 662.

Sitarz M., Słownik Prawa Kanonicznego. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2004, s. 29.

Svatí na každý den. Historie, spiritualita a umění. Svazek II., Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2010, s. 170 – 171.

Tretera J. R., Horák Z., Slovník církevního práva. Vydala Grada Publishing, a.s., Havlíčkův Brod, Praha 2011, s. 31; 38; 41; 46; 54; 61; 77; 92; 135.

Vondruška J., Životopisy svatých. Svazek III., Praha 1931, s. 250 – 251.

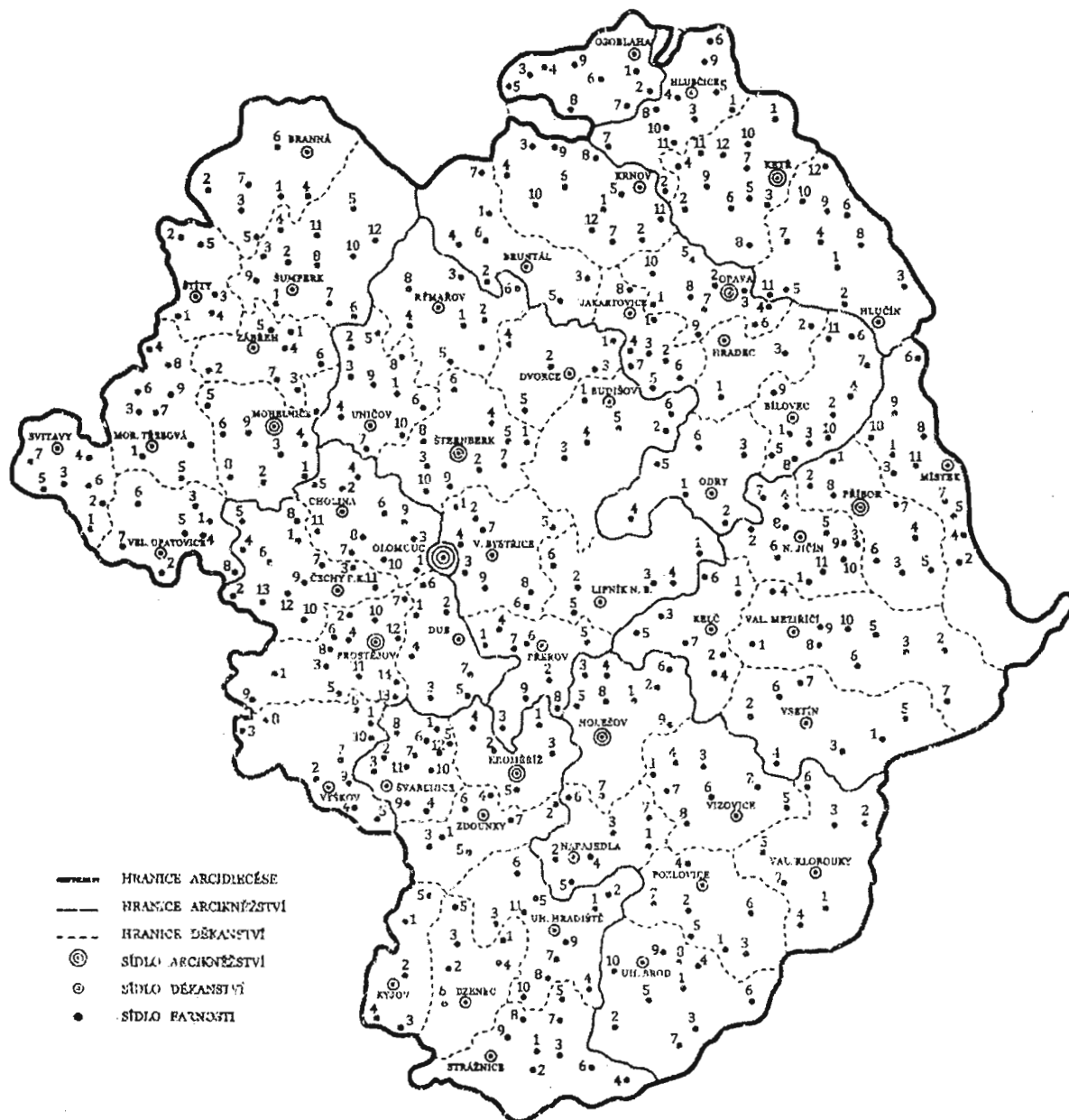
Walkusz J., Leon XII. EK, t. 10, Lublin 2004, s. 775 – 776.

Warمیński J., Papież Klement XIII. EK, t. 9, Lublin 2002, s. 116-117.

Zieliński Z., Leon XIII. EK, t. 10, Lublin 2004, s. 777 – 778; Pius VI. EK, t. 15, Lublin 2011, s. 750; Pius VII. EK, t. 15, Lublin 2011, s. 751 – 752; Pius IX. EK, t. 15, Lublin 2011, s. 753– 756.

Załączniki

1. Kościelna mapa arcybiskupstwa ołomunieckiego wykreślona przez P. Kristiana Płodka. Wydawnictwo i Księgarnia R. Promberga w Ołomuńcu. Druk Praga 1897. Orginał przechowywany w Archiwum Krajowym w Opawie — Pracowni w Ołomuńcu (ZAO – OL, zasób AO).
2. Podział archidiecezji ołomunieckiej w 1870 r. Za: Pojsl M., Počátky církevní správy na Moravě BA v Olomouci. Uherské Hradiště 2015, s. 75.
3. Dekret dot. ustanowienia adiunktów na Fakultecie Teologicznym w Ołomuńcu. ZAO – OL, zasób AO z 1890 r. Nr inw. 2622, kt. 1000, sygn. F/4, nr 1242.
4. Dekret — List założycielski kardynała Fürstenberga z 15 stycznia 1891 r. w sprawie wprowadzenia Towarzystwa Jezusowego na Velehrad. Za: Brázdil F., Jezuité na Velehradě, Trinitas, Svitavy 2005, s. 117.
5. List kardynała Fürstenberga przesłany siostronom zakonnym św. Karola Boromeusza odnośnie przyjęcia dwóch dziewcząt i dalszej ich nauki. Archiwum sióstr zakonnych św. Boromeusza w Pradze; zestaw z lat 1853 – 1892, data wysłania listu nieznana.

Zař. 2. Podřil administracjny archidiecezji ořomunieckej v 1870 r. (wg Jana Bistrzyckjego, Franciszka Drkala i Miřosza Kcurzjka. Wyd. Archivni správa MV, Praha 1961).

Fridericus,

S. R. E. Tit. S. Chrysogoni Presbyter Cardinalis de Fürstenberg, Dei Miseratione et Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopus Olomucensis, Dux, Princeps Regiae Capellae Bohemiae Comes, S. C. R. Apost. Maiestatis Consiliarius intimus actualis, decoratus Magna Cruce reg. hung. Ordinis s. Stephani, Ss. Theologiae Dr etc, etc, etc.

Recogitantes S. Ignatii de Loyola sententiam: "Omnia ad maiorem Dei gloriam" nil magis in votis habuimus, quam ut communitas religiosa et quidem ven. Societatis Iesu ad Sanctuarium Velehrad fidei Moravorum populo carissimum firmam figat sedem ibidemque spiritualibus Christifidelium indigentis provideat.

Quam laudata ven. Societatis Iesu/ Nostris respondeat votis, consentiente Nobis S. Sede Apostolica et inclito c. r. Regimine reverendos eiusdem Societatis Patres a Superioribus suis Velehradum missos laetabundi excipimus.

Ad meliorem religiosorum huius collegii sustentationem vovemus annuos census sortis capitalis, quam in syngraphis publicis - decem syngraphas à 1000 fl. v. a. summam nominalem decem millia /10.000/ florenorum m. a. efficientes suppeditavimus et ad manus P. T. Reverendi Domini Praepositi Provincialis, Francisci Schwaerzler deposuimus. De necessariis vero pro hoc Collegio sedibus provideri curavimus ope "Catholica Sodalitas ad pia opera in Archidioecesi Olomucensi" a Nobis fundata, quae paratam se nunciavit concedere ven. Societati Iesu usum arcis Dominio Velehradensi propriae cum aedificiis et hortis intra murum haec obiecta cingentem situs et quidem tamdiu, quamdiu eandem Societatem Velehradii residere contigit.

Simul autem memoratae ven. Societati Iesu parochiam Velehradiensem patronatus sic dicti "Fundi religionis" administrandam, quin vero eidem ven. Societati incorporetur, comittimus huncque in finem Rev. Rel. Patri, quem Reverendiss. Provincialis Administratorem nominavit, ecclesiam parochialem tit. B. M. V. in coelos assumptae cum omni apparatu ad cultum divinum inserviete, atque Inventario huius Ecclesiae speciatim inserto; - aedes ad beneficium parochiale ex conventione inter Dominium et beneficium parochiale sub dto 17. Februarii 1879 inita pertinentes; - peculium tam ecclesiae huic proprium, quam ad missarum fundationes aliasque causas pias spectantes; denique archivium parochiale una cum libris ad curam animarum et negotia parochalia pertinentibus die 18. Decembris a. r. S. 1890 tradi mandavimus.

Annuentes porro libentissime votis R. P. Provincialis sub dto 9. Decembris 1890 Nobis enunciatis curavimus, ut R. P. Administratori eiusque in cura animarum cooperatori, quorum nominatio ad R. P. Provinciale nunc et pro futuro spectat, quin eosdem praevis prosynodale aut aliud examen pro cura animarum et parvulorum instructione subire oportet, proventus ad congruam parochi Velehradiensis et cooperatori sustentationem ex fundo religionis assignati necnon annum subsidium 2500 flor. a pio sodalitate "Matice Velehradská" nuncupato ex benevola eius declaratione de 16. Octobris 1889 praestandum ad manus Consistorii Nostri solvantur, quod pecuniam pro rata obtentam ven. Societatis membro a T. D. P. Provinciali designato tradere numquam tardabit.

Ratum et acceptum quoque habemus Reverdis. P. Provincialis promissum fore, ut officio parochiali Velehradiensi de habilibus provideatur Sacerdotibus Ordinatu Nostro in quavis eorum commutatione nominandis, qui divina parochialia iuxta ordinem vigentem

celebrent, parvulos scholas frequentantes catechizent peculium ecclesiae et pauperum ad Normas legales administrent, desuper conficienda quotannis medio Decani foranei Consistorio Nostro exhibeant, iura beneficii parochialis tueantur, persolutionis piarum fundationum curam gerant, tandemque indigentis spiritualibus piorum ad ecclesiam iis concreditam peregrinantium pro viribus satisfacere studeant.

Casu vero inopinato, quo ven. Societas Iesu coactam se videret, administrationem parochiae Velehradensis dimittere. Nostra ex parte nihil obstat, quominus nova inter Archiepiscopalem Ordinariatam et memoratam Societatem conventio stabiliatur, qua circumscribantur competens ven. Societati facultas, utendi ecclesia parochiali ad sacras fundationes, quin divina parochialia coarctentur.

Curam tandem gerentes de conservando sacello S. Cyrilli, Ecclesiae parochiali vicino, quod in area nobis donata proprio aere reedificari atque decenter ornari facimus, dono damus Sanctuarium hoc ven. Societati Iesu simul cum area et pecuniae substantia ad ipsum spectante operantes, fore, ut eandem religiosa Societas Iesu hocce pietatis Nostrae erga Sanctum Cyrillum, Moravorum Apostolum, monumentum custodiat et conservet. Instrumentum legitimum huius donationis suo tempore R.P. Provinciali admanuendum procurabimus.

Caeterum humillimas ad Omnipotentem preces fudimus, ut super salutare, quod sub invocatione B.M.V. et ss.Patronorum Cyrilli et Methodii initium cepit, opus largissimam fundat benedictionem eique det uberimum incrementum.

Datum in Archiepiscopali Palatio Nostro Cremsiriensi,
die 15. Ianuarii 1891.

Fr. Cardinal. Fürstenberg m.p.

Concordat cum originali.
Viennae 24. Ian. 1891.

Fr. X. Schwaerzler, m.p.
Praep. Prov. Austr. - Hungar.

Zař. 4. Dekret — List zalořycielski kardinála Fürstenberga z 15 stycznia 1891 r. w sprawie wprowadzenia Towarzystwa Jezusowego na Velehrad. Za: Brazdil F., Jezuité na Velehradě. Trinitas, Svitavy 2005, s. 117.

„
Ihnen
so bitte ich die ~~zwei~~
Mutter und die ~~zwei~~ ^{zwei} ~~zwei~~
Lichter um Aufheben
zu sein bitten zu bitten
so wie ich ~~ich~~
meine ~~meine~~ ^{meine} ~~meine~~
Mutter auf ~~meine~~ ^{meine} ~~meine~~
die ~~die~~ ^{die} ~~die~~ ^{die} ~~die~~
in so weit ~~in~~ ⁱⁿ ~~in~~ ⁱⁿ ~~in~~
fragen ~~ich~~ ^{ich} ~~ich~~ ^{ich} ~~ich~~

Ihre
hochzuverehrende
fr. Cardinali Fürstenberg

Zař. 5. Pismo księdza kardynała do sióstr zakonnych św. Boromeusza odnořnie przyjęcia dwóch dziewcząt i dalszej nauki. Archiwum sióstr zakonnych św. Boromeusza w Pradze; zestaw z lat 1853 – 1892, data wystania listu nieznan.